

**KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
BAĞLAMINDA TÜRK BASININDA
ETNİK KİMLİKLERİN SUNUMU:
ERMENİLERE İLİŞKİN HABERLERİN
NİCEL VE NİTEL ANALİZİ**

Onur BEKİROĞLU

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2011

**KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM BAĞLAMINDA TÜRK BASININDA ETNİK
KİMLİKLERİN SUNUMU: ERMENİLERE İLİŞKİN HABERLERİN NİCEL VE
NİTEL ANALİZİ**

Onur BEKİROĞLU

DOKTORA TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak, 2011

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Onur BEKİROĞLU'nun "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türk Basınında Etnik Kimliklerin Sunumu: Ermenilere İlişkin Haberlerin Nicel ve Nitel Analizi" başlıklı tezi 07 Ocak 2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Basın ve Yayın Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nejdet ATABEK
Üye : Prof.Dr.Aydın Ziya ÖZGÜR
Üye : Prof.Dr.Halil İbrahim GÜRCAN
Üye : Doç.Dr.Bünyamin AYHAN
Üye : Doç.Dr.Erdal DAĞTAŞ

Prof.Dr.Ramazan GEYLAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

DOKTORA TEZ ÖZÜ

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM BAĞLAMINDA TÜRK BASININDA ETNİK KİMLİKLERİN SUNUMU: ERMENİLERE İLİŞKİN HABERLERİN NİCEL VE NİTEL ANALİZİ

Onur BEKİROĞLU

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2011

Danışman: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

Bu çalışmada kültürlerarası iletişim perspektifinde Türkiye’deki yazılı basında farklı bir kültür, kimlik ve aidiyet bağı olarak etnik kimliklerin nasıl temsil edildiği Ermenilere ilişkin haberler üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürler ve kimlikler arasındaki iletişim ve etkileşim sürecinde bariyer işlevi gören kalıpyargılar, önyargılar, etnomerkezcilik ile biz-onlar ayrımı ve ötekileştirme gibi faktörler medyada farklılıkların temsili açısından önemli bir perspektif sağlamaktadır. Bu bağlamda Ermenilerle ilgili 2000’li yıllardan bu yana dünyada ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler içerisinde Fransa Parlamentosu tarafından kabul edilen Ermeni soykırımı yasası ve Bilgi Üniversitesi’nde Ermenilerle ilgili düzenlenen konferans ile ilgili gazete yazıları içerik ve eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur. Basından Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri örneklem olarak alınmış ve söz konusu olaylar, belli tarih aralıklarında bu gazetelerde incelenmiştir.

İçerik analizi bulgularına göre; toplam 544 gazete yazısı içerisinde kalıpyargılara, önyargılara, etnomerkezciliğe ve ötekileştirmeye zemin hazırlayan biz-onlar vurgusunun örtük biçimlerde gazete yazılarında ağırlıklı olarak yer aldığı bulgulanmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi sonucu elde edilen bulgulara göre ise ilk olayla ilgili incelenen haberlere ağırlıklı olarak Fransa’ya yönelik Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve kültürel tepkilerini öne çıkaran bir söylem hâkimdir. İkinci olayda ise konferansa olumsuz yaklaşan haber aktörlerinin değerlendirmeleri ile konferansa olumlu yaklaşan haber aktörlerinin değerlendirmeleri üzerinden haber söylemlerinin iki karşı kutupta oluştuğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası iletişim, basın, Ermeni kimliği

ABSTRACT

THE PRESENTATION OF ETHNIC IDENTITIES IN THE TURKISH PRESS FROM AN INTERCULTURAL COMMUNICATION CONTEXT: QUALITATIVE AND QUANTITATIVE ANALYSIS OF NEWS CONCERNING ARMENIANS

Onur BEKİROĞLU

**Anadolu University, Graduate School of Social Sciences,
Department of Journalism, January 2011**

Advisor: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

This study explores from an intercultural communication viewpoint how ethnic identities as a relation to a different culture and identity are presented by the Turkish press, in news coverage related to Armenians. In the context of intercultural communication; stereotypes, prejudices, ethno-centrism, we/them discriminations and otherization function as barriers between different cultures and identities in communication and interaction processes and thus constitute an important perspective for the representation of differences on the media. To gain insight into this process, newspaper content from the 2000's covering the Armenian Genocide Act that has been passed by the French Parliament and the conference about Armenians at the Bilgi University- have been content and critical discourse analyzed. The dailies Hürriyet, Cumhuriyet and Zaman have been taken as samples and the issues in question have been studied in particular intervals.

The findings of the content analysis revealed that implicit *we/them* emphasis that precipitates stereotypes, prejudices, ethnocentrism and otherization appeared predominantly in the 544 news stories and articles. As for the critical discourse analysis, the studied news about the first issue was dominated by a discourse that emphasized Turkey's political, economical and cultural reactions against France. The analysis of the second issue showed that the news discourse was polarized into two opponent camps with news actors displaying a negative or positive approach to the conference.

Keywords: Intercultural communication, press, Armenian identity

ÖZGEÇMİŞ

Onur BEKİROĞLU

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Doktora

Eğitim

Y. Ls.	2003-2006	Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ls.	1999-2003	Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü - Fakülte İkinciliği ve Bölüm Birinciliği
Lise	1995-1998	Samsun Ondokuz Mayıs Lisesi

İş

2004	Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi
2004-2006	Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi
2006-	Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı:	Samsun, 02.07.1980
Cinsiyet:	Erkek
Yabancı dil:	İngilizce

İÇİNDEKİLER

Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz	iii
Abstract.....	iv
Özgeçmiş	v
Tablolar Listesi.....	viii
Şekiller Listesi.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	6
1.1.1. Kültürlerarası İletişim Olgusu.....	11
1.1.2. Kültürlerarası İletişim ve Kimlik Sorunsalı	19
1.1.3. Kültürlerarası İletişime Etki Eden Faktörler ve Bariyerler	22
1.1.3.1. Benzerlik Varsayımı.....	23
1.1.3.2. Dil Farklılıkları ve Sözsüz İletişimde Yanlış Yorumlamalar	24
1.1.3.3. Normlar ve Roller	26
1.1.3.4. Belirsizlik ve Kaygı	27
1.1.3.5. Değerlendirme Eğilimi ve Etnomerkezcilik.....	29
1.1.3.6. Stereotipler ve Önyarguların Varlığı	33
1.1.3.6.1. İletişim, Medya, Stereotipler ve Önyargular	41
1.1.4. Kültürlerarası İletişim Sürecinde Medyanın Rolü	52
1.1.5. Kültürlerarası İletişimde Öteki ve Ötekileştirme Sürecinde Medyanın Rolü	57
1.1.6. Kimlik Olgusu.....	65
1.1.7. Medyanın Kimlik Oluşumu Sürecindeki Rolü	71
1.1.8. Kolektif Kimlik ve Görünümleri	76
1.1.8.1. Milli Kimlik ve Temel Unsurları	80
1.1.8.2. Etnik Kimlik, Etnik Topluluk ve Temel Unsurları.....	81
1.1.9. Medyada Kimliklerin Temsili	84
1.1.9.1. Haber Üretim Süreci, Haber Söylemi ve Medyada Etnik Kimliklere İlişkin Konuların Temsili	87
1.1.10. Medyada Milliyetçilik ve Irkçılık	105
1.1.10.1. Medyada Milliyetçi Söylemin Üretimi	109

1.1.10.2. Medya ve Irkçılık	113
1.1.11. Çokkültürlülük ve Medya	116
1.1.12. Türkiye’de Etnik Kimlikler	119
1.1.13. Türk-Ermeni İlişkilerinin Tarihsel Arka planı ve Günümüzdeki Yansımaları.....	125
1.2. Amaç.....	140
1.3. Önem	141
1.4. Varsayımlar	143
1.5. Sınırlılıklar.....	143
2. YÖNTEM.....	144
2.1. Araştırma Modeli.....	144
2.2. Evren ve Örneklem	145
2.3. Veriler ve Toplanması.....	148
2.3.1. İçerik Analizi	148
2.3.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	149
2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	151
2.4.1. İçerik Analizi	151
2.4.1.1. Sınıflandırma Sistemi.....	151
2.4.1.2. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması.....	153
2.4.1.3. Ön Deneme ve Güvenilirlik	161
2.4.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	163
3. BULGULAR VE YORUM.....	164
3.1. İçerik Analizi	165
3.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi	184
3.2.1. Makro Yapı.....	184
3.2.1.1. Tematik Çözümleme	184
3.2.1.1.1. Başlıklar	184
3.2.1.1.2. Spot/Haber Girişleri.....	192
3.2.1.1.3. Fotoğraflar	202
3.2.1.2. Şematik Çözümleme.....	203
3.2.1.2.1. Durum	204
3.2.1.2.1.1. Ana Olay	204

3.2.1.2.1.2. Sonuçlar	207
3.2.1.2.1.3. Ardalan ve Bağlam Bilgisi	209
3.2.1.2.2. Yorum.....	211
3.2.1.2.2.1. Haber Kaynakları	211
3.2.1.2.2.2. Olay Taraflarının Olaya Getirdikleri Yorumlar	212
3.2.2. Mikro Yapı.....	217
3.2.2.1. Sentaktik özümleme	217
3.2.2.2. Bölgesel Uyum	222
3.2.2.3. Kelime Seçimleri.....	226
3.2.2.4. Haberin Retoriği.....	230
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	236
4.1. Sonuç	236
4.1.1. İçerik Analizi	239
4.1.2. Eleştirel Söylem özümlemesi	247
4.2. Öneriler	255
KAYNAKÇA	261

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de Yetişkinlerin (18 yaş ve üstündekiler) Kimliklerinin Dağılımı.....	123
Tablo 2. Örneklem Dahilindeki Gazetelerin Son Dönem Tirajları.....	145
Tablo 3. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Gazetenin Adı.....	164
Tablo 4. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Tarih.....	164
Tablo 5. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Tarih.....	165
Tablo 6. Gazete Yazı Türü.....	166
Tablo 7. Gazete Yazı Türünün Sayfa Numarası.....	166
Tablo 8. Gazete Yazı Türünün Sayfadaki Konumu.....	167
Tablo 9. Gazete Yazı Türünün Kapladığı Alan.....	167
Tablo 10. Gazete Yazı Türünde Görsel Materyal Kullanımı.....	168
Tablo 11. Gazete Yazı Türünün Kaynağı.....	168
Tablo 12. Gazete Yazı Türünde Haber Aktörlerinden Söz Edilme Biçimi.....	168
Tablo 13. Gazete Yazı Türünde Biz-Onlar Vurgusu.....	170
Tablo 14. Gazete Yazı Türünde Başlıkların Tonu.....	171
Tablo 15. Gazete Yazı Türünün Tonu.....	172
Tablo 16. Gazete Yazı Türünde Konu Ya Da Temalar.....	173
Tablo 17. Gazete Yazı Türünde Kişiler.....	177
Tablo 18. Gazete Yazı Türünde Kurumlar.....	178
Tablo 19. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türlerinin Dağılımı.....	179
Tablo 20. Gazetelere Göre Haber Aktörlerinden Söz Edilme Biçimi.....	180
Tablo 21. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türünde Biz-Onlar Vurgusu.....	180
Tablo 22. Gazete Yazı Türlerine Göre Biz-Onlar Vurgusu.....	181
Tablo 23. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türüne Ait Başlığın Tonu.....	182
Tablo 24. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türünün Tonu.....	182

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ötekileştirmenin Bileşenleri.....	60
Şekil 2. Kimlik Sınıflandırması.....	70
Şekil 3. Sürmanşet, Manşet, Üst Kuşak, Göbek ve Alt Kuşak Bölümlerinin Sayfadaki Görünümü.....	154

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM BAĞLAMINDA TÜRK BASININDA ETNİK KİMLİKLERİN SUNUMU: ERMENİLERE İLİŞKİN HABERLERİN NİCEL VE NİTEL ANALİZİ

1. GİRİŞ

Medya, günümüz toplumlarında hem gündelik yaşamın tasavvuru hem de insanların doğrudan deneyim alanları dışında kalan dünyaya ve bu dünyada olup bitenlere ilişkin haberdar olunması açısından en önemli referans noktaları içerisinde yer almaktadır. Medyanın bu işlevi ve etkisi; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bağlamlardaki yansımaları doğrultusunda daha da önemli ve kritik bir konuma gelmektedir. Çünkü, medya, sadece bu alanlardan etkilenmemekte, aynı zamanda tüm bu bağlamların ilişki örgüsüne önemli ölçüde tesir ederek, belirleyici ve biçimlendirici bir rol de oynayabilmektedir.

Bu bağlamda, kitle iletişim araçlarının, toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılmalarının söz konusu olamayacağını ve giderek artan ölçeklerde bu alanın parçası haline geldiklerini belirten Hall (2002: 107-108), bu durumu şu şekilde analiz etmektedir:

“Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkileri toplumsal alanı tanımlıyor ve inşa ediyor; siyasal alanın inşasına yardım ediyor; üretken ekonomik ilişkileri dolayılıyorlar; modern endüstriyel sistemler içinde “maddi bir güç” haline geldiler, bizatihi teknolojik olanı tanımlıyorlar; kültürel olana hükmediyorlar. Giderek artan bir biçimde kültürel ve toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerimiz haline gelen ikinci düzey evrenleri inşa ediyor ve yaşatıyorlar. İçinde işledikleri toplumsal alan bütünü içindeki ilişkilerin ne dışındalar ne de bu ilişkileri - doğrudan ya da dolaylı olarak - yansıtıyorlar. Bu ilişkilerin inşasına yardım ediyorlar, onların işleyişine içseller.”

Medyanın bir diğer önemi, okullar ile birlikte, genel olarak modern toplumun en etkili ideolojik kurumları içerisinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada, medyanın söylemi de önem kazanmaktadır. Çünkü, ideolojiler, sadece özel bir davranış ya da eylem biçimi olarak değil söylem aracılığıyla da edinilmektedir (van Dijk, 2003: 46).

Buna koşut olarak, medyanın ideolojik olduğu iddiası, onun anlamın toplumsal inşası sürecinde iş gördüğü anlamına gelmektedir. Anlam ise olayların ve yapıların içinde verili olmayıp, temsili pratikler üzerindeki sürekli mücadelenin sonucunda inşa

edilmektedir. Söz konusu temsili pratikler, anlamın dünyaya ulaşmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda, dünyanın farklı biçimlerde temsil edilmesi noktasında hem dillerin anlamı nasıl kurduklarının hem de simgeselleştirmenin nasıl bir işlev gördüğünün anlaşılması gerekmektedir. Anamlar, tümüyle toplumsal ilişki ve yapılarda içerilmekte ve belirli kültürel ve siyasi pratikler aracılığıyla işlemektedir. Böylelikle, anlamın, iktidar ilişkilerinin dışında kavramsallaştırılması mümkün olmamaktadır. Söylem ise bu ilişkiler içinde iktidara eklenmektedir (Hall, 2002: 116-118). Dolayısıyla, iktidarın gerek dolaylı gerekse dolaysız biçimlerde söylem içinde ve söylem tarafından hem harekete geçirilmesi hem de yeniden üretilmesi söz konusu olmaktadır (van Dijk, 1999: 378-379).

Farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının temsili açısından bakıldığında ise medya, siyasal alanın yanında toplumsal temsilin sembolik düzeyde yansıdığı en önemli iletişim alanı olarak işlev görmektedir. Çünkü, Çelenk (2010: 216-217)'in belirttiği üzere; medya, bir simgesel yeniden üretim ve bir “temsil” alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu toplumsal temsilin içerisinde farklı kültürler, kimlikler ve aidiyet bağları da bulunmaktadır. Bir başka anlatımla, toplumsal yapının içerisindeki egemen ya da baskın unsurların yanında farklı aidiyet bağlarına sahip gruplar, medyada çeşitli olaylar, gelişmeler, sorunlar vb. ile bağlantılı olarak temsil edilmektedirler. Bu farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağları içerisinde etnik gruplar, ırklar, azınlıklar, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim gibi birtakım farklı tutunum unsurları bulunmaktadır.

Siyasal alanda dengeli ve doğru bir temsilin, demokrasi açısından vazgeçilmezliğine paralel biçimde, bir temsil alanı olan medyada özellikle farklılıkların doğru ve dengeli bir temsili de medyanın demokrasi ile bağını ilişkin kritik bir referans noktası olmaktadır. Çünkü hem modern ve demokratik toplumlarda medyaya atfedilen roller hem de simgesel düzeydeki temsilin yansımaları/sonuçları; medya, temsil ve demokrasi arasındaki bağın kurulması için önemli dayanak noktaları oluşturmaktadır. Ayrıca medya dolayısıyla gerçekleşen farklılıkların/farklı kimliklerin temsiline sonuçları da diyaloga katkı ile sorunların kronikleşmesi ve çözümsüzlük gibi noktalar açısından son derece önem taşımaktadır.

Bu noktada, özellikle medyada farklılıkların temsili itibarıyla medyanın, farklı bir kültür, kimlik ve aidiyet bağı olarak etnik kimlikleri; etnomerkezci bir bakış açısını, stereotipik, önyargılarla yüklü, milliyetçi algılama eksenli ve ikili karşıtlıklar

temelindeki biz-onlar dilini, simgesel düzeyde yeniden üreten ve nihayetinde ötekileştiren bir temsil pratiği üretip üretmediği, temel sorun olarak durmaktadır. Çünkü, Akca (2007: 13)'ın belirttiği üzere, tüm söylemler gibi ötekileştirici söylem de medyaya sızarak ve dil dolayımıyla oluşturulmaktadır.

Medyanın, bu konudaki kritik rolü ve etkinliğinin bir diğer kaynağı ise insanların etnik gruplar hakkında bilgi edinme ve tutum oluşturma noktasında medya temsillerine başvurmasından ileri gelmektedir (Hartmann ve Husband, 1974'ten aktaran van Dijk, 1999: 374). Bir başka anlatımla, başka birçok durumda olduğu gibi etnik gruplar ve kimlikler ile bağlantılı olaylara, gelişmelere, sorunlara vb. ilişkin olarak yine medyanın, insanların temel referans çerçevesi olduğu söylenebilmektedir. Bu süreçte, çeşitli olaylar, gelişmeler ve sorunlar aracılığıyla medyada konu edinen etnik gruplar ve kimliklere ilişkin temsil de yine söylem aracılığıyla kurulmaktadır. Buradaki söylem ve anlam ise ilgili etnik grup ve kimlikle olan siyasal, toplumsal, tarihsel, ekonomik ve kültürel ilişkiler örgüsüne demirlenmiş bir karakter taşımaktadır.

Medyanın farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarını temsili konusundaki bir başka önemli rolü de etnik ve dini kimlikleri kamusal alana taşımasından kaynaklanmaktadır. Bir başka anlatımla, medya aracılığıyla farklı etnik ve dini kimliklerle bağlantılı olaylar, gelişmeler ve sorunlar kamusal alanda tedavüle sokulmakta ve böylelikle görünürlük sınırları içerisine girmektedir (Bostancı, 1999: 84).

Medyada farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına ilişkin temsillerde stereotipik, önyargılı, etnomerkezci, ötekileştirici, biz-onlar dilini kuran ve milliyetçi algılama ile örülü bir söylem, kültürlerarası iletişim bağlamında medyada farklılıkların temsili itibarıyla önemli bir perspektif sağlamaktadır. Kültürlerarası iletişim bağlamı, hem farklı kültürler ile kimlik ve aidiyet bağları arasındaki iletişim ve etkileşim sürecine işaret etmesi hem de farklılıklar arasındaki iletişim sürecinde devreye giren etkenler/bariyerler açısından önemli bir perspektif sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda özellikle stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik ile biz-onlar ayrımı ve ötekileştirme gibi unsurların öne çıktığı söylenebilmektedir. Çünkü medya ve medyada farklılıkların temsili bağlamında söz konusu bariyerler, medya dolayımıyla toplumsal ve siyasal söyleme girmektedir. Bir başka anlatımla, kültürlerarası iletişimde farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına yönelik olarak öne çıkan kalıpyargılar, önyargılar,

etnomerkezcilik ile biz-onlar kategorizasyonu ve ötekileştirme gibi unsurlar, medya aracılığıyla dolaşıma girebilmekte ve sürdürülebilmektedir.

Çalışma kapsamında, kültürlerarası iletişim perspektifinde basında farklı bir kültür, kimlik ve aidiyet bağının temsili noktasında Ermeni kimliği seçilmiştir. Bu seçimde, Türkler ile Ermenilerin ortak bir tarihsel bağlamda yaşadıkları ve bu bağlamdan çıkıp gelerek ve farklı sorunlarla, gelişmelerle ve olaylarla birleşerek günümüzdeki ilişkileri de düğümleyen ya da bu ilişkilerin, algıların normalleşmesini sekteye uğratan bütün bir durum ve ‘ruh hali’ etkili olmuştur. Göka (2006: 213)’nın da bu doğrultuda belirttiği üzere; Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve özellikle İttihad ve Terakki’nin hükümet olduğu Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıç yıllarında Ermeni halkı ile Müslüman halk arasındaki çatışma ve gerilimler ile örülü tarihsel olaylarla açığa çıkan birçok tartışma ve sorun, günümüze kadar taşınarak gelmiştir.

Bu perspektiften hareketle; kültürlerarası iletişim bağlamında Türk basınında farklı kimlik ve aidiyet bağı olarak etnik kimliklerin sunumu Ermeni kimliği örneğinde incelenmeye çalışılmıştır. Herhangi bir basın-yayın organında herhangi bir etnik kimlik ile ya da farklı kimliklerle ilgili çoğunlukla doğrudan bir tanımlama ya da niteleme yapılmamaktadır. Bir başka anlatımla, gazete içeriklerinde farklı kimlik ve aidiyet bağlarına ilişkin yaklaşım biçimleri ağırlıklı olarak doğrudan verilmemektedir. Bu noktada, incelenen farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına ilişkin gazete yazılarının söyleminde yer edinen dolaylı, gömülü ya da örtük gönderim biçimleri önem kazanmaktadır. Bu dolaylı ve örtük gönderim biçimlerine ise çoğunlukla ele alınan kimlik ile ilgili yaşanan sorunlara, olaylara, gelişmelere, konulara vb. ilişkin haberler üzerinden erişilmektedir. Bu amaçla, Ermeniler ile ilgili olaylar, gelişmeler ve sorunlara ilişkin haberler, olayların gerçekleştiği belirli tarih aralıkları dikkate alınarak nicel ve nitel açıdan incelenmiştir.

Çalışma; kuramsal çerçevenin yer aldığı bölüm, yöntem, bulgular ve yorum ile sonuç ve öneriler olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Kuramsal çerçevenin olduğu bölüm; kültürlerarası iletişim olgusu, kimlik sorunsalı, kültürlerarası iletişime etki eden faktörler ve bariyerler, kültürlerarası iletişim sürecinde medyanın rolü, öteki ve ötekileştirme sürecinde medyanın rolü, kimlik olgusu, medyanın kimlik oluşumu sürecindeki rolü, kolektif kimlik ve görünümleri, medyada kimliklerin temsili, medyada

milliyetçilik ve ırkçılık, çokkültürlülük ve medya, Türkiye’de etnik kimlikler ile Türk-
Ermeni ilişkilerinin tarihsel arkaplanı ve günümüzdeki yansımaları şeklinde alt
başlıklara ayrılmaktadır. Bulgular ve yorum bölümünde öncelikle içerik analizi
sonucunda elde edilen bulgular ve daha sonra da eleştirel söylem çözümlemesiyle elde
edilen bulgular yer almaktadır. Bulgular ile birlikte çalışmanın kuramsal çerçevesinden
ve bu araştırma sonucu elde edilen bulgulardan hareketle yapılan çıkarsamalar da
sunulmuştur. Sonuç ve öneriler bölümünde de öncelikle içerik analizinin ve sonrasında
eleştirel söylem çözümlemesinin sonuçları özetlenmiştir. Öneriler kısmında ise yine
çalışmanın kuramsal çerçevesi, ilgili literatür ve araştırma bulgularından yola çıkılarak,
konu ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Problem

1980’li yıllardan itibaren filizlenmeye başlayan ve özellikle 1990’dan günümüze kadar gelen süreçte, dünyada yaşanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin ortaya çıkardığı en önemli değişim noktaları içerisinde kültürel kimlik temelli talepler ve çatışmalar yer almaktadır. 1980’li yıllara damgasını vuran postmodernizm¹ tartışmaları, 1990’lardan itibaren etkisini yoğun biçimde hissettiren küreselleşme, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Soğuk Savaş sonrası geçiş dönemi süreçleri ve uluslararası ilişkileri köklü bir dönüşüme uğratan 11 Eylül terör saldırıları ile cisimleşen dünya konjonktüründe kültürel kimlik temelli olgular giderek yaygınlaşmış ve yoğunlaşmıştır (Keyman, 2007).

Öyle ki, kimlik sorunsalı üzerinde temellenen bu olgular, farklı siyasi stratejilerin eylem ve söylem biçimleri ile içeriğini belirler duruma gelmiş ve aynı zamanda akademik ve kamusal söylemin önemli odak noktalarından biri konumuna yükselmiştir. Daha da önemlisi, yaşadığımız dünyanın, etnik, dinsel, kültürel, cinsel vb. kimlik sorunlarına referans gösterilmeksizin anlaşılması, olanaksız bir görünüm arz etmektedir. Dolayısıyla, günümüz dünyasında kültürel kimlik olgusunu sistem-kurucu ve sistem-dönüştürücü bir toplumsal gerçeklik olarak irdeleme gereksinimi kaçınılmaz olmaktadır (Keyman, 2008: 23, 115-116; Keyman, 2007).

Bu bağlamda, özellikle Sovyet Bloğu’nun çökmesi ile kendine gelişme alanı ve koşulları bulan milliyetçilik ve bununla yakın ve girift bir ilişki ağı içinde bulunan kimlik olgusu, 20. yüzyılın son yirmi yılına damgasını vuran ve 21. yüzyılın başlarında da bu etkisini sürdüren en önemli olgular içerisinde yer almaktadır. Kimlik olgusu açısından 1970’li yıllara ağırlıklı olarak sosyal ve psikolojik yaklaşımlar egemen olmuştur. Kimlik kavramı, 1980’li yılların başında sosyoloji ve sosyal antropolojinin yorumsal ve teknik söz varlığı içerisine girmiştir. 1980’lerin ilerleyen yıllarında ise

¹ “Felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal yaşamın değişik alanlarında modernizmi eleştiren, sorgulayan, reddeden anlayış, düşünce ve oluşumlar” (Demir ve Acar, 1998, s. 231). “Postmodernizm terimi, modernin bir yadsınışı, belirgin bir şekilde terk edilmesini, modernin tayin edici görünümünden bağıntısal uzaklaşma anlamı vurgulanan bir kırılmayı ya da sapmayı daha güçlü bir şekilde anlatır.” (Featherstone, 2005: 21).

Keyman (1999: 55-59) ise postmodernizmin nasıl anlaşılması ve tanımlanması gerektiği noktasında beş yaklaşımdan söz etmekte ve bu yaklaşımları; “geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak postmodernizm”, “sanayi-sonrası toplumun kültürel mantığı olarak postmodernizm”, “özgün bir sanatsal tarz olarak postmodernizm”, “modernitenin ‘içsel eleştirisi’ olarak postmodernizm” ve “bir ‘kimlik felsefesi’ olarak postmodernizm” şeklinde sıralamaktadır. Bu sınıflandırmadaki postmodernizm anlayışlarının detaylı açıklaması için bkz. E. Fuat Keyman, Türkiye ve Radikal Demokrasi, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

dünyada yaşanan siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel değişim, dönüşüm ve kırılmaların etkisiyle kimlik olgusu ve kimlik araştırmalarının kapsamında soykırım olgusuna, etniklik alanına, tehditler altındaki kimlikler ve toplumsal izolasyon sorununa, dışlama ve ötekileştirme sorunlarına, barınma ve çevre sorunlarına doğru bir yayılma gerçekleşmeye başlamıştır (Weigert, Teitge ve Teitge 1986'dan akt. Aydın, 1998: 7, 21). Kimlik sorunsalının kapsamı içerisinde önemli bir noktada yer alan etniklik ve etnik kimlik olguları da, yine söz konusu dünya konjonktürünün etkileri doğrultusunda merkezi tartışma konularından biri haline gelmiştir.

Belirtilen süreçler içerisinde yaşananlar, sosyal bilimlerde ve diğer tüm alanlarda yükselişe geçtiği söylenebilen bir olgunun varlığına işaret etmektedir. Söz konusu olgu, hem fiziksel açıdan ortak soy hem de geniş anlamda ortak kültürel miras bakımından kimsenin tasarrufunda olmayan köken ilişkisi olarak ortaya çıkmakta ve kimi yazarlar tarafından etno-milliyetçilik kavramına işaret edilmektedir (Habermas, 2004: 37).

İşte, Doğu Bloku'nun çözülmesi ile birlikte baş gösteren etnik savaş ve çatışmaların etkisiyle birlikte etnik kimlik olgusu ve etnikçiliğin toplumsal önemi bilimsel çevreler tarafından dikkate alınmaya başlamış ve buna paralel olarak konuya ilişkin bilimsel araştırma sayısı artış göstermiştir. Bu konunun, çağın problemi olarak nitelendirildiğini belirten Alver (2003: 125), yapılan araştırmaların profilini ve bu alandaki araştırma gereksinimini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Afrika ve Asya sömürgelerine ilişkin yapılan çalışmalarda, yabancı kültürün kendi kültürüne uyumu üzerinde pek durulmamış, daha çok geleneksel olarak kavranan toplumların endüstriyel ilişkileri ve örgütlere uyumu üzerinde durulmuştur. Bazı araştırmacılar ise, modern toplumların dayanışmasını anlamaya çalışmışlar, taşranın sosyal yapısını modern endüstri toplumlarıyla karşılaştırarak analiz etmişlerdir. Bunun yanında birleştirici element olarak kabul edilen ideolojinin rolü sorgulanmış, ulusal kimliği güçlendirmek için azınlıkların üretilmesi, toplumsal günah keçisine dönüştürülmeleri ve ulusal köklerine dönmek isteyenlerin yabancıları dışlamaları incelenmiştir. Batı Avrupa ülkelerinde geleneksel etnik azınlık içinde yer alan Çingene, Danimarkalı, Sırp ve Yahudilere iş göçünün artması ile başka etnik gruplar dâhil olmuştur. Bu süreçler, toplumun ve sosyal yapının etnik olarak çoğulculuk kazanması eğilimini ortaya çıkarmış ve sosyal bilimler alanında ampirik araştırma yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur.”

Kültürel kimlik olgusu ve kimlik sorunsalının bir parçası olarak etnik kimlik olgusu; farklı etnik grupları, farklı kimlik ve kültürleri, bunların birbirlerini algılama ve

değerlendirmelerini, bu farklılıklar arasındaki ilişki ve iletişimin çeşitli boyutlarını bünyesinde taşıması bakımından önemli ölçüde kültürlerarası iletişim perspektifinden konuya bakmayı kaçınılmaz bir gereksinim haline getirmektedir. Tüm bu unsurlar, genelde kimlik sorunsalının, özelde ise etnik kimlik olgusunun iletişimin çeşitli boyutlarıyla olan bağına işaret etmekte ve bu bağları ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada, Kartarı (2001: 22)'nin belirttiği üzere ve bu çalışmada da kültürlerarası iletişim, disiplinlerarası bir araştırma ve uygulama alanı olarak ele alınmaktadır.

Günümüze kadar uzanan süreçte, siyasal, iktisadi, toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan gelişmelerin etkisiyle birçok ülkede altkültürleri birbirlerinden ayıran niteliklerin farkına varılması ve öne çıkması ve bu farklılıkların araştırılmaya başlanması ile kültürlerarası iletişim olgusu da önem kazanmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Almanya, İsviçre, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde konunun taşıdığı önem kavranmış ve kültürel kimlik kavramı yeniden merkezi tartışma konularından birisi olmuştur. Bu ülkelerde gözlemlenen bölgelerarası ve etnik farklılıkların yanı sıra gittikçe artan göç olgusu ve bununla gelen göçmen nüfus da yeni altkültürlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Collier ve Thomas, 1988'den aktaran Kartarı, 2001: 11). Kültürlerarası iletişim açısından merkezi soru ve sorunlardan birisi ise bu farklı kültürlerin ve üyelerinin birbirlerini nasıl algıladığı ve anlamlandırdığı üzerine odaklanmaktadır.

Kültürlerarası iletişim, işte bu perspektiften farklı kültürler ya da altkültürler ve bu kültürlerin ve altkültürlerin üyeleri arasındaki iletişim, etkileşim ve deneyimleri anlamlandırmaya çalışmaktadır (Mutlu, 2004: 202). Böylelikle, farklı kültürlerin mensupları arasında gerçekleşen iletişim süreçlerinin anlaşılması, açıklanması ve bu iletişim süreçlerinin yapısı, karakteristikleri vb. ile ilgili öngörülerde bulunulması amaçlanmaktadır. Söz konusu hedefin ortaya konabilmesi ise etkileşim sürecine giren kültürlerin ve farklılıkların iletişim açısından incelenmesini ve tanınmasını gerektirmektedir (Kartarı, 2001: 12-13).

Dolayısıyla farklılıkların iletişim açısından incelenmesi, aynı zamanda farklı kültürlere mensup bireylerin, grupların, milletlerin birbirlerini tanıması ve anlaması için gereksinim duyulan yolu da açabilecektir. Çünkü anlama, hem tanımayı hem de kendini karşıdakinin önem verdiği değerleri dikkate alarak onun yerine koyabilmeyi

gerektirmektedir. Bunun için de kültürlerarası iletişim yeterliliği ve dolayısıyla eğitimi odak noktasına oturmaktadır. Özetle, kültürlerarası iletişimin çıkış noktasını, farklı bir kültürden de olsa “insanın ne olduğu, nasıl davrandığı, nasıl düşündüğü, nasıl dinlediği ve nasıl konuştuğu” oluşturmaktadır (Alver, 2003: 174).

Kültürlerarası iletişim bağlamında kimlik sorunsalı ve etnik kimlik olgusu üzerinden farklılıkların nasıl anlamlandırıldığı ile bağlantılı olarak konunun diğer tarafında ise medya yer almaktadır. Bir başka anlatımla, farklı kimliklerin, kültürlerin, etnik grupların vb. karşılaşması ve etkileşimi süreçlerinde kitle iletişim araçlarının nasıl bir rol oynadığı ve söz konusu farklılıkların temsili noktasında nerede ve nasıl konumlandırıldığı sorusu/sorunu yer almaktadır. Çünkü medya organları, toplumsal temsilin ve aynı zamanda farklılıkların temsilinin yapıldığı alanlardır. Bu farklılıkların ve onların temsilinin yapıldığı alan içerisinde etnik gruplar ve bu grupların kimliği de yer almaktadır. Dolayısıyla kültürlerarası iletişim açısından farklılıkların medyadaki temsil biçimi, tarzı ve oranları, toplumdaki demokrasi kültürü ve işleyişinin en önemli göstergelerinden birisi olmaktadır (Demirkürek, 2003: 70).

Diğer taraftan, kültürlerarası iletişimi etkileyen faktörlere bakıldığında; normlar, roller, etnomerkezcilik, belirsizlik ve kaygı ile stereotipler ve önyargılar başat unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kartarı, 2001: 180-190). İşte tüm bu faktörlerin, medya dolayısıyla aktarılması, üretilmesi ve yeniden üretilmesi ile farklı kimliklerin ve kültürlerin temsili sorunsalı, hem bu olgular arasındaki bağı oluşturmakta hem de bu sorunsalı, irdelenmesi gereken merkezi bir konuma taşımaktadır.

Daha genel bir çerçevede bakıldığında ise medya, günümüzde insanların ve toplumların başat referans noktası olarak işlev görmektedir. Bir başka anlatımla, insanlar kendi deneyim alanları dışında kalan dünyayı, medya dolayısıyla algılamaktadır. Bu algılamanın yönünü ve tonunu ise medyanın ve gazetecilerin; hangi ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel yapılar içinde; hangi koşullar ve ilişkiler ağı altında; neyi, ne kadar, hangi mekanizmalar ve söylem biçimleri üzerinden aktardığı etkilemektedir.

Bu bağlamda, medyanın kamusal alandaki yeri ve rolü önem kazanmaktadır. Genel anlamda ele alındığında siyaset ile ilgili meselelerin ve sorunların tartışıldığı bir forum yeri olarak işlev gören medya, böylelikle kamusal alandaki etkileşimlere aracılık

etmekte ve kamusal alanın önemli bileşenlerinden bir tanesi olmaktadır (Alankuş-Kural, 1995: 79-80).

Hall (2002: 107)'un vurguladığı üzere, iletişim kurumları ve ilişkilerinin anlamın toplumsal inşasındaki rolü bu noktada önem kazanmaktadır. Çünkü medya, siyasal alanın inşasına yardım ederken, ekonomik ilişkilerin çerçevesini çizmekte ve kültürel hayatı da biçimlendirmektedir. İşte tam bu noktada, kültürlerarası etkileşim ve ilişkilerin de yansıdığı ve dolayısıyla farklılıkların temsil edildiği alan olarak kitle iletişim araçlarının, bu temsili nasıl, hangi temaları işleyerek, haberlerde hangi unsurları önemsizleştirip hangilerini ön plana çıkararak, kimleri hangi özellikleri ile “öteki”leştirip kimleri hangi nitelikleri ile “biz”leştirerek işlediği odak noktasına yerleşmektedir. Bir diğer anlatımla, farklı olanın, öteki olarak görülen ve gösterilenin kimliği, kültürü, kendisi, onunla bağlantılı olaylar, gelişmeler, ilişkiler vb. basında nasıl tasarlanmakta ve sunulmaktadır. İşte bu soru/sorun, insanların, toplumsal grupların ve ülkelerin birbirlerini algılama, anlamlandırma ve tanınması açısından kilit bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, kültürlerarası iletişim çalışmalarında sorulması gereken bazı sorular şu şekilde sıralanabilir (Binark, 2006: 84-85):

“ – Ulus-devletler içinde farklı ve çeşitli kültürel aidiyetlerin var olması, iç ve dış göç deneyimi kültürlerarası iletişim sürecini nasıl etkilemektedir?

– Egemen kültür “yabancı” ve “öteki”ni ne şekilde/nasıl tanımlamakta ve bu inşa pratiğini iletişim kanalları dolayımı ile nasıl dolaşıma sokmaktadır?

– Alt kültürlerin ve farklı etnik kimliklerin anaakım medya metinlerinde aşırı, eksik veya yanlış temsil edilme pratiklerinin ortadan kaldırılması için nasıl bir temsil ve temsil söylemi/dili geliştirilmelidir?

– Alt kültürler, farklı etnik kimlikler ile egemen kültür arasında var olan verili “buzlar” ve çeşitli önyargılar kültürlerarası öğrenme ile nasıl ortadan kaldırılabilir?

– Küreselleşme farklı kültürel kimlikler arasındaki iletişim sürecini nasıl etkilemektedir?”

Bu çalışmada; kültürlerarası iletişim perspektifinde farklı bir kültür, kimlik ve aidiyet bağının yazılı basında nasıl sunulduğu Ermeni kimliği ve Ermeniler ile bağlantılı olaylar ve gelişmeler örneğinde araştırılmıştır. Araştırmada incelenen Ermeni kimliğinin seçiminde, Türkler ile Ermenilerin tarihsel süreçte çeşitli olaylar ve paylaşımlarla

yaşanan ortak bir geçmişinin bulunması etkili olmuştur. Ayrıca geçmişin izlerini de taşıyarak günümüze kadar gelen süreçte siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve hukuki bakımdan gerçekleşen olaylar ve gelişmeler de önemli birer etken niteliğindedir. Bu bağlamda, kültürlerarası iletişim perspektifinde, Ermeni kimliğinin Türk yazılı basınında niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla nasıl sunulduğunun ortaya çıkarılması, çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.1.1. Kültürlerarası İletişim Olgusu

Farklı kültürel ve altkültürel arka planlara sahip insanların iletişim ve etkileşimini temel odak noktasına koyan kültürlerarası iletişim olgusu, genellikle iki merkezi kavram olarak kültür ve iletişim kavramları açısından tanımlanmaktadır (Kim, 2005: 555-556; Martin ve Nakayama, 2005: 26-27). Dolayısıyla, kültürlerarası iletişim olgusunun bütünlüklü bir biçimde anlaşılabilmesi için içerisinde yer alan kültür ve iletişim kavramlarının tanımlanması gerekmektedir (MacDaniel, Samovar ve Porter, 2009: 7).

Kültür kavramı, Latince bir fiil olan colere fiilinden türetilmiştir. Latince’de colere fiili; işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, inşa etmek, ekip biçmek, iyileştirmek ve eğitmek gibi anlamları bünyesinde barındıran geniş bir anlam yelpazesi taşımaktadır. Colere fiilinden türetilen cultura terimi de ilk kez tarımsal etkinlikleri anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Cultura terimini, insanın yetiştirilmesi ve eğitilmesi anlamında ilk kullanan kişiler ise Romalı düşünürler Cicero ve Horatius olmuştur. Cicero’nun bu bağlamda kullandığı cultura animi terimi, bir varlık olarak insanın eğitilmesi anlamına gelmektedir. Bu kullanım içerisinde kültür terimi, kültürlü bir insan anlamında tek bir insan için kullanılmakta ve bu açıdan tekil bir kültüre işaret etmektedir.

Kültür teriminin çoğul bir bağlamda kullanımı ise 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Çoğul anlamı ile kültür; bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve zaman içerisinde belli bir uluslar topluluğunun bütün düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel, teknik üretim ve varlıklarını anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Kültürün bu bağlamda kullanımı ona iki yönden çoğulluk kazandırmıştır. Buna göre, kültür; bir açıdan belli bir topluluğun, grubun, halkın, toplumun karakteristiğini oluşturan tüm unsurları anlatmaktadır. Diğer açıdan ise kültür; her topluluk, sınıf, grup, halk ve toplumun, diğer topluluk, sınıf, grup, halk ve toplumlardan değişik, özgül ve farklılaşan niteliklerini içermektedir (Özlem, 2002: 125-127).

Kültür, bilimsel anlamı ile ele alındığında; dini, sanatı ve insanoğlunun yapıp ettiği her şeyi içine alan bir varlık alanı olarak tanımlanabilmektedir. Bu varlık alanı içerisinde her şey birbirine bağlı ve bağımlı bir durumda yer almaktadır. İnsanlar, bu varlık alanını eğitim yoluyla öğrenmekte ve dil ve iletişim aracılığıyla kurup sürdürmektedirler (Güvenç, 2002: 14). Dolayısıyla kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr, 2009).

Bir başka bağlamda kültür, toplum içinde bulunan anlamlı simgeler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Buradaki anlamı ile kültür, adeta bir toplum haritası olarak işlev görmektedir. Ayrıca, simgelerin anlamlı bir bütün oluşturması da kültür içerisinde anlamların belli bir düzeyde uyuşma halinde olduğunu göstermektedir. Kültür bütünü düşüncesi, beraberinde bir başka düşünce daha getirmektedir. Bu da birden çok kültür olduğu düşüncesidir (Mardin, 1995: 101).

Kültür, önceleri bir ulus ya da dünyanın bir bölgesi gibi ayırt edilebilir geniş grupların kolektif yaşam deneyimlerini betimleyen ve simgeleyen bir etiket veya kategori olarak kullanılmaktaydı. Ancak yıllar geçtikçe ve günümüze kadar gelen süreçte kültür kavrayışı; yerel etnik ve ırksal gruplardan cinsiyet, cinsel yönelim, bedensel yeterlilik/yetersizlik ve coğrafi bölgelere kadar birtakım sosyolojik gruplar gibi daha küçük grupların altkültürlerini kapsayacak biçimde genişlemiştir. Kültürün bu kapsamlı kavranışı, tüm iletişim karşılaşmalarının potansiyel olarak ve belli derecelerde kültürlerarası bir nitelik taşıdığı iddiasını kuvvetlendirmektedir (Kim, 2005: 555-556).

Bu bağlamda, kültür kavramı, toplumsal organizasyonların farklı düzeylerine işaret etmektedir. Buna göre, kültür terimi; Batı ve Doğu kültürü gibi dünya bölgelerine, Kuzey Amerika ve Güneydoğu Asya gibi dünya altbölgelerine, Alman ve Türk kültürü gibi ulusal kültürlerle, bir ulus içindeki etnik-ırksal gruplara ve cinsel yönelim, sosyal sınıf ve coğrafik bölgeler gibi çeşitli sosyolojik gruplara gönderme yapmaktadır (Kim, 1984: 17).

Kültürün aktarılması, öğrenilmesi, altkültürler ile etkileşim ve farklı kültürler arasında etkileşim açısından birtakım kültürel süreçler de özellikle önem taşımakta ve bunların açıklanması gerekmektedir. Hepsi kültür kavramından türetilen bu süreçlerden en önemli üç tanesi kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme olarak sıralanmaktadır. Bu

süreçlerden ilki olan kültürleme; toplumun üyelerine belli bir kültürün aktarılması, o toplumda istenilen insan tipinin eğitim ile yaratılması ve böylelikle kültürel birlik ve beraberliğin sağlanması anlamına gelmektedir. Bir başka anlatımla, kültürleme süreci bireylerin, içinde buldukları toplumun istek ve beklentilerine göre etkilenmesi ve değiştirilmesine işaret etmektedir. Kültürleme, toplumbilimlerindeki sosyalizasyon sürecine karşılık gelmektedir (Güvenç, 2002: 85-86; Güvenç, 1974: 131).

Kültürlenme de “belli bir toplumun alt-kültürlerinden ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim süreci sonunda, asıl kültür ve alt-kültürlerde bulunmayan yepyeni bir senteze varılması” olarak tanımlanmaktadır. Son olarak kültürleşme ise iki ya da daha çok kültürün karşılıklı etkileşime girmesi sonucunda yeni sentezlerin ve dinamik bileşkelerin oluşmasına gönderme yapmaktadır. Kültürleşme sürecinde en az iki farklı kültür sisteminin süregelen bir biçimde iletişim ve etkileşim halinde olması gerekmektedir. Bir başka anlatımla kültürleşme, yabancı dil ve kültürlerle açılmayı ima etmektedir. Kültürleşme sürecinde bireylerin ve grupların doğrudan etkileşime girmesi şart olmayıp, özellikle günümüzde kitle iletişim araçları ile sanat ve moda akımlarının da dolayısıyla bu sürecin işlemesi mümkün olabilmektedir (Güvenç, 2002: 86-87; Güvenç, 1974: 135).

Görüldüğü üzere; kültürlenme bir anlamda toplumun altkültürleri ile etkileşime ve kültürleşme de farklı kültürler arasındaki iletişim ve etkileşim sürecine işaret ederek kültürlerarası iletişim olgusuna da gönderme yapmaktadır. Bu bağlamda, kültürleşme sürecinde en az iki farklı kültür arasında sürekli bir etkileşimin olması şartı, aynı zamanda kültürlerarası iletişimin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Kültür ve iletişim bağlamında bir kültür sistemi, sözlü mesajlar ve sözsüz gösterge ile bunlara yönelik yorumlama ve anlamlardan oluşmaktadır. Çünkü kültür, sadece konuşulan dili ve kullanılan sembolleri kapsamayıp, aynı zamanda bu sembollerin sürekli olarak yorumlanmasını içermektedir. Buna koşut olarak, kültür sistemi, bir uyum ve dönüşüm potansiyelini de bünyesinde taşımaktadır (Kartarı, 2001: 15-16).

İletişim olgusuna ilişkin tanımlama çabaları da kültür de olduğu gibi benimsenen yaklaşım ve bakış açısına göre değişiklik göstermektedir. Bu yaklaşımlar içerisinde iki ana düşünce çizgisi ya da okuldan söz edilmektedir. Bu temel düşünce çizgileri, süreç okulu ve göstergebilim okulu olarak nitelendirilmektedir. Bunlardan ilki, iletişim sürecinin iletim yönünü ön plana çıkarmakta ve gönderici-mesaj-kanal-alıcı şeklindeki

model ile bunu karakterize etmektedir. Süreç okulu, iletişimi, iletilerin aktarılması olarak ele almaktadır. Göstergebilim okulu ise iletişimi anlamların üretimi ve değişimi olarak değerlendirmekte ve bu yaklaşımda karşılıklılık, ortak algılama, paylaşma gibi unsurlara dikkat çekilmektedir. Göstergebilim okulu, anlamların üretilmesinde iletilerin ya da metinlerin insanlar ile nasıl etkileştiğini incelemekte ve iletilerin ya da metinlerin içinde bulunulan kültürdeki rolüne eğilmektedir (Mutlu, 2004: 140; Fiske, 2003: 16).

İletişim olgusu, genel bir bağlamda iletiler/mesajlar aracılığıyla toplumsal etkileşim olarak tanımlandığında, bu iki okul, söz konusu tanımlamayı yine kendi yaklaşım biçimlerine göre anlamlandırmaktadırlar. Buna göre, toplumsal etkileşimi, süreç okulu iletişim sürecine katılan bir bireyin kendini diğeri ile ilişkilendirme ya da onu etkileme süreci olarak görürken; göstergebilimsel yaklaşım ise bireyi belirli bir kültürün ya da toplumun parçası olarak kuran/inşa eden bir etkileşim olarak değerlendirmektedir (Fiske, 2003: 16-17). Kapsayıcı bir bağlamda ele alındığında, iletişim olgusu anlamların üretimi ve değişiminde “taraf olanların yarattıkları ortak anlamların ortak paylaşımı biçiminde işleyen bir süreç” olarak tanımlanmaktadır (Yüksel, 2001: 2).

Kültürlerarası iletişim çalışmalarında kültür ve iletişim kavramları arasındaki bağı ise “arasılık” nitelemesi kurmaktadır. “Arasılık” nitelemesi ile kurulan bu bağ, kültürlerarası iletişim araştırmalarının sistemli bir biçimde ilk kez başladığı ABD’de emik ve etik olmak üzere iki yaklaşım üzerinden gelişmiştir (Binark, 2006: 75). Emik yaklaşımda, yalnızca tek kültür, o kültürün içinden bakılarak incelenmekte ve iletişim davranışları da sistem içinde araştırılmaktadır. Bir başka anlatımla, emik yaklaşımda iletişim, incelenen kültürün üyelerinin anladığı haliyle anlaşılmaya çalışılmaktadır. Etik yaklaşımda ise kültür ve iletişim davranışları, dışarıdan ve diğerkültürle karşılaştırmalı olarak incelenmektedir (Kartarı, 2001: 37).

Kültürlerarası iletişim, belli bir kültüre mensup bir birey tarafından gönderilen mesajın farklı bir kültürün üyesince alınması ve işlenmesi durumunda gerçekleşmektedir (McDaniel, Samovar ve Porter, 2009: 7). Kültürlerarası iletişim kapsamında temel olarak iki veya daha fazla kültürün üyelerinin bir araya gelerek iletişim sürecine girmeleri ile ilgilenilmektedir (Pennington, 1985: 37). Bir başka anlatımla, bu süreci anlatan kültürlerarası etkileşim, “kendilerini farklı kültürel gruplar ya da etnisiteler olarak algılayan ve bu şekilde algılanan topluluklar (cemaatler)

arasında, anlamın yaratımını, paylaşımını ve müzakeresini içeren her türlü iletişim” olarak tanımlanabilmektedir (Sarı, 2010: 22).

Dolayısıyla, kültürlerarası iletişim olgusu genel olarak farklı kültürlerin üyeleri arasında gerçekleşen karşılıklı etkileşim ve iletişime gönderme yapmaktadır. Bu içeriği ile kültürlerarası iletişim olgusu, aynı zamanda kaynak ve alıcı farklı bağlamlar içerisinde yer aldığı ve bunlar arasında az ya da kısıtlı bir sembol paylaşımı bulunduğu nasıl zor bir iletişim süreci gerçekleşeceğine de işaret etmektedir (Jandt, 1998: 36). Çünkü kültürlerarası iletişim, farklı kültürel topluluklara mensup insanlar arasında aynı zamanda anlamların niteliğini kapsayan sembolik ve interaktif bir değişim süreci olarak işlemektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 17; Ting-Toomey ve Chung, 2005: 39).

Böylelikle kültürlerarası iletişim olgusu, farklı ulusal kültürlerden insanlar arasında gerçekleşen iletişim olarak kavramsallaştırılmakta ve bunun yanında birçok bilim insanı tarafından yüz yüze iletişim ile sınırlandırılmaktadır. Bir başka açıdan ise kültürlerarası iletişim, farklı sosyal grupların üyeleri arasında gerçekleşen iletişim gibi gruplararası iletişimin bir türü olarak da değerlendirilmektedir. Gruplararası iletişim, kültürlerarası iletişimden ayrı olarak sağlam ve sakat insanlar arasındaki iletişim, farklı nesiller ve sosyal sınıflar arası iletişim ve ırklar ile etnik gruplar arasındaki iletişim gibi birçok iletişim türünü de içermektedir (Gudykunst, 2003: 163). Ancak uluslararası iletişim ya da ırklar ve etniklerarası iletişim gibi terimler de iletişime katılan tarafların farklı ulusal ya da ırksal ve etnik kültürel bağlamlardan geldiği kültürlerarası iletişim olgusuna gönderme yapmak için kullanılmaktadır (Kim, 1984: 17).

Kültürlerarası iletişimde temel özellik, iletişime katılan tarafların kültürel farklılıklarından dolayı görece yüksek düzeyde farklı deneyimsel arka planlara sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bunun altında, aynı kültüre mensup bireylerin, farklı bir kültürün üyelerinden daha büyük bir türdeşliği paylaştığı varsayımı yatmaktadır. Kişilik, yaş, fiziksel görünüş gibi iletişime girenler arasındaki kültürel farklılıkların da insan iletişiminin kendine özgü problematik doğasında payı bulunmaktadır. İletişime katılanlar arasındaki gerçek ya da algılanan kültürel farklılıkların vurgulanması yoluyla, kültürlerarası iletişim olgusu; kişilerarası, örgütsel ve iletişimin tüm diğer alanlarına genişlemektedir.

Sonuç olarak, kültürlerarası iletişim olgusu özü itibariyle farklı kültürel artalanlara sahip olan katılımcıların, bir diğeri ile doğrudan veya dolaylı olarak temasa geçtiği ya da ilişki kurduğu iletişim olgusuna gönderme yapmaktadır. Bu doğrultuda, kültürlerarası iletişim, iletişime katılan taraflar arasındaki kültürel benzerlik ve farklılıkları önceden varsaymakta ve bunlar ile ilgilenmektedir. Ancak, bu sürece dahil olanların kültürel karakteristikleri, çalışmanın merkezi odak noktası olmamaktadır. Bunun yerine, kültürlerarası iletişim, bireyler ve gruplar arasındaki iletişim sürecine odaklanmaktadır (Kim, 1984: 15-16).

Kültürlerarası iletişim, makro ve mikro kültürel alanlarda gerçekleşmektedir. Buna göre, makro kültürel alanlar farklı kıtalar, bölgeler gibi büyük ölçekli alanları nitilemekte ve bunların kültürel özellikleri üzerinden gerçekleşen iletişimi ifade etmektedir. Mikro kültürel alanlar ise hem görece daha küçük alanları hem de altkültürleri ve çeşitli sosyolojik grupları anlatmaktadır. Bu bağlamda mikro ya da altkültürler; etnik gruplar, sosyal sınıflar, farklı cinsiyetler, karşı-kültürel gruplar, dinsel gruplar, nesiller gibi alanlara işaret etmekte ve bunlar içerisindeki farklılıklar arasında gerçekleşen iletişimi ifade etmektedir. Altkültürler, üyelerinin kendilerini algılamasını karşılıklılık ve ortak algılama esası üzerinden biçimlendirmekte ve aynı zamanda etnik, dini, coğrafi aidiyeti, dili, refahı, ulusal kökeni, yaşı, cinsiyeti, işi ve aileyi tanımlamaktadır. Bu mikro kültürel alanlarda iletişim ve etkileşim, farklı etnik kökene, dile ve kültürel temele sahip olan insanlar arasında gerçekleşmektedir (Alver, 2003: 173-174).

Kültürlerarası iletişim olgusunun kavramsallaştırmasını aydınlatmak ve tamamlamak amacıyla bu olgunun üç boyutundan söz edilebilir: İletişime giren tarafların kültürel grup üyeliğinin düzeyi, kültürlerarası iletişimin gerçekleştiği toplumsal bağlam ve kültürlerarası iletişim sürecinde iletilerin iletildiği kanal şeklinde sıralanmaktadır. Kültürel grup üyeliğinin düzeyi, aynı zamanda kültür kavramının da farklı düzeylerine işaret etmektedir. Bunlar; dünya bölgelerinin kültürleri, dünya altbölgelerinin kültürleri, ulusal kültürler, bir ulusal kültür içinde yer alan etnik ve ırksal grupların kültürleri ile çeşitli sosyolojik altgrupların kültürleri olarak sınıflandırılmaktadır. İkinci boyut olan toplumsal bağlam, kültürlerarası iletişimin birbirinden farklılaşan spesifik bağlamlarda olabildiği anlamına gelmektedir. Kültürlerarası iletişim içinde sıklıkla ele alınan sosyal bağlamlar; iş-örgütsel, eğitim,

göçmen akültürasyonu, politik, teknoloji transferi gibi bağlamlardır. Kültürlerarası karşılaşma ve etkileşimlerin gerçekleştiği her bir spesifik sosyal bağlam, kültürlerarası iletişim sürecinde taraf olanlar için kendine özgü rol ilişkileri, beklentiler ve davranışsal normlar ile kurallar getirmektedir. Son olarak, iletişim kanalı boyutu ise kültürlerarası iletişimin gerçekleştiği kanal üzerinde durmaktadır. İletişim kanalları, kısaca bireyler arası ve gazete, radyo, televizyon, dergi gibi kitle iletişim araçları şeklinde sınıflandırılabilir. Bu üç boyut, kültürlerarası iletişimin sonuçlarını ve bütün bir süreci etkilemektedir (Kim, 1984: 17-19).

Kültürlerarası iletişim alanının gelişimi açısından ise genellikle Edward T. Hall'un 1959 yılında yayımlanan *The Silent Language* adlı eseri, bu alandaki önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kültürlerarası iletişim teriminin de ilk kez bu eserde kullanıldığı ve bu eserin kurucu bir doküman rolü niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu, Edward T. Hall'e aynı zamanda bilimsel bir alan olarak kültürlerarası iletişimin kurucusu rolünün atfedilmesini de sağlamaktadır (Leeds-Hurwitz, 1990: 262; Rogers, Hart ve Miike, 2002: 3, 11).

Ancak, Hall'un çalışmasını ürettiği bağlam ve dönemin bazı olayları dikkate alındığında kültürlerarası iletişim alanının, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Yabancılar Servisi Enstitüsü'nde 1946-1956 yıllarındaki gelişmelerden kaynaklandığı görülmektedir. 1940'larda çoğu kez buldukları ülkenin dilini konuşamadıkları ve genellikle kültürü hakkında çok az bir bilgiye sahip oldukları için Amerikalı diplomatların yurt dışında yeterince etkili olamadıkları gözlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, diğer ülkelerin hem dillerini hem de kültürel argümanlarını ve kodlarını dikkate alarak, onlar hakkındaki anlayış ve bilgilerini yeniden değerlendirmeye başlamıştır. Çünkü bu alanda yaşanan yetersizliklerin, olumsuz etkileri ve sonuçları doğurduğu ya da tetiklediği görülmüştür. Bu nedenle, 1946 yılında Kongre'nin çıkardığı Yabancılar Servisi Yasası ile bu servisin yeniden organize edilmesi ve bir Yabancı Servis Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, kültürlerarası iletişimin çıkış noktasının Yabancılar Servisi Enstitüsü olduğu ve bunu takiben yaşanan gelişmeler ve yapılan çalışmalarla alanın geliştiği görülmektedir. Çünkü bu başlangıç hedefi ile kültürlerarası iletişim, ilk etapta soyut antropolojik kavramların, yabancı servis diplomatlarının pratik dünyalarına

uygulanması ve onların eğitilmesi gereksiniminden doğmuştur (Leeds-Hurwitz, 1990: 262-264).

Leeds-Hurwitz (2008), bir başka çalışmasında kültürlerarası iletişimin entelektüel ve düşünsel köklerini irdeleyerek, antropoloji çalışmalarının ve bazı antropologların 1930 ve 1940'lı yıllardaki öncü katkıları üzerine odaklanmaktadır. Bu tarihsel süreç, kültürlerarası iletişime doğrudan öncülük eden araştırmalardan ziyade alanın başlangıçtaki temel ilgi ve varsayımlarının oluşmasına dolaylı olarak katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, başta Margaret Mead olmak üzere Ruth Benedict, Gregory Bateson, Geoffrey Gorer, Douglas Haring, Clyde Kluckhohn, David Mandelbaum ve Rhoda Metraux gibi antropologların gerçekleştirdikleri araştırmalar, projeler, çalışmalar, organizasyonlar ve çeşitli etkinliklerin kültürlerarası iletişim alanının entelektüel tarihi ve birikimine önemli etkileri olduğu görülmektedir.

Kültürlerarası iletişim alanının tarihsel süreçteki gelişimini değişik bir bakış açısıyla değerlendiren Hart (1996) ise Thomas Kuhn'un bilimsel devrimlerin yapısına ilişkin paradigmatik anlayışı doğrultusunda kültürlerarası iletişim alanı için bir yol haritası çizmektedir. Buna göre, kültürlerarası iletişim; "kavramsal çerçevenin kurulması, paradigma kabulü/onaylanması, teori inşası ve olgun bir bilimin kuruluşu" olmak üzere dört aşamada ele alınmaktadır. Bu bağlamda, kültürlerarası iletişim çalışması, 1950'lerin başlarında Yabancılar Servisi Enstitüsü'nde çalışan Edward T. Hall ve diğer araştırmacıların kavramsal çerçeveyi oluşturmaları ile başlamıştır. Paradigmanın onaylanması aşamasında, 1960'lı yılların olayları kültürlerarası iletişim çalışması içinde önceden gelişen fikirlerin test edilmesi için zengin bir araştırma alanı sağlamıştır. Bu olaylar; diplomatların eğitimi, iş adamları ve Barış Gönüllüleri ile ilgilidir. Yine bu aşama içinde 1970'lerin başlarında alana yönelik ilk paradigmanın sinyalini veren uzmanlaşmış kültürlerarası iletişim kursları, toplulukları ve dergileri kurulmuştur.

1970'lerin sonlarına doğru ise bilim insanları, kültürlerarası iletişimin ne olduğuna ve alanın kapsamı üzerine açıklık kazandırmak için daha büyük bir anlama faaliyetine girişmişlerdir. Teori inşası aşaması bağlamında 1980'li yılların ortalarında William B. Gudykunst, Young Yun Kim ve ilgili diğer bilim insanları alanı ilerletmek amacıyla kültürlerarası iletişim teorileri geliştirmeye başlamışlardır. 1990'larda kültürlerarası iletişim üzerine teori inşası ve testler devam etmiştir. Hart, son olarak

kültürlerarası iletişimin, olgun bir bilim aşamasına ise henüz tam anlamıyla ulaşamadığını belirtmektedir.

Kültürlerarası iletişim çalışmalarının Türkiye’deki gelişiminin yol haritasına bakıldığında ise iletişim, sosyoloji, göç sosyolojisi, sosyal antropoloji, kültürel antropoloji ve etnoloji disiplinlerinin çatısı altında bir gelişme kaydedilmiştir. Kültürlerarası iletişimin akademik eğitim düzeyinde yer alması, ilk olarak 1995 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde yüksek lisans programı içerisinde ders olarak verilmesi ile başlamıştır. Bu ilk aşamayı, 2003’te Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi ve 2005 yılında da Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde kültürlerarası iletişimin lisans düzeyinde seçmeli ders olarak konulması takip etmiştir. Zaman içerisinde diğer bazı üniversitelerin iletişim fakülteleri bünyesinde de kültürlerarası iletişim lisans düzeyinde bir ders olarak yer almıştır.

Akademik eğitimde kültürlerarası iletişimin ders olarak yer almasının yanı sıra Türkiye’ye özgü farklı kültürler arasındaki iletişim deneyimlerini incelemeyi amaçlayan birtakım proje ve atölye çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. Bunlara, 2002 yılında GAP Birecik-Ş.Urfa Eğitim Merkezi ve İngiltere Büyükelçiliği’nin desteğiyle gerçekleştirilen ve kültürlerarası iletişim konusunda duyarlılık kazandırmayı amaçlayan eğitim semineri ile 2005’te “AB Gençlik Programları Eylem 3” programları çerçevesinde Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencilerinin oluşturduğu “Grup İletişim” tarafından gerçekleştirilen “Doğu’ya Yolculuk ve Yüzler ile Yüzleşmek” adlı proje örnek gösterilebilir. Türkiye’de kültürlerarası iletişim çalışmaları, lisansüstü programlarda yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ile diğer çok önemli akademik çalışmalar, yayınlar, düzenlenen sempozyum, panel, seminerler vb. çerçevesinde gelişmeye devam etmektedir (Binark, 2006: 79-84).

1.1.2. Kültürlerarası İletişim ve Kimlik Sorunsalı

İletişim bilimciler, kültürlerarası araştırma alanı içerisinde kimlik olgusunun önemini kabul etmektedirler (Collier ve Thomas, 1988’den; Lustig ve Koester, 2000’den akt. Abrams, O’Connor ve Giles, 2003: 209). Buna koşut olarak kültürlerarası iletişim olgusunu ele alan çeşitli kitaplarda ve araştırmalarda kimlik sorunsalı da çeşitli yönleriyle irdelenmektedir.

Kimlik, belirli yönleri aracılığıyla kültür ve iletişim arasında bir köprü işlevi görmek suretiyle kültürlerarası iletişimde anahtar bir rol oynamaktadır. Buna göre, kimlik, temelde diğer insanlar ile iletişim vasıtasıyla inşa edilmektedir. Diğer taraftan, kimliklerin gelişimi kültürel arkaplanlara bağımlı olarak gerçekleşmekte ve kimlikler, farklı kültürlerde farklı biçimlenmektedirler. Bu, kültürlerarası iletişimde de çok önemli bir boyut olarak kendini göstermektedir. Ayrıca, kimlikler dinamik olup, toplumsal bağlam, yapılar ve grup üyeliği ile bağıntılı olarak şekillenmektedir. İşte, kimliklerin birbiri ile yakın ilişki içinde bulunan bu yönleri, kültürlerarası iletişim açısından köprü işlevi gören kültür ve iletişim arasındaki bağı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra insanların kimlikleri hakkında bilgi edinmek, kültürlerarası iletişim sürecinde son derece önemli olmaktadır (Martin ve Nakayama, 2005: 80-81, 109-110).

Diğer taraftan, kimlik sorunsalının spesifik bir boyutunu oluşturan kültürel kimlik sorunları da kültürlerarası iletişimin inceleme ve araştırma alanı içerisinde yer almaktadır. Çünkü kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerden gelen ve dolayısıyla farklı kültürel kimliklere sahip bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimi konu edinmektedir (Kartarı, 2001: 12-13). Buna paralel olarak, kimliğin daha özel bir boyutu olarak kültürel kimlik olgusu ve sorunları, sosyal bilimler kapsamında özellikle iletişim ve sosyal psikoloji içinde de merkezi bir konumda yer almaktadır. Önemli miktarda çalışma, doğrudan veya dolaylı olarak kültürel kimlik konularını ele almakta ve kültürlerarası bağlamlar içerisinde geniş bir dizi bakış açısı önererek, bu olgunun en iyi şekilde nasıl araştırılması gerektiğini irdelemektedir (Kim, 2007: 237-238).

Kimlik paradigmasının doğuşu (Aydın, 2008: 7) ile kimlik politikalarının ya da kimlik temelli toplumsal hareketlerin (Alcoff ve diğerleri, 2006) gelişimi de konunun daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli bir boyuttur.

Doğu Bloku'nun dağılması ile yükselişi için uygun bir konjonktür bulan milliyetçilik ve bununla yakın ve çok yönlü bir bağı olan kimlik olgusu, 20. yüzyılın son yirmi yılına damgasını vuran en önemli olgular içerisinde yer almaktadır. 1940'lı yılların öncesinde bilinmeyen kimlik kavramı, daha sonraki kırk-elli yıla yayılan bir süreçte, vazgeçilmez bir teknik terim ve kültürel açıdan anahtar bir kavram haline gelmiştir. Sosyal bilimciler, tarihçiler, klinisyenler, psikologlar ve filozoflar kimlik olgusunun teorik, ampirik ve kültürel önemini kabul etmiş ve medya da, bunu kullanmaya, iletmeye ve tartışmaya devam etmiştir. Kimlik kavramı, 1980'lerin

başlarında sosyal ve psikolojik analistlerin yorumlayıcı söz varlığı içinde teknik bir terim ve 1980’li yıllar süresince de sosyoloji içerisinde teknik bir terim ve yaygın bir sosyal etiket olarak kullanılmıştır. 1980’lerin ilerleyen yıllarında ise kimlik olgusu ve kimlik araştırmalarının kapsamında soykırım olgusuna, etniklik alanına, tehditler altındaki kimlikler ve toplumsal izolasyon sorununa, dışlama ve ötekileştirme sorunlarına, barınma ve çevre sorunlarına doğru bir yayılma gerçekleşmiştir (Weigert, Teitge ve Teitge 1986’dan aktaran Aydın, 1998: 7, 21).

Diğer taraftan, insanların farklı tutunum, aidiyet ve tanımlama noktaları ile farklı inanç ve tutumlara sahip olduğunu göstermek amacıyla üretilen üst kimlik, alt kimlik gibi belirli kategoriler oluşturma ihtiyacı ise 1980’li yıllar içerisinde bir paradigma halini almıştır. Görüldüğü üzere, tarihsel gelişim seyri içerisinde ilk etaptaki ağırlık noktası, psikoloji ve sosyal psikoloji olan kimlik kavramı ve olgusunun günümüzdeki ağırlık noktası, toplumsal ve siyasal alana doğru kaymıştır (Aydın, 1998: 7-8). Özlüce, günümüz dünyası; etnik, dinsel, kültürel, cinsel vb. kimlik sorunlarına ve kimliğin çeşitli boyutlarına gönderme yapmaksızın anlaşılamamaktadır (Keyman, 2008: 115-116; Keyman, 2007).

Kimlik konusunun toplumsal, siyasal, kültürel ve akademik alanlarda önemli bir odak noktası haline gelmesini sağlayan bir başka unsur ise kimlik politikaları ya da kimlik temelli yeni toplumsal hareketlerdir. Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren sömürgeciliğin, göç olgusunun ve küreselleşmenin getirdiklerinin yanı sıra yeni toplumsal hareketlerin gelişimi ve kimlik politikalarının çeşitli formlarının yükselişi, kimlik sorunsalını beşeri ve sosyal bilimlerin merkezi tartışma konularından biri konumuna yerleştirmiştir. Ulusal özgürlük hareketleri, dünyanın çeşitli bölgelerinde cereyan eden etnik çatışmalar, Doğu Avrupa’da komünist rejimlerin çöküşü, Avrupa’da hakların olağanüstü yükselişi gibi tüm bu olaylar ve gelişmeler, kimlik olgusunu politik gündeme de taşımıştır. Kimlik kavramı, günümüzde çağdaş dünyanın algılanması, anlaşılması ve anlamlandırılması noktalarında da anahtar kavramlardan önemli bir tanesi konumundadır (Weedon, 2004: 1-2).

Amerika, Avrupa ve diğer yerlerde yaklaşık olarak son 40 yılda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler (Harding, 2006: 248); etnik ve ırksal grupları, feministleri ve heteroseksüel olmayan cinsel kimlikleri içeren kimlik temelli özgürleşim hareketleri olarak değerlendirilmektedir (Alcoff ve Mohanty, 2006: 1-2). Çünkü 1960’lı yılların

ortalarında siyasi alana dâhil olan bu hareketler; toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, etnik ve ırksal unsurlara dayalı bir dizi yeni toplumsal hareket olarak canlanmışır (Rosaldo, 2006: 118). Bir başka anlatımla, feminizm, etniklik, ırksallık, siyah mücadele, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, anti-nükleer ve çevreci hareketler gibi yeni toplumsal hareketler, bir kimlik politikaları retoriği içinde doğmuştur (Mercer, 1998: 50, 53).

Burada kimlik politikası, doğuştan gelen ya da toplumsal düzlemde edinilen ve paylaşılan birtakım nitelikler aracılığıyla ortak bir davanın oluşacağı varsayımı üzerine kurulu olan olumsuz bir politik stratejiye işaret etmektedir (Arda ve diğeri, 2003: 350). Ayrıca, kimlik politikaları, bazı sosyal grupların ezildiği ve baskılandığı fikri ile yakından bağlantılı bulunmaktadır. Bir kadın ya da etnik bir grubun üyesi olmak gibi bir kimliğin, stereotipleştirme, ayrımcılık vb. olguları içeren kültürel emperyalizme, şiddete, sömürülmeye, marjinalleştirmeye ve güçsüzlüğe özellikle maruz bırakılması buna örnek olarak gösterilmektedir (Young, 1990'dan akt. Stanford Encyclopedia Philosophy, 2007). Yeni toplumsal hareketlerin söyleminde, sınıf ve sınıf hareketlerinden farklı olarak kültürel kimlik temelinde şekillenen ve yükselen hareketler, egemen söylem biçimine dönüşmektedir. Böylelikle ilgili tartışmaların ve sürecin merkezine de sınıf yerine kültürel kimlik eksenindeki söylemler yerleşmektedir (Erbaş ve Coşkun, 2007: 22)

Sonuçta kimlik sorunsalı, çeşitli boyutları ile kültürlerarası iletişimin konusu olarak irdelenmekle birlikte, aynı zamanda kimlik politikaları ya da yeni toplumsal hareketler adı verilen bir eksen üzerinden de günümüz dünyasının merkezi tartışma ve araştırma alanları içerisinde önemli bir durağı oluşturmaktadır.

1.1.3. Kültürlerarası İletişime Etki Eden Faktörler ve Bariyerler

Farklı kültürlerin üyeleri arasında gerçekleşen iletişim süreçlerinde etkili olan ya da bu süreçleri belirli düzeylerde biçimlendiren birtakım faktörler bulunmaktadır. Kültürlerarası iletişimi etkileyen bu faktörler, aynı zamanda koşullara göre insanların karşısına engel, zorluk ya da bariyerler olarak da çıkabilmektedir.

Bu noktada, her şeyden önce iletişimin bir kültürel bağlamdan çıkıp gelen ya da konuşan insanlar arasında gerçekleştiği ve bu nedenle, içinde bulunan kültürün iletişim sürecine etkisi dikkate alınmalıdır. Çünkü nasıl ki bir insanın kültürü onun

iletişimini etkiliyor ise, farklı kültürlerin de kendi üyelerinin iletişim biçimlerini farklı şekillerde etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla bu durum, kültürlerarası iletişim süreci içerisinde ortaya çıkan engeller konusunda temel bağlantı ve çözümleme noktasını oluşturmaktadır (Oğuz, 2002: 25).

Kartarı (2001: 180-189), kültürlerarası iletişim sürecine etki eden faktörleri; “normlar, roller, etnomerkezcilik, belirsizlik ve kaygı, kalıp düşünceler ve önyargılar” şeklinde sınıflandırmaktadır. Benzer şekilde, kültürlerarası iletişimde bariyer olarak nitelendirilen unsurlar; “yüksek kaygı, farklılık yerine benzerliği varsaymak, etnomerkezcilik, stereotip ve önyargılar” biçiminde ortaya çıkmaktadır (Jandt, 1998: 47-55,70).

Buna koşut olarak, farklı kültürlere mensup insanlar arasındaki iletişimi ve etkileşimi engelleyici bir işlev görebilen ve bu süreçte yanlış anlamalar ile anlaşılmalara yol açabilen altı faktörden söz edilmektedir. İnsanların karşısına engel ya da güçlük olarak çıkabilen bu etmenler; “benzerlik varsayımı, dil farklılıkları, sözsüz iletişimde yanlış yorumlamalar, önyargı ve stereotiplerin varlığı, değerlendirme eğilimi ve yüksek kaygı” olarak sıralanmaktadır (Barna, 1998: 173-183; 1985: 333-335).

1.1.3.1. Benzerlik Varsayımı

Kültürlerarası iletişim sürecinde etkili olan ve duruma ve koşullara göre bu süreçteki insanların karşısına bir engel olarak çıkabilen faktörlerden bir tanesi benzerlik varsayımıdır. Benzerlik varsayımı, özlüce, kültürlere ilişkin olarak farklılık yerine benzerliğin varsayılması anlamına gelmektedir (Barna, 1985: 333).

Yanlış anlama-anlaşılma ile reddetme, ret edilme ya da kabul görmeme gibi durumların neden ortaya çıktığı şeklinde bir soru ile karşılaştıklarında insanlar, naif bir biçimde bireyler arasında yeterli düzeyde benzerliklerin olması durumunda iletişimin daha kolay bir hal alacağını düşünmektedirler. İnsanlar, insan olmak ve yeme, içme, barınma gibi birtakım ortaklıklara sahip olmakla birlikte, ortak biyolojik ve sosyal gereksinmelere uyum biçimlerinin, değerlerin, tutumların, inançların vb. kültürden kültüre farklılıklar gösterdiğinin unutulmaması gerekmektedir. Benzerlik varsayımı, çoğunlukla ortak bir sözlü dil beklentisine yayılmamakla birlikte, sözsüz sembollerin, simge ve işaretlerin kod açımında etkili olmaktadır (Barna, 1998: 173-174).

Farklı kültürler arasında benzerlik varsayımı, bir kültürün özgün ve farklı yönlerinden habersiz kalınmasına ya da bunların silinmesine yol açmaktadır. Örneğin, bilgi sahibi olunmayan farklı bir kültürün üyesi ile karşılaşıldığında farklılıkların bulunmadığını varsaymak, insanların sadece kendi kültürlerini baz alarak davranmalarına neden olmaktadır. Bu açıdan, her kültürün belirli düzeylerde ve derecelerde farklı ve özgün olduğunun dikkate alınması gerekmektedir. Konuya diğer taraftan bakıldığında ise, benzerlik varsayımının tersi de farklı kültürler içerisinde paylaşılan ortak noktaların gözden kaçmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla, en makul çözüm; geleneklerin, adetlerin, örflerin, davranış biçimleri ve alışkanlıkların vb. her kültürde ve her yerde aynı ya da farklı olduğunu varsaymak yerine bunların ne olduğunun sorulması olarak değerlendirilmektedir (Jandt, 1998: 51-52).

1.1.3.2. Dil Farklılıkları ve Sözsüz İletişimde Yanlış Yorumlamalar

Kültürlerarası iletişimi etkileyen ve bir bariyer olarak işlev görebilen etmenlerden diğer biri de dil farklılıklarıdır (Jandt, 1998: 142; Barna, 1985: 333; 1998: 180).

Dil, göstergelerden oluşan simgesel bir iletişim sistemi (Mutlu, 2004: 73) ya da bir toplumda anlamların ve deneyimlerin nakledilmesi yoluyla paylaşılan bir semboller dizisidir (Jandt, 1998: 460). Bu bağlamda, farklı diller içerisinde yer alan semboller olarak kelimelerin anlamlarının bütünüyle paylaşılması, hem iletişim hem de kültürlerarası iletişim sürecinde insanların karşısına ciddi bir engel ve güçlük olarak çıkmaktadır. Bunun da ötesinde, aynı dili konuşan insanlar arasında dahi her kelimenin anlamının aynı şekilde paylaşılması söz konusu olmaktadır (Jandt, 1998: 142).

Dilin belli kurallara göre yapılan ve yönetilen bir sistem olması (Mutlu, 2004: 73) nedeniyle farklı dillere ait söz varlıkları, sentaks, deyimler, argo, lehçeler gibi unsurlar da farklılık göstermektedir. Bu unsurların tümündeki farklılıklar, kültürlerarası iletişim sürecinde de zorluklar ortaya çıkartmaktadır. Dil farklılıkları doğrultusunda bağlamın ya da anlamın dikkate alınmaması ise dil problemlerini daha da kötü bir hale getirmektedir (Barna, 1985: 333). Dil farklılıkları ve problemleri ekseninde her dilin kendine özgü farklı biçimleri bulunması sebebiyle de niyetlerin yanlış yorumlanması, samimiyetsizlik, karmaşıklık ve küstahlık gibi değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir (Barna, 1998: 180).

Dil ile ilgili bir başka önemli nokta, kültür ve kültürel dağarcık ile olan bağlantısıdır. Buna göre, bir ulusun kültürel dağarcığında ne varsa, bunların hepsinin dilde yer alması ve dile yansması söz konusudur. Dil, sadece farklı sembollere ya da kurallara sahip olmayıp, aynı zamanda o dili konuşan insanlara farklı bir düşünce yapısı, ortak bir dünya imajı ile dünya görüşü de sağlamaktadır (Selçuk, 2005: 14). Dolayısıyla, farklı kimlik ve aidiyet bağlarına ilişkin bir toplumun kültürel dağarcığında yer alanların, söz konusu kimliklerin ve farklılıkların tanımlanmasında dile ve söyleme yansması da kaçınılmaz olmaktadır.

Özellikle kültürlerarası iletişim perspektifinden bakıldığında; diğer dilbilimsel ya da kültürel gruplara mensup yabancılar ile iletişim kurulduğunda paylaşılan anlamların derecesi muhtemelen daha az olmaktadır. Bu durum, diller arasındaki farklılıklar geniş bir düzeyde olduğunda daha da artmaktadır. Örneğin, İngilizce konuşanlar, Almanca konuşanlara kıyasla, Çince konuşanlar ile daha az ortak noktalara sahiptir. Ayrıca, dillerin benzerliği, dünyanın benzer biçimlerde algılanmasını da etkilemektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 212).

Bu bağlamda, unutulmaması gereken önemli bir nokta ise; grupların diğer gruplardan kendilerini ayırt edebilmelerinin ve böylelikle kimliklerini sürdürebilmelerinin temel yolunun konuşulan dilden geçiyor olmasıdır. Örneğin sıklıkla göçmen gruplar, kendi kültürel miraslarını ve kimliklerini, ev sahibi olan kültür içinde anadillerini kullanmaları ve bunu çocuklarına öğretmeleri vasıtasıyla sürdürmektedirler (Neuliep, 2006: 272).

İletişim ve etkileşim sürecinde çoğu kez ne söylendiği kadar ne söylenmediği de önemli olmaktadır. Bu ise sözsüz iletişimi gündeme getirmektedir. Sözsüz iletişim; yüzsel ifadeler, beden dili, göz teması, zamanın kullanımı, etkileşimli sessizlik gibi dilden başka araçlar yoluyla kurulan iletişim anlamına gelmektedir (Martin ve Nakayama, 2005: 149).

Sözsüz iletişim sürecinde mesaj almanın ve göndermenin başlıca araçları olarak da dokunma, tat alma, görme, duyma, koklama duyuları, işaretler, semboller, renkler, yüz ifadeleri, jestler, mimikler, tavırlar vb. sıralanabilmektedir. Sözsüz iletişime yönelik farkındalık, sadece hayatta kalma açısından değil, diğer insanların düşüncelerini, duygularını ve gereksinimlerini anlayabilmek için de çok önemli bir role sahiptir (Calero, 2005: 1, 5).

Sözsüz mesajlar, çoğu zaman sözlü mesajların anlatamadığını anlatabilmekte ve sözlü mesajlara kıyasla daha samimi olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, insanın kendini ifade etmesinin güçlü ve etkili bir biçimi olarak sözsüz iletişim, sözcükler olmaksızın çoklu iletişim kanalları vasıtasıyla iletişim kurulması şeklinde tanımlanmaktadır (Ting-Toomey ve Chung, 2005: 200).

Sözsüz iletişimin içerdiği çok önemli bir başka nokta ise kültürel mekân kavramıdır. Kültürel mekân; kültürel anlamların da üretildiği, insanın büyüdüğü, yaşadığı yer ve kimliğinin biçimlendiği bağlamdır. Dolayısıyla, sözsüz iletişim ve onun içinde gerçekleştiği bağlam açısından kurallar çeşitlilik göstermekte ve sözsüz iletişim, kültürden kültüre değişiklik göstermektedir (Martin ve Nakayama, 2005: 149, 154).

Buna koşut olarak, aynı sözsüz işaret ya da mesaj, farklı kültürlerle mensup insanlar tarafından farklı biçimlerde değerlendirilmekte ve bu durum da anlam belirsizliklerine yol açabilmektedir. Örneğin, Amerika’da “tamam (Ok)” anlamına gelen bir işaret, Brezilya’da aşağılama ve Japonya’da da para anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, sözsüz iletişimin gerçekleştiği süreçlerde niyetler, işaretler ve tüm diğer sözsüz iletişim kanallarının farklı anlamlar taşıyabilmesi nedeniyle yanlış anlama-anlaşılma ve yorumlar ortaya çıkabilmektedir (Ting-Toomey ve Chung, 2005: 200-201).

Bu noktalardan hareketle, iletişimin diğer biçimlerinde olduğu gibi sözsüz iletişimde de farklı kültürlerin üyeleri arasında bir bariyer işlevi gören engeller ve zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Çünkü sözsüz iletişim süreci de kültür ve bağlam bağımlı olarak işlemektedir. Dolayısıyla, kültürlerarası iletişimi anlayabilmek için özellikle ortada bir sözlüğün bulunmadığı sözsüz iletişim büyük önem taşımaktadır (Andersen ve Wang, 2009: 264).

1.1.3.3. Normlar ve Roller

Kültürlerarası iletişimi etkileyen unsurlar içerisinde normlar ve roller de bulunmaktadır (Kartarı, 2001: 180-182).

Toplumsal sistemlerin yapısal unsurları içinde yer alan normlar, sosyal hayatta insanların ve grupların hareketlerini belirli kurallara ve otoriteyi işaret eden standartlara göre düzenlemektedir. Buna göre de normlar; bir kural, standart hareket ve faaliyet için bir örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan, bir toplumun kültürü de büyük ölçüde normlardan oluştuğu için normlar, arzu edilen ya da beklenen tavır ve hareketi belirten

kültürel bir tarif niteliği de taşımaktadır. Dolayısıyla, normlar, bir toplumun ve kültürün üyelerine belirli durumlarda nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda yön vermektedir. Bundan başka, toplum içindeki sosyal normlar ise “din kuralları, ahlak kuralları, örf ve âdetler, moda kuralları ve hukuk normları” şeklinde sınıflandırılabilir (Dönmezer, 1999: 229-230, 236).

Bunlar içerisinde kültürlerarası iletişim bağlamında ön plana çıkan normlar ise örf ve âdetler olmaktadır. Kültürlerarası iletişim sürecinde farklı bir kültüre mensup bir birey ile etkileşimde bulunulduğunda, o kültürün örf ve âdetlerinin bilinmesi ya da tanınması zorunlu olmakta ve uygun davranışların sergilenebilmesi açısından da hayati bir önem taşımaktadır (Kartarı, 2001: 180-182).

Diğer faktör olan roller ise bireylerin sosyal statü ya da çeşitli kurumlar içerisindeki konumları itibarıyla kendilerinden beklenen davranış örüntüleri ya da bir dizi davranış seti olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 1998: 241). Bir başka anlatımla, roller, davranışsal beklenti modelleri oluşturmaktadır. Rollerin, kültürlerarası iletişim ve etkileşim sürecinde etkili olduğu boyut ise söz konusu davranışsal beklenti modelleri ya da davranış örüntülerinin kültürden kültüre değişiklik göstermesidir. Örneğin, Türk kültüründe ağabey ile kardeş arasındaki rol farklılaşması ile Kuzey Amerika ya da Orta ve Kuzey Avrupa kültürlerindeki kardeşler arasındaki rol farklılaşması farklı bir görünüm arz etmektedir (Kartarı, 2001: 182-183).

Dolayısıyla, farklı kültürlerin üyeleri ile etkileşim sürecinde sağlıklı ve istenilen sonuçların elde edilebileceği bir iletişimin kurulabilmesi için o kültür içerisinde belirli rollere karşılık gelen ya da beklenen davranış örüntüleri hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

1.1.3.4. Belirsizlik ve Kaygı

Farklı kültürlerin üyeleri ile iletişim ve etkileşim sürecine girmek, birçok insan için alışılmışın dışında bir durumu ima etmektedir. Bu durumda etkili olan temel unsurlar ise belirsizlik ve kaygı olarak kendini göstermektedir (Kartarı, 2001: 187).

Belirsizlik, diğer insanlar ile ilgili düşüncelerimizi etkileyen bilişsel bir olgudur (Stephan, Stephan ve Gudykunst, 1999: 614). Her ilişki içerisinde belli derecelerde belirsizlik bulunmakla birlikte farklı kültürlerden yabancılar ile iletişim kurulması, yakın ilişkiler içinde olunan insanlar ile kurulan iletişimden daha büyük belirsizliğe

neden olmaktadır. Bunun yanı sıra farklı grupların üyeleri ile kurulan iletişim de insanların kendilerinin de dahil oldukları grupların üyeleri ile olan iletişimden daha fazla belirsizliğe yol açmaktadır (Gudykunst ve Shapiro, 1996'dan akt. Gudykunst ve Nishida, 2001: 58).

Kaygı ise tehdit edici, endişe verici ya da tehlikeli olarak algılanan bir durum veya uyarana karşı yanıt olarak ortaya çıkan rahatsız edici düşünceler, hoş olmayan duyular ve fiziksel değişiklikler içeren bir duygu olarak tanımlanmaktadır (Esses, Semanya, Stelzl, 2004: 139). Kaygı da belirsizlik ile eşdeğerde etkiye sahip olan bir durumdur. İnsanlar, farklı kültürlerden, gruplardan ya da yakın ilişki içinde olunmayan anlamında diğerleri ile iletişim kurduklarında kaygıyı belli düzeylerde yaşamaktadırlar. Bu diğerleri ile iletişim ve etkileşim sürecinde deneyimlenen kaygı, genellikle negatif beklentiler içinde olunmasından kaynaklanmaktadır (Gudykunst ve Nishida, 2001: 59-60).

Kaygının, önemli bir düzeyini de gruplararası kaygı (intergroup anxiety) oluşturmaktadır. Gruplararası kaygıya, şu olaylar birer örnek olarak gösterilmektedir (Stephan ve Stephan, 1985: 157-158):

“Büyük bir kurumun patronu, çalışanından büyük bir Japon şirketler topluluğundan gelecek olan meslektaşlarını ağırlayıp ağırlayamayacağını sormaktadır. Ancak bu kişi, Japonlar ile daha önce hiçbir deneyiminin olmaması nedeniyle utanılacak hatalar yapmaktan ya da misafirleri incitmekten, kırmaktan endişe etmektedir.”

“Amerika'da İngilizce konuşan ve Kuzey Avrupa kökenli olan beyaz bir inşaat işçisi, iş aramak için gittiği ülkenin güneybatısında bir inşaat firmasında işe girmiştir. İşçinin firmada içinde bulunduğu ekibin tümü İspanyol ve Latin Amerika kökenlilerden (Hispanic) oluşmaktadır. Bu işçi, diğerlerinin kendi işine karışarak onu kovdurtmaya çalışabileceklerinden ya da eğer kendinden hoşlanılmazsa onlar tarafından dövüleceğinden korku duymaktadır.”

Örneklerden anlaşılacağı üzere, belli bir grubun üyesinin yaşadığı ve gruplararası kaygıya örnek oluşturan bu durumlarda kaygı, dış grup (outgroup) üyeleri ile temas kurulmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar, farklı kültürlerin üyeleri ile iletişim ve etkileşime girmeden önce gruplararası kaygıyı genellikle yaşamaktadırlar. Aynı zamanda farklı ırksal ve etnik grupların üyeleri ile etiketlenmiş ve etiketlenmemiş gruplar arasındaki ilişkilerde de bu tür kaygı yaygın biçimde olmaktadır. Bunlar,

gruplararası kaygı içinde en yaygınları olabilmekle birlikte sosyal olarak tanımlanmış iki grubun üyeleri arasındaki etkileşim süreçlerinde de gruplararası kaygı potansiyel olarak bulunabilmektedir. Gruplararası etkileşimin pek çok özgün karakterini açıklayabilmesi açısından gruplararası kaygı önem taşımaktadır. Son olarak, kaygının diğer türlerinde olduğu gibi gruplararası kaygı da negatif sonuçların öngörülmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanların korku ya da endişe duyar gözüktüğü bu negatif sonuçlar; “kendileri için olumsuz psikolojik sonuçlar, kendileri için olumsuz davranışsal sonuçlar, grup dışı üyelerin negatif değerlendirmeleri ve grup içi üyelerin negatif değerlendirmeleri” şeklinde sıralanabilmektedir (Stephan ve Stephan, 1985: 158-159).

1.1.3.5. Değerlendirme Eğilimi ve Etnomerkezcilik

Kültürlerarası iletişim sürecinde bir başka güçlük ve engelleyici faktör olarak Barna (1985: 334; 1998: 182), “değerlendirme eğilimi”ni göstermektedir. Değerlendirme eğilimi, farklı kültürel ya da etnik gruplardan insanların söylem ve eylemleri ile dünya görüşlerini yansıtan duygu ve düşüncelerini etraflıca anlamayı denemek yerine, bir başka kültür ya da grubun baz alınarak değerlendirilmesi olarak kendini göstermektedir. Bunun temel nedeni, her bir insanın kendi kültürü ve yaşam tarzını her zaman için doğru, uygun ve doğal olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu eğilim, diğerinin bakış açısından davranış örüntülerine ve tutumlarına bakılabilmesi için gerekli olan açık fikirliliği de önlemektedir. Bu şekilde formüle edilen değerlendirme eğilimi, kültürlerarası iletişim sürecinde son derece belirleyici bir etken olan etnomerkezcilik olgusuna karşılık gelmektedir.

Kültürlerarası iletişimin önüne bariyer olarak çıkan etnomerkezcilik, bir insanın kendi kültürünün standartları ile başka kültürün bakış açılarını olumsuz biçimde yargılaması ve değerlendirmesidir (Jandt, 1998: 52). Dolayısıyla, bu olgu, kültürlerarası iletişim ve etkileşim sürecini negatif yönde etkilemektedir (Neuliep, 2006: 2000). Bütün toplumlarda kendini yüceltme, kendini önemseme ve merkeze koyma biçimlerinde görülen bu eğilime rastlamak mümkündür. Bu olgu, aynı zamanda kendini ötekilerden üstün görme eğilimine de işaret etmektedir. Çünkü her toplum; “ırkların en safına, töre veya kültürün en yükseğine, tarihlerin en şereflişine, dinlerin en iyisine ve tanrıların en güçlüşüne sahip olduğu” yönünde inançlar barındırmaktadır (Güvenç, 1974: 5).

Diğer taraftan, etnomerkezcilik, dış grup tutumlarını ve gruplararası ilişkileri anlayabilmek açısından da merkezi bir kavram olarak işlev görmektedir (Neuliep ve McCroskey, 1997: 385). Bu doğrultuda etnomerkezcilik, insanların etnik ya da ırksal grup gibi kendi dahil oldukları grup (iç grup) ile özdeşleşme eğilimlerine ve dış grupların ve üyelerinin iç grup standartlarına göre değerlendirilmesine gönderme yapmaktadır (Gudykunst ve Kim, 2003: 137).

Etnomerkezcilik sözcüğü, etimolojik olarak Yunanca'da millet ya da halk anlamına gelen "ethnos" ve merkez anlamındaki "kentron" sözcüklerinden türemiştir (Gudykunst ve Kim, 2003: 137). Bu bağlamda, etnomerkezcilik, insanın kendi kültürünün üstünlüğüne inanması üzerine kurulmakta ve dahil olunan kültürün ya da grubun her şeyi, tutarlı ve mantıklı olarak kabul edilmektedir (Jandt, 1998: 52).

Etnomerkezcilik kavramı, ilk olarak 1906 yılında William Graham Sumner tarafından kullanılmıştır. Sumner (1906: 13); etnomerkezciliği, insanın kendisinin ait olduğu grubun her şeyin merkezine konması ve bunun dışında kalan diğerlerinin söz konusu gruba göre ölçülmesi ve değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Gelenekler de tüm içsel ve dışsal ilişkileri kapsayan bu olgu ile uyumaktadır. Buna göre, her grup kendi gururunu büyümekte, üstünlüğü ile övmekte, kendi kutsallıklarını yüceltmekte ve buna mukabil, yabancılara ya da dış gruptan olanlara küçümseyerek bakmaktadır. Ayrıca, etnomerkezcilik ile ilgili en önemli durum, insanların kendilerine özgü olan ve diğer kültür ya da gruplardan farklılaşan gelenekler içerisindeki her şeyi abartmaya ve yoğunlaştırmaya sürüklenmesi olarak kendini göstermektedir.

Bununla birlikte, Neuliep ve McCroskey'in (1997: 389) belirttiği üzere, etnomerkezciliğin küçümseyici ya da aşağılayıcı olması şart olmayıp, bu olgu esasen tanımlayıcı ve betimleyici bir karakter taşımaktadır.

Etnomerkezcilik, bir merkez-periferi konumlandırması üzerinden insanların diğer kültürlerden üstün görmeye yatkın oldukları kendi kültürleri için bir savunma mekanizması işlevi de görmektedir. Buna göre, insanlar kendi kültürlerini belirgin bir biçimde merkeze yerleştirirken; bütün diğer dış grupları periferide ya da dışarıda konumlandırmaktadırlar. Bunun sonucunda ise insanlar kendi yaşam tarzları ile davranış kalıplarının bütün diğer gruplar tarafından takip edilmesini de bekleyebilmektedirler (Ting-Toomey ve Chung, 2005: 234-235).

Herkes belli derecelerde etnomerkezci bir yapıya sahip olmaktadır. Çünkü insanlar, kendi kültürel değerleri ile şeyleri yapıp-etme biçimlerini daha doğru, daha gerçek, olması gereken ve doğal olarak algılama ve görme eğilimindedirler. Diğer algılamalara benzer biçimde etnomerkezcilik de kültürel sosyalizasyon süreci boyunca öğrenilmekte ve pekiştirilmektedir. Dolayısıyla, etnomerkezcilik genellikle kasıtlı olmayıp insanların nasıl sosyalleştikleri ile bağlantılı olmaktadır. Örneğin, Amerika’da doğan ve büyüyen insanlara, Amerika’nın dünyanın merkezi olduğu çok incelikli biçimlerde öğretilmekte ve telkin edilmektedir (Gudyksunt ve Kim, 2003: 137-138; Ting-Toomey ve Chung, 2005: 234-235).

Etnomerkezci insanların tutum ve davranışları, sıklıkla kendi gruplarının lehine, diğer grupların ise aleyhine olacak şekilde önyargılıdır. Diğer taraftan, etnomerkezci insanlar, dış gruplarınkinden farklı olan kendi gruplarının tutum ve davranışlarını muhafaza etmektedirler. Bu bağlamda, konunun diğer boyutunda, genel olarak negatif yüklü bir özellik olarak düşünülmesine rağmen etnomerkezcilik, kişinin kendi grubunun hayatta kalmasını, dayanışmasını, uyumunu, beraberliğini, bağlılığını ve etkinliğini besleme açısından da potansiyel taşımaktadır (Neuliep, 2006: 198-200).

Bir başka anlatımla, etnomerkezcilik, bireyin dahil olduğu ulusal, etnik, dinsel, bölgesel vb. merkezi bir grup, fiili bir saldırı ya da saldırı tehdidi altında iken böyle bir potansiyel taşımaktadır. Böyle dönemlerde, etnomerkezcilik olgusu, vatanseverlik ve insanın kendi grubu için fedakârlık yapmaya hazır olması temelinde biçimlenmektedir (Neuliep ve McCroskey, 1997: 389).

Etnomerkezcilik ve iletişim ilişkisi bağlamında bakıldığında; etnomerkezcilik olgusu, ürettiği algılama ile farklı kültürlerden ya da gruplardan diğer insanların yanlış algılanması ve değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu süreçte, insanlar, dahil oldukları grubun içinden hayata baktıkları kendi pencereleri aracılığıyla diğer insanlar için anlamlı ve işlevsel görünen şeyleri yanlış bir biçimde çarpıtmaktadır (Kim ve Hubbard, 2007: 225). Bu ise doğal olarak insanlar ve gruplar arasındaki ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır.

Diğer taraftan, etnomerkezciliğin etkisiyle düşünce ve dil düzeyinde ortaya çıkan ayrıştırmalar da iletişimi negatif bir biçimde etkilemektedir. Etnomerkezcilik, kolaylıkla herkes için düşüncede ve dilsel düzeyde “biz” ve “onlar” ya da “bize karşı onlar” gibi ayrımlara yol açabilmektedir. Bu durum, insanların “biz”i çağırın kategoriler üretmesi

ve diğer kategorinin de “biz olmayanlar” ya da “onlar” olarak formüle edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bir başka anlatımla, etnomerkezcilik, düşünce ve dil üzerinden geçerek iletişimin ikili karşıtıklara indirgenmesine zemin oluşturmaktadır. Kolektif zamirler olan biz ve onlar kategorileri, algı üzerinde güçlü etkilere sahip olmaktadır. “Onlar” olarak nitelenenlere atfedilen isimler ve tanımlamalar, onların baskılanmaları ve ortadan kaldırılmalarını haklı göstermekte dahi kullanılabilir (Jandt, 1998: 54).

Aşırı uç noktalara varan ya da yüksek düzeylere ulaşan etnomerkezcilik ise diğer kültürlerin bilgisinin ve zenginliğinin yadsınmasının yanı sıra yabancılar ile etkili bir iletişim sürecine girilmesi hususunda da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka anlatımla, bu durum iletişim açısından işlevsizliğe neden olmaktadır. Buna göre, yüksek düzeyde etnomerkezcilik, dış grup üyelerinin davranışlarının yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına yol açmaktadır. Bu durum ise yabancıların davranışlarının anlamının çarpıtılması nedeniyle etkili iletişim kurulmasını olanaksız bir hale getirmektedir. Yüksek düzeylere varan etnomerkezcilik; dışlayıcı, kısıtlayıcı ve sınır çizici bir işlev üstlenerek iletişimi engellemekte ve fikirlerin değişimini bloke etmektedir. Etnomerkezcilik, ayrıca kültürlerarası iletişim yeterliliği için de bir engel olarak belirlemektedir (Gudykunst ve Kim, 2003: 140; Jandt, 1998: 56; Neuliep ve McCrosky, 1997: 389).

Etnomerkezcilik ve iletişim arasındaki ilişkili ile bağlantılı olarak Lukens (1976: 1, 8), etnomerkezci konuşma ve sosyal mesafeyi, belirli dilsel düzeyler üzerinden değerlendirmektedir. Buna göre etnomerkezci konuşma, etnomerkezciliğin farklı derecelerini yansıtan ve özel dilsel karakterlerin oluşturduğu bir konuşma tarzına işaret etmektedir. Bu konuşma tarzı, ayrıca iç gruplar ile dış gruplar arasındaki sosyal mesafe duygularının artışı için kullanılan bir konuşma stratejisi olarak da görülmektedir. Etnomerkezcilik ve istenilen sosyal mesafe, dile ait çeşitli düzeylerde fark edilmektedir. Bir başka anlatımla, etnomerkezciliğin farklı yoğunlukları ve bir bireyin karşısındaki ile arzu ettiği sosyal mesafenin boyutu; sesbilim, sözdizimi, anlambilim, söylem yapısı ve deyimsel ifadelerdeki değişim farklılıkları aracılığıyla anlaşılabilir. Lukens, dilsel farklılığın çeşitli tipleri, etnomerkezciliğin farklı dereceleri tarafından etkilendiği için üç iletişimsel mesafe üzerinde durmaktadır. Konuşmaya uygun bir biçimde kullanılan bu üç iletişimsel mesafe şunlardır:

1. İlgisizlik mesafesi
2. Kaçınma mesafesi
3. Kötüleme mesafesi

İlgisizlik mesafesi, diğer kültürlere mensup insanlara yönelik ilginin yokluğunu göstermekte ve kültürel farklılıklara duyarsızlığı yansıtmaktadır. Kaçınma mesafesi, dış gruplar ile etkileşimden kaçınma ya da dış gruplar ile etkileşimi sınırlandırma arzusunun göstergesidir. Son iletişimsel mesafe olan kötüleme mesafesi ise dış gruplara karşı düşmanlık duygularına ve onları küçümseme arzusuna işaret etmektedir. Sonuç olarak, iletişim sürecinde dilsel düzeyde kurulan bu üç iletişimsel mesafe, etnomerkezciliğin daha yüksek yoğunlukları ile artan bir şekilde bağlantılıdır.

1.1.3.6. Stereotipler ve Önyargıların Varlığı

Kültürlerarası iletişim sürecini etkileyen ve farklı kültürlerden, etnik, ırksal ve toplumsal gruplardan ya da iç gruplar ile dış gruplar arasındaki iletişim ve etkileşimde bir bariyer işlevi gören diğer etmenler ise stereotipler ve önyargılardır (Barna, 1985: 334; 1998: 181; Jandt, 1998: 70; Kartarı, 2001: 189; Martin ve Nakayama, 2005: 47, 50),

Baskı dilinde kullanılan stereotip kelimesi, aynı metni herhangi bir değişiklik yapılmaksızın çoğaltmak için metalden dökülmüş hareketli matbaa harflerine karşıt olarak sabit bağlanmış matbaa satırını ifade etmektedir. Sabit bağlanmış matbaa satırı, farklılıklardan kurulan bir birleşime ve bunu ayırmanın zor olduğu birliğe işaret etmektedir. Çünkü, bu matbaa satırı bir kez yapıldıktan sonra, bozulmadan satırın bütününde bir değişiklik ve düzeltme yapılması söz konusu olamamaktadır (Manz, 1968'den aktaran İmançer, 2010: 13).

Stereotip kavramının sembolik anlamı ise bir insan, grup, olay ya da konu üzerine düşünürken, bunlar hakkındaki alışlagelmiş, basmakalıp ve genellikle aşırı basitleştirilmiş kavrayış, kanaat ve inançlara işaret etmektedir. Hem bilişsel özelliklerin hem de sosyal deneyimlerin yansımaları olan stereotipler, bir taraftan insanların kendilerinin de yer aldıkları iç gruplara yönelik aidiyet duygusunun kurulmasında diğer taraftan ise bu iç gruplar ile dış gruplar arasındaki ayırma işlevi görmektedir. Dolayısıyla, stereotipler, gruplararası ve kültürlerarası ilişki, iletişim ve

etkileşim çalışmalarında merkezi kavramlar içerisinde yer almaktadır (Ibroscheva ve Ramaprasad, 2007; 2008).

Stereotipleştirme kavramı, ilk olarak gazeteci Walter Lippmann tarafından etnik grup üyelikleri temelinde diğer insanlara yönelik olarak üretilen yargıları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde ise bu kavram, daha geniş bir biçimde herhangi bir grup üyeliği temelinde üretilen yargılara işaret etmek üzere de kullanılmaktadır (Jandt, 1998: 71).

Böylelikle, Lippmann, stereotiplerin en erken anlatımını içeren 1922 tarihli Public Opinion adlı eserinde ortaya koyduğu analiz ile temel çerçeveyi de çizmiştir. Buna göre, stereotipler; “çarpıtmalar”, “karikatürleştirmeler” ve “kurumsallaşmış yanlış bilgi” temelinde ele alınmaktadır (LaViolette ve Silvert, 1951: 257-258).

Walter Lippmann (1945: 3), stereotipleri, “kafamızın içindeki resimler” olarak tanımlamaktadır. İnsanlar, herhangi bir şeyi öncelikle görüp sonra tanımlamak yerine; çoğu zaman ilk etapta tanımlayıp sonra görmeyi tercih etmektedirler. Buna göre, insanlar, dış dünyanın kompleks yapısı, modern yaşamın ivedi ve çok çeşitli yönleri karşısında bir şeyi bireysel olarak tanımak yerine, kültürlerinin kendileri için önceden tanımladığı basmakalıplaşmış biçimleri seçme ve algılama eğilimindedirler.

Diğer bir anlatımla, insanlar kendileri için iyi bilinen, tanıdık olan bir özelliğe dikkat etmekte ve kafalarının içinde taşıdıkları stereotipler aracılığıyla resmin geri kalan kısmını doldurmaktadırlar. Görmeden önce tanımlamak, bizzat deneyimlemeden önce imgelemde tasarlamak ve kalıplaşmış yargılara sahip olmak gibi tüm bu unsurlar, bütün bir algılama sürecini derinden etkilemektedir. Bunlar, belirli objeleri, farklılığa vurgu yapmak suretiyle “tanıdık” veya “yabancı” olarak damgalamaktadırlar. Öyle ki, bu süreçte belli belirsiz bilinen şeyler “çok iyi bilinen” ve biraz yabancı olarak görülen şeyler de “çok yabancı” olarak kategorileştirilip tanımlanmaktadır (Lippmann, 1945: 81, 89-90).

Stereotipleştirme ya da stereotiplerin üretilmesi sürecinde insanlar, çevrelerinden kendileri için tanınabilir, fark edilebilir ve alışıldık olan işaretleri seçmektedirler. Bu işaretler, düşünceleri temsil etmekte ve insanlar da bu düşünceler ile bir anlamda imaj stoklarını doldurmaktadırlar. Bu bağlamda, stereotiplerin ekonomik bir yönü bulunmaktadır. Çünkü, stereotipler aracılığıyla insanlar, her şeyi detayları ile görmeye ve anlamaya çalışmak yerine tipler, kategoriler ve genellemeler olarak tüketmektedirler.

Çabanın azalması yanında kafamızdaki stereotipleri muhafaza etmemizin bir diğer nedeni de stereotip sistemlerinin, geleneklerin özünde yer alması ve insanların toplumdaki konumları için savunma kaynakları oluşturmasından kaynaklanabilmektedir. Buna koşut olarak, stereotipler, dünyanın bütünsel bir resmini veremeyebilirler; ancak, insanların alışkın oldukları, uyum sağladıkları, tanıdıkları ve kendilerini evlerinde hissettikleri muhtemel bir dünyanın resmini sunmaktadırlar (Lippmann, 1945: 88, 95).

Bu bilgiler ışığında; stereotipler, insanların kendi grupları ve diğer gruplar (ırksal, etnik gruplar, milliyet vb.) ile bunların üyeleri hakkında genellikle kategorize edilmiş genellemeler belirten inanç setleri olarak tanımlanmaktadır (Rinehart, 1963: 137). Bir başka anlatımla, stereotipler, bir grup insanın karakteristiklerine yönelik olarak depolanmış inançlara gönderme yapmaktadır (Bar-Tal, 1997: 491).

Bu inançlar, genellikle aşırı basitleştirilmekte ve nadiren objektif gerçekler ile uyuşmaktadır. Çünkü insanlar, stereotipler aracılığıyla gündelik yaşamları içerisinde “diğerleri” hakkında edindikleri enformasyonu, kategorileştirerek ve işleyerek genelleşmiş bir biçime sokmaktadırlar. Bu grupların üyeleri; fiziksel görünüşleri, zekâları, kişisel özellikleri vb. unsurlar üzerinden tanımlanmaktadırlar. Bu bağlamda, “Yahudiler uzun burunludur”, “Almanlar çalışkandır” ya da “Japonlar kurnazdır” gibi inançlar, stereotiplere örnek olarak verilmektedir. Stereotipler, ayrıca düşmanlık duygularının rasyonelleştirilmesi ve meşrulaştırılması amacıyla da kullanılabilen ve azınlık gruplarının üyeleri ile kurulacak etkileşim için bir çerçeve de sunmaktadır (Rinehart, 1963: 137; Martin ve Nakayama, 2005: 48).

Stereotiplerin neden ortaya çıktığı ya da niçin oluştuğu hususunda ise tek bir noktada uzlaşmak olanaksız bir görünüm arz etmektedir. Çünkü çeşitli bilişsel ve güdüsel süreçler boyunca biçimlenen ve sürdürülen stereotipler, farklı bağlamlar içerisinde farklı işlevleri yerine getirmektedirler. Öyle ki, stereotipler bazı durumlarda algılamayı basitleştirirken, başka durumlarda da algılayanın, verili enformasyonun ötesine geçmesini sağlayarak algılamayı zenginleştirmektedir. Yine bazı durumlarda stereotipler, belirli bir kararın, sonucun ya da davranışın haklılaştırılmasına yardımcı olmaktadır (Hilton ve von Hippel, 1996: 261-262).

Bunun yanı sıra stereotipler, çoğunlukla negatif yüklü oldukları gibi kimi zaman pozitif bir içeriğe de sahip olmaktadır (Martin ve Nakayama, 2005: 48, Oğuz, 2002: 27).

Kartarı (2001: 191), stereotipleri tanımlarken bir anlamda onların bu çok yönlü yapılarına şu şekilde dikkat çekmektedir:

“Stereotipler, çevreyi asimile etmeye ve yaşamı kolaylaştırmaya yarayan bilişsel formlar, kemikleşmiş kanılardır. Stereotipler aynı zamanda, tarihsel olarak yer değiştirebilen, ama aynı zamanda günlük yaşamın ve çevreyi algılamanın oldukça stabil kategorileştirme ve tipoloji kalıplarıdır. Ancak bu şekilde davranışları yönetirken, gerçeği etkileyen ve gerçeği yeniden yaratabilen düşüncelerdir.”

Tüm bu saptamalar, stereotiplerin hangi faktörlerden etkilenerek biçimlendiği ve değişime uğradığını ve aynı zamanda işlevlerinin neler olduğunun irdelenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, Bar-Tal (1997: 497-504), stereotiplere yönelik sunduğu modelde, stereotiplerin biçimlenmesi ve değişimi sürecinde etkili olan birtakım makro sosyal, politik ve ekonomik arka plan değişkenlerine işaret etmektedir. Bunlar; “gruplararası ilişkilerin doğası, gruplararası ilişkilerin tarihi, sosyo-politik faktörler, ekonomik koşullar, dış grupların karakteristikleri ve diğer grupların davranışı” şeklinde sıralanmaktadır.

Bu faktörler, bir taraftan stereotiplerin içinde olduğu sosyal çevreye yoğun bir etkide bulunmakta, diğer taraftan da bireylerin grup üyeliklerinin biçimi ve kafalarının içinde yer alan stereotiplerin değişiminde belirleyici bir arka plan sağlamaktadır. Bir başka anlatımla, söz konusu faktörler, dış gruplar hakkındaki stereotipik içeriklere yönelik bir konsensüs oluşmasını ve güçlü bir şekilde bu stereotiplerin muhafaza edilmesini sağlayarak kolektif stereotipleştirmelerden büyük ölçüde sorumlu olmaktadır.

Stereotiplerin işlevlerine bakıldığında ise (Ashmore ve Del Boca, 1981’den akt. Snyder ve Miene, 1994: 36-37) üç işlevden söz edilebilmektedir. Bu işlevler; “bilişsel, psikodinamik ve sosyokültürel” işlevler olarak sıralanmakta ve bunlardan her biri stereotiplerin belirli bir yönelimine dikkat çekmektedir. Buna göre, bilişsel işlev, insanın kendisine gelen enformasyondan işleyebileceği miktarın sınırlı olduğunu ve bu nedenle, kompleks bir yapıya sahip olan dünyanın üstesinden gelebilmek için stereotiplerin biçimlendirildiğini varsaymaktadır. Dolayısıyla stereotiplerin, gelen enformasyonun kontrol edilebilir/yönetilebilir boyutlarda tutulmasına yardımcı olmak ve böylelikle sosyal dünyanın tahmin edilebilirliğine dair bir his vermek suretiyle bilişsel açıdan ekonomik bir işlev gördüğü değerlendirilmiştir.

Psikodinamik işlev açısından da stereotipler, bireyin benlik savunma mekanizmaları için çeşitlilik sağlayan araçlar olarak işlev görmektedir. Bu doğrultuda, diğer grupların üyelerine yönelik olarak üretilen stereotipler, insanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamakta ve diğer gruplardan insanlar tarafından daha az tehdit edilmiş olmaktadır. Psikodinamik perspektiften, stereotipler benliğin korunması işlevi görmektedir.

Son olarak, sosyokültürel işlev ise stereotiplerin sosyal ve kültürel faktörlerden nasıl kaynaklandığı üzerine odaklanmaktadır. Bu işlev, topluluk normları bağlamında üretilen stereotiplere işaret etmektedir. Sosyokültürel işlev kapsamında stereotiplerin insanların kendi sosyal ve kültürel iç grupları ile özdeşleşmelerine ve bunlara uyum sağlamalarına yardımcı olmak şeklinde bir sosyal işlevi olduğunu öne sürülmektedir. İnsanlar, sosyalizasyon süreçleri boyunca diğer gruplar ve bunların üyeleri hakkında belirli stereotipleştirilmiş inançlar ve beklentiler edinmektedirler. Sosyokültürel işlev kapsamında bu stereotipler ile insanların kendi referans grupları ile etkileşimleri kolaylaşmakta ve insanlar hiçbir zaman kendi stereotiplerinin gerçekliğe tekabül edip etmediğini sorgulamamaktadırlar.

Kültürlerarası iletişim için son derece etkili bir diğer bariyer olan önyargı üzerine yazılan en önemli eserlerin başında ise Gordon Allport'un 1954 yılında yayımlanan "The Nature of Prejudice" adlı kitabı gelmektedir. Allport, kitabına etnik önyargı hakkında bazı anekdotlar ile başlayarak, bu konuda iki temel içeriğe dikkat çekmektedir. Buna göre, etnik önyargının iki temel içeriğini; "düşmanlık ve yadsıma" ile "düşmanlığın temeli olarak bir grup üyeliğinin hedef alınması" oluşturmaktadır (Allport, 1954'den akt. Fishbein, 2002: 2).

Buna paralel olarak önyargı da belirli bir grubun üyesi olması nedeniyle diğer insanlara karşı makul olmayan negatif tutumlara işaret etmektedir (Fishbein, 2002: 4-5). Önyargı kavramı, etimolojik olarak Latince'de "önceden" anlamındaki "prae" ile "yargı/hüküm" anlamına gelen "judicium" sözcüklerinden oluşan "praejudicium" isminden türemiştir. Bu doğrultuda, önyargı; esneklikten yoksunluğu, katılığı, dogmatizmi ve dar görüşlülüğü karakterize eden inanç, kanaat ve tutumlara işaret etmektedir (Murji, 2003: 227).

Bu bağlamda, önyargı kavramı, insanları grup üyelikleri ve aidiyetlerine göre değerlendirmeye yönelik bir tutum barındırmaya gönderme yapmakta ve aynı zamanda

belirli bir dış grup hakkında önceden var olan dogmatik nitelikteki kaanatlara işaret etmektedir. Bir diğer anlatımla, önyargı, etnik ya da diğer sosyal gruplar gibi belirli gruplara yönelik olarak lehte veya aleyhte davranma eğilimine işaret eden bir tutumu anlatmaktadır. Bu nokta, aynı zamanda önyargı ve stereotipler arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Buna göre stereotipler, kalıplaşmış nitelikleri ile algı, bellek ve temsilleri etkileyen bir bakış çerçevesi; önyargılar ise önsel (a priori), eşdeyişle, deneyimden önce var olan peşin yargılar olarak kanaatleri etkileyen bir hareket noktası oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla, stereotipler, algı düzleminde yer almak suretiyle algılamayı etkilerken, ondan bir sonraki aşamada ortaya çıkan önyargılar ise kavram oluşumuyla ilgili olmaktadır. Bu bağlamda, stereotipler, önyargıları taşıyarak onlar için bir temel oluşturmaktadır (Bilgin, 1994: 172-173).

Önyargılar, yalnızca uluslar ya da kültürlerle karşı ortaya çıkmamaktadır. Bunların yanı sıra aynı grubun diğer kısımlarına, çeşitli altkültürlere ve bir toplum içerisinde yer alan azınlıklara karşı da önyargılar oluşabilmektedir. Önyargılarla ilgili olarak özellikle ulusal ve etnik önyargılar ile bunların sonucunda ortaya çıkan çatışmalar, nefret, yanlış anlama ve anlaşılmalara, grup egoizmi, kültür kontağının engellenmesi, karşılıklı anlamaya ve tanımaya yönelik çabanın sekteye uğratılması gibi durumlar ilk olarak akla gelen noktalar içerisinde yer almaktadır. Önyargılar da sosyalizasyon süreci içerisinde öğrenilmekle birlikte oluşumları için temel zemin aileden kaynaklanmaktadır. Kültürlerarası iletişim bağlamında önyargılar, bu etkileşim sürecinin sonucunda oluşmayıp, söz konusu iletişim ve etkileşim süreninin öncesinde var olan peşin yargılar olarak kendini göstermektedir (Kartarı, 2001: 192-193).

Katz (1960: 170), tutumların dört temel işlevini; “araçsal, ayarlayıcı ya da faydacı işlev”, “benlik savunma işlevi”, “değer anlatımı işlevi” ve “bilgi işlevi” olarak sınıflandırmaktadır.

Bu noktadan hareket eden Brislin (1985: 366), önyargıların anlaşılabilmesi için onların işlevlerinin analizi ile işe başlanması gerektiğini belirterek, söz konusu işlevleri tutumların daha spesifik bir boyutu olan önyargılı tutumlara uyarlamakta ve bunu kültürlerarası ilişkiler bağlamında irdelemektedir. Buna göre, önyargıların faydacı ya da ayarlama işlevi, insanların kendi kültürleri içerisinde ödüllendirilmelerini ya da cezadan sakınmalarını sağlamaktadır. Örneğin, insanların kendi kültürel ortamları içinde onaylanması ya da kabul görmesi, belirli bir grubun ve onun üyelerinin yadsınmasına

bağlı ise o zaman buna yönelik tutumların oluşması söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan, önyargıların faydacı işlevi, insanların aşırı bilgi yüklü çevrelerini basitleştirmek için daha önceden var olan kategorileri ya da peşin hükümlü ve taraflı beklentileri, diğerlerine nasıl empoze ettiklerine de işaret etmektedir. Benliği savunma-koruma işlevine göre, insanların bu yönde birtakım önyargılı tutumları taşımalarının nedeni, kendileri hakkında belirli düşünceleri kabul etmeyi istememelerinden kaynaklanmaktadır. Önyargıların benlik savunması işlevi, ayrıca insanların hem kişisel hem de sosyal kimlik düzeylerine bakış açılarının korunmasını da sağlamaktadır. Örneğin, iş dünyasında başarısız olan bireyler, başarı olan belirli bir grubun üyelerini hilekâr ya da dolandırıcı takımı olarak tasarlayabilmektedir. Buna paralel olarak, diğer grupların etik dışı ya da haksız bir biçimde davrandıklarını öne sürülerek, kendi iç grup kimliklerinin imajları da korunmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü işlev olan değer anlatımı işlevine göre de insanların büyük ölçüde değer verdikleri yaşamlarının görünümünü açığa vurmaya istemelerinden kaynaklanmaktadır. Son olarak bilgi işlevine göre ise insanların belirli önyargıları muhafaza etmesinin nedeni, bu önyargıların dünyalarını kendilerine mantıklı ve anlamlı gelen bir yolla biçimlendirmelerine ve düzenlemelerine izin vermesinden ileri gelmektedir. Ayrıca, önyargıların bilgi işlevi, insanların kendi bilgi temellerini korumayı isteme ve bu bilgiden yoksun olanları bilgisiz ya da yetersiz olarak görme eğilimlerine de işaret etmektedir (Brislin, 1985: 367; Ting-Toomey, 1999: 165).

Önyargıların nereden ya da hangi faktörlerden kaynaklandığı konusuna bakıldığında ise farklı bağlamlar içerisinde farklı açıklama noktaları getirildiği görülmektedir. Ancak genel anlamda, önyargıların kaynakları; “sosyopsikolojik motivasyonlar, bilişsel süreçler ve bireyler ile grupları üzerindeki sosyokültürel etkiler” şeklinde sıralanmaktadır. Motivasyona dayalı faktörler içerisinde yine farklı teoriler önyargıların kökenine ilişkin değişik yaklaşımlar önermektedir. Buna göre; Engellenme-Saldırganlık teorisi içinde önyargılar, toplumsal yaşam içerisindeki engellenmeler ve hayal kırıklıkları sonucunda oluşan saldırganlığın bir biçimi olarak ele alınmaktadır. Söz konusu engellerin gerçek kaynaklarının saptanması yerine ya da bu gerçek kaynakların güçlü olmaları ve doğrudan saldırganlığı cezalandırma yeteneklerinden dolayı hedef olarak daha zayıf olan azınlık grupları ya da dış gruplar

seçilmektedir. Dolayısıyla bu teori sıklıkla önyargılar kapsamında “günah keçişi” üretilmesine gönderme yapmaktadır.

Diğer bir yaklaşım olan Göreli Yoksunluk teorisine göre de memnuniyetsizlik ve düşmanlık duygularını üreten, yaşanan deneyimler ile beklenen deneyimler arasındaki çelişki ve farklılıklar olmaktadır. Önyargıların motivasyona dayalı kaynakları açısından bir diğer teori olan Sosyal Kimlik teorisi de insanların, diğer dış gruplar ile bağlantılı olarak kendi iç grupları hakkında pozitif nitelikler algılamaya ve üretmeye güdülendiklerini öne sürmektedir. Bunun nedeni; insanların kimliklerinin ait oldukları gruplar tarafından içerildiğinin düşünülmesi ve genellikle insanların negatif bir kimlik yerine pozitif bir kimliği tercih ettiklerinin varsayılmasıdır.

Önyargılara yönelik en iyi bilinen teorilerden olan Otoriteryanizm’e göre ise önyargılar, özellikle belirli bir kişilik sendromunun karakteristiğidir. Otoriteryan kişilikler, özellikle çocukluk dönemindeki katı bir disiplin sisteminden üretilmekte ve otorite figürlerine karşı aşırı itaat yönelimi ve azınlık ya da yabancı gruplarına karşı düşmanca ve aşağılayıcı tutumlarla sonuçlanmaktadır. Bundan başka, otoriteryan kişiler arasında örtüşen bir nitelik de, sınır çeken-ayırıcı kategorilerin açık bir biçimde kullanımı ve hoşgörüsüzlük biçiminde kendini göstermektedir (Brown ve Lepore, 1999: 450-451).

Önyargıların kökenini ele alan bir diğer yaklaşım olan bilişsel faktörlere göre de normal insani bilişsel süreçlerin çalışması ve işleyişi, önyargıları açıklayabilmektedir. Bu yaklaşım, önyargılardan ziyade stereotiplerle ilgili olup, önyargılar, negatif stereotiplerin sonuçları ile dolaylı bir biçimde eş tutulmaktadır. Son olarak, önyargının kaynaklarını bireysel süreçler içerisinde bulan bu yaklaşımların yanında bir diğer yaklaşım olan sosyokültürel faktörler ise bireylerin ve grupların yaşamının içinde yer aldığı kültürel bağlamlar üzerine vurgu yapmaktadır (Brown ve Lepore, 1999, 1999: 451, 454).

Önyargıların nedenlerini daha spesifik bir açıdan değerlendiren Stephan ve Stephan (2000: 25-27) ise önyargılara temel oluşturan gruplararası korku ve tehditlere işaret etmektedir. Buna göre, önyargıların ortaya çıkmasında rol oynayan tehdit türleri; “gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, gruplararası kaygı ve negatif stereotipler” biçiminde sınıflandırılabilir. Gerçekçi tehditler, insanların kendilerinin de dahil oldukları iç grubun var oluşu koşulları ile ilgili olup, iç grubun politik ve ekonomik gücü, fiziksel ve

maddi refah koşulları gibi konular ile bağlantılı tehditlerdir. Sembolik tehditler; temel olarak ahlaki kurallar, değerler, normlar ve tutumlar açısından gruplar arasında algılanan farklılıkları içermektedir. Sembolik tehditler ile bir anlamda iç grubun dünya görüşünün tehdit edildiğine yönelik bir algılama söz konusu olmaktadır. Bu tarz korkular, kısmen insanların üyesi oldukları ırksal, etnik, kültürel vb. grupların değer sistemlerinin ahlaki doğruluğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır. Bir diğer faktör olan gruplararası kaygı ise olumsuz sonuçların doğmasına sebep olmaktadır. Üretilen negatif stereotipler ise farklılıkların iletişim ve etkileşiminden önce negatif sonuçların, çatışmaların ve hoşnut olmayan durumların ortaya çıkacağı yönünde korkular ve tehditler doğurabilmektedir.

Sonuç olarak; beslendikleri kaynaklar, yapıları, içerikleri, işlevleri, etkileri ve sonuçlarından hareketle, stereotipler ve önyargılar farklı kültürlerden, etnik, ırksal, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim gibi farklı gruplardan insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimi engelleyici ya da zedeleyici bir işlev görmektedir. Çünkü, Kartarı (2001: 193)'nın belirttiği üzere, kültürlerarası iletişim sürecinin daha başlangıç aşamasında iletişim ve etkileşime katılan bireyler birbirleri hakkında karşılıklı olarak birtakım stereotipler ve önyargılar taşımaktadırlar. Dolayısıyla, iletişim sürecinde hem kodlama hem de kod açımı sırasında farklı kültürlerden, gruplardan gelen insanlar, bu faktörlerin etkisi altında kalabilmektedirler.

Stereotip ve önyargılar, farklı niteliklere sahip gruplara yönelik olduğu gibi daha genel anlamda ülkelere yönelik de söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda, özellikle gelişmiş ülkelerden üçüncü dünya ülkelerine ya da azgelişmiş ülkelere yönelik stereotipik ve önyargılarla yüklü algılamalar ve değerlendirmeler gerçekleşebilmektedir. Avrupa merkezli bu bakış içerisinde olaylar kendi ölçüleri ve önyargıları doğrultusunda değerlendirilmektedir. Örneğin Kara Afrikalıların kafaca geri oldukları bir önyargı iken, yine benzer şekilde “yamyam” kralcıklar ya da devlet başkanları gibi nitelemeler de stereotipler aracılığıyla simgelemeye örnek oluşturmaktadır (Topuz, 1984: 19).

1.1.3.6.1. İletişim, Medya, Stereotipler ve Önyargılar

Stereotiplerin ve önyargıların doğasına yönelik bir inceleme, bu unsurların belirli bir grubun üyeleri tarafından nasıl paylaşılır ve sürdürülür olduğunun irdelenmesini de gerektirmektedir (Bar-Tal ve Teichman, 2005: 8).

Bu bağlamda, stereotipleri ve önyargıları üreten, biçimlendiren, yayan çok çeşitli kaynaklar önem kazanmaktadır. İnsanların, kendilerinin bir parçası olmadıkları öteki gruplar hakkında edindikleri bilgiler, onların kafalarının içindeki stereotiplerin biçimlenmesi ve değişimi için temel zemini hazırlamaktadır. Bu nitelikteki bilgiler ise toplumsal, politik, ekonomik, kültürel ve eğitimsel kanallardan akararak insanlar tarafından özümlemektedir (Bar-Tal, 1997: 505).

Toplumsal iletişim kanalları ile ilgili önemli bir bağlantı noktası da özellikle kültürel stereotiplerin biçimlenmesi, sürdürülmesi ve değişime uğraması sürecinde dilin işlevlerinin nasıl etkide bulunduğu (Bar-Tal ve Teichman, 2005: 47). Dilsel önyargılar ve dilin bu yönde kullanımı, stereotipik imajların iletilmesi ve sürdürülmesinde belirgin bir rol oynamaktadır. Çünkü, bunların etkisinde kodlanan ve gönderilen mesajlar, alıcıların da yine önyargılı algılamalarına neden olmaktadır (Wigboldus, Semin ve Spears, 2000: 6).

Bu doğrultuda, iletişim sürecinde stereotiplerin kendini gösterdiği birtakım sözel ifade formları da belirleyici bir etken olmaktadır. Bu sözel ifade formları; karmaşıklık dereceleri açısından “basit sözel formlar”, “daha karmaşık formlar” ve “masal, hikâye, efsane, anekdot, fıkra ve türküler gibi daha karmaşık sözel formlar” şeklinde sınıflandırılabilir. Basit sözel formlar kapsamında bir sözcüğün açık anlamının sıfat olarak kullanılması ya da belirli bir bölgenin sakinlerinin, bir etnik grubun veya tüm bir halkın isminin alay ve hakaret yüklü olarak kullanılması söz konusu olmaktadır. Ayrıca, deyim formundaki sözcük grupları da basit sözel formlar kapsamında değerlendirilmektedir. “Bizanslı”, “Osmanlı” ya da “Doğulu” ve “Batılı” sözcüğün açık anlamının sıfat olarak kullanılmasına örnek verilmektedir. “Yunan tohumu”, “Moskof” gibi ifadeler ise alay veya hakaret niteliği barındıran kullanımlara örnek oluşturmaktadır. Deyim formuna ise “acem kurnazlığı” deyimini örnek gösterilmektedir (Kartarı, 2001: 195-196).

Daha karmaşık sözel formlar içerisinde, gündelik hayatta en çok kullanıldığı biçimiyle bir stereotipin “Türkler ... şöyledir”, “Almanlar ... böyledir” gibi cümle biçiminde ifade edilmesi söz konusu olmaktadır. Karşılaştırmalı ifadelerin kullanımı da son derece önemli bir söylem olarak bu sözel formlar içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda, stereotiplerin en önemli ifade formunu, çoğunlukla karşılaştırmalı bir biçimde ifade edilen, ağırlıklı olarak negatif yüklü olan ve aşağılayıcı ya da

küçümseyici etnik nükteler oluşturmaktadır. “Arap kadar tembel” ifadesi buna örnektir. Daha karmaşık sözel formlar içindeki bir diğer kullanım ise sabitleşmiş ve geleneksel yollarla kuşaklar boyunca nakledilen cümlelerden oluşan atasözü ya da atasözü yerine kullanılan deyimlerdir. Bunlar; geleneksel olarak aktarılmaları, sözel olarak kısa olmaları ve yoğun bir içerik taşımaları nedeniyle diğer gruplara yönelik stereotiplerin ifade edilmesi açısından oldukça etkili olmaktadır. Son olarak masal, hikâye, efsane, fıkra ve türküler gibi daha karmaşık formlar da stereotiplerin yansıdığı alanlar olarak kendini göstermektedir. Stereotiplerin bu biçimdeki ifade formlarına, Türk masal, hikâye, roman, seyirlik oyunları vb. eserlerdeki “Arap”, “Acem”, “Yahudi”, “Rum”, “Ermeni” vb. tipler örneklerdir (Kartarı, 2001: 195-197).

Stereotipler ve önyargılar; genel bir bağlamda sosyalizasyon ajanları, toplumsal iletişim kanalları, toplumsal kurumlar, medya ve kültürel ürünler ile örülü bir sosyal çevre içerisinde öğrenilmektedir. Tüm bu mekanizmalar, diğer gruplar hakkındaki duygu, etki ve tutumlarda olduğu gibi stereotiplerin içeriğinin iletilmesine ve yayılmasına da hizmet etmektedir. Bu mekanizmalar, ayrıca süregelen bir yapıya sahip olmaları ve sistematik maruz bırakma/etkileme gibi bir güç ve potansiyel taşımaları nedeniyle stereotip ve önyargılara ilişkin var olan repertuarın sürdürülmesine de yardımcı olmaktadır. Buna koşut olarak, stereotipler ve önyargılar da geniş ölçüde paylaşım ve kullanım alanı bulduklarında bir sosyal fenomen konumuna yükselmektedir (Bar-Tal ve Teichman, 2005: 8).

Etnik, ırksal ya da cinsel tercih gibi diğer sosyal bağlamlarda herhangi bir grubun üyeleri, kendilerinden farklı kimlik, aidiyet ve niteliklere atıf yapan dış gruplar ve onların üyeleri hakkındaki stereotipleri ve önyargıları, işte bu çok çeşitli toplumsal iletişim kanalları dolayısıyla edinmektedirler. Bu bağlamda; okul kitapları, filmler, gazeteler, televizyon ve radyo programları, liderlerin konuşmaları, tiyatro, edebiyat vb. kaynaklar, dış grupların tanımlanmasına ve nitelenmesine imkân veren bilgiler sağlamaktadır. Söz konusu kaynaklar, bazen dış grupların karakteristiklerini doğrudan tanımlayabilmektedir. Bazen de dış grupların yaşam tarzları ya da davranışları gibi unsurlara gönderme yapılarak dolaylı bir etkide bulunmaktadır. Ancak her durumda, bu toplumsal iletişim kanalları ve onlardan gelen enformasyon, doğal olarak algılanmaları sayesinde halk kitlelerine ya da gruba ulaşmakta ve çeşitli dış grupların benzer şekillerde algılanmasından sorumlu olmaktadır. Bu yüzden, sıralanan

enformasyon kaynakları, dış gruplara yönelik stereotiplerin ve önyargıların biçimlenmesinde özel bir öneme sahip olup, bunların yoğunluk ve yaygınlıklarını etkilemektedirler. Çünkü enformasyonun geldiği medya gibi bu toplumsal kanallar da geniş ölçüde yaygın bir nitelik taşımaktadır (Bar-Tal, 1997: 505).

Stereotip ve önyargıların biçimlenmesi, değişimi ve yayımı sürecinde medyanın da dahil olduğu bu toplumsal iletişim kanallarının etkisi ise bazı faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmakta ve değişmektedir.

İlk olarak, iletişim kanallarının dış grupların tek bir imajını sağlayabilmesi önemli bir boyut olarak kendini göstermektedir. İkinci olarak, alternatif iletişim kanallarının varlığı ve kullanımı önemli bir faktör olmaktadır. Çünkü, toplumun üyeleri farklı iletişim kanallarına erişebiliyor ve bunları kullanabiliyor ise bunların, diğer gruplara ilişkin alternatif bakış açıları üretmesi ve böylelikle var olan stereotiplerin zayıflaması söz konusu olmaktadır. Üçüncü olarak, grup üyelerinin çoğunun bu kanallara erişip erişemediği önemli bir noktadır. Çünkü açık bir biçimde stereotipler ve önyargılar daha geniş ölçüde yayıldığında bunların paylaşımı ve kullanımı da daha fazla olacaktır. Son olarak ise toplumsal kanallardan edinilen enformasyona güvenen grup üyelerinin kapsamı, gruplararası ilişkilerin doğası ve özellikle diğer gruplara bakış bağlamında özel bir önem taşımaktadır. Çünkü birçok grup; gazeteler, kitaplar, televizyon ve radyo programları gibi biçimsel enformasyon kanallarını “epistemik/bilgisel yetkililer olarak görmektedir (Bar-Tal ve Teichman, 2005: 43-44).

Bir başka anlatımla bu iletişim kanalları; bireylerin, grupların ve toplumların başat referans çerçevesini oluşturmakta ve dolayısıyla dünyayı ve kendileri dışındaki diğer grupları algılama ve anlamlandırma biçimlerini belirli düzeylerde etkilemektedir. Ancak, iletişim kanallarının bu etkilerinin; bütünsel, bir örnek ya da her yönüyle aynı biçimde değil de parçalı, çoklu, değişken ve eklemlenmiş bir nitelik taşıyabileceği de dikkate alınmalıdır.

Görüldüğü üzere, daha genel bir bağlamda konunun bir boyutunda da kitle iletişim araçlarının günümüz toplumlarında ne derece etkin bir değişken ya da başat bir referans çerçevesi olduğu bulunmaktadır.

Bu bağlamda, van Dijk (2000: 36), modern enformasyon toplumları içerisinde medyanın gücünün yadsınamaz bir konumda yer aldığını belirtmektedir. Etkileri bazen dolaylı bir biçimde olan diğer güçlü elit grupları ve kurumlar ile birlikte medya, birçok

insanın yaşamında en etkili iletişim kanalları içerisinde yer almaktadır. Buna paralel olarak, medyanın söylemi hem seçkinleri hem de sıradan vatandaşları kapsayarak insanların bilgileri, tutumları, dünyaya bakış açıları ve ideolojilerinin temel kaynağı olarak işlev görmektedir. Ancak, medya, bu işlevi yerine getirirken politikacılar, profesyoneller, akademisyenler gibi diğer seçkinler ile birlikte ortak bir üretim gerçekleştirilmektedir.

Medyanın özellikle farklı ülkelere, toplumlara, kültürlere, etnik ve ırksal gruplara ilişkin bilgilerin edinilmesinde temel bir iletişim kanalı ya da başat bir referans çerçevesi olabildiğini gösteren bir araştırma için Türkiye ve Ermenistan'da eş zamanlı olarak yürütülmüş olan bir çalışma örnek oluşturmaktadır. Ermenistan ve Türkiye vatandaşlarının karşılıklı algılamalarını ortaya koymak amacıyla 2005 yılında iki ülkede eş zamanlı olarak yapılan anket çalışmasında, taraflara tanıdıklarını söyledikleri ülkelere ilişkin bilgileri hangi kaynaktan edindikleri de sorulmuştur. Hem Ermenistanlı hem de Türkiyeli katılımcıların birbirlerinin ülkelerine ve diğer komşu ülkelere yönelik bilgi edinmede en çok kullandıkları kaynak, “Basın/Tv” olarak bulgulanmıştır. Bilginin edinildiği kaynak olarak ikinci sırada ise “tarih kitapları” yer almıştır. Bu sonuç, hem temel bir referans çerçevesi olması açısından hem de insanların tutumlarının biçimlenmesi bakımından kitlesel medyanın önemli etkisini ortaya koyan bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca bu bulgular, yine farklı ülkeler, toplumlar, kültürler ve gruplar arasında önyargısız bilginin yayılması, farkındalık ile duyarlılıkların artırılması ve mevcut negatif stereotiplerin kırılmasında da bu iletişim kanallarının potansiyeline ve önemine dikkat çekmektedir (Kentel ve Poghosyan, 2005: 5, 8).

Bu noktalardan hareketle, medyanın da bu toplumsal iletişim kanalları içerisinde spesifik ve yaygın bir iletişim kanalı olarak stereotiplerin üretimi ve stereotipleştirme sürecinde önemli bir rol oynadığı değerlendirilebilir. Çünkü medya, özellikle günümüz dünyasında daha makro bağlamdaki sosyal, politik, kültürel, ekonomik ve eğitimsel yapılarda hem hayati enformasyon kanalları olarak onları etkilemekte hem de bu yapılardan etkilenmektedir.

Ayrıca, toplumu adeta bir ağ gibi saran, toplumsal ve kültürel dokuların biçimlenmesine katkıda bulunan kitle iletişim araçları, sosyalizasyon sürecinde de diğer değişkenler ile birlikte hem onlara bağımlı olarak hem de onları etkileyerek önemli bir ajan işlevi görmektedir. Ibroshcheva ve Ramaprasad (2007, 2008) da stereotiplerin

kalıplaşmış içeriklerinin verili ve evrensel olmayıp, bunların sosyalizasyon sürecinde kişiler arası kaynaklar ve toplumsal kurumlar ile etkileşim süreçleri boyunca öğrenildiğini vurgulamaktadır. İşte bu toplumsal kurumlardan biri de kitle iletişim araçlarıdır.

Medyada yer alan temsiller, dış grup olarak görülen diğer grupların ve bunların üyelerinin özellikleri ve sosyal konumlarına ilişkin iç grup üyelerinin algılamaları üzerinde süregelen ve dayanıklı bir etkiye sahip olmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçları, stereotipleştirme süreci içerisinde yabancılar hakkındaki basmakalıp inançları ve klişeleri üreten ve destekleyen muhtemel güçlü enformasyon kaynakları ve imaj fabrikaları olarak kolaylıkla erişilebilen ve geniş ölçüde kullanılan temel kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Kitle iletişim araçlarının stereotipleştirme sürecinde işlevsel bir rol oynamasının bir başka nedeni de stereotiplerin yalnızca iletilmekle kalmayıp, aynı zamanda işlenmesi ve pekiştirilmesi olarak kendini göstermektedir. Medya, bu doğrultuda genellikle başat sosyal grupların bakış açılarını yansıtan bazı anlamları, genel olarak ikincil sosyal gruplara aşlamaktadır. Medya, bunu temel olarak bu anlamları aşıl原因 ve diğerlerini dışarıda bırakan bir dil ve söylem aracılığıyla yapmaktadır. Dolayısıyla medya, başat sosyal grupların dünyayı anlamlandırma biçimlerinin de inşa edildiği ve desteklendiği daha geniş bir toplumsal sürecin parçasıdır (Ibroscheva ve Ramaprasad, 2007, 2008).

Stereotipleri ve stereotipleştirmeyi özellikle Amerika bağlamında irdeleyen Hoffmann (1991: 22-23) ise haber medyasının, kültürel alanların çoğunda pozitif değişimlerin katalizörü olabilecek bir potansiyele sahip iken, medyanın çoğunlukla stereotipleştirmeyi sürdürdüğünü belirtmektedir. Buna koşut olarak, Hoffmann'a göre Afrikalı-Amerikalılar, Hispanikler, Asyalı-Amerikalılar, Yerliler ve diğer azınlık grupları hakkındaki imajların çoğu yine medya tarafından biçimlendirilmekte ve bunların birçoğu da stereotiplere dayanmaktadır. Bu bağlamda, Hoffmann, özellikle medya düzleminde stereotiplerin ve stereotipleştirmenin neden var olduğuna yönelik şu dört temel faktörü öne sürmektedir:

1. Yazı işlerinin çoğunda etnik çeşitliliğin ve farklılığın bulunmaması.
2. Beyaz ya da orta sınıftan farklı olan kültürlere yönelik farkındalık ya da duyarlılık yoksunluğu. Bu faktör, genel anlamda diğer ülkeler açısından da farklı kültürlere, etnik, ırksal, dinsel, cinsel vb. gruplara ilişkin farkındalığın

olmayışı ya da duyarlı bir bakış açısının bulunmayışı olarak değerlendirilmektedir.

3. Haber medyasının pratiklerine, söylemlerine, iş yapma biçimlerine, yapılarına, içeriklere, işleyişe işaret eden profesyonel değerler ve işsel talepler.
4. Kamunun eğilimleri, önyargıları ve beklentileri.

İletişim, medya, stereotip ve önyargılar arasındaki ilişkiler ile medyanın stereotip üretimindeki rolü bu şekilde irdelendikten sonra, konunun somut bir görünüm kazanması açısından aşağıda konuya yönelik bazı araştırmaların kısa bir özeti ve temel bulgusu sunulmaktadır.

Bu bağlamda yapılan çalışmalardan biri, Boomgaarden (2006)'ın “ Haber ve Önyargı: Göçmenlerin Tehdit Çerçevelemesi ve Anti-Göçmen Duygular Üzerindeki Etkileri (News and Ethnic Prejudice: Threat Framing of Immigrants and its Impact on Anti-Immigration Sentiments)” başlıklı çalışmasıdır. Stereotipleştirme ve sosyal kimlik teorisi bağlamında bir teorik çerçeveye oturan araştırmada; göçmen grupları hakkında kültürel, güvenlik veya ekonomik tehditler üzerine kurulu haber çerçevelerine maruz kalmanın, göçmenlik karşıtı tutumları etkileyip etkilemediği sorgulanmıştır. Çalışma kapsamında hem Hollanda nüfusundan alınan bir temsili örneklem ile 1632 kişi ile anket yapılmış hem de iki televizyon haber programı ile beş ulusal gazeteye içerik analizi uygulanmış ve veriler bir bütün halinde bir araya getirilmiştir. Çalışmanın bulguları; göç ve göçmen hikâyelerine yüksek sıklıkta ve özellikle kültürel tehdit çerçevelemesi ile maruz kalmanın, göçmen karşıtı tutumların pozitif habercisi olduğunu ortaya koymuştur.

Medyada stereotip üretimi ile ilgili diğer önemli çalışma, Martindale (1990: 96-112)'in “Dört Ana Gazetede Siyahi Amerikalıların Sunumu, 1950-1989 (Coverage of Black Americans in Four Major Newspapers, 1950-1989)” başlıklı araştırmasıdır. Martindale, araştırmada New York Times, Boston Globe, Atlanta Constitution ve Chicago Tribune olmak üzere dört gazetede Afrikalı Amerikalıların yer alış biçimini içerik çözümlemesi tekniği ile incelemiş ve yine kendisinin 1985 yılında yapmış olduğu bir başka araştırma ile karşılaştırmalı olarak sonuçları değerlendirmiştir. Gazetelerin incelendiği kodlama sisteminin ilk ana kategorisi stereotipik kapsamdır.

Martindale'in çalışmasında incelenen dönemlere ilişkin karşılaştırmalı sonuçlara göre; New York Times gazetesinde stereotipik içerik 1950'li yıllarda %6, 1960'larda %3, 1970'lerde %9 ve 1980'li yıllarda %12 oranındadır. Afrikalı Amerikalılara ilişkin stereotipik içerik, Atlanta Constitution'da 1950'lerden 1980'li yıllara doğru sırasıyla %21, %5, %15 ve %7'dir. Boston Globe gazetesinde yine sırası ile bu oranlar; 0, %3, %5 ve %13 şeklindedir. Son olarak, Chicago Tribune'de ise yıllara göre bu dağılım, %44, %16, %10 ve %9 oranlarında gerçekleşmiştir. Bu verilere göre, Times ve Globe gazetelerinde 1980'li yıllardaki stereotipik içerik bu gazetelerin diğer yıllardaki durumuna göre en yüksek orana ulaşmıştır. Tribune'de ise stereotipik kapsam, 1950'lerde %44 iken, diğer yıllarda giderek azalma göstermiştir. Constitution gazetesinde ise Afrikalı Amerikalılara yönelik stereotipik içerik oranı düzensiz bir görünüm sergilemiştir.

Konuyla ilgili bir başka araştırma, Sulmane (2001)'nin "Letonya'da Letonyaca ve Rusça Yayınlanan Basında Etnik ve Politik Stereotipler (Ethnic and political stereotypes in Latvian and Russian language press in Latvia)" başlıklı çalışmasıdır. Araştırma kapsamında, Letonya'daki Letonya ve Rus dilinde yayımlanan 6 gazete (3'ü Letonyaca, 3'ü Rusça) ve 4 derginin (2'si Letonyaca, 2'si Rusça) 1999 yılı nüshaları analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, gazete ve dergilerin yıl içerisindeki tüm nüshaları incelenmiş ve ilanlar ile TV programları haricinde tüm makaleler de kullanılmıştır. Araştırma sonucunda toplam 1578 stereotip tespit edilmiştir. Bu stereotiplerin %78 gibi bir oran ile çoğunluğu Letonya dilindeki basımlarda bulunmuştur.

Ayrıca, analiz edilen gazetelerdeki bütün stereotiplerin %55'i politik ya da ideolojik olup, etnik bir nitelikte değildir. Genel olarak stereotipler, %42 oranında gazetecilerden, %30 oranında editörlere gelen mektupları yazan bireyler ya da okuyuculardan ve %13 oranında da politikacılardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, genelde en sık stereotipleştirilen grup %46 ile Letonyalılar iken, Letonya dışındaki farklı etnisite mensupları olan yabancıların bu biçimdeki temsilleri de %35 oranındadır.

Diğer bir çalışma, Zhu (2008)'nin "Amerikan ve Çinli Stereotiplerinde Medya Etkileri ve Irklararası İlişki (Media Effects and Interracial Contact in American and Chinese Stereotypes)" isimli çalışmasıdır. Çalışmada; Çinli ve Amerikalı stereotiplerini diğerinin perspektifinden açıklamak ve stereotiplerin biçimlenmesinde medyanın rolü ile ırklar arası etkileşimi ortaya koymak amacıyla niteliksel bir yöntem olan odak grup

yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinden 8 odak grup oluşturulmuştur. 16 Amerikalı katılımcıdan 4 odak grup ve 18 Çinli katılımcıdan da yine 4 odak grup kurulmuştur.

Zhu'nun araştırmasında, amaçlardan bir tanesi olan stereotiplerin biçimlenmesinde medyanın rolünün irdelenmesi için odak gruplar bu konuya yönelik olarak tartışılmıştır. Katılımcılar, fiziksel görünümünden kişiliğe kadar, diğer etnik gruplar hakkındaki çoğu düşüncelerinin biçimlenmesinde kitle iletişim araçlarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Amerikalı odak gruplar arasında, Çinlilerin algılanması konusunda medyanın tüm türleri içerisinde kung fu filmleri en büyük etkiye sahip gibi görünmektedir. Amerikalı katılımcılardan bir tanesi, tüm Çinlilerin dövüşebildiğini düşündüğünü söylemiştir. Buna karşılık, Çinli odak gruplar içerisinde de Amerikalıların algılanması noktasında kitle iletişim araçları büyük bir etkiye sahiptir. Bazı Çinli katılımcılar, haber medyasından Amerikalıların politikaları hakkında bilgi sahibi olurken, Amerikan yaşam tarzını ise televizyon şovları ve filmlerden öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

Medyada stereotiplerin kullanımı ya da stereotipleştirme ile ilgili örnek verilebilecek bir başka çalışma, Miles (2004)'in "Medya Mitleri ve Stereotipler: Courier-Journal'in Tarihsel İçerik Analizi ve Afrikalı Amerikalıların Temsili (Media Myths and Stereotypes: A Historical Content Analysis of The Courier-Journal and Its Portrayal of African Americans)" isimli tez çalışmasıdır. Çalışmada, Courier-Journal adlı gazetede 1940 yılından 1969'a kadar olan 30 yıllık süreç içerisinde Afrikalı Amerikalılara yönelik ırksal stereotipler ve imajlar incelenmiştir. Araştırma kapsamında Afrikalı Amerikalılar ile ilgili bu zaman süreci içerisinde seçilen belirli tarihlerde gazetede yayımlanan makaleler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Makaleler; "moral bozucu, (ahlaki-ruhsal açıdan) zararlı, önemsiz ve yararlı" olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmıştır. Yıllara karşılaştırmalı olarak bakıldığında, moral bozucu kategorisindeki makalelerin tüm makaleler içindeki oranı; 1940'lı yıllarda %45.1, 1950'li yıllarda %20.4, 1960'larda ise %15.1'dir. Araştırmada elde edilen bulgular, incelenen her on yıl içerisinde Courier-Journal'da yayımlanan haber makalelerinin temel olarak ırksal stereotiplerin sürdürülmesine katkıda bulunduğunu göstermiştir. Afrikalı Amerikalıların yaşamına ilişkin çoğu makaleler, negatif tanım ve betimlemeler ile sunulmakla birlikte, diğer taraftan bu zaman sürecinde

pozitif tanım ve betimlemeler artarken, negatif olarak azalmaya başlamıştır. Bu bağlamda, araştırmancın sonuçlarına göre 1940'lı yıllar Afrikalı Amerikalıların imajının gelişimi açısından en zararlı yıllar iken, 1960'lar ise en pozitif dönemler olarak ortaya çıkmaktadır.

Konuyla ilgili diğerk bir çalışma, Ramasubramanian (2005)'in "Karşılaştırmalı Medya Stereotipleştirilmesi: Bir Grup Hakkındaki Medya İçeriğı Bir Başka Gruba Karşı Önyargısal Hisleri Nasıl Etkiler (Comparative Media Stereotyping: How Media Content About One Group Influences Prejudicial Feelings Towards Another Group)" isimli çalışmasıdır. Çalışmada, Beyaz Amerikalıların, stereotipik olan, karşı-stereotipik olan ve stereotipik olmayan haber örneklerine maruz kaldıktan sonra Siyah Amerikalılara ve Hindistan'da yaşayan insanlara yönelik önyargılı duygularının kendileri tarafından bildirimleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında yapılan öntest ile Siyahlar ve Hintliler ile ilgili kültürel stereotipler belirlenmiş ve bu bilgiler temelinde stereotipik, karşı-stereotipik haber hikâyeleri üretilmiştir.

Ramasubramanian araştırmayı, 227 kişi üzerinde yürütmüştür. Araştırmada uygulanan deney kapsamında, katılımcılar; medyanın etkileri perspektifli (medyanın zararlı etkileri gibi) medya yazınına ilişkin bir eğitim videosu ve çeşitli haber yazım türlerine odaklanan medya eğitimi ve gazetecilik perspektifli bir kontrol videosu izlemişlerdir. Stereotipik, karşı-stereotipik ve stereotipik olmayan haber broşürlerini okuduktan sonra katılımcılara Likert tipi ölçek ile duygu termometresi ölçeğini içeren bir anket uygulanmıştır. Anket sonucunda küçük görme ve acıma-merhamet duygularının sırası ile Siyahlara ve Hintlilere karşı ifadede edildiğini bulgulanmıştır.

Bir başka araştırma, Murphy (1998)'nin "Gerçeklere Dayanan ve Kurmaca Medya Temsillerinin Kültürel Stereotipler Üzerindeki Etkisi (The Impact of Factual Versus Fictional Media Portrayals on Cultural Stereotypes)" başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada, gerçeklere dayanan ve kurmaca medya tasvirlerinin, paylaşılan ırksal ve cinsiyet stereotiplerini kültürel olarak nasıl aktif hale getirdiğı ve stereotipleştirilen grupların üyeleri ile ilgili yargıları nasıl etkilediğı incelenmiştir. Çalışma kapsamında üniversite öğrencilerine yapılan pilot araştırmalar; Afrikalı Amerikalılar hakkında en sık olan negatif stereotiplerin, "tembel", "zeki olmayan", "agresif" ve "suçlu" şeklinde sıralandığını ortaya çıkarmıştır. Kültürel stereotiplerin bu unsurları, Chris Miller isimli

bir birinci sınıf öğrencisi tarafından yazılan ve görünüşte otobiyografik olan bir makaleye dahil edilmiştir.

Aynı makalenin ikinci bir versiyonu, bir Afrikalı Amerikalı olarak Chris Miller'in çalışkan, zeki, nazik ve kanunlara saygılı biri olarak bir karşı-stereotipik biçimde düzenlenmiştir. Makalenin üçüncü bir versiyonu ise Chris Miller'in stereotipik ve karşı-stereotipik biçimlerde resmedilmediği ama aynı konuların eşit uzunlukta olduğu bir biçimde dizayn edilmiştir. Sonrasında 400 üniversite öğrencisine görünüşte ilgisiz olan iki anketi doldurmaları istenmiştir.

Murphy'nin çalışmasındaki birinci anket, "İnsanlar ve Yerler" başlıklı bir kampüs gazetesinin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bu gazete, her hafta kampüsün farklı bir yerinde ve görünüşte bir öğrencinin farklı birinci şahıs profilini yayımlayan bir gazete olarak sunulmuştur. Gerçekte ise bu gazetede, Chris Miller'in metninin her bir versiyonu ön plana çıkarılmıştı. Gazeteyi okuyan katılımcılara, formatı etkileycilik ve çekicilik açısından nasıl buldukları ve makaleler üzerine ne düşündükleri hakkında bir dizi soru sorulmuştur. Katılımcılar, bu soruları yanıtladıktan sonra medyadaki çeşitli olaylara ilişkin sorumluluk yüklemeleri ve kanaatleri hakkında yine konu ile alakasız gibi görünen ikinci bir anket gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, araştırmanın sonuçları; stereotipik ve karşı-stereotipik betimlemelere ve tanımlamalara maruz kalmanın, alakasız medya metnlerinin yorumlanmasını etkiyebildiğini göstermiştir. Ayrıca, medya tasvirlerinin etkisinin, ağırlıklı olarak okuyucunun metinle ilgili konumuna/fikirlerine bağlı olduğu da desteklenmiştir.

Konuyla ilgili son olarak örnek verilebilecek son çalışma ise Fujioka (1999)'nın "Televizyon Temsili ve Afrikalı Amerikalı Stereotipleri: Doğrudan İlişkinin Yokluğunda Televizyon Etkilerinin İncelenmesi (Television Portrayal and African American Stereotypes: Examination of Television Effects When Direct Contact Is Lacking)" isimli çalışmasıdır. Çalışmada, Amerika'da kolej öğrencileri olarak bulunan Japon ve Batılı (Beyaz) öğrenciler arasında medya yoluyla tasarlanan ilişkinin Afrikalı Amerikalılara ilişkin stereotipler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırma kapsamında, 83 Japon ve 166 Beyaz uluslararası kolej öğrencisine araştırmacının kendisi tarafından yöneltilen bir anket uygulanmıştır. Araştırmada bağımlı değişken olarak kullanılan stereotipler, ankete katılanların Afrikalı

Amerikalıları tanımlamaları ve betimlemeleri yoluyla ölçülmüştür. Yedili bir semantik ayırım testi ile stereotipler olarak birbirinin zıttı olan 14 sıfat çifti bulunmuştur. Bağımsız değişken olarak alınan televizyon üzerinden kurulan dolaylı ilişki bağlamında ise televizyon izleme sıklığı, yine ankete katılanların ana karakterlerini Afrikalı Amerikalıların oluşturduğu ve son zamanlarda izledikleri televizyon eğlence programlarının listesine yönelik yanıtları ile ölçülmüştür. Afrikalı Amerikalıların televizyon tasvirlerine ilişkin yanıt verenlerin değerlendirmeleri de açık uçlu sorularla elde edilmiştir. Sonrasında ise katılımcılara, bu programlarda Afrikalı Amerikalıların betimlenmelerini nasıl tanımladıkları sorulmuş ve kendileri açısından Afrikalı Amerikalılara yönelik olarak göze çarpan sıfatları ya da tasvirleri listelemeleri istenmiştir.

Fujioka, araştırma sonucunda Japon öğrencilerin Afrikalı Amerikalılar ile kişisel ilişkisinin Beyaz öğrencilerden önemli ölçüde düşük olduğunu bulgulamıştır. Stereotipler açısından da yine Afrikalı Amerikalılara ilişkin stereotiplerin tüm oranları, hem Japon hem de Batılı (Beyaz) katılımcılarda negatif olmasına rağmen, Japonlarda bu oran, Beyazlara göre önemli ölçüde daha fazla negatiftir. Sonuç olarak araştırma bulguları, medyanın diğer ırklar hakkında birinin izlenimini etkileyebildiğini ve kitle iletişim araçlarının etkilerinin, doğrudan enformasyonun sınırlı olması durumunda daha kayda değer olduğunu ortaya koymuştur.

Özetle, araştırma sonuçlarından da çıkarsanacağı üzere; kültürlerarası iletişim sürecinde farklı kültürlerin, etnik ve ırksal grupların ya da farklı kimlik ve aidiyet bağlarına sahip olanların karşısına bariyer olarak çıkabilen stereotipler ve önyargıların kimi zaman biçimlenmesinde kimi zaman da ortaya çıkmasında ve pekiştirilmesinde kitle iletişim araçlarının önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Ancak, unutulmaması gereken bir nokta, bunların ağırlıklı olarak negatif olmakla birlikte pozitif bir nitelik de taşıyabildiğidir. Medya, bu süreçlerde etkin bir dolayımlayıcı olarak işlev görürken, stereotipler ve önyargılar aracılığıyla algılamaların biçimlenmesinde önemli bir değişken olabilmekte ve farklılıkların algılanmasında etkili bir rol oynayabilmektedir.

1.1.4. Kültürlerarası İletişim Sürecinde Medyanın Rolü

Kültürlerarası iletişim bağlamında önemli bir odak noktasını, farklı kültürlerin ve grupların etkileşim sürecinde medyanın nasıl bir rol oynadığı sorusu/sorunu

oluşturmaktadır. Bu önem, hem medyanın genel anlamdaki işlevlerinin kültürlerarası iletişim sürecine yansımalarından hem de medyanın, farklılıkların temsilinin gerçekleştiği bir alan olmasından kaynaklanmaktadır.

Medyanın rolü ya da ne gibi etkileri olduğu, kültürlerarası iletişim çalışmaları açısından da önem taşımaktadır. Çünkü, kültürlerarası iletişim kapsamında geçmişte çalışmalar daha çok bireysel düzlem ile sınırlı tutulurken, günümüzde ise bu durumun değişerek, kültürlerarası iletişimin birçok düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, kitle iletişiminde olduğu gibi insanlar, farklı kültürler ve gruplar hakkında çeşitli kaynakların okunması, izlenmesi, filmler ve videolar seyredilmesi, bantlar dinlenmesi gibi yöntemlerle bilgi sahibi olabilmekte ve söz konusu farklılıklara ilişkin taşıdıkları belirsizlikleri azaltabilmektedirler (Smith, 1999'dan; Barnett, Chon ve Rosen, 2000'den akt. Barnett ve Lee, 2003: 260).

Dolayısıyla Sarbaugh (1993: 29)'un belirttiği üzere, özellikle iletişim içerisindeki çoğu insan için araya giren ya da aracılık eden bazı kanal biçimlerine gereksinim duyulmaktadır. Sarbaugh, aracılık eden kanalları çoğu zaman radyo-televizyon yayını, basılı medya ya da telefon gibi mekanik araçlara gönderme yapacak biçimde kullanmaktadır.

Kitle iletişiminin de teknolojiyle aracılanmış iletişim olduğu (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 19-21) dikkate alındığında; günümüz dünyasında kitle iletişim araçları, farklı kültürler arasında iletişim akışının gerçekleştiği çok önemli bir düzey olarak işlev görmektedir. Bir başka anlatımla, yüz yüze iletişimin yanı sıra yüz yüze iletişimin olmadığı çoğu durumda farklı kültürlerden, farklı gruplardan, kimlik ve aidiyet açısından farklı tutunumlara sahip olan insanlar arasındaki iletişimin medya dolayımıyla gerçekleştiği değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Bu bağlamda, insanlar kendi deneyim dünyaları dışında kalan olaylar ile farklı kültür ve grupların dünyalarını çoğu durumda doğrudan kendileri gözlemleyemedikleri ve sinayamadıkları için medya temsillerine ve haberlerine bağımlı olmaktadır.

Kültürlerarası iletişim açısından da okurlar ve izleyiciler için farklı bir kültür kendilerine ne kadar uzak (hem mekânsal anlamda hem kültürel kodlar anlamında hem de zihinsel ya da algılama anlamında olabilir) ve dolayısıyla doğrudan iletişim ve etkileşime girme olanağı ne kadar düşük ise medyayı referans alma, sunulan haberlere bağımlı olma ve güvenme zorunluluğu da o derece fazla olmaktadır (Alver, 2003: 344).

Özölçe, birçok insan için kitle iletişim araçlarından gelen bilgiler ve temsiller, iğer kùltürlere ve onların üyelerine ilişkin bilgi edinmede biricik kaynaktır (Zhu, 2008). Bunun yanı sıra medya ve kimlikler konusu ile bağlantılı olarak medya aracılığıyla gerçekleşen kùltürlerarası etkileşim ve karşılaşmaların, yeni yakınlıklar ya da yeni mesafeler üretmek suretiyle kimliklerin tanımlanmasında da önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Alankuş-Kural, 1995: 86).

Daha genel bir perspektifte bakıldığında ise günümüzde farklı kùltürler ve çeşitli gruplar arasında daha yoğun düzeylerde bir etkileşimin gerçekleşmesini kaçınılmaz kılan faktörler içerisinde iletişim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin başı çektiği gözlenmektedir. Bu tablo içerisinde medya, bir taraftan temel işlevlerinden olan bilgilendirme bağlamında diğerk kùltürler hakkında bilgi edinme olanağı sağlamakta; diğerk taraftan da insanların, kùltür, kimlik, aidiyet ve grup bağları gibi kendilerinden farklı nitelikler taşıyan “yabancı”yı tanıma merakını arttırmaktadır. Dolayısıyla, olumlu bir bakış açısı ile kitle iletişim araçları dünya kùltürlerinin birbirleriyle tanışmasına katkıda bulunmakta ve insanları yakınlaştırarak yüz yüze iletişimi teşvik etmektedir (Kartarı, 2001: 9-10).

Buna koşut olarak, yine kitle iletişim araçları ve diğerk iletişim teknolojileri aracılığıyla dünya ölçeğinde insanlar, giderek artan biçimde bir zamanlar kendilerinden uzakta olan kùltürlerin etkisine açık olmaktadır (Kim, 2008: 363).

Bu bağlamda, medya, kùltürlerarası iletişime yönelik olarak dolaylı bir diyalog için önemli alanlar sunmaktadır. Olumlu bir perspektiften medya, toplumun kùltürel çeşitlilik ve farklılıklarını ifade edebilmekte, her zaman doğrudan etkileşime giremeyen okuyucular, izleyiciler ve dinleyiciler için de farklı perspektifler sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle sosyal paylaşım siteleri, web tabanlı forumlar gibi yollarla yeni iletişim ortamları da başka türlü pasif kalabilen bireylere dolayımlanmış bir kùltürlerarası diyalog ve iletişime katılma olanağı sunabilmektedir (Council of Europe, 2008: 33-34). Böylesi nitelikler ile örölü bir diyalog da dolaylı bile olsa kùltürlerarası farkındalığı arttırabilecek önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Olumlu bakış açısından medyanın bir diğerk potansiyel rolü ise kùltürlerarası farklılıklara karşı hoşgörüsüzlüğe karşı mücadeleye pozitif bir katkı sunabilmesidir. Bir diğerk anlatımla, hoşgörünün yerleşmesinde işlevsel olabilecek medya, özellikle farklı etnik, kùltürel, dilsel ve dinsel toplulukların ya da grupların üyeleri arasında anlama ve

saygı temelinde dayanan bir kültürü besleyerek bunu yapabilmektedir. Bu hoşgörü kültürü ve karşılıklı anlayışın desteklenmesi ve kültürlerarası diyalog aracılığıyla etnik, kültürel, dinsel, dilsel sınırlar boyunca iş birliğinin sağlanabilmesi amacıyla medya profesyonellerinin farkındalıklarının pekiştirilmesine gereksinim duyulmaktadır. Çünkü medya profesyonellerinin kamunun bilgilendirilmesi sürecindeki kritik rolleri bulunmaktadır. Bir başka anlatımla; etik kodlara, kültürlere ve farklılıklara duyarlı bir gazetecilik eğitimi aracılığıyla medya, kültürlerarası diyalog için bir forum sağlanmasına yardımcı olurken, aynı zamanda hoşgörünün artmasına da önemli katkılarda bulunabilmektedir (Council of Europe, 2008: 27, 47).

Kitle iletişim araçları; yapılanmalarına, haber üretim süreçlerine, temsillerine de yansımaları suretiyle bu etkenlerin sayesinde kültürlerarası iletişim yeterliliğinin gelişebilmesi için belirli düzeyde katkı sağlayabilecek bir potansiyel de taşımaktadır. Tüm bunlar, kültürlerarası iletişimde medyanın olumlu rollerine ya da potansiyellerine işaret eden boyutlar olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, kültürlerarası iletişim ve etkileşim sürecini olumsuz yönde etkileyen ve medya dolayısıyla açığa çıkan ya da doğrudan medya tarafından üretilen ve biçimlendirilen unsurlar da söz konusu olmaktadır. Bunlar, kültürlerarası iletişim sürecinde medyanın olumsuz rolleri ya da negatif potansiyellerine gönderme yapmaktadır. Aynı zamanda kültürlerarası iletişim sürecinde farklı kültürlerden ve gruplardan insanların karşısına bariyerler olarak da çıkan bu unsurların başında stereotipler ve önyargılar gelmektedir. Ayrıca, özellikle farklı kültürlere, gruplara, onların üyeleri ile yapıp-ettiklerine, kısacası farklılıklara ilişkin olarak yapılan haberlerin üretim sürecinde etnomerkezci bir yaklaşımın sergilenmesi de kültürlerarası iletişim ve anlayış açısından olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bu faktörlerin sentezinde ise haberlerde farklılıkları dışlayan, ötekileştiren, yabancılaştıran ayrımcı söylem biçimleri egemen olmaktadır.

Sonuç olarak, farklı topluluklardan izleyiciler, okuyucular ve dinleyicilerin sadece kendi kanaatleri ve önyargıları medya tarafından güçlendirildiği ya da pekiştirildiği zaman kültürlerarası yanlış anlama ve anlaşılmalarda ortaya çıkmakta ve yükselmektedir (Klute, Valdetara ve Bink, 2008: 4). Ayrıca stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik ve ayrımcı söylem gibi unsurların dolayısıyla medya, kültürlerarası

iletişim sürecinin çarpıtılmış biçimlerle ve algılamalarla gerçekleşmesine de yol açmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, kültürlerarası iletişim sürecinde temelde bir dolayım-lama işlevi ve aracı rolü bulunan medyanın pozitif ve negatif olarak nitelendirilebilecek rolleri ya da taşıdığı olumlu ve olumsuz potansiyeller belli başlıklar altında toplanabilir. Buna göre, kültürlerarası iletişimde medyanın pozitif rolü ya da potansiyel katkıları şu noktalarda ortaya çıkmaktadır:

- Haber üretim sürecinde ve bilgilendirme kapsamında farklı kültürlere, gruplara, kimliklere, aidiyet bağlarına saygı gösterilmesi suretiyle farklılıklara yönelik duyarlılığın ve kültürlerarası farkındalığın sağlanabilmesi ve artırılabilmesi.
- Yargılamak, etiketlemek ve kategorize etmek yerine tanımaya ve anlamaya dayalı bir ortamının oluşmasına katkı sunabilmesi.
- Farklılıklara ilişkin hoşgörü eşiğinin yükseltilebilmesine katkı sağlayabilmesi.
- Olumlu temsiller aracılığıyla kültürlerarası ya da farklılıklara ilişkin yanlış algılamaların, düşmanlık duygularının, önyargıların vb. azaltılmasına katkı sağlayabilmesi.
- Kültürlerarası iletişim yeterliliğine diğer faktörler ile birlikte kaynak ve destek olabilmesi.
- Medya tarafından biçimlendirilen ve pekiştirilen pozitif stereotipler aracılığıyla kültürlerarası iletişimin ve diyalogun kolaylaşması.
- Bunların sentezinde hem kültürlerarası diyalog için bir forum rolü oynayabilmesi hem de sağlıklı kültürlerarası iletişim ve etkileşimlerin yaşanmasının önünü açabilmesi.

Diğer taraftan, kültürlerarası iletişim sürecinde engel ve güçlükler çıkarması nedeniyle medyanın negatif rolü olarak değerlendirilen noktalar ya da bu anlamda medyanın sahip olduğu olumsuz potansiyeller ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Haber üretim sürecinde ve özellikle farklı kültürlere, etnik ve ırksal gruplara ilişkin haberlerin üretilmesinde etnomerkezci bir bakış açısının egemen olması.

- Medyada negatif stereotiplerin biçimlendirilmesi ve pekiştirilmesi aracılığıyla farklı kültürlere ve gruplara ilişkin çarpık algılamaların ve yanlış inançların beslenmesi.
- Medyanın önyargıların kırılması yerine sürdürülmesine hizmet edecek şekilde yayın yapmasıyla farklı kültürlerin, grupların üyelerine ve yabancılara karşı olumsuz tutumların pekiştirilmesi.
- Medyada yabancıları, ötekileri dışlayan ayrımcı söylem biçimleri ve bunun türevleriyle farklılıklara karşı olumsuz davranışlara zemin hazırlanmasına katkıda bulunulması.
- Medyadaki temsiller aracılığıyla “biz ve onlar” ayrımının ya da iç grup-dış grup karşıtlığının güçlendirilmesi.
- Medyanın söylemi aracılığıyla farklılıklara duyarlılığın, kültürlerarası farkındalığın, anlamının ve kültürlerarası diyalogun zedelenmesi ve tıkanması.
- Tüm bunların sentezinde kültürlerarası iletişim ve etkileşimin ya hiç gerçekleşmemesi ya da adeta kemikleşmiş ve çözümsüz sorunlar yumağına dönüşmesi.

Kitle iletişim araçlarının kültürlerarası iletişim sürecindeki bu olumlu ve olumsuz rol ve potansiyeli; hem medyanın yapısı, medya pratikleri ve haber üretim süreçlerine hem de daha genel bağlamdaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yapılara bağlıdır. Bunların yanı sıra medyada temsil edilen farklı kültürler ya da etnik gruplarla olan tarihsel ve bugünkü ilişkiler ile karşılıklı yaşanmışlıklar da son derece önemli belirleyiciler olmaktadır.

1.1.5. Kültürlerarası İletişimde Öteki ve Ötekileştirme Sürecinde Medyanın Rolü

Herhangi bir kimlik tanımı içerisinde ve kimliğin tanımlanması sürecinde “Ben”liği “Öteki”nden ve “İçerdeki”ni “Dışardaki”nden ayıran sınır çizgileri, vazgeçilmez unsurlar olarak kendini göstermektedir. Bu anlamda, her kimlik tanımlaması, ayırıcı çizgiler olarak farklı unsurlar ve mekanizmalara gereksinim duymakta ve bunlar da zamana, mekâna ve koşullara göre biçimlenmektedir. Ancak, bu sınır çekici ya da ayırıcı çizgiler, çoğu zaman en azından insanların zihninde ya da

algılamalarında “biz” ve “onlar” biçiminde kesin bir bölünmenin oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, “Öteki”nin tanımı, “Ben” ve “Biz” tanımlarının ayrılmaz bir parçasıdır (Lewis, 2000: 83).

Çünkü kimlik, inşa edilebilmek ve var olabilmek için kendinden farklı olan birtakım unsurlara-farklılıklara ihtiyaç duymakta ve kendi kesinliği ile doğruluğunu sağlamlaştırmak için bu farklılıkları ötekiliğe dönüştürmektedir (Connolly, 1995: 93).

Bu duruma, Avrupa kültürü ve kimliği somut bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü, Avrupa kültürünün olumluluğu, Avrupalı olmayanların imajlarına olumsuz yüklemeler yapılarak karşıt bir biçimde inşa edilmiştir. Bir başka anlatımla, geçmişte ve günümüzde Avrupa kimliği, önemli “ötekiler” olarak görülen Amerika, İslam, Japonya ve Doğu üzerinden geçerek ve onlara atıf yapılarak tanımlanmaktadır (Morley ve Robins, 1997: 14, 17).

Görüldüğü üzere, herhangi bir kimlik, kendisinde doğal olarak bulunduğunu düşündüğü gerçeklik duygusunu, “Ötekiler” ile arasına diktiği duvarların yüksekliğinden ve hissi düzeylerdeki birtakım algılamaların kolektif düzeye transfer edilerek burada yaşanmasından almaktadır. Buna paralel olarak, her türlü olumlu nitelik “Biz” kategorisine ve negatif yüklemeler ise ötekilere aktarılırken, esasında bütünüyle “Öteki”nin simetrisi olan bir “Biz” üretimi söz konusu olmaktadır (Bostancı, 1999: 129). Bu bağlamda, bir “kendi-öteki”, “biz-öteki” ya da “biz-onlar” diyalektiğinden ve bu kategorilerin de ikili karşıtlıklar aracılığıyla kurulduğundan söz edilebilmektedir.

Bu diyalektikte, birbirlerinin karşısında konumlandırılan ve buna rağmen birbirleri üzerinden inşa edilen “Biz” ve “Öteki” kategorileri şu şekilde tanımlanmaktadır (Ergil, 2000: 78):

“Biz: Özde ve tözde benzer olan ‘ben’lerce olumlu nitelikler üzerine kurulan kolektif kimlik. Etkenlik ve egemenlikle donatılmış bir çoğul özne.

Öteki: ‘Biz’in karşıtı olarak, bize göre(li) inşa edilen çoğul yabancı kimlik. Özne değil, genellikle nesne (tabi) olarak kurulur veya kurulmak istenir. Niteliklerinin çoğu bilinmediği için olumsuz olarak kurulan ‘öteki’ kimliği, kuşku duyulan, ‘biz’in yaşam alanına müdahale edebilecek potansiyel düşmandır. Bu nedenle denetimi, mümkünse boyunduruk altında tutulması arzu edilir.”

Bütünleyici bir biçimde kimlik ile ilişkili olan öteki, hem bireysel kimlik ve “kendi” kategorisi hem de kolektif kimliğin oluşturulması ile ilgilidir. Bu anlamda öteki konusu, kimlik üzerine modern söylem içerisinde de adeta bir gölge temadır. Çünkü

kimlikler, farklılıkların dışarıda tutulması ile inşa edilmekte ve özellikle öteki kimliklerden farklılıklar temelinde yapılan dışlamalar ve sınır çekmeler aracılığıyla sahip olunan kimliğe pozitif anlamlar atfedilmektedir. “Biz” bilinci ve bilgisinin kaçındığı Öteki, yine “biz” kategorisinin oluşturduğu topluluk ile kültür alanının dışında kalmaktadır. Bir başka anlatımla, öteki, “kendi” ve “biz” kategorileri içerisinde yer almayanlar olarak tanımlanmaktadır (Robins, 2005: 249).

Öteki kavramı, tipik olarak milli ve etnik kültür algılamalarına işaret eder biçimde kullanılmakla birlikte, altgruplara ve cinsiyete de gönderme yapmaktadır (Palfreyman, 2002). Kültürlerarası iletişim bağlamında, küreselleşen dünyada, Öteki'nin nasıl anlaşılacağı sorusu/sorunu büyük önem taşımaktadır. Farklı kültürlerin üyeleri arasındaki karşılıklı anlama üzerine kurulu bir anlayış, her zaman önemli olmakla birlikte, 21. yüzyılda hiç olmadığı kadar önemli bir konuma yükselmiştir. Çünkü farklılıklar arasındaki bu gereksinim, önceleri ticaret gibi etkinlikler için gerekli iken, günümüz dünyasında ise insanlık için bir yaşam mücadelesi konusu haline gelmiştir.

Bu bağlamda temel sorunu, “biz” ve “ötekiler” diyalektiğinde; “Ötekiler”in “yabancı şeytanlar” ya da “barbarlar”, “Biz”in ise “evrenin ve uygarlığın merkezi” gibi tanımlamalar üzerinden konumlandırılması oluşturmaktadır. Bu biçim ve süreçlerde, “Ötekiler”, “Biz” karşısında ikincil derecede insanlar olarak tasarlanmaktadır. Dolayısıyla, kültürlerarası iletişimde önemli bir konu olarak ötekilerin ya da yabancıların iletişim tarzlarını anlamak, “biz” ve “onlar” biçimindeki ikili karşıtlığın aşılması için temel bir adımı oluşturmaktadır (Kim ve Hubbard, 2007: 223-225).

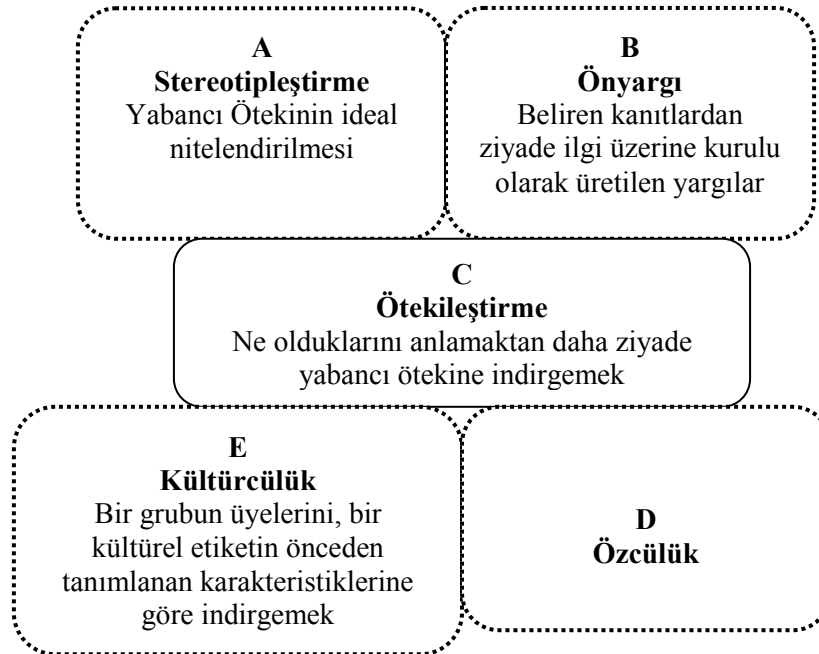
Ötekileştirme terimi ise kültürel teori içerisindeki Öteki kavramı ve anlayışından türemiş olup, belirli bir grubun, kendisine karşıt olarak konumlandığı diğer grupları tanımladığı söylem biçimlerine gönderme yapmaktadır (Palfreyman, 2002). Bu noktada, “Öteki”nin ya da “Ötekiler”in yaratılmasına işaret eden ötekileştirme, bir toplumsal süreç olarak işlemekte ve bu süreçte bir grup önyargısının geliştirilmesi söz konusu olmaktadır. “Biz” karşısında konumlandırılan “Öteki” kategorisinin üretilmesinin temel nedenleri olarak; üstünlük iddiasını temellendirmek, başkalarını (“Biz”den olmayanları) denetim altına alarak bunu meşrulaştırmak ve denetiminin sürdürülebilmesi için araçsal gereksinim gibi faktörler sıralanabilmektedir (Tekeli, 2007: 1-2).

Bunların yanı sıra ötekileştirmenin tetiklenmesi ya da pekiştirilmesinde; düşmanlarla çevrili olma sanrısından kaynaklanan duygu durumu ile süregelen bir tehdit

ve korku algılaması gibi etmenler de rol oynamaktadır (Ergil, 2000: 80). Ötekileştirme olgusu, diğer insan veya çeşitli grupların radikal bir biçimde insanın kendisinden ya da kendi grubundan genellikle ırkçı ve etnomerkezci söylemler temelinde farklı olarak inşa edilmesi sürecine de gönderme yapmaktadır (Weedon, 2004: 166).

Ötekileştirme sürecinde, “Kendi” ve “Biz”e atfedilen kimlik boyunca “Öteki”ne sıklıkla negatif karakteristiklerin izafe edilmesi söz konusu olmakta ve bu süreç, bireylerin “kültür öncelikli” bir bakış açısına da işaret etmektedir (Holliday, Hyde ve Kullman, 2004: 180). Bu süreç içerisinde öfke, düşmanlık, kin ve nefret duyguları, tehlikeli yabancı insanlar ya da kültürler olarak addedilenler üzerine yansıtılmaktadır. Ayrıca, radikal bir kutuplaşma mantığı aracılığıyla da “Biz” kategorisi “Öteki” ile antagonistik bir meydan okumaya sokulmaktadır (Robins, 2005: 249).

Kültürlerarası iletişimde, “Öteki” olarak görülenlere ilişkin yanılgıların ve onlarla kurulan iletişimin açıklanması, birbiriyle bağlantılı dört kavram üzerinden yapılmaktadır. Stereotipleştirme, önyargı, kültürcülük ve özcülük şeklinde sıralanan bu faktörler, aynı zamanda ötekileştirmenin bileşenlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ötekileştirme sürecinin bileşenleri, şu şekilde şematize edilmektedir (Holliday, Hyde ve Kullman, 2004: 22-24):

Şekil 1. Ötekileştirmenin Bileşenleri

Kaynak: Holliday, Hyde ve Kullman, 2004, 24.

Şekil 1’de gösterildiği üzere, ötekileştirmenin bir bileşeni olarak stereotipler, bir kalıp, klişe ya da ideal bir tip işlevi görerek, yabancı kültürlerin ve onların üyelerinin anlaşılmasında kullanılmaktadır.

Bir diğer bileşen olan önyargılar aracılığıyla ise stereotipler yaygınlık kazanmaktadır. Şekil 1’deki A kutucuğunda yabancı Öteki şeklindeki nitelendirme, sadece farklı milliyetlere değil, aynı zamanda farklı olarak algılanan insanlardan oluşan herhangi bir gruba da gönderme yapmaktadır. Bunlar; etnisite, din, politik gruplaşma, sınıf ya da kast ve cinsiyet olmaktadır.

B kutucuğundaki söz konusu ilgi, yine etnik, dinsel, politik, sınıf ve cinsiyete yönelik olarak kendini göstermektedir. Bu ise yabancı Ötekinin çarpık, bozuk ya da önyargılı olarak görülmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

C kutucuğundaki indirgeme ise tercih edilen bir tanımlama üzerinden bir grup insandaki niteliklerindeki muhtemel farklılıkların ve tüm karmaşıklığın göz ardı edilmesine işaret etmektedir. Bu noktaya kadar olan süreç, söz konusu unsurların her birinin diğeri ile etkileşim içerisinde olduğunu göstermekte ve bunun yanı sıra Şekil 1’de aşağı kısımda yer alan iki unsura da negatif etki yapmaktadır.

E kutucuğunda, ötekileştirmenin, kültüre gönderme yapan bir diğer yönü açığa çıkmaktadır. Yabancı öteki olarak nitelendirilen insan gruplarının bazı kültürel paylaşım noktaları bulunmaktadır. Ancak sorun, “biz” kategorisinin bunun çok uzağına taşınması ve kültür nosyonunun, öteki olarak görülen insan ve gruplardan daha büyük bulunduğu anlayışına izin verebilmesidir. Stereotiplerin insanları benzer biçimde önceden tanımlamasına benzer şekilde kültürler de tahayyüller inşa edebilmekte ya da şeyleştirmeye yol açabilmektedir. Buradaki şeyleştirme, aslında öyle olmayan şeylerin gerçek olarak tasarlanması anlamına gelmektedir.

Bunu takiben ise D kutucuğundaki özcülük ortaya çıkmaktadır ve kültürcülüğün özcülüğe küçük bir adım bulunmaktadır. Burada da ırkçılık ya da cinsiyetçiliğin, cinsel ayrımcılığın inşa edilmesine benzer biçimde kültürün hayal edilen karakteristikleri üzerinden insanların tanımlanması söz konusu olmaktadır (Holliday, Hyde ve Kullman, 2004: 23-24). Özcü yaklaşımda belirli bir grubun dayandığı bir öz varsayılmakta ve bu öz değişmez, verili, doğal ve zaman ve mekândan bağımsız olarak tasavvur edilmektedir. Bu durum, aynı zamanda söz konusu özün seçmecî bir biçimde inşa edilmesine işaret edilmektedir. Gruplar bağlamında düşünüldüğünde özcü yaklaşım, söz

konusu gruplar içerisinde farklılıkların bastırılmasına ve yekpare bütünler olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla grup kimliği; ak-kara, olumlu-olumsuz, iyi-kötü gibi ikili karşıtlıklar üzerinden tanımlanabilmektedir (Çolak, 2010: 4-5).

Bir grup önyargısı olarak ötekinin yaratılması ya da ötekileştirme sürecinde başta biyoloji, antropoloji ve tarih olmak üzere bilimin kötüye kullanılması söz konusu olmuştur (Tekeli, 2007: 3). Ayrıca, edebiyat da ötekinin üretilmesinde önemli bir zemin ve zengin bir malzeme alanı olarak işlev görmektedir.²

Ötekileştirme süreci içerisinde antropoloji, edebiyat gibi unsurların yanı sıra kitle iletişim araçları da “Öteki” hakkındaki bilginin inşa edilmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü gazetecilik ve medya pratikleri, temsillerin üretilmesi noktasında eşsiz bir konumda yer almaktadır (Fursich, 2002: 65-66). Bu bağlamda, medyanın yanında ve onunla birlikte bir kültürleme faaliyeti olarak eğitim sistemi ve bu sistem içerisinde resmi devlet ve sistem ideolojisini yaymanın ve pekiştirmenin araçları olarak ders kitapları, içerikleriyle ötekileştirme açısından önemli bir etken olarak işlev görmektedir (Çapar, 2004: 9-10, 457).

Öteki stereotiplerinin yaratılmasında ve dolayısıyla öteki ya da ötekilerin üretilmesinde televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçları ve eğitim sistemi, son derece önemli mekanizmalar olarak kendini göstermektedir. Bu mekanizmalar birbirlerinden ayıramayacak şekilde bağlantılı bir yapıya sahiptir (Pesmazoğlu, 2007: 7).

Bir başka anlatımla, ötekileştirmeye temel oluşturan “biz” ve “onlar” algısı, sosyalizasyon süreci ile olduğu gibi toplumsal yapıdaki egemen ve yaygın güç ilişkilerini yansıtan eğitim sistemi ve metinleri ile medya aracılığıyla da gelişmektedir (Sonwalkar, 2005: 269).

Kitle iletişim araçları ve iletişim teknolojileri açısından bunun tersinin söylenebilmesi ya da böyle bir potansiyelin hayata geçebilmesi ise yine bunların nasıl kullanıldığına ve haber üretiminin nasıl gerçekleştirildiğine bağlı olmaktadır. Şöyle ki, medya ve iletişim teknolojileri, ötekileştirmenin yansımaları olan stereotipler, önyargılar, yanlış algılamalar gibi etmenlerin azaltılması yönünde doğru bir biçimde

² Bkz. Herkül Milas, Türk ve Yunan Romanlarında “Öteki” ve Kimlik, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005. Milas (2005: 18, 24), kitabında beş yüz kadar roman ve öykü kitabını incelemiştir. Yazar, niteliksel bir dönemleştirmeye giderek her dönem içerisinde belirli yazarların eserlerini, “biz” ve “öteki”, konu ve olayların gelişimi ve imajlara verilen nitelermeler ekseninde incelemiştir. Edebiyat metinleri ve imajlar temelinde gerçekleştirilen çalışmada, öteki ve kimlik konusu siyaset bilimi açısından irdelenmiştir.

kullanıldığı takdirde, üretilen ya da kurgulanan ötekilere ilişkin algılamaların da olumlu anlamda değişimi söz konusu olabilecektir (Çapar, 2004: 29).

Medyanın, ötekileştirme ya da ötekilerin üretilmesi sürecindeki rolünü inceleyen bir çalışma, Akca (2007: 3, 16, 22-28, 30-34, 38-40)'nın "Ege'de Sular Isındı...: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi" adlı çalışmasıdır. Çalışmada, 1996 yılı başında Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Kardak krizinin Sabah, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde medya-iktidar ilişkileri bağlamında nasıl işlendiği ve bu olay üzerinden Yunanistan'ın ve Yunan kimliğinin nasıl ötekileştirildiği söylem analizi ile araştırılmıştır.

Akca, analizi, olayı hazırlayan gelişmeleri ve olay sonrası basının yorumunu görebilmek amacıyla 26 Ocak-3 Şubat 1996 tarihleri ile sınırlamıştır. Araştırma bulgularına göre; Kardak krizi ile ilgili haberler, dikkat çekilmek istenen noktalar öne çıkartılmak suretiyle parçalanmış ve ayrı birer haber olarak düzenlenmiştir. Haberlerde Kardak krizinin kalıp sözlerle tanımlandığı bulgulanmıştır. Olay, gazetelerde "Ege'de sular ısınıyor", "Ege'de tahrik", "Yunanlılar yine rahat durmuyor" gibi ifadeler ile yer alırken, Yunan basınının da benzer bir tavır sergilediği görülmüştür. Yunan basını da kalıp sözler aracılığıyla olayı tanımlayarak, "Ege'de tahrik", "Türk işgali, "Ankara bizden toprak talep ediyor" türünden başlıklar kullanmıştır. Olay ile ilgili en fazla habere Hürriyet gazetesinde yer verilirken, onu sırasıyla Sabah ve Cumhuriyet takip etmiştir. Krizin doruğa çıktığı günler süresince üç gazete de olayı manşetlerden ve kimi zaman da sürmanşetlerden vermiş olup, bu açıdan aralarında bir fark ortaya çıkmamıştır. Özünde karasularına ilişkin bir anlaşmazlık olarak açıklanabilecek olay süresince medyada tam bir savaş havası yansıtılmıştır.

Akca, Türk ve Yunan gazetelerinin olayı, ulusun en önemli sembolü olarak görülen "bayrak" üzerinden temsil ettiğini bulgulanmıştır. Öyle ki, Yunan ve Türk gazetecileri (Hürriyet muhabirleri) Kardak kayalıklarına bayrak dahi dikmişlerdir. Haberlerin büyük bölümünde olayın tanımı, "Yunanistan'ın Türkiye'ye ait olan Kardak kayalıklarının kendine ait olduğu iddiası" şeklinde formüle edilmiştir. Farklı noktalar olmasına rağmen her üç gazetede de Yunanistan "savaşçı" ve "kışkırtıcı" bir tutum içinde yansıtılmıştır. Bunun karşısında ise Türkiye, "soğukkanlı" olarak konumlandırılmıştır. Yine haber metinlerindeki imalar aracılığıyla; Yunanistan

“uzlaşmaz, korkak, yasaları ihlal eden, kötü niyetli” gibi nitelermeler üzerinden temsil edilmiştir.

Araştırmada; Sabah ve Hürriyet gazetelerinin, Türk yetkililerinin girişimlerini birinci çoğul şahış ile aktarıırken, Kardak krizi ile ilgili olarak Yunanistan’ın girişimlerinin ise etken bir söz dizimi ve olumsuz yüklemeler ile kurulduğu bulgulanmıştır. İncelenen haberlerin, çoğunlukla biz-onlar ayırımına dayandığı saptanmış ve sözcük seçimleri yoluyla “dost” ve “düşman” tanımlarının yeniden üretildiği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, belirli olaylarda ötekileştirici söylem, medya kanalları aracılığıyla yayılmakta ve bu nedenle haberlere konu olan aktörler ötekileştirilmektedir.

Medyanın ötekileştirme sürecindeki rolü bağlamında yine Akca (2007: 49, 51, 68, 73-78)’nın “Küreselleşme ve Türk Ulusçu Söyleminin Dönüşümü: 17 Ağustos Depremi Sonrası İki Ülke Basınına Yansıyan Türk-Yunan Dostluğu” başlıklı bir başka çalışması, daha önce “öteki” olarak inşa edilenlere ilişkin söylemin nasıl değiştiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Akca, çalışmasında temel olarak Türk ulusal kimliğinin önemli ötekilerinden biri olarak kabul edilen Yunanistan’ın 17 Ağustos depreminin ardından medya söyleminde nasıl “dost” ve “kardeş” bir ülkeye dönüştüğünü araştırmıştır. Araştırma kapsamında Türkiye’de 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan deprem sonrasında, Türk ve Yunan dostluğuyla ilgili olarak Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler, söylem analizi ile incelenmiştir. Analiz, 17 Ağustos-17 Eylül tarihleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu süre zarfından gazetede, Yunanistan ile ilgili hemen her gün bir habere yer verilmiştir.

Bulgulara göre; deprem sonrasında Yunanistan ile ilgili yayımlanan haberlerin çoğunda Yunanistan’ın Türkiye’ye verdiği destek işlenmiş ve bu desteğin Avrupa Birliği sürecine de yansyacağı beklentilerine yer verilmiştir. Yunanistan’dan Türkiye’ye gelen yardımlara ilişkin haberlerdeki durum tanımı, “komşudan uzanan dostluk eli” olarak tanımlanma eğilimindedir. Buna paralel olarak haberlerde Yunanistan, pozitif içeriğine vurgu yapılarak “komşu” olarak konumlandırılmıştır. İlk günlerde Yunanistan’ın yardımları diğer ülkelerinki ile birlikte verilirken, daha sonra Türk-Yunan dostluğuna atıf yapılarak ayrı olarak haberleştirilmiştir. Gazetede, haber dışındaki diğer yazı türleri ve karikatürler gibi unsurlarda da dostluk söylemi

pekiştirilmeye çalışılmış ve “dostluk”, “arkadaşlık”, “kardeşlik”, “dayanışma” gibi kelimeler haberlerde sıkça kullanılmıştır.

Buna koşut olarak, 8 Eylül’de Yunanistan’da meydana gelen deprem de Türk basınında benzer biçimlerde geniş yer bulmuştur. 8 Eylül’de Hürriyet Cumhurbaşkanı’nın mesajını “Acınızı içten paylaşıyoruz” başlığı ile duyurmuştur. Bulgular ışığında, daha önce ötekileştirilen ve biz-onlar ayrımı ile sunulan bir ülkenin ve kimliğin, bir başka olayda medya söylemi aracılığıyla “kader birliği” yapılanlar olarak sunulduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Sonuç itibariyle, ötekileştirme sürecinde medyanın rolü, olayların haberleştirilme biçimleri ve medya söylemi; sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ekseninde tarihsel ve güncel ilişkilere, dünya konjonktürüne, olayların içeriğine, karşılıklı yaşanan deneyimlere ve algılamalara bağlı olarak biçimlenmektedir.

1.1.6. Kimlik Olgusu

Günümüz dünyasında kimlik kavramı, en büyüleyici kavramlar içerisinde yer alırken, buna koşut olarak kimlik araştırmaları ve kimlik söylemi de kamusal ve akademik açıdan merkezi bir konumda bulunmaktadır. Toplumsal çözümlemenin malzemesi olan yerleşik ve süregelen sorunlar, artık kimlik ekseninde yeniden irdelenmekte ve birtakım hak ve siyasetler daha çok kimlik üzerinden değerlendirilmektedir. Örneğin günümüzde “insan hakları”, önemli ölçüde kimlik hakkına gönderme yaparken, “hayat siyasetleri” söz konusu olunca kimlik oluşturmak amacıyla yapılması gerekenler konusunda bir çağrışım anlaşılmaktadır (Göka, 2006: 289).

Kimliğin çeşitli türleri ya da düzeyleri kültürlerarası iletişim bağlamında da etkili olmakta (Collier ve Thomas, 1988: 113) ve buna koşut olarak iletişim bilimciler de kimlik olgusunun kültürlerarası araştırma alanı içerisindeki önemini kabul etmektedirler (Collier ve Thomas, 1988’den; Lustig ve Koester, 2000’den akt. Abrams, O’Connor ve Giles, 2003: 209).

Bir başka açıdan, kimlikler, “ötekiler” ile olan etkileşimler boyunca biçimlenmekte ve “ötekiler” normatif davranışın tanımlanmasında bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, ötekiler ile bireysel ve grupsal düzeylerde örtülü ve bazen de açık olarak kurulan temaslar, insanların ilişkilerinde nasıl yol alacaklarına işaret

etmektedir. Bu bağlamda, her ilişkide etkileşime ve iletişime girenler arasında bazı noktalarda uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Birçok çalışma, farklılıktan kaynaklanan anlaşmazlık ve çatışmaların, kültürlerarası iletişim ve kişilerarası iletişim araştırmasında merkezi bir konumda bulunduğunu kabul etmektedir (Jackson ve Simpson, 2003: 181).

Genel olarak kimlik olgusunun yanı sıra özelde de kültürel kimlik, kültürlerarası iletişim açısından önemli bir konumda yer almaktadır. Çünkü kültürel kimlik, kültürlerarası iletişim içerisinde biçimlenen ve düzenlenen çoklu kimliklerin bir düzeyi olarak sorunsallaştırılabilmektedir (Collier ve Thomas, 1988: 99).

Ayrıca, algılamalar ve grup üyelikleri gibi kültürel kimlik gruplarının belirginliği de iletişim stillerini etkilemekte ve bunlar, kültürlerarası anlaşmazlık ve çatışmaların nasıl kavrandığına ilişkin bir gösterge de olmaktadır (Rogers, 2009). Diğer taraftan, Jensen (2009: 11) de kültürlerarası iletişim bağlamında kültürel kimlik ve etnisitenin önemine farklı bir perspektiften dikkat çekmektedir. Buna göre, günümüz dünyası ve koşullarında küresel ve yerel ölçeklerdeki toplumsal değişimlerin etkisiyle kültürlerarası iletişim daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Dolayısıyla kültürlerarası iletişimi bu yapısı ile anlayabilmek için kültürel kimliği, etnisiteyi ve küreselleşmeyi hesaba katan perspektifleri bünyesinde barındıran teori ve yöntemlere gereksinim duyulmaktadır.

Kimliğin günümüz dünyasında genel anlamdaki önemini ve kültürlerarası iletişim bağlamındaki yerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra kimlik olgusunun çeşitli boyutlarıyla irdelenmesi gerekmektedir.

Kimlik olarak tercüme edilen “identity” terimi, iki anlamlı bir yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre, kimlik olgusu; bir taraftan etnik köken, dil grubu, toplumsal cinsiyet, din, mezhep gibi bireyi toplum içinde konumlandıran aidiyet yapılarına ya da tutunum unsurlarına işaret ederken, diğer taraftan ise tüm bu yapılar ile birey arasında kurulan bir özdeşlik haline gönderme yapmaktadır. Etimolojik olarak identity terimi, Latince’deki “idem” sözcüğünden türemiş olup “aynı olma” anlamına gelmektedir. Kimlik anlamını ise “tıpatıp benzeme” ya da “özdeş olma” anlamındaki “identical” anlamından sonra kazanmıştır. Bu noktadan hareketle, kimlik, bir insanın sadece ait olduğu topluluğu değil aynı zamanda kendini tanımlarken bu topluluktan ve onun özelliklerinden hareket etmesini ve topluluk ile kendini bir görerek özdeşim kurmasını anlatmaktadır (Gambetti, 2008: 11).

Kılıçbay (2003: 155-156), kimlik kavramının bu iki anlamlı yapısını; kavramın hem var olmasını sağlayan hem de bu var oluşu sürekli olarak sorunlu kılan iki temel paradoks tarafından çevrelenmiş olması şeklinde değerlendirmektedir. Kimlik olgusunu çevreleyen bu iki paradoks, şu şekilde açıklanmaktadır:

“Bu paradokslardan birincisi kavramın adından ve bu adın nominal-tarihsel arka planından kaynaklanmaktadır. Batı dillerinde Lâtinçe'nin *idem* (aynı) kökünden türetilen *identité -identity* kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Türkçe'deki kimlik ise, kim, yani “kimliklerden(sin)?” sorusundan üremiş, zorunlu bir mensubiyet işaretidir. Demek ki kavram, ana işareti ve yönelişi itibarıyla tercih kümesi içinde yer almayan bir mensubiyeti, bir âidiyeti, bir çoklukla aynılışmayı göstermektedir. Bu açıdan bir ayrışma değil, bir aynılışma göstergesidir. Ve işte paradoks tam buradadır, kimlik bireysel bir talep olmak zorundadır, çünkü bireyi tarif etmeyen bir şey, onun mensubiyetini de tanımlayamaz....

İkinci paradoks daha az vahim değildir. Her özdeşlik alanı (*identité, kimlik*) öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, yani öteki(leri)ne nazaran konumlandırılmak ve oluşturulmak zorundadır. Oysa, bu negatif bir inşâdır. Yani ne bulunduğu değil, ne olunmadığı üzerine oturtulan, plânsız, programsız, tutarsız, ancak tarihsel ve ekonomik olabilen, toplumsallığı her zaman yapay kalmaya, kurgulanmaya muhtaç olan sakat bir mimaridir. Öte yandan, kendi kimliğinin inşâ aynası olan “öteki” de zaten hem kendini negatif bir şekilde inşâ etmiştir, hem de bu “kimlik” cephesi tarafından inşâ edilmektedir ve elbette “öteki”, bu tarafı da inşâ etmekte ve bu iş böyle sürüp gitmekte, sonuçta tüm kimliksel tanımlar, birbirlerinin aynalarında hem kendilerini, hem de diğerlerini inşâ ederlerken, aslında hepsi birden tahrip olmaktadır.”

Bir başka tanıma göre de kimlik, bazı insanlar ile ortak olan ve diğer bazıları ile farklılaşan yönleri işaret eden bir ait olma sorunudur. Kimlik, bu özellikleri ile insana kişisel bir konum duygusu vermekte ve aynı zamanda toplumsal ilişkilere ve diğerleri ile olan karmaşık bağlara dayalı bir yön de taşımaktadır. Günümüz dünyasında bu ilişkiler, giderek daha karmaşık, çok boyutlu ve şaşırtıcı bir görünüm kazanmaktadır. Dolayısıyla günümüzde insanların, erkek ya da kadın, eşcinsel olan ve olmayan, sağlam ya da sakat, Britanyalı ya da Avrupalı gibi potansiyel olarak birbirleriyle çelişebilen bir dizi kimlik ve aidiyet bağları ile yaşadığı gözlenmektedir. Bu kimlikler içerisinden hangisi ya da hangilerinin ön plana çıkartılacağı ve hangileriyle özdeşim kurulacağı ise sayısız etkene bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ama esas itibarıyla kimlik, başkaları ile paylaşılan ya da paylaşılmak istenen değerlere ve niteliklere gönderme yapmaktadır (Weeks, 1998: 85).

Kimlik olgusuna ilişkin bu saptamaların yanı sıra kimliğin iki temel bileşeninden söz edilmektedir. İlk temel bileşeni, tanımlama ve tanınma oluşturmaktadır. Buna göre, kendini tanımlama ve toplumsal olarak belirli bir biçimde tanınma ve kabul görme, insana özgü bir gereksinim olarak kendini göstermektedir. Çünkü toplumsal tanınmanın temel aracı olarak konuşma dili başı çekerken, onu yazılı bir dil ve bir “kültürel eda” takip etmektedir. İkinci bileşen olan aidiyet ise insanlara kimlik tutunumu sağlayan dayanaklara işaret etmektedir (Aydın, 1998: 12-13).

Bu noktalardan hareketle; kimlik olgusu, en yalın anlatımıyla insan ya da insanlardan oluşan gruplar, topluluklar, toplumlar tarafından “Kimsiniz?” veya “Kimlerdensiniz?” sorularına verilen yanıt ya da yanıtlara karşılık gelmektedir. Bu bağlamda, kimlik, insanın bireysel ve toplumsal değerlerinin, göstergelerinin, niteliklerinin bütünsel bir görünümü olarak değerlendirilmektedir. İnsanın kim olduğuna işaret eden söz konusu sorulara verilen yanıtlar ise toplumsal çevre, kültür, etnisite, dünyayı algılayış ve yorumlayış biçimleri, inanç, cinsiyet, zaman, mekân, durum, şartlar, olaylar, bedensel yapı özellikleri, yaşanmışlıklar, yaş, statü, toplumsal konum, meslek ve rol gibi birtakım faktörlere bağlı olarak değişmekte ve biçimlenmektedir (Köknel, 2007: 391; Güvenç, 2008: 3; Göka, 2006: 291). Dolayısıyla kimlik, “birey ve toplumun kendini bilmesi, bir tarih ve varlık bilincine sahip olması ve onu koruması olarak” değerlendirilebilmektedir (Güvenç, 2009: 35).

Toplumsal ve psikolojik biçimlenmeleri itibariyle kimlikler, özcü ve sabit etkenleri aşındıran ve devamlı olarak işleyen bir süreç içerisinde oluşmaktadır. Dolayısıyla kimlikler, durağan ve değişmez bir nitelikte olmayıp karmaşık, değişken ve sürekli olarak yeniden konumlanan bir görünüm arz etmektedir (Parmar, 1998: 121).

Hall (1998: 70-71) da tamamlanmamışlık ve bitmemişlik gibi nitelikleri yapısında taşıyan kimliğin, süregelen bir oluşum ve öznellik olarak daima inşa halinde olan bir olgu olduğunu belirtmektedir. Bir başka anlatımla, bir sabite olmayan kimlik, bir taraftan geçmişin ve gelecekte olabileceklerin izlerini taşımakta, diğer taraftan ise kesin olmayan bir noktayı ya da durağı oluşturmaktadır. Bu kavrayış, kimliklerin değişimi ve saptamalarını kabul etmekle birlikte, sınıf oluşumunun söylemsel olmayan öğelerini ve güçlü bir kısıtlayıcı olarak işlev gören sermaye mantığını da dikkate almalıdır (Rutherford, 1998: 25). Sonuç olarak, kimliklerin yapısında “bağıntısal” ve “inşa edilme” gibi yönler bulunmaktadır (Connolly, 1995: 9).

Kimliğin, bir taraftan sürekli olarak yeniden konumlanırken, diğer taraftan değişken bir niteliğe sahip olması, bu olgunun çelişik gibi görünen ikili yapısına işaret etmektedir. Hall (1998: 70), bu duruma, kimliğin aynı anda hem bir tür kalıplaşmış davranış biçimi olduğunu hem de olmadığını belirterek dikkat çekmektedir.

Bu değerlendirmeden hareketle; kimlik, bir süreklilik anlayışı ile kendisini var ederken, aynı zamanda sürekliliğe ters düşmeyecek biçimde değişim ile bağlantılı olmaktadır. Dolayısıyla, kimlik, zamanın ve mekânın kendine özgü koşulları içerisinde biçimlenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (İnaç, 2005: 19).

Kimliğin bir diğer önemli özelliği, toplumsal olarak onanan birtakım farklılıklardan hareketle oluşturulmasıdır. Kimlik, bu farklılıklar üzerinden geçerek kendi farkını ortaya koyduğu, kendini tanımladığı ve konumunu tahkim ettiği için söz konusu farklılıklar kimliğin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Kimliklerin, farklılıklar ile olan bu vazgeçilmez ilişkisi içerisinde her kimlik, kendisini doğal, olması gereken ve doğru düzenin temsilcisi gibi nitelikler ile sunmakta ve bu durum, kimliklerin sabit formlar olarak donuklaşması yönünde eğilimlere neden olmaktadır. Ayrıca, kimlikler, kesinlik ve doğruluklarını sağlamlaştırmak ve pekiştirmek için kendisi için hayati bir önem taşıyan bu farklılıkları ötekiliğe dönüştürmektedir (Connolly, 1995, 92-93).

Bu bağlamda, “kimlik, “öteki” ile ve “öteki”ye karşı etkileşim yoluyla şekillenen sosyal bir olgu ve dinamik bir süreç” olarak oluşmaktadır (İnaç, 2005: 15). Bir başka anlatımla, “öteki” kategorisi içerisinde konumlandırılan tüm unsurlar, kimliğin elzem ve ayrılmaz yanına ve niteliklerine göndermede bulunmaktadır.

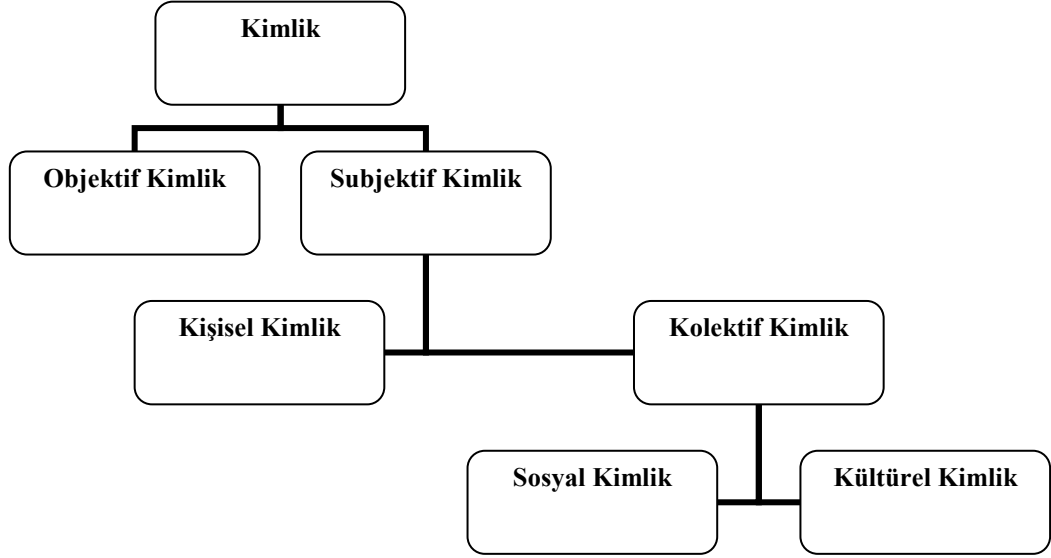
Kimlik olgusu, aynı zamanda azınlıklar konusu ile yakın bir bağlantı içindedir. Bu bağlamda, kimliğin azınlıklar konusunu anlayabilmek için temel duraklardan önemli birini oluşturduğunu vurgulayan Oran (2004: 26-27), şu sınıflandırmayı yapmaktadır:

“1. Bireysel kimlik-kolektif kimlik: Bireysel kimlik, azınlığa mensup bireyin kimliğidir. Ama bireyler boşlukta yaşamazlar; bir grubun üyesi olarak yaşarlar. Grup kimliği diye de anabileceğimiz kolektif kimlik işte bu azınlık grubunun bütün olarak kimliğidir...”

2. Objektif kimlik-sübjektif kimlik: Objektif kimlik, bir insanın doğuştan getirdiği tarihsel-antropolojik kimliktir; bu nedenle gayri iradidir. Ör. Ermeni anababadan doğan çocuğun objektif kimliği Ermeni’dir. Sübjektif kimlik ise bireyin kendi tercihiyle sonradan “Ben şuyum” diyerek yaptığı özgür irade beyanıdır ve objektif kimlikten farklı olabilir.

3. Alt kimlik-üst kimlik: Azınlıklar açısından en önemli kimlik sınıflandırması budur. Alt kimlik, bireyin içinde doğduğu grubun kimliğidir ve dolayısıyla da objektif kimliğe denk düşer. Örneğin Türkiye’de Rum anababadan doğan çocuğun alt kimliği Rum’dur. Üst kimlik ise devletin vatandaşına empoze ettiği kimliktir. Bu anlamda, vatandaşlığa denk düşer.”

Kimliğe ilişkin bir başka sınıflandırmayı ise Jameson (2007: 208) şu şekilde şematize etmektedir:

Şekil 2. Kimlik Sınıflandırması

Kaynak: Jameson, 2007, 208.

Şekil 2’de gösterildiği üzere kimlik, öncelikle objektif ve subjektif kimlik olarak ikiye ayrılabilir. Objektif kimlik, insanların nüfus kayıtları, pasaportları, seçmen kayıtları, vergi beyanları gibi birtakım resmi kayıtlarını temsil etmektedir. Subjektif kimlik ise bireyin bir insan olarak kim olduğuna yönelik algısına işaret etmektedir. Dolayısıyla objektif kimlik, bu açıdan subjektif kimlikten çarpıcı bir biçimde ayrılmaktadır.

Sonrasında subjektif kimlik, kişisel ve kolektif kimlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre kişisel kimlik; kişisellik, karakter, ruhsal yapı, tarz ya da stil gibi unsurlardan kaynaklanan kendi algısını anlatmaktadır. Buna karşıt olarak kolektif kimlik ise insanların gruplar içerisindeki formel ve informel üyeliklerinden kaynaklanan kendi algılarına gönderme yapmaktadır.

Kolektif kimlik, hem sosyal hem de kültürel yönleri bünyesinde barındırmakta ve buna paralel olarak sosyal ve kültürel kimlik olarak ikiye ayrılabilir. Ancak, bu

yönler, birbirleriyle bağlantılı olmakla birlikte aynı da değildir. Buna göre, kültürel kimlik, nesiller arasındaki bilginin ve değerlerin aktarımı üzerine odaklanan tarihsel bir perspektif içermektedir. Sosyal kimlik ise daha çok zaman süreci içerisinde belirli bir ana odaklanmaktadır. Bir başka anlatımla, sosyal kimlik, içinde bulunulan zamanda oynadıkları roller ile ilgili olmaktadır. Kültürel kimlik ise buna ek olarak insanların geçmişte ne öğrendikleri ve bunun gelecek tasarımlarını nasıl etkilediği ile de ilgilenmektedir (Jameson, 2007: 207-208).

Kimlik olgusunun daha iyi kavranabilmesi açısından son olarak kimliğin birtakım işlevlerinden de söz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kimliğin beş işlevi bulunmaktadır. Buna göre, kimlik, ilk işlevi kapsamında birinin kim olduğunu anlamaya yönelik bir yapı sağlamaktadır. İkinci olarak kimlik, taşıdığı bağlılıklar, değerler ve hedefler aracılığıyla insana bir yön ve anlam vermektedir. Üçüncü olarak kimlik, bireye kişisel kontrol ve hür irade duygusu vermektedir. Dördüncü işlevi kapsamında kimlik, sahip olunan değerler, inançlar ve bağlılıklar açısından bir tutarlılık, uygunluk ve uyum sağlamaktadır. Son işlevi açısından ise kimlik, gelecekteki olasılıkların biçimlenmesindeki potansiyelin ve alternatif tercihlerin farkına varma yeteneği sağlamaktadır (Adams ve Marshall, 1996'dan akt. Serafini ve Adams, 2002: 362-363; Serafini, 2000: 4).

Sonuç olarak, çok boyutlu ve kompleks bir yapıya sahip olan kimlik olgusu, “kendi”nin ya da herhangi bir sosyal grubun kolektif kimliğinin kültürel temsili olarak işlev görmektedir (Shin ve Jackson, 2003: 215).

1.1.7. Medyanın Kimlik Oluşumu Sürecindeki Rolü

Medyanın, kimliğin oluşumu ya da biçimlenmesindeki rolünü irdelemeden önce bununla bağlantılı ve kimlik oluşumu ile ilgili olarak belirtilmesi gereken temel bir nokta; kimliğin toplumsal etkileşim yoluyla oluştuğu ve biçimlendiğidir. Kimlik, bu doğrultuda toplumsal davranışın akışını etkilemekte ve yine sosyal etkileşim aracılığıyla etkilenmeye devam etmektedir (Hecht, Jackson ve Ribeau, 2003: 61).

Kimlikler, iletişim aracılığıyla üretilmekte ve toplumsal yaşamda insanlar arasında var olmaktadır (Hecht, Jackson ve Ribeau, 2003: 63). Bütün bu süreç içerisinde önemli olan nokta ise özellikle kolektif ve kültürel kimliklerin biçimlenmesi bağlamında medyanın nerede durduğu ve nasıl bir rol oynadığı üzerine

odaklanmaktadır. Öncelikle, tarihsel süreç içerisinde kitle iletişim araçlarının ilk biçimlerinin bir ulus bilincinin temellerinin atılması ve buna koşut olarak bir kolektif kimliğin cisimleşmesi sürecinde oynadıkları rol, önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Dil, kültür, davranış ve duygu birliği gibi birtakım unsurların önemli birer yapı taşı olduğu ulusal toplumların ortaya çıkması ve gelişmesi süreçlerinde kitle iletişim araçlarının büyük önemi yadsınamaz bir gerçek olarak değerlendirilmektedir (Alkan, 1979: 143).

Nitekim, Anderson (2004: 39, 50), tarihsel süreçte ulusal bilincin köklerinin oluşmasında etkili olan faktörler içerisinde yeni bir üretim ve üretim ilişkileri sistemi olan kapitalizme, dilsel çeşitlilik içinde bazı dillerin yayın dili ve idari merkezileşmenin bir aracı olmasına ve bir iletişim teknolojisi olarak matbaaya (matbaa kapitalizmi) büyük önem atfetmektedir. Çünkü, kapitalist yayıncılık ve yayınlar aracılığıyla aynı dil alanları içerisinde okur-yoldaşlar olarak birbirlerine bağlanan milyonlarca insan, ulusal olarak hayal edilen cemaatlerin nüvelerini biçimlendirmiştir. Ayrıca, ilk kez Avrupa’da 18. yüzyılda ortaya çıkan roman ve gazete de ulusun nasıl bir hayali cemaat olduğunu temsil etme anlamında bir kaynak işlevi görmüştür.

Özellikle kitleler için üretilen bir meta olarak gazetenin yine kitleler tarafından eşzamanlı olarak tüketilmesi, adeta olağanüstü bir kitlesel ayini mümkün kılmıştır. Bu kitlesel ayin ise bireyin kendi gazetesinin birçok yerde başka insanlar tarafından tüketildiğini görmesi sayesinde hayali dünyanın gündelik hayata kök salması yönünde bir hissiyat vermesi ve böylelikle hayali cemaatin dünyevi biçimini çok iyi bir şekilde örneklendirmesinden kaynaklanmıştır. Sonuç olarak, tarihsel sürecin belirli bir anında bu etkenlerin kendine özgü eklemlenmesi, modern ulusların temeli olarak nitelendirilebilen yeni bir cemaat tarzının hayal edilebilmesini mümkün kılmıştır. Bunların yanı sıra tarihsel süreçten günümüze doğru yaklaşıldığında, 20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da yer alan çeşitli “alt”-milliyetlerin, yayın ve radyodan faydalanarak bağımlı konumlarını değiştirme çabaları da kitle iletişim araçlarının rolüne ilişkin önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır (Anderson, 2004: 58-62).

Basının, bir toplumun kolektif kimlik anlamında kimlik edinme sürecindeki rolüne Türk toplumunun tarihsel süreçteki serüveni de örnekler barındırmaktadır. Bu bağlamda, Türk toplumunda 19. yüzyıldan itibaren merkezi otorite tarafından yürütülen topluma yeni bir kimlik kazandırma ve mevcut değerlerin yerine yenilerini yerleştirme

yönündeki çabalara basın da katılımı söz konusu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması süreci ve sonrasında da yeni bir Türk kimliğinin ve buna paralel değerlerin tesis edilmesi yolundaki ortak beklentilerin, gazetecilerin temel yaklaşımları ve üsluplarına yansıdığı tespiti yapılmaktadır (Gürkan, 1998: 73).

Benzer biçimde, yine basının bu süreçteki rolüne ilişkin bir başka örneği 1898 yılında Kahire'de çıkarılan Kürdistan gazetesi oluşturmaktadır. Kürtçe olarak yayımlanan bu gazete “Kürt kimliğini geliştirmenin otonom ya da bağımsız bir yönetime kavuşmanın etkili bir aracı olarak” görülmesi dolayısıyla çıkarılmıştır (Kutlay, 1997'den akt. Bostancı, 1999: 78).

Günümüzde de medyanın toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. açılardan rolü, basit bir biçimde çeşitli olaylar ve konular hakkında topluma bilgi sağlamaktan ya da vatandaşların ve çeşitli grupların seslerini duyurmalarına izin vermekten hayli öteye gitmektedir. Öyle ki, iletişim medyası tüm bunların yanı sıra toplum içinde biçimlendirici bir rolü de yerine getirmektedir. Bir başka anlatımla, medya; vatandaşların dünyayı anlamakta ve yorumlamakta kullandıkları kavramların, fikirlerin, inanç sistemlerinin ve bunların da ötesinde sözlü olduğu gibi görsel ve sembolik dillerin biçimlenmesinde geniş bir pay ve sorumluluk taşımaktadır. Dolayısıyla medyanın rolü, insanların toplumsal dünyalarında kim olduklarına ilişkin düşüncelerini ve nereye uygun olup olmadıklarına yönelik inançlarını etkilemeye kadar uzanmaktadır. Buna paralel olarak da medya, insanların kültürel kimliklerinin biçimlenmesinde büyük bir rol oynamaktadır (Oreja, 1998).

Örneğin Avrupa Birliği, günümüzde “Avrupalı” olmanın içeriğinin tanımlanmasında yeni iletişim teknolojilerinin taşıdığı potansiyel rolün farkına varmış ve bu kapsamda görsel-işitsel ve diğer iletişim endüstrilerini, bir Avrupa kültür kimliğinin inşa edilmesi sürecinde en önemli araçlar olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede, 1980'li yılların sonlarından itibaren “MEDIA” adlı program aracılığıyla Avrupa çapındaki küçük üreticilere destek sağlanması, topluluk içinde kültürel farklılıklara yönelik artan ilginin ve Avrupa'daki kültürel kimliklerin korunması yönündeki özenin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Morley ve Robins, 1997: 19, 38).

Daha genel bağlamda ele alındığında, medya ve medyadan yayılan kültürel görüşler, olası kimliklerin önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Özellikle çocukluk ile erişkinlik arası dönemde kitle iletişim araçları ve bu araçlar tarafından

sunulan kültürel temsiller, bir taraftan bireylere kendilerinin ne ya da kim olabileceklerini diğer taraftan ise başkaları tarafından nasıl tasarlandıklarını anlamak için yoğun biçimde kullanılmaktadır (Brown vd., 1994'ten aktaran Mutlu, 2004: 173). Buna koşut olarak, çağdaş kültür içerisinde kitle iletişim araçlarının toplumsal kimliğin oluşması bakımından merkezi bir konumda bulunduğu da ileri sürülmektedir. Buna göre, medya tarafından sunulan mesajların insanlarda birtakım önemli etkiler uyandırmasının yanı sıra bireylerin imgeler aracılığıyla kendilerini toplumsal varlıklar olarak belirlemeleri ve denetlemeleri de söz konusu olmaktadır (Angus, 1989'dan akt. Mutlu, 2004: 173).

Medyanın hem kolektif kimliğin inşasındaki hem de ötekinin algılanmasındaki rolüne işaret eden Yumul (2007: 87) da şu noktalara dikkat çekmektedir:

“Medya, sadece ulusal kimlik duygularımızı beslemekle suretiyle değil, aynı zamanda kolektif kimliğin içeriğini ifade ederek veya en azından onun sosyo-kültürel geçerliliğini belgeleyerek, kimin ulus tanımına dahil edileceğini, kimin bu tanımdan çıkarılacağını belirtmek suretiyle de önemli bir rol oynar... Medya, bunun ötesinde, hem bilgi kaynağı hem de gerçekliğin üzerinde uzlaşmış yorumunun ortak çerçevesi olarak, toplumdaki “ötekiler” hakkındaki tutum ve düşüncelerimizin şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynar.”

Konuya, insanların sosyal çevrelerini anlamlandırma süreçlerine ve bu süreçte medyanın rolüne bakılarak da yaklaşılabilir. Buna göre, insanlar, sosyal çevrelerini anlamak amacıyla birtakım mekanizmalar geliştirmekte ve bunlar, çoğu zaman bilişsel kestirimler ya da buluşsal yöntemler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bilişsel şemalar; insanların kim oldukları, arka planları, ne yaptıkları, yönelimleri ve deneyimlerinin yanı sıra medyaya maruz kalmak suretiyle gördükleri, duydukları ve öğrendikleri tarafından etkilenmektedir.

İşte, medyanın rolü de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bilgi verme yöntemleri içerisinde medya temsilleri; insanların sosyal, kültürel, etnik ve ırksal farklılıkları anlamlandırması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, kimlik gelişimi ve medya üzerine yapılan ilk çalışmaların bulgularına göre Afrikalı Amerikalı izleyiciler, kurbanlar olarak, tek boyutlu bir biçimde ve stereotipik medya imajları ile algılanmaktadır. Söz konusu imajlar ise siyah çocuklar ve ergenlik çağındaki gençler tarafından özümsemekte ve bu durum, kimlik bağlamında negatif bir “kendi” anlayışına ve düşük bir özsaygıya neden olmaktadır (Davis ve Gand, 1999: 367, 375).

Medya ve kimlik üzerine bir örnek çalışma, Levo-Henriksson (2007: 1, 219-220)'un, Amerikan yerlileri olan Hopi Kızılderilileri örneğinde gerçekleştirdiği “Medya ve Etnik Kimlik: Medya, Kimlik ve İletişim Üzerine Hopi Görüşleri (Media and Ethnic Identity: Hopi Views on Media, Identity, and Communication)” başlıklı incelemesidir. Çalışmada, Hopilerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda Hopiler'in medya, kimlik ve iletişim üzerine görüşleri incelenmiştir. Hopiler'in bakış açısı bağlamında, medyanın kimlik oluşumundaki rolünün de irdelendiği çalışmada kimlik inşasına, anaakım kültür ile yerli kültürü arasında bir müzakere süreci olarak yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, medya ile bağlantılı konular kapsamında bu kültürler arasındaki müzakere süreci üç alanda incelenmektedir. Bu alanlar; “medya temsilleri, günlük yaşam içerisinde medyanın varlığı ve (topluluğun, grubun) kendi medyası” olarak sıralanmaktadır.

Levo-Henriksson, önemli bir nokta olarak Hopilerin, anaakım medya temsillerini ve medyanın günlük yaşam içerisindeki varlığını, kimlik inşasını ilerletmesi ya da bozması anlamında nasıl gördükleri üzerine odaklanmaktadır. Genellikle Hopilerin görüşlerine göre; anaakım medya, Hopi kimliğinin inşasını Hopilerin farkındalık ve dikkatini kendi değerleri, dilleri ve bölgelerinden uzaklaştırmak suretiyle bozucu ve olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan ise aynı medya, dünyaya açılan pencereler ile birlikte Hopi kültürünün yeniden inşa edilmesi ve ilerlemesi için teknoloji sağlayabilmektedir. Medya temsilleri ve medyanın günlük yaşam içerisindeki varlığı ile görece yeni bir iletişim teknolojisi olarak internet hakkındaki bu kararsız ve çelişen görüşlerden hareketle; kimlik oluşumundaki rolü bağlamında medya, “iki ucu keskin bir kılıç” olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, etnik kimlik ve medya yönelimi arasında nedensel bir ilişkinin tekrarlanması zorunlu olmasa bile etnik kimlik, medya seçimini etkileyebilmekte ve buna paralel biçimde medyaya maruz kalmak da etnik kimliklenme sürecini potansiyel olarak etkilemektedir (Gandy ve Matabane, 1989'dan akt. Davis ve Gandy, 1999: 378)

Sonuç olarak medya; kolektif, kültürel, toplumsal, bireysel gibi çeşitli düzeylerde kimlik oluşumu ya da biçimlenmesi süreçleri içerisinde diğer faktörler ile birlikte önemli bir etken olarak karşımıza çıkabilmekte ya da bu yönde önemli bir potansiyel taşımaktadır. Söz konusu potansiyelin yönü ise toplumsal, siyasal, tarihsel, iktisadi, kültürel vb. koşullar, ilişkiler ve faktörlerden etkilenmek suretiyle biçimlenmektedir.

Bir başka anlatımla, kitle iletişim araçlarının bir kimliğin kurulmasına ya da inşasına yönelik potansiyel etkisinin pozitif mi yoksa negatif yönde mi olacağı meselesi, diğer değişkenler ile birlikte medyanın da içinde yer aldığı daha geniş bir bağlamın etkisinde belirlenmektedir. Bu tespitlerden hareketle, medyanın çeşitli boyutlarda kimlik oluşumu açısından rolünün, bir taraftan “potansiyel” olarak nitelendirilebilirken; diğer taraftan da bu potansiyelin duruma ve koşullara göre olumsuz bir nitelik taşıdığı değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

1.1.8. Kolektif Kimlik ve Görünümleri

Her bireysel kimlik, kolektif ve kişisel olmak üzere iki ana boyut taşımaktadır. Buna göre, bir tarafta kolektif kimliklerin keşistiği bir kolektif boyut yer alırken, öte tarafta ise kolektif kimliğin temelini oluşturmamakla birlikte zekâ, cazibe, hırs gibi toplumsal ve ahlaki açılardan önemli addedilen niteliklerden oluşan kişisel bir boyut bulunmaktadır. Kimliğin söz konusu iki boyutu arasındaki ayrım, sosyolojik bir karakterde olmaktan ziyade mantıksal bir ayrım niteliği taşımaktadır. Toplumsal yaşam açısından her iki boyut kapsamında da önemli özellikler söz konusu olmakla birlikte, yalnızca kolektif kimlikler toplumsal kategoriler olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, kimliğin kişisel boyutunda bulunan özellikler, toplumsal kategoriler olmayıp mantıksal kategorilerdir. Bir başka anlatımla, zeki, akıllı ya da hırslı olma gibi birtakım nitelikleri paylaşan insanlar, bir toplumsal grup oluşturmamaktadırlar (Appiah, 2005: 147-148).

Melucci (2004: 44) kolektif kimliği, çeşitli bireyler ya da daha karmaşık bir düzeyde gruplar tarafından üretilen etkileşimli ve paylaşılan bir kimlik olarak tanımlamaktadır. Kolektif kimlik, aynı zamanda eylem ve eylemin meydana geldiği imkânlar ve kısıtlamalar alanı ile de ilgili bulunmaktadır. Diğer bir anlatımla, kolektif kimlik kavramı, kolektif eylem içerisinde gerçekleşen anlam üretiminden ayrılamamaktadır.

Kolektif kimliğin etkileşimli ve paylaşılan bir kimlik olarak nitelendirilmesi, bunun bir süreç olarak kavranılması gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü kolektif kimlik, bireyler ya da gruplar ile bağlantılı ilişkilerin sürekli olarak etkinleştirilmesi aracılığıyla müzakere ve inşa edilmektedir. Kolektif kimliğin bir süreç içinde kavranması, onun birtakım niteliklerini de açığa çıkarmaktadır.

Öncelikle bir süreç olarak kolektif kimlik; sonuçlar, anlamlar ve eylem alanı ile ilgili bilişsel tanımlamalar içermektedir. Kolektif eylemin bu farklı eksenleri, toplumun tümü, bir bölümü ya da spesifik bir grup tarafından paylaşılan bir dil içinde tanımlanmaktadır. Bu bilişsel düzeylerin, birleşik ve tutarlı yapıları ima etmesi şart olmamakta ancak bu, etkileşim aracılığıyla inşa edilmekte ve farklı ve bazen de çelişik tanımlamaları kapsamaktadır. İkinci olarak, bir süreç içerisinde oluşan kolektif kimlik, etkileşim ve iletişim kuran, birbirlerini etkileyen, müzakere eden ve kararlar veren katılımcılar ya da aktörler arasındaki aktif ilişkiler ağına gönderme yapmaktadır. Örgüt biçimleri ve liderlik modelleri, iletişim kanalları ve iletişim teknolojileri, söz konusu ilişkiler ağının kurucu parçalarını oluşturmaktadır. Son olarak ise kolektif kimliğin tanımlanması, bireylere ortak bir birliğin parçası oldukları hissini veren belirli derecede duygusal paylaşımı ya da hissiyatı da gerektirmektedir (Melucci, 2004: 45).

Bir başka tanımlamaya göre de kolektif kimlik, belirli bir bölgede yerleşik olarak kök salmış olan etnik topluluklar gibi birtakım grup ya da grupların, kendileri dışındaki diğer gruplardan farklılıklarını ortaya koyma ve vurgulama istemi olarak tanımlanmaktadır (Bilgin, 1999: 59). Etnik topluluk ya da etnik kökenin yanı sıra din, ırk, cinsiyet gibi birtakım düzlemlerde de kolektif kimliklerden söz edilmektedir (Appiah, 2005: 147).

Bir süreç içerisinde gelişen kolektif kimlik, diğer topluluklar ile bağlantılı olarak ve zaman içerisinde değişime uğrayabilmektedir. Çünkü, hiçbir topluluk bünyesinde zamanın ve mekânın dışında oluşan ya da bunlardan bağımsız olan tözsel bir kimlik bulunması söz konusu olmamaktadır. Öyle ki bireysel kimliklerin dahi kişiler arası ilişkilerin de önemli bir etken olduğu bir oluşum sürecinde biçimlenmesi gibi kolektif kimliklerin oluşumu da çeşitli topluluklar arasında gerçekleşen olaylar, durumlar ve ilişkiler örgüsü içerisinde cisimleşmektedir (Bilgin, 1999: 59).

Bu nitelikleri ile kolektif kimlik, özünde bireylerin daha geniş bir topluluk, kategori, pratik ya da kurum ile bilişsel, ahlaki ve duygusal bağına da gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla kolektif kimlik bağlamında paylaşılan bir statü, konum ya da ilişki algılaması söz konusu olmakta ve bu, doğrudan deneyimlenmekten ziyade tasavvur edilen bir durum olmaktadır (Polletta ve Jasper, 2001: 285).

Kolektif kimlikler, bir taraftan isimler, hikâyeler, semboller, sözlü biçimler, ritüeller, giysiler gibi kültürel materyaller içerisinde ifade edilmekte, fakat bütün

kültürel materyaller, kolektif kimlikleri açığa vurmamaktadır. Diğer taraftan ise öncelikle yabancı ya da bir grubun dışında yer alan kimseler aracılığıyla ya da onlar üzerinden kolektif kimliklerin inşa edilmesi söz konusu olmaktadır (Polletta ve Jasper, 2001: 285).

Bu bağlamda önemli bir açıklayıcı değişken olarak nitelendirilen kolektif kimlikler; insanların kendileri ve grupları ile ötekiler hakkında stereotipler üretmeleri, dış gruplara karşı ayrımcılık yapmaları ve iç gruplardan kaynaklanan etkiyi kabul ederken dış gruplardan gelen etkiyi reddetmeleri gibi konuların anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Görüldüğü üzere; stereotipleştirme, uyma, önyargı ve ayrımcılık gibi çeşitli sosyo-psikolojik süreçler ile birleşim halinde olan ve belirli bir grup üyeliği üzerine odaklanan kolektif kimlik, aynı zamanda aidiyet, ayırt edilebilirlik, saygı, anlayış ve temsil gibi temel psikolojik gereksinimler ile ilgili önemli işlevler görmektedir. Böylelikle kolektif kimlikler, anlamlı bir sosyal varoluşa da katkı sağlayabilmektedir (Simon ve Klandermans, 2001: 320-322).

Kolektif kimliklerin önemli bir niteliği de mistik, manevi ve metafizik bir alana sahip olmalarıdır. Dolayısıyla kolektif kimliklerin, salt akli bir projeye dönüşerek yetkinleşmesi gibi bir durum söz konusu olamamaktadır. Çünkü kolektif kimliğin bu mistik ve manevi alanı, kitleleri baştan çıkartan seslenişin zeminini oluşturmaktadır. Ancak bundan da önemlisi, kolektif kimliğin üretildiği toplumsal zeminin sahip olduğu siyasal alanın niteliği ya da karakteridir. Çünkü söz konusu alandaki koşullar, hem akli hem de mistik kurmacanın mahiyetine biçim vermektedir. Bir başka anlatımla, kolektif kimliğin üretildiği toplumsal ve siyasal bağlam, akli ve mistik alanların nasıl olacağına da yön vermektedir (Bostancı, 2002: 77-78).

Kolektif kimliğin inşasında ya da oluşumunda kolektif belleğin de önemli bir işlevi vardır. Çünkü kolektif kimlikler; birtakım anılar, yaşanmışlıklar ve bunlara ilişkin bilgiler, semboller, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar vb. ile yüklü bir geçmişin mirasını ve izlerini bünyesinde taşımaktadır. Bir başka anlatımla, tüm bu unsurların sentezinde biçimlenen bir kolektif bellek, kolektif kimliğin inşasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü ortak bir geçmişe atfen kendilerini tanıyan insan toplulukları, bu geçmişi, tüm nitelikleri ile birlikte kolektif belleklerine işleyerek anmakta ve dünyayı, diğer topluluklarla ilişkilerini böyle bir pencereden yorumlamaktadırlar (Bilgin, 1999: 60).

Kolektif kimliğin bir diğer önemli özelliği ise bu kimlik türünün taşıyıcısı olan kolektif gruplara dahil olmanın, bireylerin özgür iradelerine bağlı olarak gerçekleşmemesidir. Bir başka anlatımla, kolektif gruplara katılmak, “doğal” olarak kabul edilen birtakım niteliklerden hareketle söz konusu olabilmekte ve buna koşut olarak, bireysel irade ve kararların rolü oldukça sınırlı bir görünüm arz etmektedir. Özellikle dışlama ve aşağılama mekanizmaları bağlamında bu durum görülmektedir. Çünkü, söz konusu bağlamlarda hangi gruba dahil olduğu bireysel kararların kapsamı dışında kalmakta ve bu açıdan, bireylerin hissiyatı sorulmamakta ya da göz önünde bulundurulmamaktadır. Dolayısıyla, her toplum ya da grup, kendi mensuplarını tanımlayabilmek ve bir arada tutabilmek amacıyla çoğunlukla kendi toplum ya da gruplarına dahil olmayanları bulmak, bulamazsa da yaratmak ya da uydurmak gibi bir mekanizmayı işletebilmektedir (Akçam, 1995: 345-346).

Bünyesinde taşıdığı bütün bu nitelikler, kolektif kimliğin bir başka önemli özelliğini açığa çıkartmaktadır. Buna göre de kolektif kimlikler, toplum içerisinde cereyan eden mücadeleleri ve çatışmaları etkilemektedir (Simon ve Klandermans, 2001: 320).

Tüm bu noktalardan hareketle; kolektif kimliğin birtakım nitelikleri şu şekilde sıralanabilmektedir (Bilgin, 1994: 54):

- “- Kolektif kimlik, grup üyeleri tarafından subjektif olarak algılanır ve yaşanır.
- Kolektif kimlik, diğerine karşıtlık içinde, bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır.
- Gruba aidiyet bilincinden kaynaklanır.
- Çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır. Bu temsiller içinde birtakım negatif nitelikler (kaçınılacak şeyler) ve pozitif nitelikler bulunur; pozitif nitelikler çoğu kez, etnosantrist tutumlar üreten defansif bir çekirdek oluştururlar (bunun dış tehlike karşısında uyanması, defansif niteliğinin bir göstergesidir).
- Bu tutumlar ve yanlar, oldukça tutarlı bir fikirler sistemi veya ideoloji içeren bir söylemde ifade edilir.”

Sonuç olarak kolektif kimlik, belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından paylaşılan ve taşınan bir kimlik kategorisi olarak sınırlandırılabilen ya da genişletilebilmektedir. Bu kapsam içerisinde ise milli (ulusal) kimlik ve etnik kimlik, kolektif kimliğin görünümüleri olarak ortaya çıkmaktadır (Bilgin, 1999: 60).

1.1.8.1. Milli Kimlik ve Temel Unsurları

Milli ya da ulusal kimlik, kolektif bir olgu ve kolektif bir kimlik türü olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2004: 7; Schlesinger, 1994: 261, 290).

Hobsbawm (2006: 29), modern milletin ve bununla bağlantılı olan diğer unsurların temel nitelikleri olarak bunların modern karakterini göstermektedir. Buna göre, milli kimlik de modern bir karakter taşımakla birlikte bu kimlik türünün; doğal, temel, değişmez, kalıcı ve sabit olduğu yönünde varsayımlar ya da inanışlar yaygın bir kabul görmektedir. Smith (2004: 8) ise milletin ve milli kimliğin modern karakterine işaret etmekle birlikte bunların birden ortaya çıkmamış olup, modern öncesi köken ve geçmişlerinin irdelenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Milli kimlik ve millet; birbirleri ile bağlantı halinde olan etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik, yasal ve siyasal olmak üzere çeşitli unsurların bileşiminde oluşan karmaşık yapılar olarak tanımlanmaktadır. Buna koşut olarak, milli kimlik ve millet; paylaşılan anılar, mitler, semboller, gelenekler gibi birtakım unsurların belli bir paydada buluşturduğu topluluk üyeleri arasındaki dayanışma bağlarına da gönderme yapmaktadır. Bu noktalardan hareketle, milli kimliğin, temel niteliğinde olan birtakım unsurları şu şekilde sıralanabilmektedir (Smith, 2004: 31-34; 1992: 60):

- “1. Tarihi bir toprak/ülke ya da yurt
2. Topluluğun tarihsel belleğine ve kökenine ilişkin paylaşılan doğal mitler
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü ve bağı
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.”

Buna koşut bir biçimde, Bostancı (1999: 59, 77) da milli kimliğin taşıyıcısı olan milleti belirleyen faktörler olarak; “soy, ırk, dil, kültür, hukuk, kitle iletişim araçları ve kutsallığı” sıralamaktadır. Bu noktada, modern toplumların tanımlanması noktasında temel karakteristikler içerisinde yer alan medyaya ilgisiz kalınması mümkün olamamaktadır. Smith (2004: 27) de milli kimliğin temel unsurları arasında saydığı ortak bir kamunun ve kitlesel kültürün yaratılması sürecinde popüler toplumsallaştırma araçları olarak kamusal bir eğitim sistemine ve kitle iletişim araçlarına iş düştüğünü vurgulamaktadır.

Schlesinger (1994: 290) ise milli (ulusal) kimliği, “bir toplumun verili bir stratejik düzeyinde oluşturulan bir kimlik” olarak tanımlamakta ve milli ya da ulusal kimliğin

birtakım içerme ve dışlama süreçleri içerdiğini söylemektedir. Bu bağlamda milli kimlik, aynı zamanda içsel ve dışsal tanımlamaların diyalektiğine ve kolektif duygunun ulusal düzlemde seferber edilmesi süreçlerine de gönderme yapmaktadır.

Temelde çok boyutlu, karmaşık ve soyut bir yapıya sahip olan milli kimlik, bu nitelikleri nedeniyle tek bir unsura indirgenememekte ve yüzeysel biçim ve yollar ile kolay ve hızlı bir şekilde halkın bünyesine de yerleştirilememektedir. İşte, milli kimliği; modern yaşam ve siyasa içerisinde son derece önemli ve belirleyici bir etken kılarken, aynı zamanda kendi niteliğini kaybetmeksizin diğer güçlü ideoloji ve hareketlerle etkili bir birleşime girmesini mümkün hale getiren, bu çok boyutlu ve karmaşık yapısıdır (Smith, 2004: 32-34).

1.1.8.2. Etnik Kimlik, Etnik Topluluk ve Temel Unsurları

Smith (2002: 45-46), İngilizce’de etnik grup ya da etnik topluluk kavramına karşılık gelen bir terim bulunmadığını bildirmektedir. Buna karşılık, Yunanca’daki “ethnos” terimi ise biyolojik ve soya dayalı farklılıklardan ziyade kültürel farklılıklara işaret etmekte ve aynı zamanda bir grup içerisindeki kültürel niteliklerin benzerlik durumuna da gönderme yapmaktadır. Ethnos teriminin Yunanca’daki kapsamına en yakın biçimde kullanımı ise Fransızca’daki “ethnie (etni)” teriminde bulunmaktadır. Bu bağlamda ethnies terimi de bir tarihsel topluluk ile kültürel farklılıklara ortak vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla tarihsel bağlama ve kültürel özgüllüğe yönelik ortak atıf ve bunun algılanma durumu; hem bir halkı diğerlerinden söz konusu açılardan ayırmaya yaramakta hem de o halkın mensupları ve dışarıdakiler (o tarihsel ve kültürel bağlamın dışındakiler) nezdinde bir kimlik kazandırmaktadır. Etnik kimliğin kazanımındaki bu kültürel özgüllük durumunun ne derece saf bir karakterde olduğu ise nesnel bir etnik gerçeklikten çok ortak etnisite kavrayışı ile ilgili tartışmalı bir boyuta işaret etmektedir.

Bu bağlamda, Weber (1978’den aktaran Somersan, 2004: 1, 22), etnisiteyi, görecelik ve subjektiflik nitelikleri temelinde değerlendirmektedir. Buna göre etnisite, “ortak kökenleri olduğuna inananların ‘öznel inancı’ ve ‘varsayılan kimlik’ olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım biçiminde, biyolojik kökenlerin belli bir yeri bulunmakla birlikte ırktan ayrı olarak ortak tarih, örf ve âdet gibi unsurlar, paylaşım ve dayanak noktaları olarak kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere Weber, etnisiteyi,

“paylaşılan kültür” olarak değerlendirmek yerine, “paylaşıldığı varsayılan kültür” biçiminde ele almaktadır (Somersan, 2004: 25).

Buna karşılık, Barth (2001: 28) da etnik kimliğin, “kısmen değer yargılarıyla belirlenen bir kültürel oluşum” olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.

Etnik bir grubun ya da topluluğun taşıdığı kimlik türü olarak etnik kimlik, temelde kolektif bir benlik iddiası içermektedir. Dolayısıyla bu yönde bir kimlik duygusu, (milli kimliklerde olduğu gibi) belirli bir etnik grubun, kendi farklılıklarını inşa etmek amacıyla temel bir referans noktası olarak bir kolektif geçmiş yaratma çabaları ile de ilgili bulunmaktadır (Bilgin, 1994: 55).

Etnik kimlik ve birey arasındaki ilişkiyi irdeleyen Bostancı (1999: 18) da etnik kimliğin doğasına ilişkin şu tespitleri yapmaktadır:

“Kişiyle etnik kimlik ilişkisine yeniden dönecek olursak, bu ‘doğal endoktrinasyon süreci’nde, algı, tutum ve değerlendirmeler aklî olduğu kadar akıldan bağımsız fenomenlerin de tesiri altındadır. Özellikle belli bir kolektiviteye aidiyette güçlü bir duygusallık ve rasyonel analize tabi tutulması son derece güç bir metafizik alan söz konusudur. Kolektif bilinçlerin, nesnelere yönelik meşrulaştırma girişimlerinden etnik kimlik daha fazla pay alır; çünkü onun dili, taraftarlarına, aidiyetten kaynaklanan eşsiz/biricik bir deneyimin yaşandığını anlatır.”

Etnik kimliğin bir başka önemli özelliği de sınır konusu ile yakından bağlantılı olmasıdır. Bu bağlantı; paylaşım, aidiyet ve dayanışma gibi bağlamlarda kimlerin o etnik grubun ya da topluluğun sınırları içerisinde yer alıp almadığının belirlenmesi anlamında işlevsel olmaktadır. Buna göre etnik sınırlar, bir taraftan kimin o topluluğa mensup olup olmadığını tespit ederken, diğer taraftan ise belirli bir zaman ve mekânda bireylerin özdeşim kurabilmesi amacıyla mevcut etnik kategorilere de işaret etmektedir (Nagel, 1994: 154).

Dolayısıyla etnik sınırlar konulması ve etnik grupların toplumsal değeri, etnik inşa açısından merkezi bir mekanizmadır. Buna koşut olarak, etnik kimlik, içsel ve dışsal faktörler ile süreçlerin etkileşimini içeren diyalektik bir süreç sonucunda biçimlenmektedir. Bir başka anlatımla, hem bireylerin kendisi tarafından yapılan bir öz-belirleme hem de o topluluğun bir üyesi olmayanlarca yapılan bir dışarıdan belirleme söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, etnik sınırlar ile etnik kimlikler, hem bireyler ve gruplar hem de çeşitli dışsal etmenler aracılığıyla inşa edilmektedir (Nagel, 1994: 155).

Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta ise etnik kimliklerin, “değişmeye, yeniden tanımlanmaya ve doğruluğu tartışılmaya mahkûm soy, kültür ve dil gibi özellikler etrafında” tartışıldığı ve ele alındığıdır (Fenton, 2001: 14)

Bu noktalardan hareketle, Smith (2002: 47-57; 2004: 42); etnik bir topluluğun temel özelliklerini ya da unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- “- Kolektif bir isim
- Ortak bir soy miti
- Paylaşılan tarihi anılar olarak ortak bir tarih
- Özel bir ortak kültür: Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur
- Belli bir teritorya ile özdeşleşme ya da ortak bir yurt ile bağ
- Dayanışma duygusu”

İşte, bu nitelikleri bünyesinde barındıran bir etnik topluluk tarafından taşınan bir kimlik olarak etnik kimlik, belirli bir topluluğun mensuplarını diğer topluluklarından ayırt etmek ve farklılaştırmak suretiyle oluşturulan bir aidiyet duygusuna da gönderme yapmaktadır. Etnik kimlikler ile kurulan böyle bir aidiyet duygusu ise bir taraftan o etnik topluluğun üyelerini belirli bir “biz” içerisinde konumlandırmakta, diğer taraftan da o topluluğun dışındakiler ile olan farklılıkları ortaya sermektedir (Bilgin, 1994: 57).

Etnik kimlikler açısından medyanın yaptığı ya da yapabileceği birtakım işlevler bağlamında ele alındığında ise medya, etnik kimlikleri (dini kimlikler vb. için de geçerli olabilir) kamusal alana taşıma işlevi görmektedir. Bu noktada, medyanın ikili karaktere sahip olan bir etkisinden söz edilebilmektedir. Buna göre, medya, bir taraftan “şaşırtıcı” olarak algılanan olayları, olguları, sorunları ve konuları popüler kılarken, diğer taraftan bu popüler kılma aracılığıyla onlar için yeni bir “normallik” ve “meşruluk” alanı açabilmektedir. Söz konusu işlevin yönü, bir başka anlatımla, medyanın lehte veya aleyhte bir tavır alıp almadığı da önemli olmakla birlikte bizatihi etnik kimlikler ile bağlantılı sorunların, olayların ya da konuların kamusal dolaşıma sokulması da son derece önemli olmaktadır. Çünkü medya dolayımı ile anlam oluşturulurken sadece medyatik ürüne ilişkin yargılar değil aynı zamanda konunun gündeme taşınması ve kimsenin gözünü kapayamayacağı bir olgu haline gelmesi de kritik bir noktayı oluşturmaktadır (Bostancı, 1999: 84).

Medyanın ikili karakterdeki etkisi bağlamında ikinci bir potansiyel işlev ise etnik kimlikler açısından medyanın bir “biz” bilinci üretilmesi ve ardından bunun hak ve taleplerinin milli kamu alanına taşınması amacıyla kullanılmasıdır. Bir anlamda kısmi bir kamunun kendi gündemini medya aracılığıyla genel kamunun gündemine taşımasından söz edilmektedir. Günümüz Türkiye’sinde çeşitli camiaların bir nevi sözcüsü ve sesi niteliğinde olan gazete ve dergiler buna örnek oluşturmaktadır (Bostancı, 1999: 84).

Sonuç olarak, kolektif bir olgu olarak etnik kimlik, her tür sosyal sistem içerisinde bireylerin toplumsal rolleri ile aidiyet ve dayanışma içinde olacağı kimselerin belirlenmesi gibi bağlamlarda önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Bir başka anlatımla, bir toplumsal statü olarak da ele alındığında etnik kimliğin, diğer statüler ile sosyal kimliklere nazaran daha önemli bir konum işgal ettiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, etnik kimlik ve etnisite, kimliğin vazgeçilemeyen ve buna paralel olarak zorunlu bir bileşeni biçiminde kendini göstermektedir (Barth, 2001: 20).

1.1.9. Medyada Kimliklerin Temsili

Günümüz dünyasının en temel ve belirgin özelliklerinden birisi, karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Kompleks ve çok boyutlu bir yapı sergileyen bu yaşamı, insanların yalnızca öznel gözlemleri ve deneyimleri aracılığıyla anlayabilmesi ve kavrayabilmesi mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla bireyler; karmaşık çevrelerine uyum sağlama, günlük hayatlarını düzenleme, farklı bağlamlara göre uygun düştüğü kabul edilen tutum ve davranışları sergileme, herhangi bir konuda önemli ve önemsiz boyutları değerlendirme gibi noktalarda bazı araçlara gereksinim duymaktadırlar (Gökçe ve Demiray, 2004: 1).

Bir başka anlatımla, insanoğlunun içinde bulunduğu dünyayı, çevreyi, toplumu vb. anlamlandırabilmesi ve böylelikle karmaşık bir görünüm arz eden evreni algılayabilmesi bir düzeye indirilmesi, başka araçların yardımı ve aracılığıyla mümkün olmaktadır. Günümüzde işte bu araçların önemli bir kısmını medya oluşturmaktadır. Diğer bir anlatımla televizyon, gazete, radyo, internet ve diğer iletişim teknolojileri ve araçları böyle bir dünyayı daha algılanabilir kılmaktadır. Çünkü gün geçtikçe hızlanan, çok boyutlu ve karmaşık bir hale gelen dünyada meydana gelen olaylar, sorunlar, konular vb. medya üzerinden ve medya dolayısıyla insanlara ulaşmaktadır. Bu bağlamda,

gündelik yaşamın ayrılmaz ve bütünleyici bir parçası olarak medyanın, toplumsal yaşamın tüm alanlarına nüfuz ettiği ve böylelikle toplumsal yaşamda merkezi bir rol ve konum edindiği değerlendirilmiştir (Gökçe ve Demiray, 2004: 2).

Diğer bir anlatımla, medya ve medya dolayımından geçen ilişkiler; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanın tanımlanması ve inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Medya, bunu yaparken “giderek artan bir biçimde kültürel ve toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerimiz haline gelen ikinci düzey evrenleri inşa etmekte ve yaşatmaktadır” (Hall, 2002: 107).

Medya söyleminin önemine dikkat çekerek konuya yaklaşan van Dijk (1999: 370) da dünyada meydana gelen olayların, sorunların, konuların vb. çoğuna ilişkin bilgi edinimi ve kanaat oluşumunun geniş ölçüde, milyonlarca insan tarafından paylaşılan basın ve televizyondaki haber söylemine dayandığını belirtmektedir. Buna göre, medya söyleminin sahip olduğu devasa güç ve potansiyel, çok sayıda insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılması ve okunmasından kaynaklanmakta ve muhtemelen başka hiçbir söylem tipinin böyle bir etkisi bulunmamaktadır.

Toplumsal yaşam içerisindeki böylesine bir kilit rolü ile medya; olayları, olguları, konuları, sorunları, durumları vb. kitlelere aktarırken kendine özgü bir işleyiş mantığı ya da süzgeç sistemi ile bunları kamusal dolaşıma sokmaktadır. Bu anlamda, medya var olan gerçekliği kurgulayarak sunmaktadır. Bu süreçte olayların belli bir yönü hakkında bilgi verilmesi, belli konu ve sorunların gündeme taşınması, belli noktaların ön plana çıkartılması ve medyanın kendi bakış açısıyla nelere önem atfedileceğinin öncelenmesi söz konusu olmaktadır. Böylelikle de medya dolayımıyla bir inşa, üretim ve temsil süreci gerçekleşmektedir. Bu süreçte gerçekliğin yerini temsiller, imajlar, görüntüler, tasvirler, tanımlamalar, betimlemeler vb. almaktadır. Bu bağlamda medya, sembolik eylemlerin ve yapay olayların inşa ve temsil edilmesi sürecinde etkin bir rol oynamaktadır (Gökçe ve Demiray, 2004: 2-3).

Hall (1999: 88), medyanın bu merkezi rolü ve konumunu “durum tanımları” kavramı üzerinden sorgulamakta ve medya, gerçeklik, dilsel pratikler ve temsil arasındaki ilişkiyi şu şekilde irdelemektedir:

“Bu terim (durum tanımları), şeylerin nasıl tanımlandıklarının, rızanın üretiminde önemli bir öge olduğunu belirtir. Ama, bu, medyanın yansıtıcı rolünü – şeyleri basitçe oldukları gibi göstermek – kuşkulu kıldı ve medyanın varsayılan doğalcılığını destekleyen şeffaf dil anlayışını sorunlaştırdı. Çünkü bundan böyle gerçeklik basitçe verili bir olgular

dizisi olarak görülemezdi: gerçek, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıydı. Medya, ‘gerçekliği’ yalnızca yeniden üretmiyor, tanımlıyordu. Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretiliyordu ve bu dilsel pratikler aracılığıyla ‘gerçek’in seçilmiş tanımları temsil ediliyordu. Ama, temsil etme (representation), yansıtmadan çok farklı bir nosyon. Temsil etme, aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eder: Yalnızca zaten var olan anlamı aktarma değil, ama daha aktif bir, şeylere anlam verme işini ima eder. Söz konusu olan bir anlam pratiğidir, anlam üretimidir.”

İnsanların dünyayı ve çevrelerini tanımlamaları ve algılamaları sürecinde temel referans noktalarından birini oluşturan medya, aynı zamanda toplumsal temsilin ve farklılıkların temsilinin gerçekleştiği temsil alanlarıdır (Demirkürek, 2003: 70). Bir başka anlatımla medya, bir simgesel yeniden üretim ve temsil alanı olarak işlev görmektedir (Çelenk, 2010: 216-217).

Dolayısıyla, medya, insan gruplarını çeşitli biçimlerde ve yöntemlerle temsil etmektedir. Böylelikle, belirli temsil biçimleri medya aracılığıyla oluşturulmakta ve yine medya aracılığıyla anlaşılmaktadır. Bu temsiller ile birlikte aynı zamanda belirli insanların belirli gruplara dahil olduğu düşüncesi de yaratılmaktadır. Medya, hem insan kategorileri hem de belirli insanların niçin belirli kategorilere yerleştirilmesi gerektiğine yönelik olarak insanların anlayışlarını düzenlemektedir. Algısal kümeler olarak nitelendirilen bu kategoriler, medyadaki temsil biçimlerinin yanı sıra insanların gerçek hayat içerisinde başkalarını yargılamak için kullandıkları düşünme süreçlerinin de bir parçası haline dönüşmektedir. Sonuç olarak, insanların ve insan gruplarının medyada belirli biçimlerde temsil edilmesi, bu tarz algısal kategorilerin inşasına ve sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Burton, 1995: 106-111).

Medya, insan gruplarını temsil ederken genellikle bu insan gruplarının belirli bir kültür ya da altkültüre mensup olmaları nedeniyle onların kültürleri hakkında da birtakım şeyler söylemektedir. Bunlara ilişkin iletilerin doğru olup olmadığı bir yana bu insan gruplarının ve onların kültürlerinin bazı yönleri ile temsil edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, medyada temsil edilen insan grupları hakkındaki anlamlar, bazı noktaların dışarıda bırakılması suretiyle üretilmektedir. Bir başka anlatımla, seçici bir temsil etme ve inşa sürecinden söz edilmektedir. Örneğin, Amerikan dergilerinde yer alan öyküler üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada, toplam nüfusun %40’ını etnik

azınlıkların oluşturmasına rağmen söz konusu öykülerdeki karakterlerin sadece %10'unun bu azınlıkları kapsadığı bulgulanmıştır (Burton, 1995: 113-114).

Farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının temsili açısından medyanın etkililiği, insanların etnik gruplara ilişkin bilgi edinme ve tutum oluşturmaları bağlamında da etkili olmaktadır (Hartmann ve Husband, 1974'ten akt. van Dijk, 1999: 374).

Medya aracılığıyla yayılan betimleme ve temsiller, kuşkusuz insanların etnik gruplar ve konular hakkındaki kanaatlerinin biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Çünkü etnik azınlık grupları ile doğrudan temas, iletişim, etkileşim ve değişimin olmaması ya da az olması durumlarında insanların çoğu, etnik gruplar, sorunlar ve meseleler ile ilgili temel ya da başlıca bilgi kaynağı olarak söylentilere ve medyaya bel bağlamaktadırlar (ter Wal, D'Haenens ve Koeman, 2005: 937).

Bu doğrultuda, medyada etnik gruplara ve onların taşıyıcısı oldukları etnik kimliklere ilişkin konuların temsilinde nelerin etkili olduğu, haber üretim süreci içerisinde ve haber söyleminde bu kimliklerin nasıl kurgulandığı gibi konuların irdelenmesi önem taşımaktadır.

1.1.9.1. Haber Üretim Süreci, Haber Söylemi ve Medyada Etnik Kimliklere İlişkin Konuların Temsili

Medyada etnik kimliklerin, grupların ve farklılıkların inşası ve temsili, temelde haber üretim süreci içerisinde ve bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu kimlikler, gruplar ve farklılıklar ile ilgili konuların temsilinde birtakım spesifik motifler ve faktörler de etkili olmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle genel olarak haber üretim süreci ve haber söyleminin temel karakteristiklerine bakılması gerekmektedir. Sonrasında ise haber üretim süreci ve haber söylemine ilişkin bu genel perspektifin yanında etnik kimlikler, gruplar ve azınlıklar gibi farklılıkların temsili özelinde ortaya çıkan ya da muhtemel olan birtakım etmenlerin neler olduğunun ve olabileceğinin irdelenmesi önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Haber; örgütsel bir yapı, bu yapının genel yayın politikası ve ilkeleri, gazetecilik profesyonizm ideolojisi, meslek ve etik kodları, gazetecilik norm, rutin ve pratikleri gibi birtakım etmenlerin işlediği bir süreç içerisinde ve burada çalışan haberciler tarafından üretilmektedir. Haberciler, bu faktörler ve bunların getirdiği koşullar altında

çalışmaları nedeniyle belli bir zaman sürecinde ve belli düzeylerde kendilerini çevreleyen yapı, işleyiş ve ilkeleri içselleştirmektedirler.

Gazetecilerin bunlardan bağımsız olmaları ya da kendilerini soyutlamaları, hem kurumlarının hem de kendilerinin içinde bulunduğu daha genel toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik bağlamda söz konusu olamamaktadır. Ancak yine de kimi durumlarda bu yapının dışına çıkılabilmekte ya da kontrollü de olsa alternatif bakış açıları yansıtılabilmektedir. Haberciler, benimsemiş oldukları ya da içselleştirmek durumunda kaldıkları değerler, normlar, rutinler, iş yapma biçimleri ve pratiklerinin yanı sıra kimi zamanlarda kendi bakış açılarını da haber üretim sürecine katabilmektedirler.

Rigel de (2000: 188) toplumun ilgisini dönüştürecek gerçekliğin; medya organizasyonunun yapısı, teknolojisi ve ideolojisine göre kurgulanması ile haberin oluşturulduğunu belirtmektedir. Çünkü gazeteler ya da haber programları insan yapımı çeşitli materyallerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ürünler oldukları için haberler de diğer medya ürünleri gibi birtakım seçme ve inşa etme süreçlerinin bir parçası olarak hazır hale getirilmektedir (Burton, 1995: 143).

Haber, bir olayın ya da olgunun kendisi olmayıp, üretim süreci içerisinde belli kriterlere göre seçildiğine ve yine belli kıstaslar doğrultusunda inşa edilerek sunulduğuna göre bu süreçte, habercilerin, eylemlerinin ne olduğu ve ne olması gerektiğine ilişkin ön kabulleri de önemli bir rol oynamaktadır (İnal, 1997: 137).

Bu bağlamda, haber üretim süreci içerisinde haber söylemi ile haber metninin oluşumu, dört temel boyut üzerinden açıklanabilmektedir (İnal, 1996: 95-96):

1. Haberin söylemi, gazeteciliğin günlük rutin ve pratikleri içerisinde oluşmaktadır. Buna göre, haberciliğin zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya ya da en aza indirmeye yönelik bir iş olarak örgütlenmesi bu bağlamda etkili olmaktadır.
2. Haberin söylemi, gazetecilere atfen çerçevesi çizilen profesyonizm ideolojisi içerisinde oluşmaktadır. Bir başka anlatımla, basının tecimsel karakteri ve yatay ve dikey tekelleşme gibi olgular ile birlikte gelişen birtakım gazetecilik normları, haber söyleminin biçimlenmesinde etkili olmaktadır.
3. Haberin söylemi, haber metninin de içinde üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenmektedir. Bir başka anlatımla, siyasal, ekonomik,

toplumsal ve kültürel gelişmeler ile biçimlenen tarihsel bağlam, haber üretim sürecini ve haber söylemini etkilemektedir. Buna göre, toplumsal yapılanmanın belli bir anındaki siyasal, ekonomik güç ve iktidar ilişkileri haber metinlerinin üretimine de yansımaktadır.

4. Haberin söylemi, medyanın ekonomi politikasına bağımlı olarak yapılmaktadır. Bir başka anlatımla, kârlılık kaygısı, daha fazla kişiye hitap eden içeriklerin hazırlanmasına ve bu yönde bir eğilimin yerleşmesine neden olmaktadır. Bu durum ise bir taraftan çeşitliliği sınırlayarak benzeşmeye yol açarken diğer taraftan da daha çok satan konuların seçilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Haber üretim süreci içerisinde önemli etkenlerden bir tanesi olan profesyonel normlar ve ilkeler, iki biçimde ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki, olan teknik normlar, haberlerin toplanması, yazımı ve editasyonunun hızlı ve etkili biçimde gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. Profesyonel normların diğeri olan etik normlar ve ilkeler ise habercilerin kendi okurlarına, izleyicilerine karşı yükümlülüklerini içermekte ve sorumluluk, yansızlık, doğruluk, adillik ve nesnellik gibi idealleri kapsamaktadır (Breed, 1955: 327).

Bunlar içerisinde özellikle nesnellik, ön plana çıkmakta ve sıklıkla kullanılmaktadır. Zira, yazılı basında nesnellik iddiası, akredite kaynaklara, bu kaynakların söylemlerine ve bunlardan yapılan doğrudan ve dolaylı alıntılara dayandırılmaktadır (İnal, 1996: 103).

Haber üretim süreci açısından nesnellik normu, gazetecilerin kendileri ile onlara yöneltilen eleştiriler arasında adeta bir siper işlevi görebilmektedir. Gerçeklerin tartışmalı bir temsilinin ortaya çıkması durumunda gazeteciler, bu yönde eleştirileri etkisiz hale getirebilmek amacıyla kullandığı diğeri yöntemlerde olduğu gibi nesnellik düşüncesine başvurmaktadır. Toplumsal olaylar ve olguların habere dönüştürülmesi ve gerçekliğin işlenmesi sürecinde gazetecilerin nesnellik anlayışını etkileyen üç faktörden söz edilmektedir. Bunlar; “biçim, örgütlerarası ilişkiler ve içerik” olarak sıralanabilmektedir. Biçim ile alıntı işaretlerinin kullanımı gibi haber işleme yöntemlerini örneklendiren haber hikâyelerinin ve gazetelerin nitelikleri anlatılmaktadır. İçerik ile habercinin, otomatik olarak belirli bir şekilde olduğunu düşündüğü sosyal realite anlayışlarına işaret edilmektedir (Tuchman, 1972: 660-661).

Tuchman (1972: 665-669), gerçeklerin doğrulanması için kullanmanın yanı sıra haber üretim sürecinde bir haber hikâyesinin biçimsel niteliklerini örnekleyen ve habercinin objektiflik iddiasını mümkün kılan dört stratejik yöntemin takip edildiğini belirtmektedir. Bunlar; “çelişkili olasılıkların sunumu”, “destekleyici kanıtların sunumu”, “alıntı işaretlerinin akıllıca kullanımı” ve son olarak “uygun bir sıra içinde bilginin düzenlenmesi” şeklinde sıralanmaktadır.

Tuchman (1972: 674) aynı zamanda haber içeriğinin değerlendirilmesinde merkezi bir rol atfettiği ortak duyunun önemine de işaret etmektedir. Buna göre, ortak duyu, bir parça bilginin, gerçek kabul edilip edilemeyeceğini saptayabilmektedir. Ortak duyu ise “doğru’luğu apaçık, doğal, kaçınılmaz, ezeli, tartışılmaz, 'zaten hep bildiğimiz şey' olarak önerilen bir bilgi kategorisi” olarak tanımlanmaktadır (Mutlu, 2004: 224).

Haber üretim sürecinin öncesi açısından bakıldığında da; bir olayın, haber üretim sürecine girmesi ya da haber olarak ele alınması için birtakım özellikleri ya da öğeleri bünyesinde taşıması gerekmektedir. Haber değerleri olarak nitelendirilen bu öğeler, aynı zamanda haberciliğin dayandığı temel ilkelere de işaret etmektedir. Haber değerleri genelde; “etkili ilgililik, zamanlılık, yakınlık, ilginçlik, nadirlik, önemlilik ve heyecanlılık” şeklinde sıralanabilmektedir. Bu genel sınıflandırmaya ek olarak; sonuç, anlaşmazlık, kuşku, gariplik, duygulara yönelme, yenilik ve tazelik gibi unsurlar da haber değerleri içerisinde sayılabilmektedir. Tüm bu unsurlar, haberde bulunması gereken ya da aranan öğeler olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle haber üretim süreci açısından etkili olmaktadır (Yüksel ve Gürcan, 2001: 60-62).

Haber üretim sürecini etkileyen haber değerleri bağlamında belirtilmesi gereken önemli bir nokta; bu değerlere ilişkin ölçütlerin, medya kuruluşlarının yayın politikaları, içinde bulunulan toplumun yapısı ve birtakım toplumsal gelişmeler gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebileceğidir (Arslan, 2005: 32-33).

Bu unsurların yanı sıra bir olayın haber haline dönüştürülerek medya dolayısıyla kitlelere aktarılmasında birtakım sunum teknikleri de etkili olmaktadır. Haber üretim sürecinde kullanılan bu teknikler, aynı zamanda bir olayın medya içeriklerinde yer alabilmesine olanak sağlayan yöntemler olarak da değerlendirilmektedir.

Söz konusu teknikler; “basitleştirme, kişiselleştirme, sembolleştirme, ilginç hale getirme, ayrıntıyı ele alma, çerçeveleme, öne çıkartma ya da önemleştirme, abartma, marjinalleştirme, gözmezden gelme, önemsememe ya da sessiz kalma, olayların akışına

uydurma ve parçalama” şeklinde sıralanabilmektedir. Örneğin, kişiselleştirme tekniğinde olay ya da olgu, bağlamından kopartılarak işlenmekte ve bu şekilde arka plandaki toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel nedenler gözden saklanarak, bunun yerine görünürdeki sebepler ortaya çıkartılmaktadır. Sonuç olarak, özü itibariyle bütün haber sunum teknikleri ile haberlerin ilginç hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü hem ilginç hale getirilerek haberleştirilen olaylar, gazete ve haber bültenlerinde yer almakta hem de bu şekilde gündeme gelmektedir (Yüksel, 2004: 27-29).

Haber sunum teknikleri açısından Bennett (2000: 82-86) da haberlerdeki “bilginin önyargısı” olarak nitelendirdiği dört yöntemden söz etmektedir. Bunlar, ilki yukarıda açıklanan kişiselleştirme ve diğerleri de dramatize etme, parçalama ve normalleştirme biçiminde sıralanmaktadır. Kişiselleştirmeyi tamamlayan ikinci bir muhabirlik eğilimi olan dramatize etme açısından olayların kolaylıkla dramlaştırılabilecek yönleri çekip çıkartılmaktadır.

Bir diğer teknik olan parçalama tekniğinde, olayların haberdeki bilgiler aracılığıyla büyük bir resimde bir araya getirilemeyecek derecede birbirinden tecrit edilmesi, başka bir anlatımla daha genel bağlam ve perspektifin görünmez kılınması söz konusu olmaktadır. Çünkü habere konu olan olaylar, ilişiksiz ve izole edilmiş olarak sunulmaktadır. Normalleştirme tekniğine göre ise güven telkin eden ve otorite olarak konumlandırılan yetkililerin görüşlerine başvurulmaktadır. Böylelikle haberdeki olayların tehdit edici ve zihin bulandırıcı yönünün önüne geçilmektedir. Haberlerde kullanılan normalleştirme tekniği ile insanlara bir anlamda sistemin olduğu gibi işlediği mesajı verilmektedir.

Konunun diğer tarafında söylem ve söylemin özel bir boyutu olarak haber söylemi yer almaktadır. Genel anlamda ele alındığında; söylemin önemi, ideolojilerin yeniden üretilmesindeki ve günlük ifadelerdeki vazgeçilmez rolünden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, ideoloji ile söylem arasında karşılıklı bir etkileşimden söz edilmektedir. Buna göre, dil kullanımı ve söylem, hem ideolojilerden etkilenen son derece önemli toplumsal pratikler olarak ortaya çıkmakta hem de ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi de etkilemektedir.

Medyanın bu noktadaki rolü ise ideolojilerin “öğrenildiği” kaynaklar içerisinde yer almasından ileri gelmektedir. Çünkü ideolojik fikirlerin çoğu aile ortamında, arkadaş çevresinde, diğer grup üyeliklerinden başlayarak ve sonrasında bir yığın

konuşma ve metin biçimleri arasından televizyon, kitaplar, reklamlar, gazeteler ve romanlar aracılığıyla ya da iş arkadaşları ve dostlar ile yapılan günlük konuşmalardan öğrenilmektedir. Bunlar, aynı zamanda ideolojinin söylemsel boyutlarına işaret etmektedir. Bu doğrultuda, ideolojilerin söylem aracılığıyla ifade edilme veya gizlenme biçimleri ile birlikte toplumsal olarak nasıl yeniden üretildiği de önem kazanmaktadır (van Dijk, 2003: 13, 18).

Özetle ideolojiler, “hem hakkında konuştuğumuz ya da yazdığımız şeyleri hem de bunu nasıl yaptığımızı denetleyen” bir yapıya sahiptir. Buna koşut olarak, daha özelden gazetecilerin profesyonel medya ideolojilerinin; yazma, haberleri, arka plan hikâyelerini, haber hikâyelerini, makaleleri kaleme alma ve düzeltme biçimlerini etkileyeceği değerlendirilmesi de yapılmaktadır. Detaylı bir şekilde söylemek gerekirse; haber sunumunun ideolojisi, yalnızca haberlerin sunum biçimi ve içeriği ile sınırlı kalmamaktadır. Bunun yanı sıra haber toplama pratikleri, kaynaklarla ilgilenme, diğer gazeteciler ve haberle ilgili olan kişilerle etkileşim ve diğer profesyonel pratikler ile etkinliklerin düzenlenmesi de söz konusu profesyonizm ideolojisinden etkilenmektedir. Ayrıca gazetecilerin hem bu profesyonel ideolojileri hem de cinsiyet, etnik, sınıf, yaş gibi diğer toplumsal ideolojileri de temelde kimlerin araştırılacağı, gözleneceği, dinleneceği, kimlerle görüşme yapılacağı ve kimlerden söz edileceği konularında da düzenleyici bir etkiye sahip olmaktadır (van Dijk, 2003: 41, 47).

Söylemin spesifik bir boyutu olarak haber söylemi de hem haber üretimi hem de bu süreç sonucunda ortaya çıkan ürün açısından önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü van Dijk vd. (2006: 144)’nin belirttiği üzere; insan topluluklarının etnik ve kültürel farklılıkları; dil, söylem ve iletişime de yansımakta ve söylem, toplum içerisinde yer alan etnik önyargı ve ırkçılığın yeniden üretilmesi bağlamında önemli bir yol olarak kendini göstermektedir.

Bu bakımdan, toplumsal bir bağlam içerisinde dil kullanımının özgül bir metinsel biçimi olması dolayısıyla söylem (van Dijk, 1999: 331); dilin yapısı, işlevleri ve kullanım kalıplarının incelenmesini içermektedir. Haber söylemi ise enformasyonun seçimi, işlenmesi ve dolayımlanması süreçlerinde kullanılan kodlamalar aracılığıyla ortaya çıkan aktarım biçimlerinin, alımlama sürecinin de göz önünde bulundurularak kurgulanmasına işaret etmektedir (Rigel, 2000: 182-183). Dolayısıyla haber söylemleri,

haberi yapılandırmakta, bir başka anlatımla haber hikâyeleri ve kurgusunun oluşumunu biçimlendirmektedir (Sözen, 1997: 160).

Haber söylemi ile bağlantılı olarak sözcük seçimleri ve cümle yapıları, kitle iletişim araçlarının tümünde yer alan haberler açısından önem taşımaktadır. Çünkü hem dil bir mücadele alanı olarak boy göstermekte hem de toplumsal güç/iktidar ilişkilerinin inşa edildiği ve sürdürüldüğü ortam, dil ve söylemler üzerinden geçerek cisimleşmektedir. Haber söylemi açısından ele alındığında da gazetelerin, diğer kitle iletişim araçlarından ayrılan birtakım biçimsel ve yapısal özellikleri önem taşımaktadır. Bu biçimsel ve yapısal özelliklere ilişkin şunlar söylenebilmektedir (İnal, 1996: 102-103):

“Günlük gazeteler ise, okuyucunun, bütünü ve önemlilik sırasını bir anda algılayabilmesine yönelik bir biçimde düzenlenmiştir. En önemli haberler ilk sayfanın belli bölümlerinde yer alır. Neyin önemli olduğunun vurgulanması radyo ve televizyonda olduğu gibi zaman içinde akıştan farklı olarak sayfa düzeninin kurulmasına ilişkin, yani zamansal değil uzamsal bir sorundur. Farklı konular özel sayfalarda toplanır. Gazeteler arasında büyük oranda benzeşmeler olsa da, her yayın organının kendine özgü bir düzenleme biçimi kısmen de olsa vardır. Örneğin Cumhuriyet gazetesi üçüncü sayfasını polis adliye haberlerine ayırır ve bu formatla diğer gazetelerden farklılaşır.

Günlük gazetelerin kendine özgü bir sentaksı vardır. Burada “sentaks” sözcüğünü cümle yapılarını işaret etmek yerine her haber metninin bütünlüğünü ve bu bütünlük içinde makro yapısal özellikler içinde ortaya çıkan vurguları anlatmak için kullanıyoruz. Ayrıca her gazetenin kendine özgü bir sentaksı vardır dediğimizde, gazetenin bütünlüğü içinde haberlerin yerleştirilmesine ilişkin bir soruna işaret ediyoruz. Okuyucu bu sentaksı bilir, gazeteyi eline aldığı anda nereye önce bakacağı, neyi nerede bulacağı konusunda fikir sahibidir.”

Sözen (1997: 43, 156-157) de haber söylemi ile ilişkili olarak medyanın dili ve anlam üretiminin, temelde birtakım ikili karşıtlıklar aracılığıyla kurulduğu tespitini yapmaktadır. İkili karşıtlıklar, “biz-onlar”, “yerli-yabancı”, “Müslüman-Hristiyan”, “laik-antilaik” gibi kategorik ayırımlar üzerinden yapılandırılmaktadır. Anlamın üretildiği bu süreçte, olaylar ve haberler metinleştirilirken ya da öyküleştirebilirken çeşitli stratejiler kullanılmakla birlikte süreç, karşıtlıklar üzerine oturan bir temelde gerçekleşmektedir. Haber söyleminin bu ikili karşıtlıklar üzerinden geçerek yapılanması ise haberin alternatif söylem ve anlamlara kapanması sonucunu doğurmaktadır. Bu

yönüyle medya, hangi alanda olursa olsun haberin konu edindiği alana ilişkin popüler söylemin üreticisi konumuna yerleşmektedir.

Sonuç olarak, haberi söylem olarak değerlendirmek ve analiz etmek; haberin içinde inşa edildiği süreçlerden, toplumsal yapı içerisinde meydana gelen güç-iktidar ilişkilerinden ve dolayısıyla bağlamından yalıtılmadan incelemek anlamına gelmektedir (İnal, 1996: 134).

Haber üretim süreci ve haber söylemi üzerine genel bir değerlendirmeyi böylece ortaya koyduktan sonra etnik kimliklere ilişkin ya da bu kimliklere gönderme yapan konuların medyada temsili noktasında söz konusu genel bağlamın yanı sıra etkili olan ya da etkili olması muhtemel olan birtakım spesifik unsurların da irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü bu nokta, etnik kimliklere atıf yapan konuların medyada temsiline etki eden genel etkenlerin yanında muhtemel unsurları da hesaba katan bütünlüklü bir değerlendirme yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

van Dijk (1999: 355-356), etnik azınlık grupları üzerine konuşmanın ikili yapısını irdelerken, haber medyasının rolüne de şu şekilde değinmektedir:

“Bir yandan, birçok beyaz insan etnik azınlık grupları hakkındaki olumsuz tecrübelerini ve kanaatlerini ifade etmektedir. Gelgelelim, öte yandan bu olumsuz ‘öteki sunumu’ sistematik olarak olumlu ‘özsunum’la, yani kendi kendini hoşgörülü, ırkçı olmayan, anlayışlı yurttaş olarak sunmakla dengelenmektedir. Bu kapsamlı strateji bariz yadsımlar ve imtiyazlar (“Onlara karşı değilim, ama...”, “Onların arasında da iyi kimseler var ama...” vb.), grup farklılıklarını, rekabeti, genellikle biz/onlar karşıtlığını vurgulayan kıyaslamalar (“Biz çok çalışıyoruz, ama onların yapacak hiçbir işi yok”) ve aktarım (“Benim için önemli değil, ama ülkedeki, kentteki, sokaktaki ya da bölümdeki insanlar önemsiyor”) gibi birçok yerel stratejiler ve taktikler tarafından yerine getirilir. Bunun gibi semantik ve retorik olumlu özsunum stratejilerinin yanı sıra, olumsuz öteki-sunumu da her şeyden önce argümantasyon ve somut öykülemeyle yerine getirilir. Öyküler bir kimsenin kişisel tecrübelerine dayanır ve bundan dolayı olumsuz sonuçlar için ‘doğru’ ve iyi ‘kanıtlar’ oluşturur. Bu öykülerin çoğu, azınlık gruplarının başat (beyaz) normları, değerleri, amaçları ve çıkarları çiğnediği düşünülen, ama aynı zamanda revaçtaki klişeleri ve önyargıları gerçekleştirme eğilimindeki eylemlerini ve olaylarını sergiler. Genellikle, sözgelimi “gazetelerdeki her gün okuduğunuz” azınlık suçlarına gönderme yapılarak, böylesi öyküleri ve kanaatları meşrulaştırmak için haber medyası kullanılır.”

“New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach” adlı bir başka çalışmasında van Dijk (2000: 36-37), modern bilgi toplumları içerisinde medyanın gücünün yadsınamaz bir nitelik taşıdığını belirtmektedir. Buna göre medya, diğer seçkin grupları

ve kurumlar ile birlikte bazen dolaylı olarak gerçekleşen ve toplumsal yapı ve o toplumdaki insanların yaşamı üzerinde en büyük etkiye sahip olmaktadır. Medyanın gücü, esasen söylemsel ve sembolik düzeyde etkili olmaktadır. Bu bağlamda, medya söylemi, hem diğer elitlerin hem de sıradan vatandaşların bilgi, tutum ve ideolojilerinin temel kaynakları içerisinde yer almaktadır. Ama unutulmaması gereken nokta, medyanın bu süreçte diğer elitler ile birlikte iş gördüğüdür. Verili basın özgürlüğü anlayışına rağmen sonuçta medya elitleri, kendilerinin kontrol ettiği medyanın egemen söylemlerinden sorumlu olmaktadır.

van Dijk, bu durumun, etnik meseleler ile ilgili olarak medyanın rolü açısından da geçerli olduğunu vurgulamakta ve bunun birtakım nedenlerini ortaya koymaktadır. Daha çok beyazlar üzerinden ele alınan bu nedenlerin, ilkesel olarak etnik gruplar ve diğer farklılıklar bağlamında da geçerlilik taşıdığı değerlendirilmektedir. Medyanın, etnik konular içerisindeki rolünü ortaya koyan bu nedenler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- İnsanların, azınlık grupları ve diğer etnik gruplar ile az miktarda günlük deneyime sahip olması.
- Azınlıklar ve diğer etnik gruplar hakkında bilgi edinebilmek için az sayıda alternatif kaynakların bulunması.
- Azınlıklar hakkındaki negatif tutumların, genelde iç grubun yararı bakımından bir yön taşıması.
- Etnik meselelerin diğer konulardan daha fazla iç grubun kendi içerisinde pozitif bir özdeşleşmeye imkân sağlarken, aynı zamanda “biz ve onlar” şeklinde cisimleşen bir ayrıma ve kutuplaşmaya yol açması.
- Medyanın, “Biz” için tehdit teşkil edebilen noktalara ve çeşitli problemlere odaklanmak suretiyle grup kutuplaşmasını vurgulaması.
- Azınlık ve diğer etnik grupların, açıkça önyargılı olan haber sunumlarına karşı koyacak yeterli bir güce sahip olmaması.
- Etnik konular hakkındaki başat medya söyleminin, hemen hemen hissi ve gayriihtiyari bir nitelik taşıması.
- İrkçilik karşıtı olanların, medyaya görece daha az erişim sağlaması.

Hoffmann (1991: 23)’ın da medyada stereotiplerin ve stereotipleştirmenin neden var olduğuna yönelik öne sürdüğü faktörler, aynı zamanda medyada etnik kimliklere atıf

yapan etnik konuların temsiline etki eden faktörler olarak irdelenmektedir. Bu faktörler; “yazı işlerinin çoğunda etnik çeşitliliğin bulunmaması, farklı kültürlere yönelik farkındalık ve duyarlılık yoksunluğu, haber medyasının profesyonel değerleri ve işsel talepler, kamunun eğilimleri, önyargıları ve beklentileri” şeklinde sınıflandırılabilir.

Konuyla bağlantılı olarak Mahtani (2001) ise Kanada örneğinde medya, azınlıkların kimlikleri ve temsili konusunu ele aldığı çalışmasında etnik azınlıkların ve grupların temsili noktasında iki temel temsil biçiminden söz etmektedir. Buna göre, Kanada’da 1960’ların sonlarından 1980’lere medya ve azınlık ilişkileri üzerine odaklanan araştırmalar, etnik azınlıkların temsili konusunda büyük ölçüde söz konusu iki temel biçimin incelenmesi ile meşgul olmaktadır. Bunlar; etnik azınlıkların “düşük temsili (under-representation) ve yanlış temsili (mis-representation)” şeklinde sıralanmaktadır. Ayrımcılığın cisimleştiği bu temsil biçimleri, temelde ve nihai olarak benzer bir etkiye sahip olmaktadır. Bir başka anlatımla, bunlar, vatandaşlığı sınırlandırmakta ve Kanada’da söz konusu gruplara yönelik baskı için bir mazeret sağlamaktadır.

Mahtani’nin Kanada örneğinde irdelediği bu temsil biçimleri, ilkesel olarak farklı ülkelerdeki etnik grupların, azınlıkların ve ırk, cinsiyet, cinsel yönelim gibi diğer farklılıkların temsili açısından da geçerlilik taşıyabilmektedir. Çünkü olayın özünde farklı aidiyet bağlarına, tutunumlara, kimliklere atıf yapan farklılıkların temsili söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla “düşük temsil” ve “yanlış temsil” olarak sınıflandırılan biçimler, temelde etnik gruplara ilişkin konuların ve etnik kimliklerin medyada temsili noktasında da açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır. Buna göre, Mahtani’nin belirttiği üzere, düşük temsil, etnik azınlıkların ve kültürel grupların medyada yokluğuna veya önemsenmemesine işaret etmektedir. Yanlış temsil biçimi ise etnik azınlıkların negatif biçimde tasvir edilmesi ve bu doğrultuda stereotipler üzerinden sunulmasına gönderme yapmaktadır.

Medyadaki ayrımcılık biçimlerinin ifadeler, görüntüler ve yorumlar aracılığıyla bir simgesel yeniden üretim olarak gerçekleştiğini belirten Çelenk (2010: 222-223) de medyanın temsil aracılığıyla yaptığı ayrımcılık biçimlerine dikkat çekmektedir. Buna göre medya, toplumsal açıdan dezavantajlı bulunan kesimleri; yok saymak, yer vermemek, çok sınırlı bir temsil olanağı sunmak şeklinde ayrımcılığa maruz

bırakabilmektedir. Bu temsil biçimlerinin yanı sıra medya, başta etnik azınlıklar olmak üzere söz konusu kesimleri stereotipler ve kalıpyargılar aracılığıyla temsil ederek de ayrımcılığın sürmesine zemin hazırlayabilmektedir.

Ayrımcılığın cisimleştiği bu temsil biçimlerine benzer şekilde ayrımcılığın gerçekleştiği söylem biçimlerinden de söz edilmektedir. Bu tarz temsil ve söylem biçimleri, sadece etnik gruplar, konular ve etnik kimlikler ile ilgili olmayıp farklılıklara atıf yapan diğer konular ve başka gruplar için de geçerli olmaktadır.

Bu bağlamda, Boréus (2006: 408-410, 416), söylemsel ayrımcılığın bir tipolojisini ortaya koymaktadır. Buna göre, ayrımcılık, bir grubun üyelerine bu gruba üye olmaları nedeniyle sergilenen olumsuz davranışlara işaret ederken; söylemsel ayrımcılık ise bu tarz davranışların dilsel anlamlar ve araçlar üzerinden gerçekleştirilmesine gönderme yapmaktadır. Bir başka anlatımla, davranışsal düzeydeki ayrımcılık söylem düzeyinde hayata geçmektedir.

Boréus, söylemsel ayrımcılığın dört temel biçimini ayırt etmekte ve bunları; “negatif öteki-sunumu, dışlama, dilsel olmayan olumsuz davranışlara doğru yönlendirilmiş öneriler ve ayrımcı nesneleştirme (insanları şeyleştirme)” şeklinde sınıflandırmaktadır. Bunlardan her biri birbiri ilişkili olup birbirini desteklemekte ve özünde, dil, söylem ve anlamlar üzerinden gerçekleşen olumsuz davranışlara karşılık gelmektedir. Bu nitelikleri ile söylemsel ayrımcılık, esasında bir toplumsal eylem olarak anlaşılmalıdır. Söylemsel ayrımcılık tipleri; etnik gruplar, göçmenler, yabancılar gibi unsurlarla ilgili çeşitli sorunlara medyada yer verilmesi bağlamında da önemli bir sınıflandırmadır.

Konuyla bağlantılı olarak ele alınabilecek bir başka sınıflandırma da azınlık gruplarının medyada betimlenmesine yönelik dört düzey içermektedir. Buna göre, medya tasvirleri olarak azınlıkların medyada temsiline ilişkin önerilen söz konusu dört düzey; “tanımama/farkındalık yoksunluğu (non-recognition), alaycı bir biçimde ele alma/gizli veya ince alay (ridicule), düzenleme/ayarlama (regulation) ve saygı (respect)” şeklinde sıralanmaktadır. Bu sınıflandırma, eğlence medyasına yönelik olarak yapılmakla birlikte, söz konusu grupların medyada temsiline yönelik dört düzeyden oluşan bu tasnif, haber medyası bağlamında da değerlendirilmektedir (Clark, 1972’den akt. Josey, Dixon, Hurley, Hefner, 2008).

Tanınamama/farkındalık yoksunluğu düzeyinde azınlık gruplarının medyada büyük ölçüde görülmez kılınması ve çok küçük oranlarda yer alması söz konusu olmaktadır. Amerika bağlamında düşünüldüğünde, Yerli Amerikalıların hem basılı hem de görsel medyadaki betimlemeleri bu düzeye örnek oluşturmaktadır.

Medyada söz konusu grupların temsiline yönelik alaycı bir biçimde ele alma/gizli veya ince alay düzeyi de en sık biçimde haberler içerisindeki hikâyelerde ya da karakterlerin tek boyutlu yönleri ile dalgacı/soytarı olarak gösterildiği programlarda açığa çıkmaktadır. Buna, yine Amerika örneğinde haber medyası ve eğlence grupları tarafından Afrikalı Amerikalıların erken dönem tasvirleri örnek olarak gösterilmektedir.

Düzenleme/ayarlama düzeyinde bir ırksal grubun betimlenmesine yönelik yeni imajlar, dalgacı ve cahil gibi imajlardan farklı olmakla birlikte muhtemelen yine stereotipik niteliktedir. Son olarak söz konusu grupların medyada temsilinin dördüncü düzeyi olan saygı düzeyinde ise bir grup, bu aşamaya girdiğinde dengeli ve farklı bir biçimde sunulması söz konusu olmaktadır (Clark, 1972'den akt. Josey, Dixon, Hurley, Hefner, 2008).

Pietikäinen (2005: 19-21) de bazı araştırma sonuçlarından yola çıkarak etnik grupların medyada temsiline yönelik birtakım tespitlerde bulunmaktadır. Bu araştırmaların kolektif bulguları, etnik grupların medyada temsili açısından iç karartıcı bir tablo ortaya koymaktadır. Buna göre, söz konusu grupların haberdeki sunumu; “normalin altında temsil, negatif sorun yönelimi, sessizlik ve stereotipik konumlandırma” gibi birtakım unsurlar ile karakterize edilmektedir.

Etnik grupların haberlerde yer alış biçiminin egemen bir niteliği, bu grupların yokluğu ya da eksikliği şeklinde tezahür etmektedir. Nicelik açısından ele alındığında; etnik gruplara çok fazla yer verildiği söylenememektedir. Dramatik değişiklikler, suçlar ve etnik gruplarla ilgili tamamen yeni durumlar gibi birtakım olağandışı etnik konuların gündeme gelmesi, bu durumu değiştirebilmektedir. Bir bakıma, söz konusu durumlar istisnaları oluşturmaktadır. Ayrıca etnik grupların haber değeri, diğer birçok marjinalleştirilmiş ve güçsüz gruplar ile benzerlik taşımaktadır. Böylesi gruplar ve toplulukların haber değeri taşıması, olağan dışı ve çatışma ya da anlaşmazlık gibi durumlarda söz konusu olmaktadır.

Buna koşut olarak, etnik grupların medyada temsili; sorunlar, suç, kargaşa ve huzursuzluk bağlamında ele alınmaktadır. Etnik azınlıklara ve gruplara ilişkin

temsilde bir başka nokta, stereotipik temsillerin biz ve onlar ayrımı üzerinden yapılandırılmasıdır. Tüm bunların yanı sıra konuya dilbilimsel analiz açısından yaklaşmak, haber içerisinde dilin nasıl kullanıldığını görebilmek amacıyla önem taşımaktadır. Böylelikle, örneğin kimin aktif ya da pasif bir aktör olarak temsil edileceği, kimin ne tür eylemleri kabul edeceği ve bazı aktörlerin dışlanıp dışlanmayacağı, özlüce kimin kime ne yapacağı gibi noktalarda dilin nasıl kurnazca işletildiğine de ışık tutulabilmektedir. Bu bağlamda ve söz konusu araştırma bulgularından hareketle; Pietikäinen'a göre basın, etnik grupları negatif bir biçimde temsil etme ve yapısal eşitsizlikler ile bu gruplar tarafından deneyimlenen ırkçılığı ihmal etme eğilimindedir (Pietikäinen 2005: 19-21).

Medyada etnik grupların ve azınlıkların temsili konusunda etkili olabilen birtakım unsurlar ve temsil biçimlerinin ne gibi sonuçlara yol açabildiği sorusu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. van Dijk (1999: 368-369), bu soruya/soruna muhtemel yanıtlar olabilecek nitelikte azınlıklar, etnik gruplar, göçmenler, Üçüncü dünya ülkeleri ve insanları gibi tabi toplumsal konumda bulunan grupların basındaki temsilini eleştirel söylem çözümlemesi ile çözümlediği çalışmalarının genel bulgularını şu şekilde özetlemektedir:

- Bağımlı konumundaki söz konusu dış gruplara, medyada daha az yer verilmektedir.

- Böyle grupların, itibarlı ve düzenli haber kaynakları olarak kullanılmaları daha az söz konusu olmaktadır.

- Bu grupların, negatif bir tonda olmasa dahi basmakalıp bir biçimde sunulması söz konusu olmaktadır. Ayrıca, bu dış gruplar, iç grupların kaynakları açısından bir yük, sıkıntı veya tehdit olarak olmasa bile öncelikle bir “sorun” olarak algılanacak şekilde tasvir edilmektedir.

- İç grubun normları, amaçları, değerleri, uzmanlığı ve kültürü bağlamında bir karşılaştırmaya gidilerek bu grupların “yetersiz” ya da “geri” olarak addedilmesi söz konusu olmaktadır.

- Tabi konumdaki bu grupların, özgeci bir tutum ile iç grubun yardımı, anlayışı ve desteğine gereksinim duydukları şeklinde tasarlanması söz konusu olmaktadır.

Etnik gruplar ve azınlıklar gibi özünde iç grup olarak değerlendirilen gruplardan farklı aidiyet bağları ve tutunumlar taşıyan grupların ve farklılıkların medyada temsili

konusu bu şekilde irdelendikten sonra, konunun daha da somutlaşması açısından aşağıda konuya yönelik bazı araştırmaların kısa bir özeti ve temel bulguları sunulmaktadır.

Konuyla ilgili incelemelerden bir tanesi Ma ve Hildebrandt (1993)'in "Etnik Çin Topluluğunun Kanada Basınında Sunumu: The Toronto Star ve the Vancouver Sun'ın İçerik Analizi, 1970-1990 (Canadian Press Coverage of the Ethnic Chinese Community: A Content Analysis of The Toronto Star and the Vancouver Sun, 1970-1990)" başlıklı çalışmasıdır. Araştırma kapsamında Kanada'da yaşayan etnik Çin topluluğunun medyadaki sunumu, 1970-1990 yıllarını kapsayacak şekilde The Toronto Star ve the Vancouver Sun gazeteleri içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. Gazetelerdeki haber hikâyeleri; uzunluk, biçim, gazetecinin imzası, tema, konu düzeyi, kaynak gibi 15 madde üzerinden kodlanmıştır.

Ma ve Hildebrandt'in araştırmasında elde edilen bulgulara göre; 1970 yılında söz konusu gazetelerde etnik Çin topluluğuna ilişkin haberlerin sunumu büyük ölçüde pozitif eğilimli iken bu durum, sonraki yıllarda nötr ve negatif biçimde haberlere yer verilmesiyle dengelenmiştir. Bu bağlamda, söz konusu oranlar; The Toronto Star'da pozitif eğilim 1970'te %45.8, 1980'de %48.6, 1990'da %35.1 iken, negatif değerlendirmeler ise %1970'te %25, 1980'de %5.4, 1990'da %26.4'tür. The Vancouver Sun gazetesinde ise pozitif değerlendirmeler 1970'te %50, 1980'de %32.8, 1990'da %26.2 iken, negatif eğilim ise 1970'te %5.6, 1980'de %17.2 ve 1990 yılında da %23.7 olarak bulgulanmıştır.

Bir diğer ilgili inceleme, Pietikäinen (2003)'in "Basında Yerli Kimliği: Haber Söyleminde Samilerin Temsili (Indigenous Identity in Print: Representations of the Sami in News Discourse)" başlıklı çalışmasıdır. Çalışma kapsamında Finlandinya yerlileri olan Samilerin kimliğinin, Helsingin Sanomat adlı gazetede haber söylemi içerisinde nasıl temsil edildiği eleştirel söylem çözümlemesi ile analiz edilmiştir. Çalışmada Sami kimliğinin temsilinde merkezi bir rol oynadığı varsayılan Helsingin Sanomat gazetesindeki haberlerin birtakım metinsel özelliklerine odaklanılmıştır. Bunlar; "konular, konu düzeni/sırası, alıntı kalıpları, katılımcıların isimlendirilmesi ve dilbilgisi kuralları" şeklinde sıralanmaktadır.

Pietikäinen, araştırmada Helsingin Sanomat gazetesinde 1985-1993 yılları süresince Samiler hakkında yayınlanan 51 haberi analize tabi tutmuştur. Samiler ile

ilgili haberlerde en sık yer verilen konular; azınlık kültürü, insan hakları ve yasama/kanunlar olarak bulgulanmıştır. Konu düzeni/sırası açısından bakıldığında; Helsingin Sanomat'ın gazetecileri Samiler hakkında yazdıklarında haberleri tipik olarak öncelikle mevcut ya da potansiyel yasal değişiklikler üzerine konumlandırmaktadırlar. Alıntı kalıpları bakımından diğer bütün azınlık gruplarına kıyasla Samiler haberlere bu açıdan daha fazla erişim sağlamalarına rağmen, çoğunluk ve Samilere ait alıntılar/aktarmalar arasındaki fark, çoğunluğun lehine olacak şekilde %70 oranındadır.

Çalışmada, katılımcıların isimlendirilmesi ve etnik etiketleme açısından “Sami” sözcüğünün diğer kelimelere nazaran hem Sami olmayanlar hem de Samiler tarafından en sık kullanılan sözcük olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Samiler tarafından kullanılan ve tercih edilen Sami (saamelainen) kelimesinin aksine geleneksel bir Fince terimi olan ve Samiler için kullanılan Lapp (lappalainen) sözcüğünün kullanıldığı da bulgulanmıştır. Samiler hakkında haberlerde kullanılan ve bu yolla Sami kimliğinin temsiline katkı sağlayan gramatik tercihler ise farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda genel bir eğilim olarak Sami katılımcılar tutarlı bir biçimde bir kişi ya da topluluk olarak temsil edilmekte ve kişiselleştirilmiş aktörler olarak görülürken, onların politik örgütlenmeleri önemsenmemektedir.

Çalışmanın sonucunda genel olarak Helsingin Sanomat gazetesindeki haber söylemi içerisinde Samiler ile Fin çoğunluk grubunun temsili de karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Buna göre; Samilerin söz konusu gazetenin haber söylemindeki temsili “görünmez, sessiz, etkilenen katılımcı, doğa-hakim ve homojen grup” özellikleri ile karakterize olurken; Finliler ise “görünür, sesli, aktif katılımcı, yasal kuruluş ve homojen sistem” nitelikleri ile temsil edilmektedir.

Konuyla ilgili olarak değerlendirilebilecek bir başka çalışma, Loto ve diğerleri (2006)'nin “ Haberlerde Pasifik Adalılar: Pasifik İnsanlarının Yeni Zelanda Basınında Temsili (Pasifika in the News: The Portrayal of Pacific Peoples in the New Zealand Press)” başlıklı çalışmasıdır. Çalışma kapsamında Pasifik Adalıların Yeni Zelanda yazılı basınından New Zealand Herald, Dominion Post ve Sunday Star Times gazetelerinde 1 Ekim-30 Aralık 2004 tarihleri arasında nasıl betimlendikleri incelenmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan 65 haberden 29'u New Zealand Herald, 28'i Dominion Post ve 8'i de Sunday Star Times gazetesinde yer almaktadır.

Araştırmada Pasifik Adalılara ilişkin negatif göndermeler içerisinde en geniş kategoriye 52 spesifik gönderme ile üretmeyen yabancılar ya da ikinci derecede olan ötekiler biçiminde formüle edilen kategori oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular, temelde Pasifik insanların ağırlıklı olarak Palagi çoğunluk grubunun desteğine aşırı derecede bağımlı ve motivasyondan yoksun, sağlıksız ve suçlu ötekiler olarak tasvir edildiğini ortaya koymaktadır. Yazarlara göre sunulan bu Pasifik kimliğinin, Palagi grubu açısından aktif, bağımsız, yetenekli ve yardımsever bir kimliği ima ettiği düşünülmektedir.

Etnik azınlıkların, grupların ve bunlar ile ilgili meselelerin medyada temsili konusuna Türkiye’den örnek verilebilecek bir diğer inceleme ise Demirbaş (2004)’ın “Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği” başlıklı yüksek lisans çalışmasıdır. Çalışma kapsamında kültürel entegrasyon kavramı çerçevesinde Nusayri (Arap kökenli Alevi) topluluğunun Türk yazılı basınında nasıl temsil edildiği incelenmiştir. Bu amaçla, Türk basınında söz konusu toplulukla ve Alevilikle ilgili 1990-2001 yılları arasında yayımlanan haber ve köşe yazıları niteliksel bir analize tabi tutulmuştur.

Araştırma sonucunda, Nusayriilerin ve etnik azınlıkların, yazılı basında kültürel entegrasyonları ile doğru orantılı bir biçimde gündeme geldikleri ve klişe temsiller üzerinden sunuldukları bulgulanmıştır. Ayrıca, Alevilerin kimlik ve kökenlerini araştırma döneminin başında olmaları nedeniyle kimlik oluşturma arayışları basına siyasi düzlemde yansımıştır. Sonuç olarak Demirbaş, medyanın “kurumsal yapısı ve misyonu gereği ulusal ve kültürel entegrasyonda işlevsel bir role sahip olmakla beraber farklı kimliklerin görünür olma ve kamusal söylem dünyasına dahil olmak için ulaşma mücadelesi verdikleri bir alan” olduğu değerlendirmesini yapmaktadır.

Konuyla ilgili olarak örnek verilebilecek bir başka inceleme, Demirkürek (2003)’in “Türkiye’de Yazılı Basında Azınlıklar ve Marjinal Gruplar” başlıklı çalışmasıdır. Çalışma kapsamında azınlıklar ve marjinal gruplardan hareketle medyada farklılıkların temsili ve kimlik ve farklılık temelinde ötekilik olgusu incelenmiştir. Araştırmada değişik yayın politikalarına sahip olduğu varsayılan Türkiye, Yeni Şafak, Vatan ve Radikal gazetelerinin 01.11.2002-01.02.2003 tarihleri arasındaki sayıları ile bu gazetelerin ekleri içerik çözümlemesine tabi tutulmuş ve böylelikle yazılı basının “öteki”lere yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında tüm haber

konuları ve köşe yazıları incelemeye alınırken, spor haberleri ise kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; konu kapsamında Türkiye gazetesinde 40, Vatan gazetesinde 107, Yeni Şafak'ta 115 ve Radikal'de 123 haber olmak üzere toplam 385 habere yer verildiği ortaya çıkmıştır. Araştırmanın konusu ile bağlantılı köşe yazısı sayısı ise Türkiye gazetesinde 14, Vatan'da 8, Yenişafak'ta 12 ve Radikal gazetesinde 49 olmak üzere toplam 83 adet olarak tespit edilmiştir. Türkiye gazetesinde haberlerdeki değerlendirmelerin %17.5'i negatif, %32.5'i pozitif ve %29'si nötr olarak bulgulanmıştır. Vatan gazetesinde haberlerin %18'inin negatif, %25.2'sinin pozitif ve %56'sının da nötr olduğu ortaya çıkmıştır. Yenişafak gazetesinde de haberlerdeki değerlendirmelerin %6.9'u negatif, %47.8'i pozitif ve %45.2'si nötr olarak tespit edilmiştir. Radikal gazetesindeki haberlerin ise %0.8'inin negatif, %21.9'unun pozitif ve %77.2'sinin de nötr olduğu bulgulanmıştır. Son olarak yazar, etnik ve dini azınlıklar bağlamında bakıldığında; bu grupların genellikle politika konulu haberlerde yer bulduğunu belirtmektedir.

Etnik grupların medyada temsili konusu ile bağlantılı olarak örnek verilebilecek bir başka araştırma, ter Wal, D'Haenens ve Koeman (2005)'in "Avrupa Birliği ve Hollanda İç Haberlerinde Etnisitenin Temsili: Niceliksel Bir Analiz ((Rep)resentation of Ethnicity in EU and Dutch Domestic News: A Quantitative Analysis)" başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada bazı Avrupa Birliği ülkelerinde ve Hollanda'da etnisitenin, etnik meselelerin ve grupların nasıl temsil edildiği incelenmiştir. İnceleme kapsamında "haberlerde genel temalar nasıl verilmekte ve spesifik etnik meseleler nasıl ele alınmaktadır, haberlerde kimler vardır, etnik azınlık gruplarının haberlere katılımı hangi roller ve haber bağlamları içerisinde ve ne ölçüde olmaktadır, nasıl bir temsil ve tasvir söz konusu olmaktadır?" gibi araştırma sorularına yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği üyesi 15 ülkede 13 Kasım 2003 gününde ve Hollanda'da da 17-22 Kasım 2003 tarihleri arasında ana akım ve en çok okunan gazetelere aynı kodlama cetveli kullanılarak içerik analizi uygulanmıştır.

Avrupa Birliği'nden seçilen ülkelerde 10 gazete, Hollanda basınından ise 9 gazete analiz edilmiştir. Bulgulara göre Avrupa basınında 13 Kasım günü en belirgin temalar; %23 ile politika ve %12 ile kamu düzenidir. Ayrıca buradaki gazetelerdeki haber hikâyelerinde etnisite konusuna %11 oranında yer verilmektedir. Yine Avrupa Birliği

datasına bakıldığında; etnisiteye daha büyük oranda dikkat çekilen konular %17 ile suç, güvenlik ve sapkınlık ile karakterize edilmektedir. Hollanda basının analiz edildiği haftata ise başlıca temalar; kamu düzeni, sosyal meseleler, politikalar ve hükümet ve kültür, sanat ve eğlencedir. Hollanda basınında bu süre zarfında etnisiteye %17 oranında ilgi gösterilmiştir. Daha fazla yer verilen konular ise göç ve sığınma, din ve cinsiyet konularıdır. Analiz edilen bütün örneklerde etnik haber hikâyeleri içerisinde en önemli konu ise suç olarak bulgulanmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerindeki gazetelerden elde edilen bulgulara göre; etnik hikâyelerde etnik azınlık gruplarından insanlar %31 oranında ana aktör olarak yer alırken, çoğunluk grubunun aktörlerinin ise ana haber aktörü olarak %42 oranında görüldüğü ortaya çıkmıştır. Hollanda basınında aynı eğilim bulgulanmıştır. Buna göre; etnik haber hikâyelerinde en azından haberdeki aktörlerden birinin etnik gruplardan olduğu haberler %55 oranında iken, çoğunluk grubu için bu oran %67'dir. Yine araştırma bulgularına göre; etnik bir boyutun olduğu haber hikâyelerinde haberde yer alan aktörlerin (hem çoğunluk hem etnik grup aktörleri) tasviri daha sık negatif olurken, etnik bir boyutun bulunmadığı haber hikâyelerinde ise söz konusu haber aktörlerinin temsili daha sık biçimde nötr olarak gerçekleşmiştir.

Konuyla ilgili olarak örnek gösterilebilecek bir diğer inceleme de van Dijk (1988a)'ın "Onlar Nasıl Başlıklara Çıkarılıyor: Basında Etnik Azınlıklar (How "They" Hit The Headlines: Ethnic Minorities in the Press)" başlıklı çalışmasıdır. Çalışma kapsamında etnik azınlık gruplarının Hollanda basınında tasvir ve temsil edilme biçimleri araştırılmış ve bu amaçla, haber başlıkları üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Van Dijk, haber başlıklarının incelenmesinin nedeni olarak, başlıkların haberlerin belirgin ve önde gelen unsurları olmasını göstermektedir. Haber başlıkları, ayrıca habere konu olan durumu tanımlamakta ve haberin ana temasını da ifade etmektedir. Araştırma kapsamında 1 Ağustos 1985-31 Ocak 1986 tarihleri arasında Hollanda ulusal basınında (Algemeen Dagblad, NRC-Handelsblad, Het Parool, Telegraaf, Trouw, De Volkskrant, Dewaarheid) çıkan 1738 haberin başlıkları sistematik bir biçimde analiz edilmiştir. Bulgulara göre; tüm gazetelerin toplamında başlıklarda geçen genel terimler içerisinde 159 kez kullanılan mülteciler, sığınmacılar kelimesi ilk sırada yer alırken, onu

89 kez kullanılan “yabancılar”, 34 kez kullanılan “azınlıklar” ve 18 kez kullanılan “yabancı uyruklular (aliens)” kelimesi takip etmektedir.

Başlıklarda geçen spesifik gruplara bakıldığında ise ilk sırada Türkler yer almakta ve onu Faslılar, Surinamlılar, İranlılar, Yahudiler, Tamiller ve Molüklüler izlemektedir. Başlıklara tematik açıdan bakıldığında ise birkaç başlık altında gruplamak mümkün olmaktadır. Buna göre, özellikle 1985 yılının ikinci yarısı süresince Hollanda basınında açık bir biçimde “göç, suç ve ayrımcılık” olmak üzere başlıca üç konunun başat durumda olduğu bulgulanmıştır.

Sonuç olarak, konuyla bağlantılı nitelikte olan incelemelerde de görüldüğü üzere; etnik grupların ve dolayısıyla onların taşıdıkları etnik kimliklerin medyada sunumu negatif, nötr ve pozitif biçimlerde ya da bunların bireşiminde gerçekleşebilmekte ve klişe temsiller söz konusu olmaktadır. Ayrıca, olumsuz temsiller, negatif yüklü konulara gönderme yapmakta ve bunlar, etnik gruplar ile onların kimliklerine yönelik basmakalıp ve önyargılı algılamaları ya da yanlış anlaşılmaları etkilemektedir.

Bir başka anlatımla, medyanın, farklı kültür ve kimlik bağlarına ve aidiyetlerine gönderme yapan etnik toplulukları negatif biçimlerde betimlemesi, hem farklılıkları anlamaya yönelik bir anlayışı hem de farklılıklar arasındaki iletişim ve etkileşimi olumsuz yönde etkilemektedir. İşte bu bağlamda, medyanın genelde farklılıkları sunumu ve konumuz itibarıyla de özelde etnik kimlikleri temsili, son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.10. Medyada Milliyetçilik ve Irkçılık

Kimlik olgusunun anlatı ve söylem içerisinde var olması, değişken karakteri, farklı koşullarda farklı formlara bürünebilmesi gibi nitelikleri öncelikle milli kimlikler ve milliyetçilik üzerinden tartışılmaktadır (Akca, 2007: VII). Buna koşut olarak, günümüz dünyasında kolektif kimlik ya da etniklik konularına yönelik tartışmaların çoğunlukla ırkçılık ve ırkçılık karşıtlığı ile birlikte yürüdüğü görülmektedir (Bilgin, 1994: 187).

Öncelikle milliyetçilik olgusuna bakıldığında; Smith (2004: 119), bu kavramın belirli anlamlara karşılık gelen çeşitli kullanım biçimlerini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

“1. Bütün olarak millet ve milli-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci.

2. Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak.

3. “Millet” ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm.

4. Milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji.

5. Milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket.”

Milliyetçiliğin çeşitli ifadelerini bulduğu bu kullanım biçimleri içerisinde özellikle bir dil ve sembolizm olarak milliyetçilik ön plana çıkmaktadır. Çünkü milliyetçi bir dil ve sembolizm üzerinden geçerek çoğunlukla sloganlar, fikirler, semboller ve seremoniler aracılığıyla milliyetçi ideoloji ile hayal edilen bir nüfusun geniş kesimlerinin sahip olduğu kitlesel duygular arasındaki bağlantı kurulmaktadır. Buna paralel olarak, milliyetçi dil ve sembolizm dolayısıyla hem seçkinler hem de geniş halk kitleleri arasındaki daha genel özlem ve duygular birbirine bağlanmaktadır. Böylelikle milliyetçi dil ve sembolizm, bilişsel ve dışavurumsal boyutları kuşatan bir karakterde işlemektedir (Smith, 2004: 120).

Oran (1997: 33-34) da milliyetçiliğin üçlü bir yapısı olduğunu belirterek, bunları; duygu, ideoloji ve toplumsal hareket olarak milliyetçilik şeklinde sıralamaktadır. Bu bağlamda, özellikle bir duygu olarak milliyetçilik, “biz ve onlar” ayrımının üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Buna göre insanlar, üyesi oldukları topluluklar içinde kaynaşmak ve kendilerine güçlü hissetmek için tutunum ve aidiyet ihtiyacı duymaktadırlar. Bu gereksinim, içe ve dışa dönük olmak üzere iki yoldan karşılanmaktadır. Bunlardan birisi, “Biz Bilinci”nin yaratılmasıdır. Biz bilinci, içinde bulunulan grubun diğer üyeleriyle benzer olan yönlerin vurgulanması ile oluşmaktadır.

Ancak bu bilinç biçimi, toplumda milliyetçilik duygusunun oluşması için tek başına yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla insanlar, tutunum gereksinimlerini doyumak için olumsuz bir öge olarak nitelendirilebilen bir diğer unsurdan yararlanmaktadırlar. Bu unsur ise “Onlar Bilinci”dir. Onlar bilinci, bireylerin kendilerini ve kendi gruplarını ortak bir düşman üzerinden ayırt etmek istemelerine işaret etmektedir. Onlar bilinci, özellikle toplumun bulanım ve sorunlu dönemlerinde keskinleşmekte ve bu doğrultuda milliyetçiliğe asıl rengini veren öge olarak ortaya çıkmaktadır (Oran, 1997: 35).

Bu bağlamda bir duygu olarak milliyetçilik, ötekileştirmenin ve ayrımcılığın hem eylem hem de söylem düzeyinde cisimleştiği biz-onlar kategorileştirmesini de

bünyesinde barındırmaktadır. Billig (2002: 94-97)'in de belirttiği üzere milliyetçilik, bir taraftan “biz” kategorisinin kim olduğuna işaret eden birinci çoğul şahıs kipinde bir ideoloji olarak işlemektedir. Diğer taraftan milliyetçilik, aynı zamanda “onlar”ı tanımlayan üçüncü şahıs kipini de kullanmaktadır. Çünkü “onlar” olmaksızın bir “biz”in inşa edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu süreçte stereotipler de genellikle “biz” ve “onlar” arasındaki ayrımı ortaya koymanın araçları olarak kullanılmaktadır. Böylelikle toplulukların, toplumların, grupların vb. eşsiz bir kimliğe sahip oldukları yönündeki iddiaları da desteklenmiş olmaktadır.

Bir başka anlatımla; kimlik, milliyetçilik ve biz-onlar kategorilerinin keşistiği bu noktada kim olunduğu ya da kimlerden olunduğu belirlenirken aynı zamanda kimlerden olunmadığı veya kimlere karşı olunduğu da söylenmiş olmaktadır. Dolayısıyla, kimlik ve varlığın bilincine kimlere karşı olunduğunun bilgisi ve yardımı ile ulaşılmaktadır. Bu durum, kimlik sorununun örtülü boyutu olan karşıtlık unsuruna da işaret etmektedir (Güvenç, 2008: 3).

Bir tarafta aynılaştırmanın, diğer tarafta ayrımlaştırmanın olduğu “biz ve onlar” ilişkisi, belirli bir gerilim ya da bu yönde potansiyel taşıyan bir ilişki biçimi doğurmaktadır. Bu gerilimin hangi noktalara varacağı ise “biz”leri içine alan toplumsal bütünün çatışma kültürüne bağlıdır. Buna göre, bir toplumda şiddet, korku, kaygı, güvensizlik gibi öğeler ne derece rol oynuyorsa çatışma kültürü de ona göre biçimlenmektedir. Bu bağlamda önemli bir başka nokta ise “onlar” karşısında kendi kimliğini edinirken “biz”lik ruhunu canlı tutacak ve desteleyecek birtakım değerler ve kuralların üretilmesidir. Böyle bir bilinç ve söylem, temelde eğitimin elle tutulur ve tutulmaz kurumları çerçevesinde şekillenmektedir (Belge, 1997: 151-152). Bu kurumların içerisinde medyanın da önemli bir konumda bulunduğu söylenebilmektedir. Çünkü günümüzde medya, bireylerin hem en önemli referansı hem de başı çeken bilgi kaynakları içerisinde yer almaktadır.

Milliyetçiliğin bir kimliksel duruş olarak, insanların ve toplumların birbirlerini algılamasındaki rolünü değerlendiren Mahçupyan (2005: 34-35), söz konusu olgunun etkilerini somutlaştırmak için Ermeni ve Türk toplumu örneğinde durumu, etnik kimlik ve ötekileştirme ile olan bağını da dikkate alarak şu şekilde irdelemektedir:

“Milliyetçilik doğrudan özgürleşmeyi engelleyen, demokratlaşmaya set çeken bir siyasi tutum olmaktan öte, gerçekliği çarpıtan, kişiyi hastalandıran bir kimliksel duruşun ifadesi. Tüm meseleler ve olaylar bir etnik kimliğin “olması gereken” süzgeci içinden

geçerek algılanıyor. Öyle ki bugün Türk ve Ermeni kimliklerinin ve bu toplumları etkilemiş olan tarihsel olayların, söz konusu iki milliyetçilik açısından birbirine tamamen zıt tanımları var. Standart Ermeni algılamasındaki “Ermeni” mağdur, gizliden gizliye aciz, ancak gururlu biri; “Türk” ise kendisine soğuk bir aşağılamayla bakılan bir yabancı, neredeyse “ham” bir insanoğlu... Buna karşılık standart Türk algılamasındaki “Türk” temiz, asil, özverili, yüce gönüllü ama anlaşılmamış biri; “Ermeni” ise nankör, kendisinden her tür melanetin beklendiği, ruhunda kötülük taşıyan bir tür. Klasik tabirle birbirini karşılıklı olarak ötekileştiren ve bunu aynı paylaşılmış zihniyet içinden yapan iki düşman kardeşle karşı karşıyayız. Ötekiyle mesafe koyduğu ve aşağıladığı oranda kendisini yücelttiğini zanneden; bu yücelmenin verdiği gururla içi boş bir özgüven hamaseti üreten ve bunu da öteki ile olan ilişkisi içinde kendine kanıtlamaya çalışan hastalıklı iki toplum...”

Milliyetçilik ile ilgili son derece önemli bir başka nokta da bu olgunun gündelik yaşam içerisinde olağan ve sıradan bir biçimde her gün yeniden üretilmesidir. Billig (2002: 16-17, 20-22), milliyetçiliğin bu formu için “banal milliyetçilik” kavramını önermektedir. Banal milliyetçilik, bir taraftan gündelik ve olağan biçimde farkına varılmaksızın milliyetçiliğin sürekli olarak yeniden üretilmesine işaret etmektedir. Diğer taraftan bu kavram ile batının yerleşik milletlerinin ve ulus-devlet sisteminin sorgulanmaksızın doğallaştırılması ve ideolojik olarak yeniden üretilmesi anlatılmaktadır. Bu doğrultuda milliyetçiliğin içeriği, sadece çevre olarak kabul edilen “ötekilere” yansıtılmayıp merkez olarak kabul edilen yerlere doğru genişletilmektedir. Dolayısıyla banal milliyetçilik kavramı ile batıdaki milliyetçiliğin her gün farkına varılmaksızın ve rutin biçimde yeniden üretimi de dikkate alınmaktadır.

Millet olmanın banal bir şekilde üretildiği kanallar içerisinde ise siyasetçilerin söylemleri ve medya, önemli kanalları oluşturmaktadır. Bu noktada siyasal aktörlerin millet olmaya ilişkin klişeleşmiş söz ve söylemleri kitlesel medya tarafından sürekli olarak haber yapılmaktadır. Billig (2002: 21-22), banal milliyetçiliğin üretimini İngiliz günlük gazeteleri örneğinde irdelemektedir. Buna göre; haberler, milletler dünyasının mevcudiyetine kesin gözüyle bakan bir biçimde işlenmektedir. Farklı dünya görüşlerindeki okuyuculara, bütüncü bir tarzda ve verili bir milletin üyeleri olarak hitap edilmektedir. Bu bağlamda, gazetelerin spor sayfaları banal milliyetçiliğin üretilmesi açısından dikkat çekicidir. Ancak banal milliyetçilik, sadece medya, spor sayfaları ve siyasetçiler ile sınırlı olmayıp, çok daha yaygın olan bir milliyetçilik formudur.

Konunun diğer tarafındaki ırkçılık ise ayrımcı karakterdeki toplumsal pratikler aracılığıyla hem mikro hem de makro düzeyde üretilen etnik bir eşitsizlik sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Buradaki makro düzey; kurumlar, örgütler ve genel grup ilişkilerini kapsamaktadır. Ayrımcı uygulamalar ise söylem düzeyinde de işlemektedir. Bir başka anlatımla, ayrımcılık hem davranışsal hem de söylemler düzeyinde ortaya çıkmaktadır (van Dijk, 2003: 54).

Bu bağlamda ırkçılık, söylemin çeşitli formları aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Söylemin bu formları içerisinde günlük konuşmalar, ebeveyn-çocuklar arasındaki iletişim, yetkililerin resmi söylemi, haberler, filmler, televizyon programları ve reklamcılık gibi medya söyleminin çeşitli türleri yer almaktadır. Etnik önyargıların stratejik olarak yerleştiği söylem, sıklıkla dolaylı ya da örtülü bir biçimde formüle edilmekte ve çoğunluk grubunun üyeleri arasında ikna edici bir biçimde yayılma imkânı bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle biçimlenen bir söylem de azınlık gruplarına karşı ayrımcılık için paylaşılan gerekçe ya da mazeretleri de açığa vurmakta ve iletmektedir (van Dijk, 1988c: 81).

1.1.10.1. Medyada Milliyetçi Söylemin Üretimi

Calhoun (2007: 4, 7-8), Foucault'nun kavramını kullanarak milliyetçiliği başka şeylerin yanı sıra aynı zamanda söylemsel bir oluşum ve bilinci biçimlendiren bir konuşma şekli olarak tanımlamaktadır. Buna göre, milliyetçiliğin üç boyutu bulunmaktadır. Toplumsal hareketler ile devlet politikaları anlamında bir proje ve bir değerlendirme biçimi olmasının yanında, milliyetçiliğin bir söylem boyutu da bulunmaktadır. Bir söylem olarak milliyetçilik, insanları ve onların özlemlerini ulus ve ulusal kimlik bağlamında düşünmeye ve her şeyi bu çerçevede içerisinde konumlandırmaya götüren kültürel anlayışın ve retorik üretimine işaret etmektedir. Ayrıca, böyle bir kültürel anlayış ve retorik aracılığıyla belli milliyetçi dil ve düşünce türlerinin üretimine de gönderme yapılmaktadır.

Söylemsel boyutunun ön plana çıktığı noktada milliyetçilik, “her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi” olarak tanımlanabilmektedir (Özkırımlı, 1999: 12).

Dolayısıyla milliyetçiliğin söylemsel bir oluşum olması, milliyetçiliğe ilişkin bir analizin bu söylem ya da milliyetçi retorik boyutunun da anlaşılmasını gerektirmektedir. Çünkü milliyetçilik, gündelik yaşam içerisinde sürekli ve rutin bir biçimde bir söylem olarak üretilmekte ve milli bilincin/kimliğin sürekli olarak yeniden inşa edilmesinde de önemli bir işlev görmektedir. Dolayısıyla milliyetçiliğin söylemsel olarak yeniden üretildiği ve bu sürecin gerçekleştiği alanların irdelenmesi kaçınılmaz olmaktadır (Gökalp, 2007: 281, 286).

Bu bağlamda, hâkim siyaset aygıtı ve akademinin yanı sıra medya da milliyetçiliğin söylemsel olarak sürekli biçimde yeniden üretildiği son derece önemli bir alandır (Bora, 1995: 67). Buna paralel olarak milliyetçiliğe ilişkin literatürde de milliyetçiliğin gelişimi ile medya arasındaki ilişki, modern toplumlar açısından kurucu bir ilişki olarak değerlendirilmektedir (Köker vd., 2009a: 74).

Medya, öncelikle milliyetçi akımların müdahil olduğu toplumsal çalışmaları, olayları ve sorunları ele alırken milliyetçiliğin kalıplarını ve kurgularını kabullenmeye yatkın olabilmektedir. Bir başka anlatımla medya, milliyetçi ideolojilerin bakış açılarını, sorun kurgularını ve söylemlerini verili bir biçimde kabul edebilmektedir. Örneğin toplumsal çelişkiler, sadece milletler ve etnik gruplar arası bir müsabakaya indirgenebilmektedir. Birtakım sorunların, olayların, çatışmaların ve çelişkilerin, etnik ve milli temele dayalı kimlik farklılıkları ile ilgili boyutları bulunabilir. Ancak söz konusu durumları, sadece bu tek boyuta indirgemek ve milliyetçiliğin kalıplarını mümkün olan tek tasavvur biçimi olarak sunmak, milliyetçiliğin söylemsel olarak üretilmesine katkı sağlamak anlamına gelmektedir (Bora, 1995: 67).

Milliyetçi söylemin üretimi sürecinde medya, yerleşik siyaset aygıtı ve akademi ile birlikte etnik ve milli kimlikleri sabit, değişmez kimlikler olarak işlemektedir. Dolayısıyla bunlar, olası tek kimlik öznelere olarak sunulmakta ve başka türlü bir değerlendirmeye açık kapı bırakılmamaktadır. Medya, söz konusu kimlik öznelere sıfatsız olarak kullanmakta ve bir anlamda onları homojen bir bütün içinde eriterek farklılıkları yutan söyleme katkı sağlamaktadır. Böyle bir işleyiş ve temsil biçimi ise milliyetçiliğin etnomerkezci bakış açısını paylaşmak ve milliyetçiliğin söylemsel üretimi için bir kanal olmak anlamına gelmektedir (Bora, 1995: 67-68).

Milliyetçi söylemin üretiminin bir başka boyutu, medyanın günümüzün vakanüvisi³ olarak işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tarihin incelenmesi noktasında yazılı ve görsel medya da temel belirleyenlerden bir tanesi konumuna gelmektedir. Bu bağlamda resmi tarihin ürünü olan birtakım milliyetçi mitler ve söylemler, medya dolayısıyla toplumsal söyleme dahil edilmektedir. Böylelikle milliyetçi mitler, düşünce alışkanlıkları ve söylemler, medyanın etkisiyle gündelik yaşama nüfuz etmekte ve gerçekliğin algılanması ve tanımlanmasında önemli bir belirleyen olmaktadır. Bir başka anlatımla, medyanın milliyetçi ideolojiyi popülerleştirdiği söylenebilmektedir. Sonuçta medya, milliyetçi söylemlerin yeniden üretimi ve yayımı ile toplumsal gerçekliğin iktidarın istediği biçimlerde üretilmesine katkı sağlamış olmaktadır (Çoban, 2009: 29, 53).

Medyada milliyetçi söylemin üretilmesi bağlamında konunun somutlaşması açısından Köker vd. (2009a: 82)'nin "2007 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Medyada Milliyetçilik Rekabeti" başlıklı çalışması örnek verilebilmektedir. Çalışma kapsamında söz konusu seçim sürecinde milliyetçi temaların yaygınlaştırılmasında ana aktörler olarak değerlendirilen gazete ve televizyonlar niteliksel içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında 2007'nin ilk altı aylık döneminde tirajı en yüksek olan Zaman, Posta ve Hürriyet gazeteleri ile izlenme oranları en yüksek olan ATV, Kanal D ve Show TV örneklem alınmıştır. Bu gazete ve televizyonların seçimle ilgili haberlerinin analizi, seçim öncesindeki bir aylık kampanya dönemi olan 21 Haziran-21 Temmuz tarihleri arasını kapsamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında; örneklem dahilindeki gazetelerde seçimleri konu edinen toplam 664 haber bulunmuştur. Bunların 291'i Zaman, 219'u Hürriyet ve 154'ü de Posta gazetesinde yer almaktadır. Gazete haberlerinde milliyetçi öğelerin ve söylemin ağırlıklı olarak %64 oranında ulus devlet ve %60 oranında ulusal güvenliğe yapılan göndermeler aracılığıyla kurulduğu tespit edilmiştir. Bunu %34 ile ortak sembol ve figürler takip etmektedir. Haberlerde en sık rastlanan semboller olarak; 64 haber ile şehitler, 23 haber ile vatan, 20 haber ile bayrak ve 11 haber ile şehit anaları yer almaktadır. Son olarak, örnekleme dahil olan gazetelerde haberlerin %16'sında milliyetçi temaların etnik/ırksal bağlara gönderme yapılarak kurulduğu bulgulanmıştır (Köker vd., 2009a: 85-86).

³ Vakanüvis, "Osmanlı Devleti'nde zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli devlet tarihçisi" anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr, 2009).

Milliyetçilik, milliyetçi söylem ve medya ilgili örnek verilebilecek bir başka çalışma, Demertzis, Papathanassopoulos ve Armenakis (1999: 26, 33, 36)'in “Medya ve Milliyetçilik: Makedonya Sorunu (Media and Nationalism: The Macedonian Question)” isimli çalışmasıdır. Çalışmada Yunanistan basını örneğinde medya ve milliyetçilik ilişkisi Makedonya sorunu bağlamında incelenmektedir. Bu kapsamda, Makedonya sorunu ve basının yaklaşımı üzerine yapılmış önceki bir çalışma ile Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya ile Yunanistan arasındaki geçici bir uzlaşmanın sonrasında basının yaklaşımı üzerine yapılmış bir araştırmanın sonuçları irdelenmektedir.

İlk çalışmada, 1991-1993 yılları arasında Makedonya sorununun Yunan basınında nasıl haberleştirildiğini incelemiş ve bu doğrultuda 5 Yunan gazetesinin pazar günkü baskıları analize tabi tutulmuştur. Gazetelerde konuyla doğrudan ve dolaylı biçimde ilgili toplam 1883 makale tespit edilmiştir. Makaleler, şu değişkenler doğrultusunda sınıflandırılmıştır: “Tip: 1. Başyazılar, 2. Görüş/Düşünce, 3. Haber raporu; İçerik: 1. Milliyetçilik, milli sorunlar ya da uluslararası sistemle bağlantılı genel-teorik konular, 2. Makedonya sorunu, 3. Yugoslav krizi; Kind: 1. Milli kimlik, 2. Milli çıkar; Normatif çerçeveleme: 1. Etnomerkezci bir bakış açısı, 2. Çokmerkezli bir bakış açısı.” Araştırma sonucunda makalelerin sadece %20.3’ü çokmerkezli bir bakış açısına sahipken, %79.7’sinin ise etnomerkezci bir bakış açısı taşıdığı bulgulanmıştır (Demertzis, Papathanassopoulos ve Armenakis, 1999: 33-35).

Çalışma kapsamındaki ikinci çalışmada ise 13 Eylül 1995 yılında iki ülke arasında gerçekleştirilen geçici anlaşmanın basına yansımaları, seçilen 14 Yunan gazetesi üzerinden incelenmektedir. Örneklem dahilindeki gazetelerde takip eden günlerde konuyla ilgili 237 makale analiz edilmiştir. Araştırma materyali, şu değişkenler doğrultusunda sınıflandırılmıştır: “Tip: 1. Başyazılar, 2. Görüş/Düşünce, 3. Haber raporu, 4. Röportajlar; Konum: 1. Baş sayfa, 2. İç sayfa; Başlık Nitelendirmeleri: 1. Pozitif, 2. Nötr, 3. Negatif; Normatif çerçeveleme: 1. Etnomerkezci bir bakış açısı, 2. Çokmerkezli bir bakış açısı; Politik Kimlik: 1. Hükümet yanlısı, 2. Hükümet karşıtı.” Araştırmada makalelerin %55.7’sinin çokmerkezli bir temelde kaleme alındığı ve %44.3’ünün de etnomerkezci bir bakış açısı taşıdığı bulgulanmıştır. Ayrıca başlık nitelendirmelerinin ise %16.5’inin pozitif, %36.7’sinin nötr ve %46.8’inin negatif olduğu görülmüştür (Demertzis, Papathanassopoulos ve Armenakis, 1999: 36-40).

Milliyetçilik, zamansal derinliğe ve homojenlik anlamında içsel bütünlüşmeye önem veren bir kimlik anlayışına sahiptir (Calhoun, 2007: 15-16). Böyle bir kimlik tasavvuruna sahip milliyetçiliklerin ve milliyetçi söylemin tabii ki sadece iletişim medyasından kaynaklandığı söylenemez. Ancak medya, milliyetçiliğin oluşumunu ve yayılmasını kolaylaştıran yapısal bir önkoşul olarak işlev görmektedir (Demertzis, Papathanassopoulos ve Armenakis, 1999: 28).

Sonuç olarak, siyaset ve akademi ile birlikte medya, özgürleştirici ve demokratikleştirici olma kaygısı taşıyor ise milliyetçi tasavvur ve söylemden başka bir yolun olduğunu da göstermelidir. Bu bağlamda milliyetçi kurgu ve söylemin insani ve tarihi boyutuna dikkat çekilmesi gerekmektedir. Ayrıca siyaset aygıtı, akademi ve medya, milliyetçi tasavvuru incelemeli ve toplum nezdinde bu olguyu düşünülebilir kılmaya çalışmalıdır (Bora, 1995: 67).

1.1.10.2. Medya ve Irkçılık

Irkçılık, insan topluluklarının ve grupların hiyerarşik bir biçimde inşa edilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Hiyerarşik yapı, yukarıdan aşağıya doğru sıralanan topluluklar olarak karakterize edilmektedir. Bu skala içerisinde neredeyse değişmez bir şekilde topluluklara ve onların üyelerine birtakım spesifik, kolektif, doğal ve biyolojik özellikler atfedilmektedir. Söz konusu özellikler, açıkça ya da örtük biçimde, doğrudan veya dolaylı olarak negatif bir değerlendirme taşımakta ve böyle yargılar, hegemonik bakış açılarıyla sıkı bir uyum içinde olmaktadır (Wodak ve Reisigl, 1999: 181).

Irkçılık; hem farklı düşünceleri, inançları vb. birleştirici türde bir ideoloji hem de ayrımcı bir sosyal pratik olarak işlemektedir. Bu yapısı ile ırkçılık, egemen gruplar tarafından kurumsallaştırılmakta ve desteklenmektedir. Farklı ve bazen de çelişkili doktrinleri, dini inançları ve stereotipleri birleştiren ırkçılık, bu özelliğinden dolayı harmanlayıcı bir ideoloji olmaktadır. Böylelikle biyolojik, genetik, sosyal, kültürel ve zihinsel özellikler arasında sözde bir nedensellik ilişki kurulmaktadır. Diğer taraftan, ayrımcı bir sosyal pratik olarak ırkçılık ise söylem düzeyini de kapsamaktadır (Wodak ve Reisigl, 1999: 181).

Bu bağlamda ırkçılık, yalnızca farklı ırkların mevcudiyeti ya da belirli ırkların diğerlerinden daha üstün olduğu şeklindeki bir inanç olarak kavramsallaştırılmamalıdır. Çünkü ırkçılık, daha genel bağlamda yapılara ve pratiklere işaret etmektedir.

Dolayısıyla, ırkçılığa ilişkin incelemeler, bir taraftan sözlü dışlama, kaçınma, ayrımcılık, fiziksel saldırı gibi “sokak ırkçılığı” olarak nitelendirilebilecek ırkçı inanç ve pratiklerin üzerinde durmalıdır. Diğer taraftan ise bunların, toplumsal sistemdeki eşitsizliği nasıl destekleyip sürdürdüğü gösterilmelidir. Bu noktada temel soru; medyanın ve gazeteciliğin ırkçı pratikler ve toplumsal yapı açısından nasıl bir rol oynadığı sorusudur. Bir başka anlatımla, “medya ve gazetecilik hem insanların zihinlerinde hem de toplumsal kurumlar içerisinde ırkçılığın güçlenmesine katkı mı sağlamakta; yoksa, bunlara direnerek karşı mı durmaktadır?” sorusu kilit bir rol oynamaktadır (Franklin vd., 2005: 222-223).

Medya, ırkçılığın yeniden üretildiği kültürel kurumlar içerisinde yer almaktadır. Genel olarak medyadan yansıyan temsil biçimleri, daha geniş toplumsal yapılar içerisinde özellikle etkili olmaktadır. Çünkü medya, tüm ülke ya da geniş gruplar adına ve onlar hakkında konuşulduğu ve objektif gerçeğin yansıtıldığı iddiası içerisinde işlemektedir. Bir toplumun kafasındaki ırk anlayışını üretmeye yardımcı olurken medya, kaçınılmaz olarak oldukça sınırlandırılmış bir anlamlar seti ya da sınırlı bir yorumsal repertuar üretmektedir (Matheson, 2005: 142-143). Bu süreçte medyanın ırk temsilleri, insanlar ve siyasi ideolojilerin karmaşık bağlantıları arasında bir arabulucuk rolü üstlenmektedir (Spencer, 2006: 8).

İrkçilik, söylem düzeyinde de işlediği ve çeşitli söylem biçimleri aracılığıyla yeniden üretildiği için medya boyutunda da bu nokta öne çıkmaktadır. Çünkü ırkçı söylemin yeniden üretildiği biçimler içerisinde günlük konuşmalar, yetkililerin resmi söylemleri gibi unsurların yanı sıra haberler, filmler, televizyon programları ve reklamcılık gibi medya söyleminin çeşitli türleri de yer almaktadır (van Dijk, 1988c: 81).

Bu bağlamda öncelikle ırkçı söylem; metin, konuşma ve iletişim içerisinde belirginleşen ayrımcı bir sosyal pratik olarak biçimlenmektedir. Dolayısıyla sözsüz ayrımcı pratikler ile birlikte ırkçı söylem, etnik ya da ırksal tahakkümün bir biçimi olarak ırkçılığın yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Bu durum, genellikle ırkçı fikir, tutum ve egemen etnik grup ideolojilerinin onaylanması ve meşru gösterilmesi ile cisimleşmektedir (Cashmore, 2004: 351).

İrkçı söylemin iki temel biçimi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, “etnik olarak farklı olan Ötekilere yöneltilmiş ırkçı söylem”, diğeri ise “etnik olarak farklı olan Ötekiler

hakkındaki ırkçı söylem”dir. Irkçı söylemin ilk formu, egemen grup üyelerin etnik azınlıklar, göçmenler, mülteciler gibi diğer grupların üyeleriyle etkileşime girmesinin birçok ayrımcı biçiminden biridir. Bu söylemde, açık bir biçimde aşağılayıcı, küçültücü sözler, hakaretler, kaba hitap biçimleri, üstünlük tavrı ve saygı yoksunluğu içeren söylemin diğer biçimleri kullanılabilir. Etnik ya da ırksal açıdan Öteki görülenler hakkında olan ırkçı söylem ise informel günlük konuşmalara ya da parlamento tartışmaları gibi kurumsal diyaloglara yayılmaktadır. Ayrıca metinlerin yazılı biçimleri ile haberler, televizyon şovları, filmler, makaleler, ders kitapları, bilimsel yayınlar, kanunlar, sözleşmeler gibi iletişimsel etkinlikler de böyle bir söylemin yansıdığı alanların kapsamında yer almaktadır (Cashmore, 2004: 352).

Konunun bir başka boyutunda ırksal ya da etnik meselelerinin medyada temsili, en iyi biçimde birbirleri ile bağlantılı üç unsur aracılığıyla anlaşılabilir. Bunlardan ilki; ırk ve etnisite algılamaları ile biçimlenen tarihsel ilişkilerdir. Bir diğeri, şimdiki zamanda mevcut olan ve hüküm süren “ırk ilişkileri” ya da “etnik ilişkiler”dir. Sonuncu unsur ise normal haber değerlerinin etkinliğidir. Bu değerlerin en azından bir kısmı, ırk ve etnik kimlik ile ilgili haberlerin neden sıklıkla çatışma, uyuşmazlık, gerilim, şiddet ve suç bağlamında sunulduğunu açıklayabilmektedir. Üç faktörün etkileşimi, büyük ölçüde ırkla ilgili konuların yayınlanıp yayınlanmayacağını ve yayınlandığı takdirde nasıl sunulacağını ve konuya ne kadar önem verileceğini belirlemektedir (Bolaf vd., 2003: 253).

Irk ve etnik kimlik ile ilgili temsillerin genel olarak hangi konular üzerine olduğu da medya ve ırkçılık arasındaki bağı irdelemek açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda konuşma, medya, ders kitapları ve diğer söylem türlerine üzerine araştırmalar, potansiyel olarak sınırsız sayıda konuya işaret etmekle birlikte konular üç ana kümede sınıflandırılabilir. Birinci konu, Ötekilerin farklılığını ve “onlar” ile “biz” arasındaki mesafeyi vurgulayan söylemi içermektedir. İkinci gruptaki konular, “biz” ve “onlar” arasındaki kutuplaşmayı odağa koymaktadır. Bunun bir adım ötesinde Ötekinin davranışının anormalliği/sapkınlığı/olağan dışılığı ve dolayısıyla “Biz”in normları ile kurallarının bozulduğu vurgulanmaktadır. Üçüncü kategorideki konu bağlamında ise “Öteki”, “Biz” grubuna bir tehdit olarak tasvir ve temsil edilebilmektedir (Cashmore, 2004: 353).

Sonuç olarak, ırkçı söylemin üretiminde farklı sosyal ve profesyonel grupların üyeleri farklı roller üstlenmekte ve farklı rutinler ile pratikleri gerçekleştirmektedir. Buna göre, parlamento tartışmaları ve siyasal söylem politikacılar tarafından yürütülmektedir. Ders kitapları, dersler ve bilimsel yayınlar, öğretmenler ve bilim insanları tarafından üretilmektedir. Medya açısından bakıldığında ise önyargılı ve stereotipik haberler, gazeteciler ve diğer medya profesyonelleri tarafından medya kuruluşları içerisinde üretilmektedir. Haberler, editörlerin kontrolü altında ve genellikle hükümet organları, polis, üniversiteler ya da mahkemeler gibi çoğunluk kurumları ve organizasyonlarından toplanmaktadır. Bu süreçte, azınlık grupları ve kaynakları sistematik bir biçimde göz ardı edilebilmekte ya da bunlara daha az atıfta bulunmaktadır. Azınlık gazetecilerine, birtakım sahte argümanlarla iş verilmeyebilmekte ve onlar, ayrımcılık ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

Toplumdaki egemen söylem, özellikle de etnik meseleler ve azınlık toplulukları hakkında olanlar, olumsuz bilgi ile yüklü olmakta ve dolayısıyla bilgilendirme negatif tonda gerçekleşmektedir. Sonuçta, ırkçı toplumlar ve kurumlar, ırkçı söylemi böyle bir süreçte üretmektedir. ırkçı söylem de egemen gruplar tarafından savunma ve meşruluk mekanizmaları olarak kullanılan stereotipleri, önyargıları ve ideolojileri yeniden üretmektedir. Bu sembolik ve söylemsel döngü ise ırkçılığın yeniden üretimine katkı sağlamaktadır (Cashmore, 2004: 354).

1.1.11. Çokkültürlülük ve Medya

Modern toplumlar, günümüz dünyasında farklı kimliklerin tanınması ve kültürel farklılıklara saygı gösterilmesi konusundaki talepler ile artan bir oranda karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, çoğunlukla “çokkültürcülüğün meydan okuyuşu” biçiminde bir söylem ile ifade edilmektedir. Ancak çokkültürlü terimi, kendini özgün biçimlerde ortaya koyan ve farklı meydan okuma biçimlerine işaret eden farklı kültürel çoğulculuk biçimlerini içermektedir (Kymlicka, 1998: 37).

Bu bağlamda, çokkültürlülüğün farklı anlamlarda kullanımı söz konusu olmakta ve üç analiz düzeyinden söz edilebilmektedir. İlk düzeyinde çokkültürlülük; farklı sosyal çevre, etnik köken ya da milliyetlerden gelen ve farklı dini inançlara sahip bireylerin oluşturduğu çağdaş toplumun bir niteliği olarak düşünülmektedir. Bu tanımla ile çokkültürlülük, kültürel çeşitliliğin eş anlamlısı olarak görülmektedir. İkinci

düzeyde, farklılıkların toplumsal örgütlenmesine dikkat çekilmektedir. Buna göre, farklılıklar bireysel bir olgu olmayıp toplumsal düzlemde vücut bulmaktadır. Özellikle Batı toplumlarındaki bu toplumsal çokkültürlülük anlayışı, özel kültürlerin desteklenmesi, paylaşılması ve aktarılması için harekete geçen sivil toplum örgütlenmeleri nezdinde ayrıcalıklı bir yer edinmektedir. Kültürel çeşitlilik de dahil olmak üzere çeşitliliğe değer veren ancak, bunu mutlaka siyasi düzenine yansıtmayan toplumsal çokkültürlülük, çoğulculuğun terimleri ile ifade edilmektedir. Son tahlil düzeyinde ise çokkültürlülük, birtakım özel aidiyetlerin varlığını ve önemini kabul etmenin yanı sıra bu durumu siyasi düzlemine yansıtmayı da öneren bir siyasi programa işaret etmektedir. Bu durumda ideolojik ya da toplumsal bir çoğulculuk anlayışından normatif ve yapısal bir çoğulculuğa geçilmektedir⁴ (Doytcheva, 2009: 16-17).

Çokkültürlülük olgusu, farklı olan ama birbirleri ile aynı zamanda kesişen noktaların arasındaki bir bilmece olarak da değerlendirilmektedir. Bu benzetme açısından çokkültürlülük, “tekleştirilmiş bir ulusal kültüre inananlar, kültürlerinin izini etnik kimliklerinde arayanlar ve dinlerini kültürleri olarak görenler” arasında adalet ve eşitliğin nasıl oluşturulabileceği ile ilgili olmaktadır. Söz konusu bilmeceğin çözümü ise milliyetçilik, ulus-devlet, etnik kimlik veya etnisite ve kültürün temeli olarak din ile ne anlatılmaya çalışıldığının yeniden irdelenmesini gerektirmektedir. Bu süreçteki ortak nokta ise kültürün inşası ve anlamı üzerine olmaktadır. Bu bağlamda çokkültürlülük, “mevcut grupların sayısınca çoğalan eski kültür kavramından çok, yeni ve kendi içinde çoğulcu, kendi ve ötekilere atfedilen kültür uygulayımı” anlamına gelmektedir (Baumann, 2006: 7-8).

Çokkültürlü toplumların sahip olduğu temel değerler de çokkültürlülüğün daha iyi anlaşılması açısından önem kazanmaktadır. Aynı zamanda çokkültürlülüğün niteliğine de işaret eden bu temeli Gutmann (2005: 40-41), şu şekilde açıklamaktadır:

“Tüm insanların özgürlüğünü ve eşitliği savunan çokkültürlü toplumlar ve topluluklar, akılcı entelektüel, siyasal ve kültürel farklılıklara karşılıklı saygı duyma temeline dayanmaktadır. Karşılıklı saygı; anlaşmazlıklarımızı ifade etmede, anlaşmazlık içinde bulunduğumuz insanların karşısında bunları savunmada, saygın ve saygı duyulamaz

⁴ Çokkültürlülüğe ilişkin bu tahlil düzeylerine paralel olarak literatürde çokkültürlülük ile çokkültürcülük kavramları arasındaki bir farklılığa da işaret edilmektedir. Buna göre çokkültürlülük kavramı, belli bir toplum içerisinde kültürel bakımdan anlamlı farklılıklar gösteren sosyolojik kategorilerin bulunması durumuna karşılık gelmektedir. Çokkültürcülük ise kolektif kimlikler gibi toplumsal çeşitliliğin belli biçimlerinin ve farklı kültürlerin kamu alanına yansıtılmasını temel alan bir değerler ve uygulamalar bütününe ifade etmektedir (Yürüşen, 1998, s. 107).

anlaşmazlıklar arasındaki farkları ayırt etmede ve akılcı eleştiriler karşısında fikrimizi değiştirmeye hazır olmada geniş bir isteklilik ve beceri gerektirir.”

Özü itibariyle çokkültürlülük, modern toplumun esenliğini kimlik iddiaları ve kültürel özgüllük taleplerinin tanınmasında görenlerin taşıdığı bir bayrak olarak değerlendirilmektedir. Buna göre çokkültürlülük, kamusal alanda farklı kültürlerin adil bir biçimde teşvik edilmesini öngörmektedir. Böylelikle çokkültürlülük, aynı siyasi örgütlenme içerisinde kültürel özgüllüklerin taşıyıcısı olan toplulukların eşitlik ve farklılıkları ile barışçı bir şekilde bir arada var olabilmelerini sağlayacak olan bir ilaç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çokkültürlülük, devlet politikaları, vatandaşlık okul ve iş alanlarının yanı sıra medyayı da ilgilendirmektedir (Doytcheva, 2009: 12).

Bu bağlamda, çokkültürlülüğe yönelik değişim parametreleri içerisinde birtakım toplumsal sektörlerin yeniden yapılanması konusuna odaklanılmakta ve bu sektörler içerisinde kitle iletişim araçlarına da yer verilmektedir. Bir başka anlatımla, medyanın çokkültürlü bir toplumsal yapının gereklerine uygun bir biçimde işlemesi söz konusu olmaktadır (Somersan, 2004: 130-131). Çünkü medya, hem farklılıklara ilişkin enformasyonun yayıldığı ve toplumsal referans noktası olarak alınan bir iletişim ortamı hem de potansiyel olarak farklı seslerin yansımaya ve duyulmasına olanak veren bir forum niteliği taşımaktadır.

Çokkültürlülük ve medya ilişkisi bağlamında 2005 yılında British Council tarafından BBC World Service Trust iş birliği ile başlatılan ve 2006 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ulusal ortak olarak yer aldığı Medya ve Toplumsal Katılım projesi kapsamında hazırlanan Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu'ndan da söz edilmesi gerekmektedir. Bu kılavuz, kültürel çeşitliliği odak noktasına almakta ve toplumsal yapı içerisinde dezavantajlı olan grupların medyada daha kapsayıcı ve adil bir biçimde temsiline yönelik genel ilkeleri kapsamaktadır.

Kültürel çeşitlilik doğrultusunda medyanın üretim sürecini ve içeriğini dönüştürmeyi amaçlayan kılavuzun hedefler başlığı altında vurgulanan bazı noktalar şunlardır (www.tgc.org.tr, 2009):

“Medya kuruluşları, toplumda ırk, etnik köken ve dini inanç temelinde tanımlanan kültürel çeşitliliklere sahip grupların, ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer verilmiş ve koruma altına alınmış, var olma ve kendini ifade etme hakkını gerçekleştirebilmesi, bu grupların ayrımcılığa uğramaksızın, toplumsal barışı güçlendirme yönünde temsili için iyi niyetle ve üst düzeyde çaba göstermeyi bir görev bilmelidir.

Bu bağlamda, medya kuruluşları için kültürel çeşitliliklerin temsilinde karşılıklı anlayışı güçlendirecek bir yaklaşım benimsemek öncelikli hedef olmalıdır.”

Medya ve Çeşitlilik kılavuzunda kültürel çeşitliliğin doğasına uygun bir biçimde medya kuruluşları ile medya profesyonellerine düşen temel görevlerin çerçevesi de çizilmektedir. Bu doğrultuda medya kuruluşlarının etik standartları geliştirmesi ve özdenetim mekanizmalarını güçlendirmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Medya kuruluşlarının; ırkçılık, etnomerkezcilik, yabancı düşmanlığı ve kültürlerarası yanlış anlamalara sebep olabilecek önyargılar ile yüklü yayınlardan kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca kültürel üstünlük ya da farklılıklar üzerine kalıpyargılar (stereotipler) ile yüklü içeriklerin kullanılmaması da son derece önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu durumda toplumsal hoşgörüsüzlük ile mücadele noktasında medyaya da önemli görevler düşmektedir. Buna koşut olarak, medya çalışanlarına da kültürel çeşitliliğin üretim sürecine ve haber içeriklerine yansımaları noktasında önemli görevler düşmektedir (www.tgc.org.tr, 2009).

1.1.12. Türkiye’de Etnik Kimlikler

Kaya (2004: 91); Türkiye’nin Sünni Türkler, Alevi Türkler, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler, Çerkesler, Lazlar, Ermeniler, Gürcüler, Yahudiler, Rumlar, Araplar ve Asuriler gibi Müslüman ve Müslüman olmayan yaklaşık 50 farklı etnik grubu bünyesinde barındıran çokkültürlü ve çoketnili bir ülke olduğunu belirtmektedir. Ancak Türkiye’nin etnik kimliklerle ilgili yapısına ya da Türkiye’de yaşayan etnik gruplara ilişkin farklı çalışmaların etnik gruplaşmalar konusunda birbirinden farklı noktalara vardığı söylenebilmektedir. Bu nedenle, konu ile ilgili bazı çalışmaların ele alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda, etnik kimlikler ve gruplar konusunda Türkiye üzerine yapılan araştırmalardan önemli bir tanesi Peter Alford Andrews (1992: 7-9)’in “Türkiye’de Etnik Gruplar” isimli çalışmasıdır. Çalışma, tüm Ortadoğu üzerine yapılan genel bir araştırmanın Türkiye ayağını oluşturmaktadır. Andrews, çalışmasında Türkiye’de saptadığı etnik ve dinsel grupları 47 başlık altında incelemiştir:

1. Türkler: Sünni	17. Bulgaristan'dan Gelen Müslüman Göçmenler	33. Polonezler
2. Türkler: Alevi	18. Balkan Ülkelerinden Gelen Müslüman Göçmenler	34. Çingeneler
3. Türkler: Sünni-Yörük	19. Dağistanlı Müslüman Göçmenler	35. Rumlar: Hristiyan
4. Türkler: Alevi-Yörük	20. Sudanlılar	36. Rumca Konuşan Müslümanlar
5. Türkmenler: Sünni	21. Estonlar	37. Almanlar
6.a) Türkmenler: Alevi	22. Kürtler: Sünni	38. Araplar: Sünni
6. g) Tahtacılar: Alevi	23. Kürtler: Alevi	39. Araplar: Nusayri
6. h) Abdallar: Alevi	24. Kürtler: Yezidi	40: Arap: Hristiyan
7. Azeri Türkleri: Şii	25. Zazalar: Sünni	41. Yahudiler
8. Azeri Türkleri: Karapapak	26. Zazalar: Alevi	42. Süryaniler: Suriyeli Ortodoks Hristiyanlar
9. Uygurlar	27. Ossetler	43. Keldaniler: Doğu Suriye Hristiyanları
10. Kırgızlar	28. Ermeniler	44. Çerkesler
11. Kazarlar	29. Hemşinliler	45. Çeçen ve İnguşlar
12. Özbekler	30. Arnavutlar	46. Gürcüler
13. Özbek Tatarları	31. Kurban Kazakları	47. Lazlar
14. Kırım Tatarları	32. Ruslar: Molokanlar	
15. Nogay Tatarları		
16. a) Balkarlar ve Karaçaylar		
16. b) Kumuklar		

Ancak Andrews'in çalışma kapsamında Türkiye'deki etnik gruplar üzerine 47 başlık altında ortaya koyduğu bu sınıflandırmaya birtakım eleştiriler getirilmiştir. Türkiye'de yaşayan etnik ve dinsel grupları konu edinen ve aynı zamanda Andrews'in tasnifine de eleştiri getiren bir başka araştırma Şener (2006: 23)'in "Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar" başlıklı çalışmasıdır. Öncelikle Andrews'in ayırımına getirilen eleştiriler açısından bakıldığında; Şener, söz konusu tasnifteki 47 grup içerisinde 18 tanesinin etnik olarak zaten Türk olanlardan oluşturulduğunu belirtmektedir. Buna göre, Türkler, Türkmenler, Yörükler, Azeriler, Uygurlar, Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler, Balkarlar, Karaçaylar, Kumuklar, Karapapaklar, Göçmenler, Tatarlar, Kırım Tatarları, Nogay, Tahtacılar ve Abdallar biçiminde ayırımı yapılan grupların Türk olduğu vurgulanmaktadır.

Çalışmada Türklerin, Yörüklerin, Türkmenlerin ve Tatarların din ekseninde Alevi ve Sünni diye ayrılarak 47 etnik gruptan oluşan bu sınıflandırmaya dahil edilmesi de eleştirilmektedir. Aynı şekilde Kürtlerin, Zazaların ve Arapların da bu temelde ayrı etnik gruplar olarak alınmasının doğru olmadığına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda yazar, Andrews'in 47 etnik grubunun 22'sinin Türklerden oluştuğunu kaydetmektedir. Bir başka anlatımla, Andrews'in Türkleri önce boylarına, sonra dinlerine ve ardından da mezheplerine göre ayırmak suretiyle etnik grup kimlikleri oluşturması eleştirilmektedir. Dolayısıyla çalışmada dinsel ve mezhepsel ölçütlerin baz alınarak etnik grup ayrımı yapılması sorgulanmaktadır.

Şener (2006: 23-27), Andrews'in araştırması ile ilgili ikinci büyük olumsuzluğu da zorlama ile etnik grup üretilmesi anlayışı şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre, Türkiye'ye çeşitli tarihlerde gelen misafir grupların tespit edilerek bunların etnik grup olarak kabul edilmesi söz konusu anlayışın bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Sayıları çok az olan Polonezler, Almanlar, Estonlar ve Molokanlar buna örnek verilmektedir. Benzer şekilde sayıları 1000'i bulmayan Sudanlıların, Türk olan Kazakların ve Tatarlar gibi grupların etnik grup olarak tasnif edilmesi eleştirilmektedir. Sonuç olarak yazar, Andrews'in araştırması kapsamında "hangi kriter esas alınırsa alınsın, hangi niyet araştırmaya yön verirse versin ortada oldukça abartılı bir durumun" olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'deki etnik gruplar nüfus yapıları açısından ele alındığında ise Şener (2006: 266-267), Türk nüfusunun dışında etnik gruplara ilişkin şöyle bir tablo ortaya koymaktadır:

1. Kürtler	10. Hemşinliler
2. Zazalar	11. Süryaniler
3. Araplar	12. Keldaniler
4. Çerkesler	13. Nasturiler
5. Gürcüler	14. Yezidiler
6. Rumlar	15. Arnavutlar
7. Ermeniler	16. Çingeneler
8. Yahudiler	
9. Lazlar	

Araştırmada kapsamında yer verilen Göçmenler ile Bahailer, Türk nüfusu içinde ele alınmıştır. Ayrıca, minik etnik gruplar ya da misafir gruplar olarak nitelendirilebilecek Kurban Kazakları, Sudanlılar, Estonlar, Molokanlar (5-10 aileden ibaret), Almanlar ile Polonezler (80-90 nüfuslu) araştırma içerisinde etnik grup statüsünde değerlendirilmemiştir.

Türkiye'nin etnik nüfus dağılımının incelendiği bir diğer araştırma da Önder (2007: 19-25)'in "Türkiye'nin Etnik Yapısı-Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler" başlıklı çalışmasıdır. Türkiye'deki etnik grup nüfuslarının tespitinde sıkça önemli yanlışlıklar yapıldığını vurgulayan Önder'in, etnik nüfus saptamasında ortaya koyduğu yanlışlar şu şekilde özetlenebilmektedir:

1. Sık olarak rastlanan ilk yanlışlardan biri, anadil nüfuslarının grupların gerçek (reel) nüfusları olarak değerlendirilmesidir. Anadil nüfusu, bir etnik dili anadili olarak konuşan ya da beyan edenlerin sayısını göstermektedir. Gerçek grup nüfusu ise kişinin kendi tanımına ve kabulüne dayalı grup nüfusedir. Dolayısıyla etniklik ile ilgili değerlendirmelerde geçerli olan gerçek grup nüfusedir.

2. Bir diğer önemli yanlış, ikinci dilin de bir etnik kimlik göstergesi olarak değerlendirmesi noktasında ortaya çıkmaktadır.

3. Bir etnik grubun belirli bir bölgede gerçekleşen nüfus artış hızının, söz konusu grubun Türkiye ölçeğindeki nüfusuna uygulanması etnik nüfusun tespit edilmesindeki bir başka yanlışı oluşturmaktadır.

4. Türkiye'de etnik kimliklerin tespiti noktasında uygulanan bazı anket çalışmalarında Müslümanlık da etnik kimlik kategorileri içerisinde yer almaktadır. Bu da önemli bir yanlıştır. Çünkü kişiler, etnik kimlikleri ile inanç kimlikleri arasında bir tercihe sıkıştırılmış olmaktadır.

5. Yine etnik kimliklerin belirlenmesi ile ilgili bazı anketlerde anadil, bilinen dil gibi dolaylı ölçütlere başvurulmaktadır. Ancak diğer taraftan kişinin kendisini "ne" ve "kim" olarak (hangi kimlikle) tanımladığı sorulmamaktadır.

6. Bir başka yaygın yanlış, Türkiye'nin belli bazı bölgelerinde yer alan nüfusu dışarıdan ve genelleştirme yaparak tanımlamaktır. Doğu Anadolu bölgesinde nüfusun çoğunluğunu Kürt olarak ya da Doğu Karadeniz'deki nüfusu Laz olarak tanımlamak buna örnektir.

7. Türkiye'nin etnik yapısının mozaik olarak değerlendirilmesi önemli bir yanlışlıktır. Çünkü ne ölçüde olursa olsun bir ulusun kökenlerinin karışıklık durumu, etnik kimlik tanımı gereği mozaiklik ölçütü değildir.

8. Türkiye'de etnik grup sayısı, değişen iktidarlar ile birlikte değişebilmektedir.

9. Son olarak Türkiye'de etnik kimlik ve grup nüfusunun tespitindeki önemli yanlışlıklardan bir tanesi, resmi görüş doğrultusunda Zazaların Kürt ve Nusayrilerin de Arap olarak kabul edilmesidir.

Türkiye'de etnik nüfus tespitindeki yanlışları bu şekilde sıralayan Önder (2007: 18, 46), Türkiye'deki etnik grupları ve bu grupların nüfus dağılımlarını ise şöyle ortaya koymaktadır:

1. Türkler	66.600.000	%90
2. Kürtler	5.000.000	%6.76
3. Zazalar ⁵	800.000	%1.08
4. Araplar	800.000	%1.08
5. Çerkesler	300.000	%0.40
6. Lazlar	200.000	%0.27
7. Diğer ⁶	300.000	%0.41
Toplam	74.000.000	%1000

Konuyla ilgili bir başka çalışma ise KONDA Araştırma ve Danışmanlık Limited Şirketi (2006: 2) tarafından Milliyet Gazetecilik AŞ. için gerçekleştirilen “Biz Kimiz? Toplumsal Yapı Araştırması” başlıklı araştırmadır. Temel amacı, Türkiye'nin toplumsal yapısını ortaya çıkarmak olan araştırma kapsamında Türkiye'deki etnik ve dinsel aidiyetler ile bunların coğrafi dağılımlarının tespiti de hedefler içerisinde yer almaktadır. Araştırmada etnik kimlikler ile ilgili olarak şu soru sorulmuştur: “Hepimiz Türk vatandaşıyız, ama değişik kökenlerden yörelerden olabiliriz; siz kendinizi, kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?” Çalışmada bireylerin kendini nasıl bildiği ve tanımladığına önem verilmiş ve bu nedenle seçenek sunulmamıştır. Denekler etnik kimlikler ile ilgili soruya 100'ün üzerinde yanıt verdikleri için benzerlik ve sıklıkları baz alınarak belli gruplar oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan kimlik

⁵ “Zazaların nüfusu, 1927 yılından bu yana, hemen tüm resmi tespit ve anketlerde yaklaşık %0.5 olarak çıkmaktadır” (Şener, 2007, s. 18).

⁶ “Diğerleri içindeki, “azınlıklar” olarak tanımlanan Ermenilerin nüfusu 60.000, Yahudilerin nüfusu 25.000, Rumların nüfusu 1800'dür” (Şener, 2007, s. 18).

grupları ve deneklerin yanıtlarına göre Türkiye’de yetişkinlerin kimliklerinin dağılımı şu şekilde bir tablo ortaya koymaktadır (KONDA, 2006: 14-15):

Tablo 1. Türkiye’de Yetişkinlerin (18 yaş ve üstündekiler) Kimliklerinin Dağılımı

Araştırmada Kullanılan Kimlik Grupları	Toplamda %	Deneklerin Söyledikleri Kimlik Kategorileri	Toplamda %
Türk	81,33	Türk	81,33
Yerel Kimlik	1,54	Manav	0,59
		Laz	0,28
		Türkmen	0,24
		Yurtiçi bölge adı	0,22
		Yörük	0,18
		Anadolu Türk Boyları	0,03
Asya Türkleri	0,08	Tatar	0,04
		Azeri	0,03
		Orta Asya Türk Boyları	0,01
Kafkas Kökenliler	0,27	Çerkez	0,19
		Gürcü	0,08
		Çeçen	0,004
Balkan Kökenliler	0,22	Balkan ülkelerinden	0,12
		Boşnak	0,06
		Türk	0,04
Göçmenler	0,40	Muhacir	0,22
		Balkan göçmen	0,16
		Yurtdışı bölge adı	0,02
Müslüman Türk	1,02	Müslüman	0,58
		Müslüman Türk	0,44
Alevi	0,35	Alevi	0,35
Genel Tanımlayanlar	0,36	Türkiyeli	0,23
		Dünyalı	0,12
		Osmanlı	0,01
Kürt-Zaza	9,02	Kürt	8,61
		Zaza	0,41
Arap	0,75	Arap	0,75
Gayrimüslimler	0,10	Ermeni	0,08
		Rum ve Hristiyan	0,01
		Yahudi	0,004
		Süryani	0,004
Roman	0,03	Roman	0,03
Diğer Ülkelerden	0,05	Avrupalı	0,02
		Diğer Asya ülkelerinden	0,01
		Rus	0,01
		İranlı	0,004
		Amerika-Afrika	0,004
TC Vatandaşı	4,45	TC Vatandaşı	4,45
Toplam			100

Kaynak: KONDA Araştırma ve Danışmanlık, 2006.

KONDA (2006: 15-16)'nın araştırmasında deneklerin etnik kimliklerini açıklama noktasında çekince duyma olasılıklarına karşılık dolaylı veriler de dikkate alınmıştır. Bu bağlamda araştırmada kimliğin önemli unsurlarından biri olan anadil baz alınarak etnik kimlikler ile ilgili sonuçlarda düzenleme yapılmıştır. Buna göre KONDA tarafından etnik kimliklerle ilgili düzenlenen veriler şu şekildedir: Türk %78.1, Yerel Kimlikler %1.5, Asya Türkleri %0.1, Kafkas Kökenliler %0.3, Balkan Kökenliler %0.2, Göçmenler %0.4, Müslüman Türk %0.9, Alevi %0.2, Genel tanımlayanlar %0.3, Kürt ve Zaza %13.4, Arap %0.7, Gayrimüslimler %0.1, Romanlar %0.05, Diğer ülkelerden %0.07 ve TC Vatandaşı %3.8.

Son olarak KONDA (2006: 16-17)'nin araştırmasınının 18 yaş üstü kişilerle yapıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle etnik kimlik dağılımının Türkiye nüfusu içindeki durumunu görebilmek amacıyla 18 yaş altı nüfus mevcut sayılara orantılı olarak eklenerek bir tablo oluşturulmuştur. Buna göre tüm Türkiye nüfusu içerisinde etnik kimlik dağılımı; Türkler %76, Kürt-Zaza %15.7, Türk kökenliler %2.8, Araplar %0.7, genel tanımlayanlar %3.9 ve diğerleri %0.8 şeklinde ortaya çıkmıştır.

1.1.13. Türk-Ermeni İlişkilerinin Tarihsel Arka planı ve Günümüzdeki Yansımaları

Türk ve Ermeni ilişkileri, her iki toplumu ve ülkeyi hem tarihsel kökleri ve bu tarihsel süreçte iki taraf arasında yaşanan olaylar dolayısıyla hem de aktüel olarak son derece önemli açılardan etkileyen ve ilgilendiren bir konudur.

19. yüzyılın ikinci yarısında berraklaşan ve her iki taraf açısından da bir sorun niteliğine bürünen bu konunun temelleri; Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve bu savaşın sonunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması ile Berlin Antlaşması'na kadar gitmektedir. Ancak Türkiye açısından konunun esaslı noktası, 1. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan olaylara dayanmaktadır (Seki, 2004: 11).

Bu tarihsel gelişmelerin de öncesinde yine, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması da Osmanlı-Ermeni ilişkileri açısından bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Çünkü bu antlaşmanın 7. maddesine göre Rusya, Osmanlı toprakları içerisindeki Hristiyan tebaanın koruyuculuğunu üstleniyor ve böylelikle Ermeni meselesinin hukuksal ve siyasi

temelleri de atılmış oluyordu. Ancak Rusya'nın bu bağlamda kazandığı nüfuz karşısında rahatsız olan öteki Avrupalı devletler, Kırım Savaşı'nı çıkararak Osmanlı'yı desteklemiştir. Sonuçta 1856'da yapılan Paris Antlaşması ile Rusya'nın bu imtiyazı kaldırılarak Ermeni tebaa bütün Avrupa'nın koruması altına alınmıştır (Kongar, 2006: 92-94).

Yerasimos (2002: 11-12)'a göre ise bir sorun niteliğindeki bu konunun başlangıcı ya da ilk aşaması, 1830 ve 1840'lı yıllarda Osmanlı hükümeti tarafından Kürt aşiretlerinin toprağa yerleştirilmeleri girişimine kadar gitmektedir. Buna göre, Kürtlerin yerleşik düzene geçmeleri ile Ermeni köylerine yaptıkları baskılar, huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, ilk Ermeni direniş ve örgütlenmelerine giden yolun kapısını da açmıştır. İkinci aşamada 1876 tarihli Bulgar ayaklanması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve 1878'deki Berlin Kongresi ile Osmanlı topraklarındaki Doğu vilayetlerine yönelik reform kararları, Ermeni kuruluşlar arasında Bulgaristan örneğinin kullanılabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bir başka anlatımla, uluslararası kamoyunun dikkatinin çekilmesi suretiyle dış güçlerin müdahalesine zemin hazırlamak gibi bir yol söz konusu olmuştur. Ancak 1893-1894 yıllarında gerçekleştirilen bu girişimler, genelde uluslararası dengeler ve özelde de İngiliz-Rus ilişkileri nedeniyle söz konusu müdahaleye yol açmamıştır. Dolayısıyla söz konusu tarihlere merkezi hükümetin bazı Kürt aşiretlerinden oluşturulan Hamidiye Alayları⁷ aracılığıyla yürüttüğü bastırma hareketi tepkisiz kalmıştır.

Bu süreçlerin sonrasında gelen bir diğer önemli aşama da Balkan Savaşları ile başlamıştır. Balkan Savaşları, Osmanlı açısından ikili bir anlam içermektedir. Buna göre, söz konusu savaşlar bir yandan Osmanlı'nın dağılmasına ilişkin emareler taşırken, diğer yandan Türk milliyetçiliğinin doğmasına da neden olmuştur. Dolayısıyla bu

⁷ Zürcher (2005: 126-127), söz konusu dönemde Hınçak ve Taşnaksutyun gibi Ermeni komitelerinin bağımsızlık hedeflediklerini ve terörist saldırılar aracılığıyla dünyanın ilgisini ve müdahalesini çekmeyi amaçladıklarını belirterek, Osmanlı hükümetinin buna tepkisine ve Hamidiye Alayları'na ilişkin şu tespitleri yapmaktadır: "Hükümet buna, bazı Kürt aşiretlerini, *Hamidiye* Alayları denilen, Rus Kazak birliklerinden örnek alınmış yeni gayri resmi birliklere almak suretiyle karşılık verdi. 1894 Sonbaharında bir dizi olay, Sason kazasında *Hamidiye* Alayları tarafından yapılan geniş çapta bir Ermeni katliamına yol açmıştı. Avrupa'da bir öfke fırtınası esti. Ancak Osmanlı hükümetini doğuda reformları başlatmaya zorlama yollarına ilişkin büyük güçlerin kendi aralarında yaptıkları deneme kabilinden görüşmeler, güçler arası rekabet yüzünden başarısızlığa uğradı. 1895 ve 1896'da doğuda yine yaygın katliamlar oldu ve bir Ermeni grubunun Osmanlı Bankası'nın yönetim merkezini işgal ettiği ve havaya uçurmakla tehdit ettiği İstanbul'da da geniş çaplı katliamlar oldu. Büyük güçler yine etkili olamadılar. 1896'dan sonra Osmanlı hükümeti giderek denetimi sağladı ve kavgayı yatıştı."

algılamalar, sorunlu ilişkilerin yeniden harekete geçmesine yol açmıştır (Yerasimos, 2002: 12).

Bu bağlamda, dönemin Osmanlı yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki'nin giderek etnik milliyetçiliğe kaydığını belirten Mahçupyan (2005: 193), bu durumun konjonktürel nedenlerini şu şekilde tespit etmektedir:

“Birincisi Balkan Savaşı'nda alınan yenilgi siyasete ve geleceğe ilişkin algılamayı bütünüyle değiştirmişti. Osmanlı aydınları ilk kez “bu gidişin kötü” olduğunu, tüm ülkenin ve devletin kaybını getireceğini fark ettiler. İkincisi, Arnavutların bir Müslüman cemaat olarak Osmanlı'ya karşı bağımsızlığını kazanması ve bunun Arnavut taleplerinin bir uluslararası anlaşmaya girmesi sayesinde olduğunun düşünülmesi, bu tür anlaşmaların bölücü bir unsur olarak değerlendirilmesini getirdi. Bu iki yeni algılamının bir araya gelmesi ise Ermenileri bir “tehlike” haline getirmekteydi. Çünkü Ruslarla yapılan Aya Stefanos Anlaşması'nda 16. madde olarak yer alan Ermenilere yönelik reformlar, Berlin Anlaşması'nın 61. maddesinde bu kez tamamen uluslararası bir nitelik kazanmıştı. Öte yandan Ermeniler, coğrafi açıdan resmen “Ermenistan” denen bir bölgede yoğun olarak yaşamalarının yanında, toplam nüfusun yüzde onunu oluşturan yaygın bir cemaatti ve hatırı sayılır bir iktisadi güce sahiptiler. Batılı ülkeler ise kendi ulusal çıkarları doğrultusunda Ermeni taleplerini ve siyasetini manipüle etmede bir beis görmediler. Bazı bölgelerde Ermeni çeteleri somut fiziksel yardımlar alırken, Batı'nın genelde teşvik edici manevi desteği Ermeni siyasetinin en azından siyasi partiler düzeyinde çatışmacı ve bağımsızlıkçı bir nitelik almasına neden oldu.”

Dönemin bu koşulları içerisinde İttihat ve Terakki, Osmanlılık politikası ile çok uluslu bir imparatorluğu ayakta tutma hedefinin güdülemeyeceği yönünde bir anlayışa doğru evrildi. Böyle bir politikanın yerini, Osmanlı'dan ayrılan ve ayrılma eğiliminde olan halkların izlediği türden bir politikanın yürütülmesi aldı. Çünkü bunun yapılmaması halinde bütünüyle yok olma tehlikesi ile karşılaşılacağı düşünülüyordu. Dolayısıyla Osmanlı devlet yönetimi, artık bir Türk milli politikasının hizmetine girecek ve söz konusu politika, Türk milletinin vatani olarak algılanacak olan Anadolu üzerinde yoğunlaşacaktı. Politika değişimini bu şekilde analiz eden Yerasimos (2002: 12-13), Birinci Dünya Savaşı'na doğru giden süreçte yaşanan gelişmeleri de şu şekilde özetlemektedir:

“Öte yandan, 1912'nin son aylarından başlayarak Osmanlı-Ermeni kuruluşları Doğu'daki altı vilayette özerklik istemektedirler. Osmanlı İmparatorluğunun çözülmesi sürecinde, bu özerkliğin bağımsızlığa giden yolun ilk kademesi olacağı herkesin malumudur. Rusya'nın baskısı ve dönemin altı büyük Avrupa devletinin katılımıyla özerklik projesi hazırlanıp Mart 1914'te Osmanlı hükümetine kabul ettirilir. Bu projeye

göre altı vilayet birleştirilecek, Ermenilerin çoğunlukta olacağı bir vilayet kurulacak ve valinin yanında yabancı müfettişler bulunacaktır... Bu durumda, Birinci Dünya Savaşının başlaması ve Osmanlı devletinin savaşa katılması, bu projeden kurtulmanın çaresi olarak görülmüştür.”

Birinci Dünya Savaşı, Türkler ve Ermeniler arasındaki sorunlu ilişkilerin had safhaya ulaşması açısından bir dönüm ya da tepe noktası olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu, iki karşıt bloğa ayrılan Avrupa devletleri karşısında tarafsız kalamayacağını anlamış ve öncelikle savaşta yanlarında yer almak için İngiltere ve Fransa'ya başvurmuştur. Savaşın bu tarafından olumsuz yanıt gelmesiyle birlikte İngiltere, Rusya ve Fransa elçileri, Osmanlı'nın savaşın sonuna kadar tarafsız kalması durumunda toprak bütünlüğünün korunacağını bildirmişlerdir. Ancak bu, yazılı olarak değil sözlü olarak taahhüt edilmiştir. Bu sürecin sonucunda Osmanlı devleti, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında yer alarak katılmıştır (Mazıcı, 2005, 91-92). Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, savaşa 29 Ekim 1914'te girmiştir (Ataöv, 2007: 57).

Birinci Dünya Savaşı ile başlayan bu süreçte Ermeni milliyetçileri ve komitacıları, Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulması ihtimalini Ruslar'ın savaştan galip çıkmasında olduğunu düşünüyorlardı. Rus propagandası da bu durumu pekiştiren bir nitelik taşıyordu. Birkaç bin Ermeni, Rus ordusuna katılırken, Osmanlı ordusunda yer alan Ermeniler de firar ediyorlardı. Ayrıca Osmanlı hatlarının gerisinde gerilla faaliyetleri de gerçekleşiyordu (Zürcher, 2005: 170).

Savaş süreci içerisinde Ruslar tarafından toparlanan daha geniş gönüllü Ermeni birlikleri de Osmanlı ordusunun donanım yollarını kesiyor ve zaafa uğratiyorlardı. Savaşın sonucu açısından ise silah altındaki güçleri zayıflatmak ve Doğu Anadolu'daki sivil nüfusu göçe zorlamak suretiyle Ruslar ile dost bir Ermeni devleti kurulması tasarlanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Çarı olan Nikola da 21 Nisan 1915 tarihinde tüm Ermenilere hitap eden mesajında askeri amaçlar doğrultusunda Rus ordularına verdikleri destek ve hizmetlerden ötürü bütün Ermenilere teşekkürlerini iletliyordu (Ataöv, 2007: 53, 58).⁸ Zira, sayıları Rusya Ermenileri'ne göre çok düşük

⁸ Yine Ataöv (2007: 107-108)'ün belirttiği üzere, 1920'li yılların başında bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olan Hovhannes Katchaznoui'nin, aslı Ermenice olan ve Bükreş'te Daşnak Partisi üyelerine 1923'te yaptığı konuşmanın metni olan kitabı da bir özeleştiri niteliği taşımaktadır. Ataöv, burada Katchaznoui'nin Ermeni devrimci çetelerinin örgütlenmesi, silaha başvurulması ve savaş konusunda söylediklerini aktarmaktadır. Ataöv'ün alışılmıştan sapmalar olarak

olmakla birlikte Osmanlı Ermenileri'nin de Ruslar ile iş birliği yapması, 1970'lere kadar Ermeni tarihçiler tarafından da kabul edilen bir olguydu (Tamer, 2001: 44).⁹

Bunların yanı sıra bu dönemde Osmanlı içerisinde bazı ayaklanmalar da gerçekleşmiştir. Ayaklanmaların ortaya çıktığı yerler içerisinde Van vilayeti, tehcire giden süreçte önemli bir durağı oluşturmaktadır. Van'da ayaklanmaya giden süreçte 1915'in Nisan ayında daha önce Ruslar tarafından Osmanlı topraklarına sürülen dört gönüllü Ermeni taburu, Erivan'da toplanmış ve o kış Anadolu'dan Kafkasya'ya kaçan Ermenilerden bir beşinci birlik oluşturulmuştur. Van'a yürümek ile görevli olan bu birlikleri desteklemek amacıyla bu bölgede yoğunlaşmış olan Ermeniler de Nisan ayı ortasında ayaklanmıştır. Van ayaklanması ile ilgili haberler, İstanbul'a ulaştığında tehcir kararı alınır. Süreci bu şekilde aktaran Yerasimos (2002: 15), Van ayaklanması ve tehcir arasındaki bağıntı ile ilgili şu olasılıkları öne sürmektedir:

“Van ayaklanması daha önce planlanmış olan tehcirin bir bahanesi olarak algılanabilir. İstanbul yönetimi yakında patlayacak topyekün bir Ermeni ayaklanması ile karşı karşıya kalabileceğini düşünmüş de olabilir. Çanakkale Savaşının en kritik dönemlerinde olunması, Doğudan Rus saldırısı başlamış olması bir panik havası estirmiş ve ‘iç düşmana’ karşı önlem alınması gerektiği de düşünülmüş olabilir.”

Buna koşut olarak Ermeni tehciri fikri, Sarıkamış yenilgisi ile Çanakkale çıkartması arasındaki çöküntü ortamında düşünülmüş ve bir panik havası içinde uygulanmıştı. Zaten İngiliz, Fransız ve Anzak birlikleri, 25 Nisan 1915 tarihinde Gelibolu Yarımadası'na çıkartma yaptıkları gün, İttihat ve Terakki'nin kolluk kuvvetleri de Ermeni ileri gelenlerini tutuklamaya başlamışlardı (Timur, 2001: 35, 27).

1914 Aralık ayındaki Sarıkamış yenilgisinin Ermeniler açısından tam bir dönüm noktası olduğunu belirten Akçam (2001: 142-143) ise yukarıdaki tablonun diğer tarafını şu şekilde aktarmaktadır:

“Şubat 1915 yılında verilen bir emirle önce ordudaki tüm Ermeni askerler silahsızlandırılır ve bunlardan işçi birlikleri kurulur. Yol yapımı ve eşya taşımada kullanılan

değerlendirdiği diğer kaynak ve yorumcular için bkz. Türkkaya Ataöv, Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu? İstanbul: İleri Yayınları, 2007: 107-116.

⁹ Burada savaş süreci içerisinde yukarıda belirtilen olayların ve gelişmelerin aktarılması, hem bu tarihsel süreçte yaşananları hem de sürecin nasıl bir seyir izlediğini anlatmayı amaçlamaktadır. Yoksa Timur (2001: 44)'un vurguladığı üzere, “Elbette ki bütün bunlar, Ermenilerin topyekün tehcir ve yer yer kırımları mazur gösteremezdi.” Burada konuyla bağlantılı bir noktanın da vurgulanmasında yarar vardır. Buna göre Tunçay (2006: 223)'ın belirttiği üzere tehcir sürecinde yaşanan kırımların Osmanlı devletinin bazı örgütleri tarafından yapılmış olması daha acıklı bir noktadır. “Bunu, Ermeni çetelerinin yaptığı mezalimle aynı kefeye koyup değerlendirmek yanlış olabilir. Çünkü devletin sorumluluk içinde hareket etmesi gerekir.” Bağlantılı bir değerlendirme için bkz. Taner Akçam, Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Bir Çözüm Var mı?, İstanbul: Su Yayınları, 2006: 117-118.

bu birlikler ya açlık ve soğuğa terk edilerek ya da katledilerek imha edileceklerdir. İkinci büyük dalga Van olaylarından sonra gelir. Nisan 1915 yılında Türk tezine göre Van'da bir ayaklanma olur. Şehrin Ermeni ahalisi, bir ay boyunca, Rus birliklerince kurtarıncaya kadar direnirler. 24/25 Nisan'da¹⁰ bu olaylar gerekçe gösterilerek başta İstanbul olmak üzere geniş tutuklamalara gidilir. Birçok vilayette bu tutuklama eylemleri 19 Nisan'da başlamıştır. Tutuklamalar 19 Mayıs'a kadar sistematik olarak devam eder. Bazı bölgede, tutuklular gözdağı amacıyla açık yerlerde idam edilirler. Tüm bunlar yapılacak sürgünlere karşı muhtemel bir direnişi engellemek amacıyla düşünülmüş eylemlerdir. Yine bu dönemde, tüm Ermenilere devlet görevlerinden el çektilmekte ve ülke içinde seyahat yasağı konmaktadır.”

Bu süreç ve gelişmelerin sonucunda yaygın biçimde tehcir kanunu olarak bilinen ama resmi olarak Sevk ve İskan Kanunu (kanunun tam adı “Vakti seferde icraatı Hükümete karşı gelenler için ciheti askeriye ittihaz olunacak tedabir hakkında Kanunu muvakkat”) adını taşıyan yasa, 27 Mayıs 1915 tarihinde parlamento kapalı olduğu için geçici olarak çıkarılmıştır (Mazıcı, 2005: 103; Şimşir, 2007: 87). Geçici kaydıyla çıkarılan bu yasa, önce 30 Haziran 1915 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da kabul edilmiş ve ardından 1 Haziran 1915'te de Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmıştır. Üç maddeden oluşan bu yasa ile “savaş durumu dolayısı ile hükümet emirlerine ve mevcut düzene her türlü direnişe karşı ordu, kolordu ve tümen komutanlıklarını tehcir de dahil her türlü önlemi almakta yetkili” kılınmıştır (Kortantamer, 2005: 163-164).

Bu kanun ile Osmanlı kabinesi, Dahiliye Nazırı Talât Paşa'nın girişimiyle savaş bölgesinde yer alan tüm Ermeni halkının Suriye çölünün merkezindeki Zor'a yerleştirilmesini kararlaştırmıştır. 1915-1916 yıllarında tamamlanan bu tehcir, önemli sayıdaki Ermeninin ölümüyle sonuçlanmıştır (Zürcher, 2005: 170). Timur (2001: 27, 35)'un belirttiği üzere tehcir sürecinde yer yer feci nitelikte kırımlar da yaşanmıştır. Buraya kadarki noktaların tarihsel gerçek olduklarını kaydeden Zürcher (2005: 170-171), tehcir ve yaşanan kırımlar üzerinde üç önemli tartışma noktasının bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, uygulamanın askeri açıdan gerekli olup olmadığı üzerine gerçekleşmektedir. İkinci tartışma noktası, tehcir ve kırımlarda hayatını kaybedenlerin

¹⁰ Bardakçı (2009: 20), tarihler ile ilgili olarak şu noktaya dikkat çekmektedir: “Ermeni diasporası ve bazı ülkeler tarafından Soykırım Günü kabul edilen 24 Nisan 1915 tarihi konusunda Ermeni meselesine âşina olmayanların düştükleri bir hataya, o günün *tehcir tarihi* zannedilmesi yanlısına işaret etmem gerekiyor. 24 Nisan 1915, o sene giderek artan Ermeni olaylarının önlenmesi için, Dahiliye Nazırı Talât Bey'in (iki sene sonrasının Talât Paşa'sı) bazı valiliklere ve mutasarrıflıklara telgrafla gönderdiği talimat gereği, bugün hâlâ tartışılan sert tedbirlerin alındığı tarihtir. Tehcirin dayanağı olan kanun ise o gün değil, aynı senenin 27 Mayıs'ında çıkartılmıştır.”

sayılarına ilişkindir. Sonucu ve en önemli konu ise kasıt olup olmadığı ve soykırım yapıp yapılmadığı noktasına odaklanmaktadır.

Bu bağlamda Türk ve Ermeniler arasındaki sorunlu ilişkilerinin temelini tarihten kaynaklandığını vurgulayan Akçam (2000: 18-19), taraflar arasındaki temel sorunu şu şekilde formüle etmektedir:

“Ermeni toplulukları, Osmanlı İttihat ve Terakki Yönetiminin 1915’de, Ermenileri bilinçli ve planlı bir biçimde imha ettiğini, yani soykırıma tabi tuttuklarını söylemektedirler. Buna göre, soykırım, 19. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan Ermenileri ezme ve baskı altına alma politikalarının tepe noktasını oluşturmuştur. Türkiye Hükümetleri ise, böyle bir politikanın asla söz konusu olmadığını; meselenin savaş sırasında, bir bölgedeki nüfusun kaydırılması ile sınırlı olduğunu; ölümlerin ise, savaş koşulları nedeniyle meydana gelen, istenmeyen olaylar olduğunu söylemektedir. Ek başka iddialar da vardır: Özellikle Doğu Anadolu’da Ermenilerin savaş sırasında Ruslarla iş birliği yaptıkları, güvenilmez topluluk olarak görüldükleri için sürgün kararının verildiği ve ayrıca çok sayıda Müslüman’ın Ermeniler tarafından katledildiği ileri sürülmektedir.”¹¹

Bu bağlamda tehcir ile ilgili birtakım bilgilerin de verilmesi gerekmektedir. Buna göre; tehcir, sadece cephelere yakın bölgelerden olmamış, aynı zamanda İstanbul ve İzmir dışındaki her yöreden gerçekleştirilmiştir. Tehcirin organize edilmesinde kısmen jandarma ve Teşkilat-ı Mahsusa ile İttihat ve Terakki’nin örgütlediği yerel milis kuvvetleri görev almıştır. Bu açıdan belirtilmesi gereken nokta; Teşkilat-ı Mahsusa’nın özellikle iç düşmanlara karşı kurulduğu ve buna koşut olarak 1913 yılından sonra Anadolu’da bulunan gayrimüslim unsurun da Osmanlı yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki’nin iç düşman tanımına karşılık geldiğidir. Ancak “1913-1914 yıllarında genel bir etnik temizlik hareketinin düşünüldüğü pek inandırıcı değildir.” Son önemli ve tartışmalı konu ise tehcirin yer değiştirme veya yok etme amacı taşıyıp taşımadığı üzerinedir. Bununla ilgili olarak da tehcir sürecinde niyetin “her aşamada ve her düzeyde aynı olmamış olabileceği” düşünülebilmektedir (Yerasimos, 2002: 13, 16).

¹¹ Türk ve Ermeni ilişkilerine yönelik bu konuda tarafların tezleri hakkında benzer bir açıklama için Bkz. Erol Göka, İnsan Kısım Kısım. Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler. Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Aşina Kitaplar, 2006. Buna göre; “Ermeni tezleri, tarihte ilk soykırıma uğrayan topluluğun kendileri olduğunu, Hitler’in soykırımı Türklerden öğrendiği iddiaları üzerine yükselmeye başlamıştır. Onlara göre, her ne kadar İttihat ve Terakki hükümeti tarafından Ruslarla iş birliği ve ihanet içinde oldukları gerekçesiyle yapıldığı ileri sürülse de Ermeniler, “tek tip bir Türk ulusu yaratma projesi”nin sonucu olarak bilinçli bir soykırıma tabi tutulmuşlar ve bir buçuk milyon Ermeni, bu bilinçli planlı girişimlerin sonucu yok edilmişlerdir... Türk tarafı, ortada bilinçli bir siyasetin sonucu olan “soykırım” gibi bir tutumun olmadığını, savaşın kaotik ortamında, Ermenilerin düşman saflarında ve devlet güçlerine karşı silahlı mücadeleye girişmesi üzerine iki halk arasında adete “iç savaş” benzeri bir tablo ortaya çıktığını, olayları önlemekte güçlük çeken ve yeni bir Ermeni ihanetinden çekinen zamanın hükümetinin de “tehcir” politikası uygulayarak önlem aldığını öne sürmektedir” (Göka, 2006: 213-214).

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, söz konusu olayın, devleti ve Müslüman/Türk cemaati bütünüyle mahkûm etmeye yeterli olmadığıdır. Çünkü yerel Osmanlı bürokrasisi içerisinde uygulamalara karşı çıkması nedeniyle işini, varlığını ve hayatını kaybeden kişiler bulunmaktadır. Kastamonu gibi vilayetlerde de Müslüman/Türk eşraf, Ermenilere dokunulmaması için devlete resmi olarak müracaat etmiştir. Ayrıca, on binlerce Ermeni çocuğu Müslüman aileler tarafından korunmuş ve saklanmıştır (Mahçupyan, 2005: 199). Benzer şekilde, Osmanlı İmparatorluğu içinde bir milyonu aşan Ermeni toplumunun tüm fertlerinin, Daşnaktsutyun, Hınçak gibi milliyetçi örgütlenme ve komitelerin faal üyeleri gibi düşünülmesi de sıklıkla yapılan bir hata olarak değerlendirilebilir (Hanioglu, 2009: 241).

Tehcir süreci içerisinde yaşanan kırımların cephelere yakın yörelerde gerçekleştiğini ve Orta ve Batı Anadolu'da ise bunların daha az olduğunu belirten Yerasimos (2002: 17), ölümler ile ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

“Sonuç itibarıyla, büyük bir olasılıkla hayatını kaybedenlerin çoğunluğu sıcaktan, soğuktan, açlıktan, hastalıktan ölmüştür. Ancak, bu bir yan etki ya da beklenmedik bir sonuç olarak görülmemelidir. Normal şartlarda kendisini ancak doyurabilen Anadolu'da erkek nüfusunun en büyük bölümünün seferber olduğu bir dönemde, milyonu aşan bir kitlenin yollara dökülmesinin böyle bir sonucu vereceği önceden belli idi; ve tehcir kararı alınır alınmaz, taşradaki Avusturya ve Alman konsolosları bunun böyle olacağını özellikle belirtmişlerdi.”

Tehcir ve bu süreçte yaşanan olaylar ile ilgili bir başka önemli nokta da 1912-1922 yılları arasında İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri hakkında açılan davalar ve bunların, İstanbul Divan-ı Harbî Örfî'de (bugünkü adı ile 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi) yargılanmalarıdır. Toplam olarak açılan ya da planlanan 36 dava; “Merkez-i Umumi ve Teşkilat-ı Mahsusa yöneticilerine”, “hükümet üyelerine” ve “parti sekreterlerine” yönelik üç ana dava olarak gerçekleştirilmiştir. Davalar neticesinde hem idamlar gerçekleşmiş hem de İttihat ve Terakki yöneticilerinin bir kısmı gıyaplarında idam cezasına çarptırılmışlardır (Akçam, 2000: 72-74, 82-84). Aynı zamanda Akçam, konuyla sınırlı bir biçimde ilgilenen bazı araştırmacıların, söz konusu yargılamaları, Batılı güçlerin İstanbul'u işgali sırasında gündeme getirilmeleri ve Padişahlık kurumu ile yıllardır muhalefette kalan Hürriyet ve İtilaf Partisi önderliğinde gerçekleşmesi nedeniyle objektif olmadığı yönünde değerlendirdiklerini de belirtmektedir.

Sonuç olarak 1915 yılının Ermeniler için olduğu gibi aynı zamanda Türkler açısından da bir felaket yılı olarak yaşandığı söylenebilmektedir. Çünkü, Sarıkamış yenilgisi ve faciası ile başlayan 1915 yılı, Çanakkale zaferinin yaşanmasına rağmen Anadolu Türkleri için önemli sayıda ölümlere ve acılara mal olmuştu. Ancak Türk ve Ermeni ilişkileri, yer yer feci kırımların yaşandığı tehcir olgusu ile son bulmadı. Türkler ve Ermeniler, öncelikle Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine ve sonrasında ise Kurtuluş Savaşı'nın sonuna değin bazen savaş meydanlarında bazen de müzakere masalarında karşı karşıya geldiler (Timur, 2001: 27).

Bu tarihsel karşılaşmalar süreci içerisinde Birinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu, 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı imzalamıştır. Sevr Antlaşması ile Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kuruluyordu. Ancak, bundan sonraki gelişmelerin Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı serüveni içerisinde geliştiğini kaydeden Kongar (2006: 98, 108), bu süreci şöyle özetlemektedir:

“1920'de Kazım Karabekir komutasındaki Büyük Millet Meclisi Orduları, Kars ve Gümrü'yü almış, Ermenilerle 3 Aralık'ta Gümrü Antlaşması imzalanınca da, Erivan Türklerinin mübadele yoluyla Türkiye'ye gitmelerine izin verilmiştir. Bu antlaşmanın onuncu maddesiyle Ermenistan, Sevr Antlaşması'yla Doğu Anadolu'da kendisine verilen topraklardan da vazgeçiyordu. 18'inci maddeye göre Gümrü Antlaşması TBMM ve Ermenistan Taşnak hükümetlerince onaylanacaktı. Ama antlaşmanın imzasından bir gün sonra Ermenistan, Kızılordu'nun denetimine girdi. Sonunda 16 Mart 1921'de imzalanan Sovyet-Türk Moskova Antlaşması'yla Ermenistan ile Türkiye arasındaki bugünkü sınır saptanarak, Erivan Vilayeti'nin Sürmeli Kazası Türkiye'ye, Nahcivan, Ordubad (bütünüyle), Şarur ve Daralgez (kısmen) Azerbaycan'a verildi ve Erivan Kenti, Ermenistan'ın başkenti oldu. Bu durum 13 Ekim 1921'de Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sovyet hükümetleriyle imzalanan Kars Antlaşması'yla da onaylandı... Nihayet Fransızlarla 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'yla Güney Cephesi'ndeki Ermeni olayları da sonlandırılıyor.”

Kurtuluş Savaşı sürecinden çıkan yeni Türkiye'nin varlığı, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile uluslararası arenada açıklığa kavuşturulmuş ve teyit edilmiştir. Lozan Antlaşması ile Türk ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin çerçevesi de belirlenmiştir (Timur, 2001: 89). Antlaşma ile içinde Ermenilerin de olduğu gayrimüslimler azınlık olarak kabul edilmiş ve bu azınlıkların hakları, “antlaşmanın 44/1 maddesi gereğince uluslararası garanti altına alınarak bir güvence mekanizmasına

bağlanmıştır” (Oran, 2004: 66)¹². Buna paralel biçimde Batı Trakya’daki Türk azınlığının hakları da güvence altına alınmıştır (Şimşir, 2007: 90-91).

Daha sonraki dönemlerde ve özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman ırkçılığının tesiriyle de şoven bir milliyetçilik kabarması, İttihatçıların iade-i itibar görmesi gibi durumlar da yaşanmıştır. Bunlarla birlikte CHP döneminde 1942 tarihli Varlık Vergisi ve Demokrat Parti zamanındaki 6-7 Eylül 1955 olayları gibi ırkçı uygulamalar da Türk-Ermeni ilişkilerinin sorunlu bir konuma gelmesinde etkili olmuştur (Timur, 2001: 95).

Örneğin Tek Parti döneminde gerçekleştirilen birçok kanun ve uygulama ile homojen bir ulus devletinin yaratılması amaçlanmıştır. Bir başka anlatımla, söz konusu kanun ve uygulamaların hedefi olarak doğrudan azınlıklar gösterilmemekle birlikte temel hedef, Türk ulusu tanımlaması içinde yer almayan bu unsurların Türkleştirmeleri olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden itibaren başlayan ve Tek Parti dönemi açısından son halka işlevi gören varlık vergisi öne çıkmaktadır. Varlık Vergisi Kanunu, 12 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun gereğince, vergilerini ödeyemeyenlerin gayrimenkullerine el konmuş ve yine bunların satışı neticesinde vergi borcunu ödeyemeyenler ise Doğu Anadolu’da çalışma kamplarına gönderilmiştir (Okutan, 2004: 270, 274, 280).¹³

Türkler ve Ermeniler arasında sorunlu bir yapıya oturan bu ilişkiler yumağı, 1960’lı yılların ortasına kadar görece bir durgunluk dönemi yaşamıştır. Ancak

¹² Oran (2004: 67-68), Lozan Antlaşması ile hem gayrimüslimlere getirilen hakların tam olarak uygulanmadığını hem de azınlıkların korunması ile ilgili III. Kesimde gayrimüslimler dışındaki kimi gruplara da haklar getirilmesine rağmen bunun kabul edilmediğini ve uygulanmadığını belirtmektedir. Buna göre; Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler gibi daha küçük gayrimüslim gruplar dışarıda bırakılmakta ve haklar, başından itibaren sadece geleneksel üç büyük azınlık grubu olan Ermeni, Musevi ve Rumlara uygulanmaktadır. Oran, yine şu noktayı da vurgulamaktadır: “Lozan’da gayrimüslimlerin yalnızca üç gruptan (Rum, Ermeni, Musevi) ibaret olduğu sanısı Türkiye’de o denli yaygındır ki, içlerinde tanınmış profesörler, tarihçiler ve üst düzey yargıçlar da bulunan çok sayıda insan, söz konusu kesimde “Rum, Ermeni ve Museviler”den söz edildiğini sanır, söyler ve yazar.”

Timur (2001: 91) da konuyla ilgili olarak şu tespiti yapmaktadır: “Lozan’da Ermenilere ‘azınlık hakları’ tanınmış, fakat Kemalist dönemde laik ve eşitlikçi mevzuata rağmen kendilerine ‘tam hisseli vatandaş’ muamelesi yapılmamıştır.”

¹³ Hem Varlık Vergisi’nin sonuçları hem de söz konusu dönem içerisinde azınlıkları etkileyen önemli düzenleme, olay ve kanunlar için bkz. M. Çağatay Okutan, Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004. Ayrıca Varlık Vergisi’nin Türkiye’de dönemin basınındaki yansımalarını ve Varlık Vergisi yıllarında ırkçı ve milliyetçi söylemleri ele alan bir çalışma için bkz. İlksen Selime Dinçtürk, Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında İrkçi ve Milliyetçi Söylemler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004. Çalışma kapsamında dönemin basınının siyasal iktidardan bağımsız hareket etmediği ve Varlık Vergisi’nin uygulandığı zaman diliminde azınlıkları hedef alan yazılar aracılığıyla ırkçı bir söylemi taşıdığı saptanmıştır (Dinçtürk, 2004: 177).

Ermenilerin “soykırımın ellinci yılı” olarak kabul ettikleri 1965 yılının öncesinde bu sorun yeniden tırmanmaya başlamıştır. 1970’lerin başından itibaren ise uluslararası düzeyde özellikle Amerika ve Fransa’da yükselişe geçen örgütlü etkinlikler terör ve cinayet olaylarına dönüşmüştür. Bu süreç içerisinde terör örgütü ASALA tarafından dünyanın birçok yerinde Türk diplomatlarına ve Türk Hava Yolları gibi Türk kuruluşlarına saldırılar ve suikastler düzenlenmiştir (Kongar, 2006: 108-109).

Bir başka anlatımla, Ermeni sorununun terör eylemleri ve masum insanların öldürülmesi aracılığıyla uluslararası forumlara taşınmaya çalışıldığını belirten Timur (2001: 95, 16), bu olayları şu şekilde analiz etmektedir:

“1974’te Ermeni terör örgütü ASALA’nın başlattığı suikast girişimlerinin yarattığı ortamda Ermeni tezleri giderek katılaşmış, gerçeklerden uzaklaşmış ve ileri sürülen iddiaları kabul etmeyenler baskı ve tehditle karşılaşmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Ermeni kırımını Nazilerin soykırımıyla aynı kefeye konmuş, hatta Hitler’in İttihatçılardan esinlendiği ileri sürülmüş ve 1915-1917 arasında bir buçuk milyon (hatta bazılarının göre iki milyon Ermeninin öldürüldüğü ileri sürülmüştür... ASALA terörü 1975’te başladığı için, bizde bazı çevreler bunları 1974 Kıbrıs müdahalesine bağlamışlardır. Oysa bu gelişim, Ermeni diasporasının üçüncü neslinin yaşadığı ‘kimlik krizi’ ve bunu harekete geçirmekte önemli bir rol oynayan Lübnan savaşıyla yakından ilgilidir. Çünkü, unutmamalı ki terörist eylemleri Lübnan Ermenileri başlatmışlarsa da bunları dünya çapında politize eden ve bazı mesajları Batı kamuoyuna ileten özellikle Fransız ve Amerikan Ermenileri olmuştur.”

Ülkeler bazında ele alındığında; günümüzde de Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin önünde birtakım engeller ve sorunlar bulunmaktadır. Taraflar arasındaki ilişkinin normalleşmesi ile öncelikle diplomatik ilişkilerin kurulması, sınırların açılması ve hepsinin özünde bu iki toplumun yakınlaşabilmesi anlatılmaktadır. Bu bağlamda dört temel anlaşmazlık; “Dağlık Karabağ ihtilafı”, “sınırın tanınması sorunu”, “kapalı sınır meselesi” ve tarihsel süreç içerisinde günümüze dek gelen “soykırım iddiaları” şeklinde sıralanmaktadır. Buradaki sorunların bazıları görece güncel bir nitelik taşımakla birlikte özellikle soykırım iddiaları olmak üzere iki toplum arasında yaşanmış ortak tarihi acılardan kökenlenen bir tabloyu da yansıtmaktadır (Görgülü, 2008: 5; Akgün, 2008: 1).

Dolayısıyla günümüzde Ermeni sorunu, “tarihe dönme, yakın geçmişi sorgulama ve yeni bir kimlik arama sorunlarıyla iç içe” bir nitelik taşımaktadır (Timur, 2001: 19).

Bu bağlamda soykırım konusu, Diaspora’da¹⁴ ortak bir aidiyet ve kimlik üretmek noktasında Ermenistan’a kıyasla çok daha güçlü bir biçimde devreye girmektedir (Akçam, 2000: 23-24). Buna koşut olarak, Ermeni kimliğinin içinde başından beri sürgün ve göç teması da bulunmaktadır. Dolayısıyla diaspora olma durumu, hem kültürel hem de bireysel bağlamda tutunacak bir dal, bir aidiyet, kısacası bir kimlik yaratımını kaçınılmaz kılmaktadır (Temelkuran, 2009: 224, 288). Bir başka anlatımla, özellikle Diaspora’da Ermeni kimliğini biçimlendiren unsurlar olarak tehcirle oluşan Diaspora’nın kendisi ve soykırım iddiaları merkezi bir yer işgal etmektedir (Çakıllıkoyak, 2005: 105).

Günümüzde iki ülke ve toplum arasında sağlıklı ilişkilerin tesis edilmesi önünde temel engeller olan bu sorunlara ilişkin şunlar söylenebilmektedir (Görgülü, 2008: 8):

“Sonuç olarak, sınırın tanınması meselesi ve Dağlık Karabağ sorunu iki ülke ilişkilerinin normalleşmesinin önündeki temel engeller olarak göze çarpmaktadırlar. Bu sorunlara ek olarak “soykırım” iddialarının üçüncü ülke parlamentolarında kabul edilmesi sürecinin hızlanmış olması ve Ermenistan eski Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan’ın başkanlığa geldiği 2001 yılından itibaren Ermenistan’ın bu iddiaları bir iletişim stratejisi olarak desteklemesi de ilişkilerin normalleşmesini engellemiştir. İki taraf arasında diplomatik ilişki tesis edilmesi ve kapalı sınır probleminin çözülebilmesi için, normalleşme sürecini artık girift bir hal almış olan bu sorunun cenderesinden kurtarmak elzem görülmektedir.”

Bu bağlamda tehcir ve bu süreçte yaşanan olaylar, Türkler ile Ermeniler arasında yalnızca bir tarihsel husumet olarak kendini göstermemektedir. Bunun yanı sıra bu konu, iki toplum ve ülke arasında günümüze etkileyen kalıcı bir siyasi dava olarak algılanmaktadır (Mahçupyan, 2005: 201). Buna paralel biçimde başta Dağlık Karabağ ihtilafı gibi bazı güncel sorunlar bulunmakla birlikte Türk-Ermeni ilişkilerindeki sorunlu yapı temel olarak “tarih”ten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sorunlu bir yapıya oturan bu tarih ise görece aktüel olan Karabağ ihtilafı ve diğer sorunlar konusunda Türkiye’nin takındığı tutumun çerçevesini de belirlemektedir (Akçam, 2000: 18-19).

Türk ve Ermeni ilişkilerinde günümüzde yaşanan anlaşmazlıkların ya da kargaşanın özünde bir tarih-hukuk çelişkisi olarak tanımlanabileceğini belirten Yerasimos (2002: 10) ise bu çelişkiye şu şekilde açıklık getirmektedir:¹⁵

¹⁴ Diaspora, “bir halkın veya toplumun dünyanın değişik yerlerine dağılmasını karşılamak için kullanılır” (Çakıllıkoyak, 2005: 110).

¹⁵ Dink (2006: 18) de Türkiye ve Ermenistan ile Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkisizliğin en temel nedeni olarak tarih ve tarihten günümüze süregelen karşılıklı algılamayla ilgili psikolojik duruşları

“Tartışma bir uluslararası hukuk terimi olması gereken ancak çeşitli biçimlerde algılanan ve zamanla değişen, hatta yozlaşan ‘soykırım’ terimi etrafında dönmektedir. Bu tartışma içinde ise taraflar tarihi seçici (selektif) bir biçimde kullanmaktadır. Yani tarih, olayları belli bir neden-sonuç ilişkisi içinde anlatan, kendi içinde bir tutarlılığı olan bir tüm olmaktan çıkıp, herkesin hukuki ya da hukukvari argümantasyonuna uygun düşecek kanıtları çekip çıkardığı bir bilgi-belge ambarı olarak kullanılmakta ve böylece, tarih hukukun tutsağı olmaktadır. Oysa, hukukun amacı bir şeyi kanıtlamak, tarihin ise izah etmektir.”

Konunun bir başka önemli boyutunu, günümüz açısından özellikle 2000’li yıllardan bu yana soykırım iddiaları ile ilgili üçüncü ülke parlamentolarında birtakım kararların alınması ve bu yönde yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır. Bu gelişmeler, 2001 yılında Ermenistan’da Robert Koçaryan’ın başkanlığa seçilmesi sonrasında soykırım konusunun hükümet gündemine dahil olarak bir iletişim stratejisi haline gelmesi ve Ermeni Diasporası’nın konunun uluslararası bir karakter kazanması yönündeki yoğun çabaları ile koşut bir nitelik taşımaktadır (Görgülü, 2008: 13-14). Örneğin 2001 yılına, Fransa’nın Ermeni soykırımı iddialarını tanıyan bir yasayı kabul etmesi damgasını vurmuştur. Fransa Ulusal Meclisi, 18 Ocak 2001 tarihli oturumunda “Fransa 1915 Ermeni soykırımını tanır” biçimindeki tek maddeden oluşan yasa teklifini görüşerek oy birliği ile kabul etmiştir. Bu süreç içerisinde dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac da 30 Ocak 2001 tarihinde söz konusu yasayı onaylamış ve yasa yürürlüğe girmiştir (Seki: 116-117, 159, 165).¹⁶

Buna koşut olarak hem Türkiye’de hem de Türkiye ile Ermenistan arasında birtakım olaylar ve gelişmeler yaşanmıştır ve halen de bu yönde gelişmeler yaşanmaya devam etmektedir.

Bu gelişmeler kapsamında medya ve kamuoyu gündemi açısından öne çıkan ve dikkat çeken bir başka önemli olay da yazar Orhan Pamuk’un Kürtler ve Ermenilerle

göstermekte ve şu noktalara dikkat çekmektedir: “Şu bir gerçek ki, her iki taraf da birbirine karşı duruşunda huzursuz ve sağlıksız. Saptama ağır gelse de, itiraf etmek gerekir ki; Ermeniler travmalarıyla, Türkler de paranoyalarıyla birbirlerine nazaran iki klinik vaka konumundalar. Her ikisinin de kimliğinde diğeri “öteki”dir ve bu “ötekilik” bir tür vazgeçilemez varlık halidir.”

Ancak, Hanioglu (2009: 247)’nin belirttiği ve örneklendirdiği üzere, “1915 öncesi toplumsal gerçeklikte Müslümanlar ve Ermeniler birbirleri için “Öteki” olabildiği kadar “biz” içinde de birleştikleri bir dünyada yaşıyorlardı.”

¹⁶ 1999-2003 yılları arasında bu konuda yaşanan gelişmeler ve bunların dünya basınındaki yansımaları için bkz. Yusuf Seki, *Dış Basında Ermeni Meselesi (1999-2003)*, Ankara: Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004: 27-177, 217-220. Benzer şekilde hem Ermeni soykırımı iddialarının yabancı parlamentolarda ele alınması konusunda hem de tarihsel süreçte 1774-2005 aralığındaki gelişmelerin kronolojisi için bkz. Bilal Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, 4. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2007: 34-39, 271-455.

ilgili açıklamaları olmuştur. İsviçre’de yayımlanan Das Magazin adlı dergide yer alan ve Türkiye’de Aktüel dergisinin Şubat-Mart 2005 sayısında çevirisine yer verilen röportajda Orhan Pamuk tarafından yapılan “30 bin Kürdü ve 1 milyon Ermeni’yi öldürdük” açıklaması, bu bağlamda büyük yankı uyandırmıştır. Gelişmeler doğrultusunda Orhan Pamuk hakkında açıklamalarından dolayı dava açılmış ve sonrasında davanın düşmesi ile olay sonuçlanmıştır.

Türkiye’de medya ve kamuoyu nezdinde son derece dikkat çeken ve Boğaziçi Üniversitesi’nde ilk etapta 25-27 Mayıs 2005 tarihlerinde yapılması planlanan “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” adlı konferans da geniş yankı uyandırmış ve tartışmalara neden olmuştur. Konferans, öncelikle 23-25 Eylül’e ertelenmiş ve sonrasında mahkemenin yürütmeyi durdurma kararıyla durdurulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda söz konusu konferans, 24-25 Eylül 2005 tarihlerinde Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir.¹⁷

Bir başka trajik olay da Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink’in 19 Ocak 2007 tarihinde cinayete kurban gitmesidir. Hrant Dink, Ermeni sorunu ve soykırım konusundaki yaklaşımları, yazıları ve açıklamaları ile dikkat çekmiştir. Hrant Dink de Orhan Pamuk gibi Ermeni sorunu, soykırım konusu ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkındaki açıklamalarından¹⁸ dolayı yargılanmış, ceza almış ve cezası ertelenmiştir. Son derece üzüntü verici olan Hrant Dink cinayeti de hem dünya kamuoyunda hem de Türkiye kamuoyunda ve medyada geniş yankı uyandırmış ve tepkilere neden olmuştur.

Yine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın internet sitesinde (www.mfa.gov.tr, 2009) Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri başlığı altında verilen bilgilere göre; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı tarafından dönemin Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan’a Türk ve Ermeni tarihçilerinin ortak katılımı ile 1915 olaylarının araştırılmasına yönelik çalışmalar yapmak amacıyla bir Ortak Tarih Komisyonu kurulması önerisinde bulunulmuştur. Ancak bu konuya yönelik olarak somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Bir başka önemli gelişme ise Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan’ın davetine icabet ederek, Türkiye ve

¹⁷ “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” adlı konferansın gerçekleşme sürecinin geniş ve detaylı öyküsü için bkz. Sedat Şenoğlu, Halil Bertay ile Söyleşi. Ermeni Konferansı’nın Ardından... , Toplumsal Tarih, Sayı: 143, 2005.

¹⁸ “Hrant Dink’in, Ermeni diasporası ve Türk resmi tezi karşısındaki ‘yerleşik kanaatleri zorlayan’ özgün tutumu, onu özellikli bir yerde konumlandırıyordu” (Göktaş, 2009: 13). Medya, yargı ve devlet bağlamında Hrank Dink cinayetini detaylı biçimde ele alan bir çalışma için bkz. Kemal Göktaş, Hrant Dink Cinayeti. Medya, Yargı, Devlet, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2009.

Ermenistan futbol milli takımlarının 6 Eylül 2008 tarihinde Ermenistan'ın başkenti Erivan'da gerçekleştirilen karşılaşmasına gitmesi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde (www.mfa.gov.tr, 2009) ziyaretin gerçekleşme nedeni olarak “iki ülke ilişkilerinde önemli fırsatlar sunan bir anlam taşıması ve söz konusu ziyaretin bölgede yeni bir dostluk ikliminin oluşmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmesi” gösterilmektedir.

Son dönemde de Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerde filizlenmeye başlayan birtakım gelişmeler yaşanmaktadır. Bu bağlamda, İsviçre'nin arabuluculuğunda iki ülke arasında ikili ilişkilerin normalleşmesi amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır. 22 Nisan 2009 tarihli Türkiye ve Ermenistan Dışişleri Bakanlıkları ile İsviçre Federal Dışişleri Bakanlığı'nın ortak açıklamasında “ikili ilişkilerin normalleştirilmesi, iyi komşuluk ve karşılıklı saygı çerçevesinde geliştirilmesi ile tüm bölgede barış, güvenlik ve istikrarın ileri götürülmesi için iki ülkenin yoğun çaba gösterdiklerine” vurgu yapılmıştır. Ayrıca bu doğrultuda kapsamlı bir çerçeve üzerinde mutabık kalındığı ve bir yol haritasının belirlendiği de belirtilmektedir (www.mfa.gov.tr, 2009).

Bu süreç içerisinde yine söz konusu ülkelerin dışişleri bakanlıklarınının 31 Ağustos 2009 tarihli ortak basın açıklaması ise son derece önemli gelişmelere ve atılacak adımlara işaret etmektedir. Buna göre; söz konusu açıklamada Türkiye ve Ermenistan'ın parafladıkları “Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü ile İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolüne dair iç siyasi iştişareleri başlatma hususunda mutabakata vardıkları” duyurulmaktadır (www.mfa.gov.tr, 2009). Bu protokollerden biri olan “Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokol” iki ülke arasındaki sınırın karşılıklı olarak tanınmasını öngörürken, “Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti Arasında İlişkilerin Geliştirilmesi Dair Protokol”ün en önemli odağını ise sınırların açılması konusu oluşturmaktadır (www.bbc.co.uk, 2009).¹⁹ Söz konusu süreç sonucunda iki ülke arasında “Türkiye Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına

¹⁹ Protokol metinleri için bkz.

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090901_turkey_protocole.shtml,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090901_protocole_enhancement.shtml ve

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/PROTOKOL_15.pdf, (27.09.2009).

Dair Protokol”, 10 Ekim 2009 tarihinde İsviçre’nin Zürih kentinde imzalanmıştır (www.mfa.gov.tr, 2009).²⁰

Bu bağlamda, Türkiye ve Ermenistan arasında ilişkilerin kurulması ve normalleşmesine yönelik süreç ve gelişmelerin alacağı seyir doğrultusunda iki toplumun birbirlerini algılamasında da bir normalleşmenin yaşanması söz konusu olabilecektir. Potansiyellerin yaşama geçmesi ise bu tarz süreçlerin karşılıklı tanıma, anlama ve diyalog temeli üzerinde kurulmasına ve kararlı bir şekilde sürdürülmesine bağlı bulunmaktadır.

Son olarak, hem Türkiye’de yaşayan etnik bir grup olarak farklı bir etnik kimliği taşıyan hem de Lozan’a göre azınlık statüsünde olan Ermeniler ile ilgili şu temel bilgiler verilebilmektedir (Oran, 2004: 50):

“Büyük çoğunlukla Gregoryen Ortodoks olan, az miktarda Katolik ve Protestan da içeren bu halk, Anadolu’nun otokton ahalisindedir. Hem etnik hem dinsel hem de dilsel bakımdan farklılık arzeden Ermeniler, İttihat ve Terakki’nin 1915 Tehcirindeki katliamlar ve ayrıca göç nedenleriyle çok azalmışlardır. Gerçi, Anadolu’da ve özellikle Doğu Karadeniz bölgesindeki dağlık kesimlerde Tehcir’den kurtulmak için zamanında ihtida etmiş (Müslüman olmuş) Ermeni kökenli bir nüfusun yaşadığı ve bu dindar Müslüman insanların hiç farkında olmadan yerel dil olarak Ermenice konuştukları bu işleri bilenler için bir “açık sır”dır ama, Ermenilik bilinci taşıyan Ermeniler esas olarak İstanbul’da otururlar ve sayıları 55.000-60.000 kadardır. Gregoryen Ermeniler Kumkapı’da Fatih’in girişimiyle 1461’de kurulmuş Ermeni Patrikhanesine bağlıdırlar. Ermenilerin Ermenice olarak çıkardıkları *Jamanak* ve *Marmara* adlı iki tane gündelik, Türkçe ağırlıklı olarak çıkardıkları *Agos* adlı bir de haftalık gazeteleri yayımlanmaktadır.”

1.2. Amaç

Çalışmanın genel amacı, kültürlerarası iletişim bağlamında Türk yazılı basınında, araştırma kapsamında seçilen Ermenilerle ilgili olayların ve Ermeni kimliğinin hangi içeriksel özellikler ile sunulduğunu ve hangi söylem pratikleri aracılığı ile inşa edildiğini incelemektir. Çalışmada, bu doğrultuda şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ermeniler ile ilgili olaylar, hangi gazete yazı türleri ile verilmiştir?
2. Ermenilerle ilgili olayların, haber hiyerarşisi açısından gazetede ki önemi nedir? Bu bağlamda, haberler gazetelerin hangi sayfalarında yer

²⁰ Protokolün imzalı metni için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/turkiye-ermenistan-turkce.pdf>, (03.11.2009).

almaktadır? Ermenilerle ilgili olarak gazetelerde yer alan gazete yazı türlerinin sayfa içindeki konumu nedir? Gazete yazı türünün kapladığı alan ne kadardır?

3. Ermenilerle ilgili olaylarda konu hangi boyutları ile alınmıştır? Bir diğer anlatımla, yazılarda işlenen temalar nelerdir?
4. Gazete yazı türünün kaynağı nedir?
5. Ermenilerle ilgili haberlerde görsel materyallerin kullanım oranı nedir?
6. Yazılarda hangi haber aktörlerine sıklıkla yer verilmektedir?
7. Yazılarda hangi kurumların adı sıklıkla geçmektedir?
8. Gazete yazı türlerinde haber aktörlerinden nasıl söz edilmektedir?
9. Yazıların Ermeniler ile ilgili olaylara ilişkin tutumu ve Ermeni kimliğine yönelik gönderimleri nasıldır?
10. Örnek olarak seçilen gazetelerde, her iki örnek olaya ilişkin yayımlanan haberlerde makro ve mikro düzeydeki ideolojik üretim nasıldır?

1.3. Önem

Farklı kimliklere, kültürlere ve dolayısıyla farklı aidiyet bağlarına sahip insanların birbirlerini tanıması ve anlamasının yolu, bir araya geliş ve diyalogdan geçmektedir. Böylesi bir diyalog, her türlü olay ve durumu biz-onlar kategorileştirmesi ile tanımlayıp ayırıcı, dışlayıcı, ötekileştirici, sınır koyucu bir söylem ve eylem evreni üzerinden üreten farklılıklar arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve çözüm sürecine girmesi için başlangıç noktası niteliğindedir (Akçam, 2001: 13).

Söz konusu bir araya geliş ve diyalogun önemli bir boyutunu da farklı toplumların, grupların, etnik kimliklerin vb. birbirini nasıl anlamlandığı oluşturmaktadır. Çünkü bu karşılıklı anlamlandırma, tanımlama ya da adlandırma, bir araya geliş ve diyalogun biçimsel ve içeriksel koşullarını da önemli ölçüde belirlemektedir. Günümüz dünyasında da basın, bu bakımdan insanların temel referans çerçevelerinden son derece önemli bir tanesi olarak işlev görmektedir.

Özünde bir tanıma ve anlama faaliyeti olan sosyal bilim de eğer isterse, bu bir araya geliş ve diyalogun yolunun açılmasına önemli katkılarda bulunabilir. Sosyal

bilim, bu süreçte söz konusu anlamlandırma faaliyetlerinin nasıl ve ne düzeyde olduğunu berraklaştırarak bir katalizör rolü oynayabilir. Diyaloğun önündeki engel ve sorunların neler olduğunun netleştirilmesi ve çözüm yollarının araştırılması, bu doğrultuda yapılacak çalışmaların en önemlileri içerisinde yer almaktadır. Sosyal bilim, sadece süreci dışarıdan gözleyip, tarafların birbirlerine nasıl baktıklarını, hangi bağlamlar içinde nasıl göründüklerini ve konumlandırıldıklarını gösterebilse bile büyük bir görev yerine getirmiş olacaktır. Böylelikle, tarafların kendi ve ötekini nasıl anlamlandığı ortaya çıkartılıp, kendi ve öteki olarak konumlandırılan hakkında yeniden düşünme olanaklarının da önü açılmış olacaktır (Akçam, 2001: 13-14).

Bu bağlamda çalışmanın temel önemi; Türkiye’de yazılı basında Ermeni kimliği örneğinde etnik kimliğin niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla nasıl sunulduğunu araştırması ve irdelemesinden ileri gelmektedir. Bir başka anlatımla, Ermeni kimliği ile ilgili olayların ve bu olaylarda etnik kimliğe ilişkin göndermelerin, nasıl haberleştirildiği incelenerek, sosyal bilimin özünde yer alan anlama ve tanıma işlevine bu açıdan katkıda bulunmaktadır. Çalışmanın bir diğer boyutundaki önemi ise kültürlerarası iletişim bağlamında ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Türkiye’de kültürlerarası iletişim çalışmaları içerisinde yer alan araştırmaların sayısı, gerek nicel gerekse nitel açıdan azdır. Özellikle, aidiyet tasarımlarını oluşturan öğelerin ülke içindeki farklı kimliklenmelerin birbiri ve farklı uluslar ile iletişim sürecini nasıl etkilediği konusu üzerine yapılmış yeterli sayıda özgün çalışma bulunmamaktadır.

Dolayısıyla, Türkiye’de kültürlerarası iletişim perspektifinde yapılan araştırmalarda, kültürel kimliklerin teması konusu ve özellikle hemşehrilik bağı, etnik kimlik ve mezhep aidiyeti gibi kimlik kurucu öğelerin kültürlerarası iletişimde oynadığı role dikkat edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de kültürlerarası iletişim çalışmalarında yeterli sayıda özgün çalışmanın mevcut olmaması (Binark 2006: 86) nedeniyle çalışmanın bu bağlamda medyada farklı etnik grupların temsili ile konuya yaklaşarak gerçekleştirilmesi, hem gazetecilik hem de kültürlerarası iletişim literatürüne katkı sağlamaktadır.

Daha spesifik bir açıdan değerlendirildiğinde ise çalışma; kültürlerarası iletişim, medya, kimlik ve bu bağlamda farklılıkların medyada temsili gibi konulara ilgi duyan akademisyenler ve özellikle iletişim öğrencileri açısından bir kaynak niteliği

taşımaktadır. Medya profesyonelleri ve gazetecilik bağlamında ise çalışma, kuramsal çerçeve ve araştırma bulgularından hareketle konuyla ilgili birtakım önerilerin getirilmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışma, kendi perspektifinden hareketle Ermeni sorunu ile ilgili siyasal bağlam açısından önemli bir kuramsal tartışmayı ve araştırma bulgularını ortaya koyması açısından da önemli görülmektedir. Buna paralel olarak çalışma, Ermeni sorunuyla bağlantılı olarak, ilgili siyaset repertuarına medya temsilleri açısından önemli katkılar koymaktadır.

1.4. Varsayımlar

Çalışmanın sorunsalı araştırılırken şu noktalar birer varsayım olarak kabul edilmiştir:

1. Türk basınında Ermenilerle ilgili olayların, gelişmelerin ve buradan hareketle Ermeni kimliğinin sunumunun niceliksel ve niteliksel açıdan çözümlenmesinde kullanılan içerik analizi ve eleştirel söylem çözümlemesi geçerli ve güveniliridir.
2. Araştırma kapsamında incelenen Ermenilerle ilgili olaylar ve gelişmeler, bu olaylar bağlamında incelenen gazetelerin Ermeni kimliğine yaklaşımını yansıtmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da temel sınırlılığını zaman faktörü oluşturmaktadır. Hem zaman sınırlılığı ile hem de araştırma kapsamı ile bağlantılı olarak uygulama aşamasında haberlerde incelenecek değişkenlerin sınırlı tutulması gerekmektedir. Ayrıca, araştırma kapsamında verilerin elde edilmesi amacıyla incelenecek materyaller, gazeteler ile sınırlı tutulmuştur. Bu doğrultuda, Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri örnekleminde araştırma yürütülmüştür. Dolayısıyla, söz konusu gazetelerde Ermeni kimliğinin haberlerde nasıl sunulduğunu inceleyen bu çalışmadan elde edilen bulgular; ele alınan dönemler, olaylar ve gazeteler ile sınırlıdır.

Bu doğrultuda ilk olay, Fransa Parlamentosu tarafından kabul edilen Ermeni Soykırımını yasasının 29 Ocak 2001 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından onaylanmasıdır. Bu olaya ilişkin gazete yazı türleri, örneklem dahilindeki

gazetelerde 24.01.2001-03.02.2001 tarihleri arasında incelenmiştir. İkinci olay olarak ise Türkiye’de Bilgi Üniversitesi’nde 24-25 Eylül 2005 tarihinde düzenlenen “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” başlıklı konferans araştırmaya dahil edilmiştir. Bu olaya ilişkin gazete yazı türleri de örneklem dahilindeki gazetelerde 19.09.2005-30.09.2005 tarihleri arasında incelenmiştir. Sınırlılıklar ile ilgili son olarak içerik çözümlemesi kapsamında gazete yazı türleri genel olarak incelenirken, eleştirel söylem çözümlemesi ise sadece haberler ile sınırlı tutulmuştur.

2. YÖNTEM

Çalışmanın kuramsal tartışma ve kuramsal çerçeve kısımlarına yönelik olarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırma kapsamında Türk yazılı basınında Ermeni kimliğinin sunumunu niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla incelemek amacıyla da içerik analizi ve eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmanın kuramsal çerçeve ve tartışma kısmında literatür taraması kapsamında; kültürlerarası iletişim olgusu ve kimlik sorunsalı, kültürlerarası iletişimi etkileyen faktörler ve bariyerler, medyada stereotipler ve önyargıların üretimi, kültürlerarası iletişim sürecinde medyanın rolü, öteki ve ötekileştirme sürecinde medyanın rolü, kimlik, medyanın kimlik oluşum sürecindeki etkileri, kolektif kimlikler, medyada kimliklerin temsili, haber üretim süreci, haber söylemi ve medyada etnik kimliklere ilişkin konuların temsili, medyada milliyetçilik ve ırkçılık, medya ve çokkültürlülük, Türkiye’deki etnik grup ve kimlikler ile Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihsel arka planı ve günümüzdeki yansımaları konuları irdelenmiştir.

Çalışmanın uygulama aşamasında, seçilen Ermeni kimliği örneğinde etnik kimliğin yazılı basındaki sunumunun niceliksel boyutunu incelemek amacıyla veri toplama tekniği olarak içerik analizi kullanılmıştır. Bu bağlamda, içerik analizi ile çalışmanın örneklemini oluşturan gazetelerde; Ermeniler ile ilgili olayların, gelişmelerin ve bunlar üzerinden basının Ermeni kimliğine yaklaşımının nasıl haberleştirildiği; gazete yazı türü, sayfa numarası, konumu, boyutu, görsel materyal kullanımı, gazete yazı türünün kaynağı, konu ya da temalar, gazete yazı türünde adı geçen kişiler ve

kurumlar, başlığın ve gazete yazı türünün tonu, haber aktörlerinden söz edilme biçimleri ve biz-onlar vurgulaması gibi önemli noktalar ortaya çıkarılmıştır. Ermenilerle ilgili olayların, gelişmelerin ve sorunların yazılı basındaki sunumunun niteliksel boyutunu ortaya koymak için ise eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, Türk yazılı basını oluşturmaktadır. Türk yazılı basını içerisinde hem medya grupları içerisinde yer alan hem de çok ortaklılık ya da tek başına var olma gibi farklı bir yapılanmaya sahip gazeteler bulunmaktadır. Bu gazeteler; “Hürriyet, Milliyet, Posta, Radikal, Fanatik, Referans, Vatan, Turkish Daily News, Sabah, Takvim, Pas Fotomaç, Günaydın, Akşam, Güneş, Tercüman, Habertürk, Türkiye, Zaman, Today's Zaman, Dünya, Yeni Şafak, Star, Bugün, Taraf, Olay, Cumhuriyet, Birgün, Evrensel, Vakıf” olarak sıralanabilmektedir (Kara, 2008: 34-36).

Sermaye-sahiplik yapıları, tirajları, politik yelpazenin belli başlı farklı konumları içerisinde yer almaları, farklı düşünce çizgilerine sahip olmaları ve buna koşut olarak farklı okur kitlelerine hitap etmeleri ve yaygın düzeyde yayın yapmaları açısından “Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman” gazeteleri araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

Örnekleme dahil edilen gazeteler, öncelikle sahiplik bakımından farklıdır. Buna göre Cumhuriyet gazetesi çok ortaklı bir yapıya (vakıf yapılanması-Cumhuriyet Vakfı) sahip olup, yayın holdinglerinden farklı bir oluşum göstermektedir (Kara, 2008: 36; Halıcı, 2007: 123). Hürriyet gazetesi, Doğan Grubu içerisinde yayın faaliyetini sürdürmektedir. Zaman gazetesi ise Feza Gazetecilik A.Ş. bünyesinde yer almaktadır (www.zaman.com.tr, 2010). Zaman ve Samanyolu grupları arasında organik bir ilişki bulunmamakla birlikte Gülen cemaati ile bağından söz edilmektedir (Kara, 2008: 34).

Örneklem dahilindeki gazetelerin seçiminde etkili bir diğer faktör tirajdır. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesi, tiraj açısından diğer gazetelerden farklı bir özellik sergilemektedir. Cumhuriyet gazetesi, tiraj açısından Türkiye'deki yazılı basın içerisinde başı çeken gazeteler arasında yer almamaktadır. Ancak Cumhuriyet gazetesinin, kısa adı “cumok” olan Cumhuriyet gazetesi okurları adı altında örgütlenen kendine özgü bir okur kitlesi vardır (bkz. www.cumok.org). Bu bağlamda Arslan (2005: 123)'ın belirttiği üzere araştırmanın örneklemine oluşturan her üç gazetenin de temsil ettikleri sınıflandırma kategorisi açısından tiraj olarak ilk sıralarda yer aldığı

söylenmektedir. Örnekleme içerisindeki gazetelerin son dönem tirajları şu şekilde bir tablo oluşturmaktadır (www.medyatava.com, 2010):

Tablo 2. Örnekleme Dahilindeki Gazetelerin Son Dönem Tirajları

Tarih Aralığı	Zaman	Hürriyet	Cumhuriyet
09.11.2009 - 15.11.2009	846.809	455.927	56.936
16.11.2009 - 22.11.2009	853.300	446.441	54.709
23.11.2009 - 29.11.2009	850.165	432.229	51.589
30.11.2009 - 06.12.2009	829.116	450.950	52.903
07.12.2009 - 13.12.2009	815.467	453.509	54.158
14.12.2009 - 20.12.2009	812.588	446.382	53.130
21.12.2009 - 27.12.2009	815.132	448.545	53.959
28.12.2009 - 03.01.2010	814.826	490.148	54.349

Kaynak: www.medyatava.com, 2010.

Örneklemedeki gazetelerin belirlenmesinde bir başka önemli faktör olarak söz konusu gazetelerin siyasal yelpazenin farklı konumlarında yer alması ve buna koşut olarak farklı düşünce çizgilerinde yayın yaparak farklı okur kitlelerine hitap etmesi gösterilebilir. Örneğin İrvan (1997: 3-4), “Dış Politika ve Basın: Türk Basınındaki Dış Politika Haberlerinin Gündem Belirleme Yaklaşımı Açısından Çözümlemesi” başlıklı doktora tez çalışmasında Milliyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerini örnekleme dahil etmiştir. Çalışmada gazetelerin seçiminde kullanılan ikinci ölçüt olarak, İrvan’ın kamu gündemini ortaya koymak amacıyla yaptığı anket sonucunda kendilerini politik yelpazenin sağında ve solunda gören deneklerin en çok tercih ettikleri gazete ölçütü kullanılmıştır. Buna göre, anket sonucunda siyasal yelpazenin solundakilerin Cumhuriyet gazetesini tercih ettikleri ve sağındakilerin de Zaman gazetesini tercih ettikleri bulgulanmış ve bu ölçüt baz alınarak Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri örnekleme dahil edilmiştir.

Gazetelerde Türkiye’deki İranlı muhaliflere yönelik siyasal şiddet haberlerinin çözümlendiği bir başka araştırmada da siyasal yelpazenin farklı konumları temel alınarak gazeteler seçilmiştir. Burada adı geçen üç gazete bağlamında bakıldığında; belirtilen çalışmada Hürriyet gazetesi “merkez”, Cumhuriyet gazetesi “sol” ve Zaman gazetesi de “İslamcı” kategorileri temsil etmek üzere örnekleme dahil edilmiştir (Özer, 2000: 78-79). Yine seçim döneminde milliyetçiliğin gazetelerdeki yansımasının

incelendiği bir başka araştırmada ise Zaman gazetesi, “yenilikçi İslamcı siyasete dayanan görüşlerin temsiline aracı olan” bir gazete olarak değerlendirilmektedir (Köker vd. , 2009a: 82-83).

Ermeniler ile ilgili olarak 2000’li yıllardan günümüze hem önemli bazı konular gündeme gelmiş hem de siyasal, toplumsal, tarihsel, kültürel, hukuki, iktisadi boyutlarıyla olaylar ve gelişmeler yaşanmıştır. Ermeni kimliğinin incelenmesi amacıyla toplumda ve medyada geniş yankı uyandıran ve önemli olan gelişmeler seçilmiştir. Bu gelişmelerin, olayların ve konuların örneklemedeki gazetelerde temsil edilme biçimleri, olayın gerçekleşme tarihinin sistematik olarak beş gün öncesi ve beş gün sonrasına bakılarak analiz edilmektedir. İncelenen konular ve belirlenen tarih aralıkları şu şekildedir:

1. Fransa Parlamentosu tarafından kabul edilen Ermeni Soykırımı yasasının 29 Ocak 2001 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından onaylanması. Bu olaya ilişkin gazete yazı türleri, örneklem dahilindeki gazetelerde 24.01.2001-03.02.2001 tarihleri arasında incelenmiştir.
2. Türkiye’de Bilgi Üniversitesi’nde 24-25 Eylül 2005 tarihinde düzenlenen “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” başlıklı konferans. Bu olaya ilişkin gazete yazı türleri, örneklem dahilindeki gazetelerde 19.09.2005-30.09.2005 tarihleri arasında incelenmiştir.

Söz konusu olaylar ile ilgili örneklemedeki gazetelerde yer alan araştırma materyali içerisinde Ermeniler ile ilgili gelişmelere tam biçimde yer veren gazete yazı türlerinin yanı sıra konuya metin içerisinde bir paragraf gibi belli bir düzeyde yer veren yazılar da içerik analizine tabi tutulmuştur. Örneğin köşe yazıları içerisinde birkaç konu birlikte değerlendirilebildiği için içerisinde belirli bir kısımda Ermeniler ile ilgili olay ve gelişmelere de yer verilebilmektedir. Bu biçimde olan gazete yazı türlerinin ilgili kısımları da analize dahil edilmiştir. Ancak Ermeniler ile ilgili olay ve gelişmelere, metnin esas konusu içerisinde birkaç cümle şeklinde değinilip geçilmesi halinde ise bunlar analiz dışı bırakılmıştır. Ayrıca araştırmada ele alınan olayların yaşandığı ve

araştırmanın zaman dilimi içerisindeki dönemlerde Ermenilerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan başka bazı gelişmeler de içerik analizine dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında belirlenen tarih aralıklarında ele alınan olaylar ile yine bu tarih aralıklarında Ermeniler ile bağlantılı diğer gelişmelere ilişkin gazete yazı türleri, medya takip ve analiz şirketi PRNet arşivinden elde edilmiştir. Ayrıca PRNet üzerinden erişilemeyen ilgili gazete yazı türleri ve bunlar ile ilgili bilgilere de Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi'nden ulaşılmıştır. Örneklemdeki gazetelerde incelenen tarih aralıklarında araştırma materyali olarak toplam 544 gazete yazı türüne ulaşılmış ve analiz bu gazete yazı türleri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veriler ve Toplanması

Çalışma kapsamında belirlenen araştırma sorularına yanıt bulmak ve örneklem dahilindeki gazetelerde, Ermeniler ile ilgili haberler üzerinden Ermeni kimliğinin temsilini ortaya çıkarmak amacıyla içerik analizi ve eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. İçerik analizi kapsamında temel kategoriler saptanmış ve bu doğrultuda bir kodlama formu oluşturulmuştur. Örneklem içerisinde yer alan gazetelerde, Ermenilerle ilgili olayların ve Ermeni kimliğinin hangi söylem pratikleri aracılığıyla temsil edildiğini ortaya koymak için ise Teun A. van Dijk'in haber metinlerine uyguladığı eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır.

2.3.1. İçerik Analizi

İçerik analizi, “iletişimin açıklanan içeriğinin objektif, sistematik ve sayısal tanımlarını yapan bir araştırma tekniği” (Berelson, 1984: 14) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre de içerik analizi, “sosyal gerçeğin belirgin içeriklerinin özelliklerinden, içeriğin belirgin olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntem” olarak değerlendirilmektedir (Merten, 1983'ten akt. Gökçe, 2001: 25).

Bir başka tanımlamaya göre ise içerik analizinde bir metindeki birimler seçilmekte ve bu birimlerin niceliksel karakteri incelenmektedir. Bu süreçte birimler, sayısal olarak kodlanmakta ve istatistiksel analiz ile incelenmektedir. Ağırlıklı olarak tanımlayıcı düzeyde olan içerik analizi tekniği ile seçilen birimler ve analiz sonucunda ortaya çıkan dağılımlar aracılığıyla söylenenin doğasına ilişkin çıkarımlar

yapılabilmektedir (Erdoğan, 2003: 198). Berelson tarafından ortaya atılıp, Holsti ve Krippendorf tarafından geliştirilen içerik analizi tekniği, pek çok haber çalışması açısından yol gösterici olmuştur (İnal, 1996: 77).

İçerik analizi, özü itibariyle hem nitel hem de nicel bir araştırma tekniğidir (Wright, 1986: 125). Nitel çözümlenme; belirli bir zaman kesitinin belli bir anında, sınırlı sayıda çok önemli iletiler aktaran belli bir mesaj kaynağının, belli hedeflere yönelik öznel maksadını ortaya çıkarmak için yapılmaktadır (George, 2003: 10). Nicel analizde ise iletiler topluluğunun doğru bir temsilinin ortaya konması amaçlanmakta ve bu amacın gerçekleştirilmesinde nicellik önemli bir etmen olmaktadır. Çünkü nicellik araştırmacının kesin yargılarda bulunmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca nicellik, araştırmanın sonuçlarının daha nesnel biçimde aktarılmasını ve başka araştırmalar ile karşılaştırmalar yapılabilmesini de mümkün kılmaktadır (İrvan, 2000: 75).

Araştırmaya konu olan metinler değişik kodlayıcılar tarafından kodlandığında birbirine benzer sonuçların elde edilmesi temel noktayı oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla, farklı kodlayıcılar arasında analizin tutarlı olması önem taşımaktadır. İçerik analizinde bir başka önemli nokta da kategori ve birimlerin, çalışmanın soruları ya da hipotezleri ile bağlantılı olmasıdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 47).

2.3.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Çalışma kapsamında Ermenilerle ilgili ve Ermeni kimliğine gönderimlerde bulunan haberlerin niteliksel olarak nasıl sunulduğunu ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan eleştirel söylem çözümlemesi, makro yapı ve mikro yapı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Makro yapı bölümünde tematik ve şematik unsurlar analiz edilmektedir. Tematik çözümleme kapsamında üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenmektedir. Şematik çözümleme ise durum ve yorum bölümlerinden oluşmaktadır. Durum ve yorum bölümlerinde ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalın ve bağlam ile haber kaynakları ve habere konu olan olayın taraflarının değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Mikro yapı çözümlemesinde ise sentaktik, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve haberin retoriği incelenmektedir (van Dijk, 1988b: 15-16).

Eleştirel söylem çözümlemesi, egemenlik ve eşitsizlik üzerine odaklanmakta ve bu bağlamda söylem ile egemenlik arasındaki karmaşık ilişkilerin analizine

yönelmektedir. Dolayısıyla, eleştirel söylem çözümlemesinin, eşitsizlik ve egemenliğin üretiminde ve yeniden üretiminde söylemi, dili ve dilin kullanımını dikkate almak suretiyle eleştirel sosyal ve politik analizlere spesifik ve kayda değer bir katkı koyabileceği söylenebilir (van Dijk, 1993: 252-253, 279).

Eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal sorunlar ya da meselelere yeterli bir biçimde eğilebilmek için interdisipliner ya da multidisipliner bir biçimde çalışmakta ve özellikle söylem ve toplum arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Buna paralel biçimde, eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında toplumsal yapı içinde söylemin rolü araştırılırken, özellikle güç/iktidar, egemenlik ve eşitsizlik ilişkileri üzerine odaklanılmaktadır. Bu kapsamda, eleştirel söylem çözümlemesinde söz konusu ilişkilerin, metinler ve konuşma aracılığıyla sosyal grupların üyelerince hangi yollarla yeniden üretildiği ya da bunlara nasıl direnildiği noktalarına eğilinmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi, tarihsel ve sistematik olarak sosyoloji, psikoloji, kitle iletişim araştırması, siyaset bilimi gibi sosyal bilimler ve insan bilimleri içindeki eleştirel çalışmaların geniş yelpazesinin bir parçasıdır (van Dijk, 1995: 17-18).

van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi şu unsurlardan oluşmaktadır (Özer, 2009: 92-93):

“A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

a. Başlık/lar

b. Haber Girişi

1. *Spot/lar*

2. *Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafi alınmalıdır. Haber tek parağraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.*

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. *Durum*

1. Ana Olayın Sunumu

2. Sonuçlar

3. Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dahil)

4. Bağlam Bilgisi

b. *Yorum*

1. Haber kaynakları

2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

- a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması
- b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması

2. Bölgesel Uyum a. Nedensel ilişki b. İşlevsel ilişki c. Referansal ilişki

3. Kelime Seçimleri

4. Haber Retoriği: a. Fotoğraf b. İnandırıcı bilgiler c. Görgü tanıklarının ifadeleri”

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırmada verilerin çözümü ve yorumlanması aşaması, içerik analizi ve eleştirel söylem çözümlemesi olmak üzere iki farklı başlık altında ortaya konulmaktadır.

2.4.1. İçerik Analizi

İçerik analizi kullanılan çalışmalarda örneklemin belirlenmesi ve verilerin toplanmasından sonraki en önemli aşamayı; verilerin işlenmesi, çözümü ve yorumlanması oluşturmaktadır (Arslan, 2005: 133).

2.4.1.1. Sınıflandırma Sistemi

İçerik analizi kapsamında öncelikle bu araştırma tekniğinin özünü oluşturan sınıflandırma sisteminin hazırlanması gerekmektedir. Sınıflandırma ise belli kategoriler temel alınarak oluşturulmaktadır. Kategorilerin oluşturulması ise analiz malzemesi ile bağlantılı olarak ve araştırmanın amacına uygun biçimde gerçekleştirilmelidir (Gökçe vd., 2004: 194-195). Sınıflandırma sistemi, kategorileri ya da değişkenleri ölçülebilir ve karşılaştırılabilir bir biçime getirmeyi amaçlamaktadır (Gökçe, 2001: 157).

Sınıflandırma sistemi ilk etapta araştırılacak konuya yönelik bir ölçek sunmakta ve bu ölçek de araştırma soruları bağlamında önemli olan noktaların sosyal gerçekten seçimini belirlemektedir. Bu süreçte sınıflandırma sistemi üzerinden sosyal gerçek yapılandırılmakta ve düzenlenmektedir. Sınıflandırma sisteminin bir diğer önemli işlevi ise sosyal gerçeğin elemanlarını belirli özelliklere göre gruplandırması ve araştırma soruları açısından önem arz etmeyen metinlerin/unsurların analiz dışı bırakılmasına imkân tanınmasıdır (Gökçe, 2001: 46-47).

İçerik çözümlemesinin özünü oluşturan sınıflandırma sisteminde; kontrol değişkenleri, biçimsel değişkenler ve içerik ile ilgili değişkenler olmak üzere üç

değişken bulunmaktadır. Kontrol değişkenleri, içerikten bağımsız biçimde tüm araştırma birimleri için kodlanan unsurlardır. Araştırma birimlerine verilen numaralar, makalelerin yayınlandığı basın türü ve yayın tarihi gibi noktalar kontrol değişkenleri içerisinde yer almaktadır. Biçimsel değişkenler de daha çok metinlerin sunuluş biçimleri ile ilgilidir. Metnin bir sayfa ya da iki sayfada mı verildiği, gazete yazı türünün konumu ve fotoğraf gibi unsurlar biçimsel değişkenlerdir. İçerik ile ilgili değişkenler ise hem içeriğe yönelik sınıflandırmaları hem de eylemin kaynağı, olaylar ve değerlendirmeler gibi noktaları içermektedir (Gökçe, 2001: 167; Karaçor, 2000: 157). Bu bağlamda çalışmada içerik çözümlemesinde kullanılan değişkenler şu şekilde belirlenmiştir:

Kontrol Değişkenleri

1. Gazetenin adı
2. Gazete yazı türünün tarihi

Biçimsel Değişkenler

4. Gazetede metnin yer aldığı sayfa numarası
5. Gazete yazı türünün sayfa içindeki konumu
6. Gazete yazı türünün kapladığı alan
7. Gazete yazı türünü destekleyen görsel materyal kullanımı
8. Gazete yazı türünün kaynağı

İçerik ile İlgili Değişkenler

3. Gazete yazı türü
9. Gazete yazı türünde geçen konu ya da temalar
10. Gazete yazı türünde kişiler
11. Gazete yazı türünde kurumlar
12. Kişi ya da kurum olarak haber aktörlerinden söz edilme biçimi
13. Gazete yazı türünde biz-onlar/ötekiler vurgulaması
14. Gazete yazı türüne ait başlığın tonu
15. Gazete yazı türünün tonu/yaklaşım biçimi

2.4.1.2. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması

Kodlama cetveli, sınıflandırma sisteminin ilgili metinlere nasıl uygulanacağı ve hangi bilgilerin hangi kategoriler içerisinde nasıl kodlanacağı yönünde standart bir ölçü kullanılması amacıyla ayrıntılı bilgi sunulmasını amaçlamaktadır (Gökçe, 2001: 172). Ermeniler ile ilgili haberlerin çözümlemesini içeren bu çalışmada, içerik analizi uygulaması için hazırlanan kodlama cetveli şu şekildedir:

1. Gazetenin Adı:

1. Cumhuriyet
2. Hürriyet
3. Zaman

2. Gazete Yazı Türünün Tarihi

3. Gazete Yazı Türü:

1. Haber: “Bir olay, bir olgu üzerine edinilen, iletişim ya da yayın organlarıyla verilen bilgidir. Haber, insanları ilgilendiren zamanlı olan, fikrin, olayın, sorunun özetidir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 57).
2. Başyazı: “Gazetede ya da dergilerde genellikle ilk sütuna ya da ilk sayfalara konulan; gündemi, yayın içeriğini ya da önemli bir konuyu işleyen, yayın kuruluşunun görüşlerini aktaran en önemli yorum yazısıdır” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 49).
3. Köşe Yazısı: “Köşe yazıları, yazarının görüşlerini sayfanın bir köşesinde çerçeveli bir biçimde aktardığı yazılardır” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 49).
4. Röportaj: “Belirlenen bir konuda ön çalışma yaparak, konunun uzmanlarıyla yapılan görüşmedir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 49).
5. Haber-Röportaj: “Haber ve röportaj tekniklerinin birleştirildiği bir yazı tekniğidir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 51).
6. Araştırma-İnceleme: “Belirli bir konuda muhabirin kapsamlı bir çalışma yaparak, farklı kaynaklarla görüşerek, yazılı kaynakları derleyerek kapsamlı bir yazı ortaya çıkarması yöntemidir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 50).

7. Foto haber/Fotoğraf altı haber: “Birlikte kullanıldığı fotoğrafın genellikle altına yazılan, daha çok fotoğraftaki olayı tanımlayan ve haberdan çok fotoğrafın ön planda bulunduğu kısa haber metinleridir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 125).

4. Gazetede Metnin Yer Aldığı Sayfa Numarası

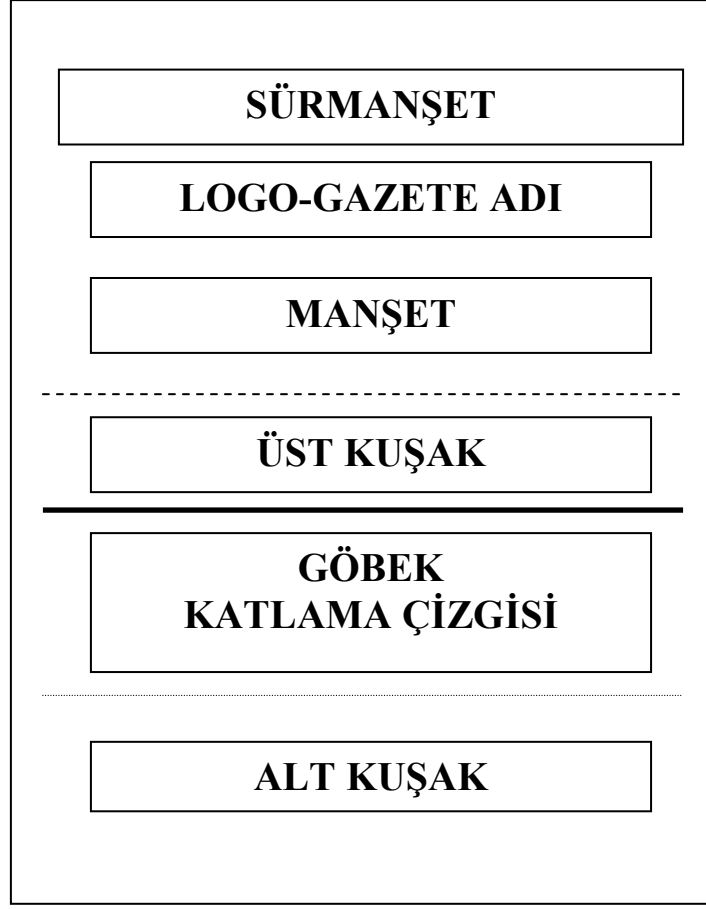
1. Birinci Sayfada: Gazetelerin ilk sayfasında yer alan gazete yazı türleridir.
2. İç Sayfalarda: Gazetelerin iç sayfalarında yer alan gazete yazı türleridir. Gazetelerin ilk sayfasında yer alıp iç sayfadan devamı verilen haberler ayrı ayrı kodlamaya dahil edilmiştir. Çünkü söz konusu gazete yazı türlerinin birinci sayfadaki metni ile devama giden sayfadaki metni hem sayfa numaraları hem de sayfa içindeki konumu, alanı, görsel materyal kullanımı, konu ya da temaları, gazete yazı türünde geçen kişi ve kurumlar ile haber aktörlerinden söz edilme biçimleri, biz-onlar vurgusu ve tonlamalar kategorilerindeki kodlamalar farklılık göstermektedir.

5. Gazete Yazı Türünün Sayfa İçindeki Konumu

1. Sürmanşet: Gazetenin manşet haberinden de önemli görüldüğü için logonun üzerinde iri puntolu harflerle kullanılır ve sayfayı kaplar (Yüksel ve Gürcan, 2005: 20)
2. Manşet: Gazetenin ilk sayfasında logonun hemen altında ve üst bölümde iri puntolu harflerle kullanılır (Yüksel ve Gürcan, 2005: 20).
3. Üst Kuşak: Sayfada manşet haber ile göbek bölümü arasında yer alan bölgedir (Arslan, 2005: 135).
4. Göbek: Sayfada üst kuşak ile alt kuşak arasında kalan bölgedir. Katlama çizgisinin olduğu kısma karşılık gelmektedir (Arslan, 2005: 135).
5. Alt Kuşak: Sayfada göbek bölümünün altında yer alan bölümdür (Arslan, 2005: 135).
6. Tam Sayfa: Gazete yazı türünün sayfanın bütününe kaplamasıdır.

Gazete yazı türünün sayfa içindeki konumu tespit edilirken yazı alanının başlangıç noktası temel alınmıştır. Ayrıca iç sayfalarda üst kuşak, göbek ve alt kuşak ayrımı

üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Gazete yazı türünün sayfa içindeki konumuna yönelik alt kategoriler sayfa üzerinde şu şekildedir (Arslan, 2005: 136):

Şekil 3. Sürmanşet, Manşet, Üst Kuşak, Göbek ve Alt Kuşak Bölümlerinin Sayfadaki Görünümü

Kaynak: Arslan, 2005: 136.

6. Gazete Yazı Türünün Kapladığı Alan

Gazete yazı türünün kapladığı alana ilişkin alt kategoriler şu şekildedir:

1. cm²: Gazete yazı türleri içerisinde incelenen konulara tam olarak yer veren metinlerin kapladığı alan cm² olarak tespit edilmiştir.
2. Kısmi olarak yer verilmiş: İncelenen olaylara kısmi olarak yer verilen gazete yazı türleri de incelendiği için bunların kapladığı alan “Kısmi olarak yer verilmiş” biçiminde kodlanmıştır.

3. Gazete yazı türünün kapladığı alan ile ilgili olarak PRNet arşivinde gazete yazılarının alanlarına ilişkin veriler kullanılmıştır. Burada gazete yazı alanlarının ölçüsüne ilişkin verilerin bulunmadığı gazete yazı türlerinin alanları ise Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi'ndeki gazete arşivinden ulaşılarak ölçülmüştür. İki yerde de alan ölçüsü açısından tespit edilemeyen gazete yazı türlerinin alanları ise "saptanamadı" olarak ayrıca belirtilmiştir.

7. Haberi destekleyen görsel materyallerin kullanımı nasıl?

1. Fotoğraf: Fotoğraf, haberi tamamlayan, güçlendiren ve bazen de ön plana çıkan en önemli unsurdur (Yüksel ve Gürcan, 2005: 194)
2. Bilgi Grafikleri: Haber içerisinde yer alan verilerin görselleştirilmesi ve basitleştirilmesi amacıyla kullanılan tablolar, haritalar ve grafiklerdir (Arslan, 2005: 140).
3. Karikatür: "Bir olay ya da olgunun, görsel olarak mizahi bir söylemle okuyucuya aktarılmasıdır" (Arslan, 2005: 140).
4. Yok

8. Gazete Yazı Türünün Kaynağı

1. Birinci El Kaynaklar: "Muhabirin bizzat olaya tanıklık ettiği ya da izlediği haberler, muhabirin kaynağa telefonla ulaştığı haberler, röportajlar bu tip haber kaynaklarını oluşturur" (Yüksel ve Gürcan, 2001: 69). Köşe yazıları birinci el kaynaklar olarak kodlanmıştır.
2. İkinci El Kaynaklar: "Haber ajansları, basın bültenleri, açıklamalar, kamu ve özel sektör kuruluşları, oda, dernek, vakıf ve kişilerden çeşitli yol ve yöntemlerle alınan bilgi, belge ve verilerle oluşturulan haberlerin kaynakları" (Yüksel ve Gürcan, 2001: 69).
3. Belirtilmemiş

9. Gazete Yazı Türünde Geçen Konu Ya da Temalar

Ermeniler ve Ermeni kimliği ile ilgili haberlerde işlenen alt konu ya da temalar, haberler incelenmek suretiyle ayrı alt kategorilerde tanımlanmıştır.

Gazete yazı türleri içerisinde ilk 5 konu ya da tema kodlanmıştır. Ayrıca konu ya da temalar bağlamında gazete yazı türleri, araştırma kapsamında incelenen iki konudan hangisini ele alıyorsa bu konular öncelikli olarak kodlanmıştır. Bu olaylarla ilgili yaşanan ve gazete yazı türlerinde işlenen gelişmelerin ise ayrıca kodlaması yapılmıştır. Örneğin, Fransa Ulusal Meclisi'nin Ermeni soykırımı tasarısını kabulü konusu, bu olayla ilgili gazete yazı türlerinde ilk etapta kodlanmıştır. Bunun yanında Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın mecliste kabul edilen Ermeni soykırımı tasarısını onaylaması ise ayrıca kodlanmıştır.

10. Gazete Yazı Türünde Kişiler

Gazete yazı türünde adı geçen, görüş beyan eden ve kaynak olarak gösterilen kişi ya da kişiler, haberin içerisinde yer alan aktörler olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2005: 142). Kişiler kapsamında da konu ya da temalar da olduğu gibi gazete yazı türünde geçen ilk beş kişi kodlanmıştır. İçerik analizinin sınıflandırma sistemi mantığına uygun olarak gazete yazı türünde yer alan kişiler gazete yazı türlerine yönelik ön kodlamadan sonra meslek gruplarına göre şu alt kategorilere ayrılmıştır:

1. Devlet Başkanı/Cumhurbaşkanı	15. Sendikacı
2. Politikacı	16. Sporcu
3. Diplomat	17. Sağlık personeli
4. Bürokrat	18. Özel sektör yöneticisi/çalışanı
5. Bilim insanı	19. Terör örgütü üyesi
6. Din adamı	20. Sıradan vatandaş
7. Hukukçu	21. Meslek kuruluşu/Oda/Dernek temsilcisi/yöneticisi
8. Sanatçı	22. Diğer (.....)
9. Medya mensubu/gazeteci	
10. Yazar	
11. İş adamı	
12. Sivil Toplum Örgütü temsilcisi	
13. Asker	
14. Emniyet mensubu	

11. Gazete Yazı Türünde Kurumlar

Gazete yazı türünde adı geçen, görüşüne başvurulmuş ve kaynak olarak gösterilen kurum ya da kurumlar. Gazete yazı türleri içerisinde yer alan kurumlar, ön kodlama yapıldıktan sonra içerik analizinin sınıflandırma sistemi mantığına uygun olarak alt kategorilere ayrılmıştır. Kurumlar kapsamında da konu ya da temalar ile kişilerde olduğu gibi gazete yazı türünde geçen ilk beş kurum kodlanmıştır. Bir kurum ya da kuruluşun birden fazla kategoriye uygun düşmesi durumunda kurumun genel niteliği yerine görev ve sorumluluğu baz alınarak kodlama yapılmıştır. Örneğin gazete yazı türünde geçen bir hastane, sağlık kurumu ve bir üniversite ya da okul eğitim kurumu olarak kodlanmıştır. Benzer şekilde emniyet, silahlı kuvvetler, güvenlik kurulları gibi kurumlar da güvenlik kurumu olarak kodlanmıştır. Bu bağlamda gazete yazı türündeki kurumlar kategorisi şu alt kategorilere ayrılmıştır:

1. Kamu kurum ve kuruluşu
2. Özel kurum
3. Uluslararası kurumlar
4. Siyasal Parti ve teşkilatları
5. Sivil Toplum Örgütü
6. Basın-yayın kurumu
7. Eğitim kurumu
8. Din kurumu
9. Terör örgütü
10. Güvenlik kurumu
11. Sağlık kurumu
12. Meslek kuruluşu/Oda/Borsa
13. Spor Kulübü
14. Sendika
15. Diğer (.....)

12. Kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden nasıl söz ediliyor?

Gazete yazı türü içinde geçen kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden söz edilirken destekleyici ya da hoşgörülü bir anlatımın olması pozitif bir ton olarak; eleştiri yüklü ya da olumsuz biçimde ifade edilmesi negatif bir ton olarak; değerlendirme içermemesi ise nötr bir ton olarak kabul edilmiştir.

Haber aktörlerinin kodlanması aşamasında incelenen olayların (Fransa'nın Ermeni soykırımı tasarısını kabulü ve "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" konferansı) faili niteliğindeki aktörlerden nasıl söz edildiği temel alınmaktadır. Bu aşamada haber aktörlerinin söylemleri içerisindeki

yaklaşım ve tonlamalara da dikkat edilmektedir. Örneğin Ermeni konferansı konulu bir gazete yazı türünde birden fazla aktörün olması durumunda konferansı düzenleyenlere yapılan göndermeler baz alınarak kodlama yapılmaktadır.

Ayrıca haber aktörlerine yaklaşım biçiminin tonu kodlanırken; Ermenilere ve Ermeni kimliğine doğrudan ve dolaylı gönderim biçimleri de dikkate alınmaktadır. Araştırmada ele alınan olayların yaşandığı ve araştırmanın zaman dilimini içerisindeki dönemlerde Ermenilerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan gelişmelerde de bu olaylara yaklaşım ve gönderme biçimleri temel alınmaktadır.

13. Gazete Yazı Türünde Biz/Onlar-Biz/Ötekiler Vurgulaması

1. Biz: Gazete yazı türü içerisinde haber aktörlerinin “biz” kategorisi içerisinde kullanılması ya da yazı türünün dilinde belli bir grup, topluluk ile özdeşim kurularak “biz” çoğul şahıs zamirinin kullanılması. Burada gazete yazı türünün bağlamının ve bu bağlam içinde kelimelerin kullanımının da dikkate alınması gerekmektedir.
2. Ötekiler/Onlar: Gazete yazı türünde “onlar” kategorisinin ya da çoğul şahıs zamirinin kullanılması ya da yazı türü içinde geçen haber aktörlerinin “öteki” olarak konumlandırılması. Burada gazete yazı türünün bağlamının ve bu bağlam içinde kelimelerin kullanımının da dikkate alınması gerekmektedir.
3. Her ikisi: Gazete yazı türünde hem biz kategorisinin hem de öteki ya da onlar kategorisinin aynı anda yer alması. Burada gazete yazı türünün bağlamının ve bu bağlam içinde kelimelerin kullanımının da dikkate alınması gerekmektedir.
4. Yok

14. Gazete Yazı Türüne Ait Başlığın Tonu

Başlığın, gazete yazı türünde anlatılan olay, konu, gelişme ya da sorun ile ilgili olarak destekleyici ya da hoşgörülü bir anlatıma sahip olması pozitif bir ton olarak; eleştiri yüklü ya da olumsuz bir biçimde ifade edilmesi negatif

bir ton olarak; değerlendirme içermemesi ise nötr bir ton olarak kabul edilmiştir (Yüksel vd., 2009: 55).

Gazete yazı türüne ait başlığın tonunun kodlanmasında; incelenen olayların nasıl başlığa çıkarıldığına bakılmakta ve bu olaylara yaklaşım ve gönderme biçimleri temel alınmaktadır. Bu noktada ifade açısından olumsuz olan bir başlık, incelenen olaylara yaptığı göndermeler açısından olumlu bir anlam taşıyorsa kodlama pozitif olarak yapılmaktadır. Gazete yazı türlerinin başlıklarında haber aktörlerinin tırnaklı ya da tırnaksız olarak başlığa çıkarılan söylemleri de taşıdıkları gönderim biçimleri dikkate alınarak pozitif, negatif ya da nötr olarak kodlanmıştır. Gazete yazı türünün tamamında değil de bir kısmında konunun ele alındığı durumlarda ise başlık; incelenen konuyla ilgili değilse nötr ve konuyla ilgili ise de gönderim biçimine bağlı olarak pozitif, negatif ya da nötr olarak kodlanmıştır.

Ayrıca Ermenilere ve Ermeni kimliğine doğrudan ya da dolaylı referanslar da kodlama yapılırken dikkate alınmaktadır. Araştırmada ele alınan olayların yaşandığı ve araştırmanın zaman dilimini içerisindeki dönemlerde Ermenilerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan gelişmelerde de bu olaylara yaklaşım ve gönderme biçimleri temel alınmaktadır.

15. Gazete Yazı Türünün Tonu/Yaklaşım Biçimi

Gazete yazı türünün, ele aldığı olaya, konuya, soruna ya da gelişmeye yönelik olarak destekleyici ya da hoşgörülü bir anlatıma sahip olması pozitif bir ton; eleştiri yüklü ya da olumsuz bir biçimde ifade edilmesi negatif bir ton; değerlendirme içermemesi ise nötr bir ton şeklinde kabul edilmiştir.

Gazete yazı türünün tonu kodlanırken; hem metnin dilinde hem de gazete yazı türündeki aktörlerin söylemlerinde incelenen olaylardan nasıl söz edildiği temel alınmaktadır. Bir başka anlatımla, gazete yazı türünün hem doğrudan hem de haber aktörlerinin söylemleri aracılığıyla nasıl kurulduğuna bakılmaktadır.

Ayrıca Ermenilere ve Ermeni kimliğine doğrudan ya da dolaylı yaklaşım ve göndermeler de dikkate alınmaktadır. Araştırmada ele alınan olayların yaşandığı ve araştırmanın zaman dilimini içerisindeki dönemlerde

Ermenilerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan gelişmelerde de bu olaylara yaklaşım ve gönderme biçimleri temel alınmaktadır.

2.4.1.3. Ön Deneme ve Güvenilirlik

İçerik çözümlemesinde esas uygulamaya geçmeden önce güvenilirliğin kontrolü, kodlama formunun sınanması, uygunluğu, tutarlılığının kontrolü ve uygulanabilirliği gibi amaçlar doğrultusunda ön deneme gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda ön denemenin, esas araştırmanın hareket noktasını oluşturan metinler üzerinde en azından yirmi çözümleme biriminde uygulanması yeterli kabul edilmektedir (Gökçe, 2001: 173).

Bu çalışmada da söz konusu genel amaçlar doğrultusunda araştırma materyali içerisinde 100 çözümleme biriminde ön deneme gerçekleştirilmiştir. Ön deneme sonucunda kategoriler ve bu kategorilerle ilgili değişkenler gözden geçirilmiş ve içerik olarak belirlenmiştir. Ayrıca kategoriler ile ilgili işlemsel tanımlamalar bağlamında kodlama ve kodlayıcılar için belirli bir ortak çerçevenin ve uzlaşmanın sağlanabilmesi amacıyla gerekli ve yeterli bilgi sunumu yapılmıştır.

İçerik çözümlemesinde güvenilirlik, esas itibarıyla bir tutarlılık sağlama çabasına işaret etmektedir. Bu tutarlılığın elde edilmesi iki biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Tutarlılığın farklı kodlayıcılar arasında elde edilmesi durumunda kodlayıcıların kendi aralarındaki güvenilirliğine işaret eden kodlayıcılar arası güvenilirlik (intercoder reliability) sağlanmaktadır. Farklı zamanlarda tekil kodlayıcıların kodlama uygulamaları ile tutarlılığın sağlanması durumunda ise her bir kodlayıcının kendisine özgü güvenilirliğine gönderme yapan içsel güvenilirlik (intracoder reliability) elde edilmektedir (Hansen, 2003: 91). Bir başka anlatımla kodlayıcı güvenilirliği, farklı kodlayıcıların aynı metni benzer şekilde kodlamalarını ya da aynı kodlayıcının aynı metni farklı zamanlarda benzer şekilde kodlamasını gerektirmektedir (Bilgin, 2006: 16). Bu çalışmada, araştırmanın güvenilirliği kapsamında araştırma materyali olan gazete yazı türleri iki farklı kodlayıcı tarafından kodlanmıştır.

İçerik çözümlemesi kapsamında güvenilirliğin sınanması ve ölçümü, kodlayıcıların hemfikir olduğu kodlamaların oranlarına yüzde olarak bakılması ya da kodlamaların miktarının belirlenme şansı aracılığıyla belli bir uzlaşma düzeyinin basit bir şekilde ortaya çıkma derecesini hesaba katan daha karmaşık bir formül üzerinden

yapılabilmektedir (Hansen, 2003: 91). Bu bağlamda içerik çözümlemesinde kodlayıcılar arası güvenilirliğin tespitinde Scott's pi, Cohen's kapa, Krippendorf's alpha, Spearman rho ve Pearson r gibi katsayılar kullanılabilir (Neuendorf, 2002: 148).

Kodlayıcılar arası güvenilirliği tespit etmek için yaygın biçimde kullanılan bir diğer ölçüt ise iki kodlayıcı tarafından her defasında aynı kategoride kodlanan analiz birimlerinin yüzde olarak oranıdır (Herkner, 2003: 155). Bu çalışmada da kodlayıcılar arası güvenilirliğin değerlendirilmesinde güvenilirlik katsayısını hesaplamak için söz konusu şu formül kullanılmıştır (Poindexter ve McCombs, 2000: 203; Herkner, 2003: 155):

$$C.R. = 2M/N_1 + N_2$$

C.R.: Güvenilirlik katsayısı

M: Uzlaşılan kodlama sayısı

N: Her bir kodlayıcının kodlama sayısı

(N₁: Birinci kodlayıcının kodlama sayısı / N₂: İkinci kodlayıcının kodlama sayısı)

İlgili kısımlar, kullanılan formül içerisine yerleştirildiğinde şu sonuç ortaya çıkmaktadır:

M: 9770

N₁: 10409 N₂: 9976²¹

N: 10409+9976: 20385

C.R.: 2*9770/20385

C.R.: 0,95

Araştırmanın güvenilirliği kapsamında iki farklı kodlayıcı tarafından gerçekleştirilen kodlamalar sonucu elde edilen bulgular birbirleriyle büyük ölçüde

²¹ İki kodlayıcının arasında toplamda ortaya çıkan kodlama sayısı farklılığı, kodlama cetvelindeki "gazete yazı türünün kapladığı alan" kategorisinden kaynaklanmaktadır. Buna göre araştırmacı, gazete yazı türünün kapladığı alanın cm² olarak ölçümünü Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi'ndeki gazete arşivi bölümünden gazete yazı türü alanlarını ölçerek gerçekleştirmiştir. Ayrıca arşivde bulunmadığı için ulaşılamayan gazete yazı türlerinin alanı da "saptanamayan" olarak kodlanmıştır. Gazete yazı türleri içerisinde incelenen olaylara, yazı türünün belli bir bölümünde yer verildiği durumlarda ise "kısmi olarak yer verilmiş" biçiminde kodlama yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği bağlamında ikinci kodlayıcı da "kısmi olarak yer verilmiş" kategorisine giren gazete yazı türlerini kodladığı için iki kodlayıcı arasında toplamdaki kodlama sayısında farklılık çıkmaktadır.

uyumlu bulunmuştur. Bu doğrultuda kodlayıcılar arası güvenilirliği tespit edebilmek amacıyla kullanılan formül kapsamında güvenilirlik katsayısı %95 olarak tespit edilmiştir.

İçerik çözümlemesinde kodlayıcılar arası güvenilirlik bağlamında 0.90 ve üzerindeki güvenilirlik katsayısı tüm durumlar için kabul edilebilirken, 0.80 ve üzerindeki güvenilirlik katsayısı da çoğu durumda kabul edilebilir bir nitelik taşımaktadır. Bu katsayıların altında bir oran ise kodlayıcılar arasındaki anlaşmazlığın varlığına işaret etmektedir (Neuendorf, 2002: 143). Benzer şekilde Poindexter ve McCombs (2000: 203) da kabul edilebilir bir güvenilirlik katsayısının yüzde 80 ve üzerinde olduğunu belirtmektedir.

2.4.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Ermenilerle ilgili olayların, gelişmelerin ve sorunların haberlerde hangi söylem pratikleri aracılığıyla temsil edildiğini ortaya koymak amacıyla kullanılan eleştirel söylem çözümlemesine ilişkin sorgulama kriterleri şunlardır:

A. Makro Yapı: Haberin makro yapısı bağlamında tematik ve şematik çözümleme yapılmaktadır.

- **Tematik Çözümleme:** Tematik çözümleme kapsamında; üst başlık, başlık, alt başlık, spot/haber girişleri ve fotoğraflar incelenmektedir.
- **Şematik Çözümleme:** Şematik çözümleme, durum ve yorum bölümlerinden oluşmaktadır. Durum ve yorum bölümleri kapsamında ana olayın sunumu, sonuçlar, ardalın ve bağlam bilgisi, haber kaynakları ve olay taraflarının olayı değerlendirmeleri analiz edilmektedir. Durum bölümü, habere konu olan ana olay ile onun sonuçlarından oluşmaktadır. Burada ayrıca belli bir arkaplan bilgisi ile olayın geçtiği ortama ve olayın hemen öncesine ilişkin bilgilere de yer verilmektedir. Akredite kaynaklar ve habere konu olan olaya ilişkin tarafların yaptıkları değerlendirmeler ile bu tarafların beklentileri ise yorum bölümünde yer almaktadır (İnal, 1997: 156).

B. Mikro Yapı: Haberin mikro yapısı bağlamında sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve haber retorîği analiz edilmektedir.

- **Sentaktik Çözümleme:** Sentaktik çözümleme kapsamında haberde olayın hangi cümle yapıları ile sunulduğuna bakılmaktadır. Cümlelerin aktif-pasif, basit-karmaşıklık durumları incelenmektedir.
- **Bölgesel Uyum:** Bölgesel uyum çerçevesinde haber içerisinde ardı ardına gelen cümlelerin ve cümle bölümlerinin birbirleri ile olan ilişkisi analiz edilmektedir. Bu kapsamda üç tür ilişki tanımlanmaktadır. Nedensel ilişki kapsamında cümle içinde nedensel bağlar aranmaktadır. İşlevsel ilişki bağlamında genel ifadeli bir cümlenin açılımına sonraki cümlede yer verilip verilmediğine bakılmaktadır. Kavramsal/referansal ilişki çerçevesinde ise bir cümle içerisindeki bir kavram ile sonraki cümle arasında kayıp bağların kurulup kurulmadığı incelenmektedir (Özer, 2009: 91).
- **Kelime Seçimleri:** Haberde ideolojik yapılanma kelime seçimleri bağlamında gerçekleşmektedir. Kelime seçimleri kapsamında haber aktörlerinin konumlandırılmasında ve genel olarak olayın sunumu noktasında kelime seçimlerinin nasıl gerçekleştirildiğine bakılmaktadır.
- **Haberin Retorîği:** Haber retorîği kapsamında haberin inandırıcılığını ve ikna ediciliğini arttırmak amacıyla hangi sayısal-istatistiksel verilerin, olayla ilgisi bulunan kişilerden alıntılarının kullanılıp kullanılmadığına ve ayrıca görsel öğelerin kullanımına bakılmaktadır.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ve yorum, araştırmada veri toplama tekniği olarak içerik analizi ve eleştirel söylem çözümlemesi kullanıldığı için bu iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle içerik analizi sonucu elde edilen

bulgular ve değerlendirmeler ve sonrasında, eleştirel söylem çözümlemesiyle elde edilen bulgular ve değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

3.1. İçerik Analizi

İçerik analizi kapsamında elde edilen bulgular ve yorum, kodlama cetvelinde yer alan kategorilerin tablolaştırılması aracılığıyla sunulmaktadır.

Tablo 3. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Gazetenin Adı

Gazetenin adı	Frekans	Yüzde
Cumhuriyet	211	38,8
Hürriyet	194	35,7
Zaman	139	25,6
Toplam	544	100,0

Araştırma kapsamında incelenen gazete yazı türlerinin gazetelere göre dağılımına bakıldığında; araştırmaya dahil edilen Ermenilerle bağlantılı olaylarla ilgili en fazla gazete yazı türünün 211 gazete yazı türü (%38,8) ile Cumhuriyet gazetesinde yayınlandığı ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet gazetesini, 194 gazete yazı türünün tespit edildiği Hürriyet gazetesi takip etmektedir. Ermeniler ile ilgili olan ve doğrudan ya da dolaylı biçimlerde Ermenilere gönderimlerde bulunduğu için araştırmada incelenen olaylarla ilgili en az gazete yazı türünün yayınlandığı gazete ise 139 (%25,6) gazete yazı türü ile Zaman gazetesi olarak bulgulanmıştır.

Tablo 4. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Tarih (ilk olay)

Gazete yazı türünün tarihi	Frekans	Yüzde
24.01.2001	35	6,4
25.01.2001	29	5,3
26.01.2001	23	4,2
27.01.2001	28	5,1
28.01.2001	25	4,6
29.01.2001	23	4,2
30.01.2001	25	4,6
31.01.2001	54	9,9
01.02.2001	30	5,5
02.02.2001	22	4,0
03.02.2001	24	4,4
Toplam	318	58,2

Araştırma kapsamında analiz edilen olayların incelendiği tarih aralığına bakıldığında; Fransa’da Ermeni soykırımı tasarısının kabul edilmesi ile ilgili en fazla gazete yazı türünün 54 (%9,9) gazete yazı türü ile 31.01.2001 tarihinde yayınlandığı görülmektedir. İncelenen tarih aralığında Ermeniler ile ilgili olan başka olay ya da gelişmelerin de analize dahil edildiği dikkate alındığında; en az gazete yazı türünün ise 22 (%4,0) adet ile 02.02.2001 tarihinde yayınlandığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Gazete Yazı Türünün Yayınlandığı Tarih (ikinci olay)

Gazete yazı türünün tarihi	Frekans	Yüzde
19.09.2005	5	0,9
20.09.2005	6	1,1
21.09.2005	9	1,7
22.09.2005	7	1,3
23.09.2005	23	4,2
24.09.2005	38	7,0
25.09.2005	29	5,3
26.09.2005	35	6,4
27.09.2005	30	5,5
28.09.2005	11	2,0
29.09.2005	20	3,7
30.09.2005	13	2,4
Toplam	226	41,5

Bilgi Üniversitesi’nde düzenlenen “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” başlıklı konferans ile ilgili olarak da en fazla gazete yazı türünün 38 (%7,0) gazete yazı türü ile 24.09.2005 tarihinde yayınlandığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki olayların incelendiği tarih aralığında Ermeniler ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunan olaylar da analize dahil edilmiştir. Bu bağlamda incelenen tarih aralığında en az gazete yazı türü ise 5 (%0,9) adet ile 19.09.2005 tarihinde yayınlanmıştır.

Tablo 6. Gazete Yazı Türü

Gazete yazı türü	Frekans	Yüzde
Haber	369	67,8
Köşe yazısı	159	29,2
Röportaj	3	,6
Haber-röportaj	3	,6
Araştırma-inceleme	4	,7
Foto haber	6	1,1
Toplam	544	100,0

Ermeniler ile ilgili olayların analize dahil edildiği tarih aralıklarındaki araştırma materyalinin gazete yazı türleri açısından dağılımı ele alındığında; %67,8 (369)'inin haber ve %29,2 (159)'sinin de köşe yazısı olduğu saptanmıştır. Bu gazete yazı türleri dışında araştırma materyalinin %0,6'sı röportaj, %0,6'sı haber-röportaj, %0,7'si araştırma-inceleme ve %1,1'i de foto-haberden oluşmaktadır. Dolayısıyla medyanın temel malzemesi olan haber, Ermenilerle bağlantılı olayların, konuların ya da gelişmelerin duyurulmasında ilk sırada kullanılan gazete yazı türü olmuştur. Köşe yazarlarının kendi üslupları ve bakış açıları ile ülke ya da toplum gündemine, toplum yaşamına ilişkin genel konuları aktardıkları (Yüksel ve Gürcan, 2001: 49) köşe yazıları ise Ermeniler ile ilgili olayların ele alındığı gazete yazı türü olarak ikinci sırada yer almıştır.

Tablo 7. Gazete Yazı Türünün Sayfa Numarası

Sayfa numarası	Frekans	Yüzde
Birinci Sayfada	78	14,3
İç Sayfalarda	466	85,7
Toplam	544	100,0

Araştırmada incelenen gazete yazı türlerinin hangi sayfalarda yayınlandığına bakıldığında; 78 (%14,3) gazete yazı türü birinci sayfada yer alırken, 466 (%85,7)'sının ise iç sayfalardan verildiği ortaya çıkmıştır. Bu noktada birinci sayfadan duyurulan gazete yazı türlerinin aynı zamanda iç sayfalarda devamı olarak detayları ile verildiğinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 8. Gazete Yazı Türünün Sayfadaki Konumu

Konum	Frekans	Yüzde
Sürmanşet	9	1,7
Manşet	9	1,7
Üst Kuşak	337	61,9
Göbek	97	17,8
Alt Kuşak	90	16,5
Tam Sayfa	2	,4
Toplam	544	100,0

Gazete yazı türlerinin sayfa içindeki konumları değerlendirildiğinde de; gazete yazı türlerinin en fazla üst kuşakta yer aldığı ortaya çıkmıştır. Buna göre 337 gazete yazı türü (%61,9) gazete sayfalarının üst kuşağından okuyuculara sunulmuştur. Bu bağlamda analize dahil edilen Ermeniler ile ilgili olayların, gazete sayfalarının en dikkat çeken bölgelerinden olan üst kuşaktan duyurulduğu saptanmıştır. Sayfanın göbek konumunda 97 (%17,8) ve alt kuşağında da 90 (%16,5) adet gazete yazı türüne yer verilmiştir. Bunların yanı sıra sürmanşet ve manşetten ise 9 (%1,7) gazete yazı türü yayınlanmıştır. Ayrıca tam sayfa olarak yayınlanan gazete yazı türü ise sadece 2 (%0,4) olarak bulgulanmıştır.

Tablo 9. Gazete Yazı Türünün Kapladığı Alan

Alanlar	Frekans	Yüzde
Gazete yazı türlerinin toplam alanı	63755 cm ²	70,4
Kısmi yer verilmiş	111	20,4
Saptanamayan	50	9,2
Toplam	544	%100

Araştırma kapsamında incelenen gazete yazı türlerinin kapladığı alana bakıldığında; incelenen gazetelerdeki gazete yazı türlerinin toplam alanı 63755 cm² olarak tespit edilmiştir. Gazete yazı türleri içerisinde incelenen tarih aralıklarında Ermenilerle dolaylı ya da doğrudan bağlantılı olaylara ve gelişmelere kısmi olarak yer veren yazı türleri de kodlamaya dahil edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili olaylara, sorunlara ve gelişmelere kısmi olarak yer verilen gazete yazı türü sayısı ise 111'dir. İncelenen gazete yazı türlerinde 50 gazete yazı türünün ise alan ölçüleri saptanamamıştır.

Tablo 10. Gazete Yazı Türünde Görsel Materyal Kullanımı

Görsel materyal	Frekans	Yüzde
Fotoğraf	162	29,8
Bilgi Grafikleri	2	,4
Karikatür	8	1,5
Yok	372	68,4
Toplam	544	100,0

Araştırma kapsamında incelenen gazete yazı türlerindeki görsel materyal kullanımına bakıldığında; gazete yazı türlerinin 162 (%29,8)'sinde fotoğraf, 8 (%1,5)'inde karikatür ve 2 (%0,4)'sinde de bilgi grafikleri kullanılmıştır. Dolayısıyla “haberi tamamlayan, güçlendiren ve bazen haberde ön plana çıkan en önemli unsur (Yüksel ve Gürçan, 2001; 45)” olan fotoğraf, gazete yazı türlerinde en fazla kullanılan görsel materyal olmuştur. Bunun yanında incelenen gazete yazı türlerinde görsel materyallerden hiçbirinin kullanılmadığı gazete yazı türü sayısı ise 372 (%68,4) olarak saptanmıştır.

Tablo 11. Gazete Yazı Türünün Kaynağı

Kaynaklar	Frekans	Yüzde
Birinci El Kaynaklar	369	67,8
İkinci El Kaynaklar	54	9,9
Belirtilmemiş	121	22,2
Toplam	544	100,0

İncelenen gazete yazı türlerinin kaynağı ele alındığında ise; birinci el kaynak kullanımının 369 (%67,8) ile başı çektiği ortaya çıkmıştır. İkinci el kaynakların elinden çıkma gazete yazı türü 54 (%9,9) adettir. Kaynağın belirtilmediği gazete yazı türleri ise 121 (%22,2) olarak bulgulanmıştır.

Tablo 12. Gazete Yazı Türünde Haber Aktörlerinden Söz Edilme Biçimi

Haber aktörlerinden söz edilme biçimi	Frekans	Yüzde
Pozitif	34	6,3
Negatif	290	53,3
Nötr	220	40,4
Toplam	544	100,0

Araştırma kapsamında analiz edilen gazete yazı türleri içerisinde yer alan haber aktörlerinden söz edilme biçimine bakılırken, öncelikle incelenen olayların ve bu olayların failleri konumundaki kişilerin ve kurumların nasıl ele alındığına bakılmıştır. Aynı zamanda Ermenilere ilişkin gönderme biçimleri de dikkate alınmıştır. Sonuçta incelenen olaylar ve gelişmelerin içerisinde temel aktörlerden bir tanesi de Ermenilerdir. Dolayısıyla bu olaylar ile aktörlerine (yasa çıkaranlara ya da konferans düzenleyenlere) ilişkin değerlendirme ya da gönderim biçimleri, aynı zamanda Ermeni kimliğine yaklaşımdaki temel çerçeveye yönelik ipuçları da sunmaktadır. Ermeniler, ilgili gazete yazı türlerinde işlenen olayların “gizli öznesi” durumunda olsa dahi bizatihi bu olayların baş aktörleri içerisinde yer almakta ve söz konusu olaylar, Ermenilere ilişkin değerlendirmeler de taşımaktadır.

Bu bağlamda gazete yazı türlerindeki haber aktörlerinden söz edilme biçimlerine bakıldığında; 290 (%53,3) gazete yazı türünde kişi ya da kurum olarak haber aktörlerinden negatif biçimde söz edildiği ya da olumsuz gönderimlerin olduğu ortaya çıkmıştır. 220 (%40,4) gazete yazı türünde de nötr bir yaklaşım biçimi söz konusudur. Haber aktörlerine yönelik pozitif söz edilme biçimleri açısından ise sadece 34 (%6,3) gazete yazı türünde bu yönde değerlendirme ya da gönderimler olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla incelenen gazete yazı türlerinde kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden ağırlıklı olarak olumsuz biçimlerde söz edildiği ve negatif gönderimlerde bulunduğu görülmektedir. Ancak incelenen gazete yazı türlerinin yine önemli bir kısmında haber aktörlerine yönelik nötr bir tonun bulunması da önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Ermenilerle doğrudan veya dolaylı bağlantılı olayları, gelişmeleri, sorunları vb. ele alan gazete yazı türlerinde tüm bunları düzenleyen haber aktörlerine sadece 34 gazete yazı türünde pozitif biçimlerde gönderimlerde bulunulması ise Ermenilerin ve Ermeni kimliğinin “hassas” bir konu olarak görüldüğünün göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Bir başka anlatımla, haber aktörlerinden söz edilme biçimlerine ilişkin tabloya dayanarak; Ermeniler ile ilgili olayların, gelişmelerin ve sorunların farklı gazete yazı türlerinde kaleme alınırken olayı sadece vermek yerine değer yargılarının ya da değer yüklü yaklaşım biçimlerinin de işe karıştığı değerlendirilebilir.

Tablo 13. Gazete Yazı Türünde Biz-Onlar Vurgusu

Biz-Onlar vurgusu	Frekans	Yüzde
Biz	86	15,8
Ötekiler/Onlar	85	15,6
Her ikisi	168	30,9
Yok	205	37,7
Toplam	544	100,0

Biz-Onlar kategorisi, hem kimliğin temel bileşenlerinden önemli bir tanesi olarak işlev görmekte hem de kültürlerarası iletişimi etkileyen faktörlerden etnomerkezcilik, stereotipleştirme, önyargılar ve ötekileştirme ile milliyetçi algılama biçimi açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Kimlik, bir iç grup içerisinde “biz” kategorisi üzerinden kendini kurarken, aynı zamanda “onlar” kategorisini de üretmektedir. Yerine ve kullanımına göre bu kategorileştirme de dışlamaya, ötekileştirmeye, her şeyi kendi kültürünün ve bakış açısının çerçevesinden değerlendirmeye, basmakalıp yargılar ile önyargılar üzerinden algılamaya yönelik bir işlev görebilmektedir.

Medya ve gazetecilik bağlamında biz ve onlar-ötekiler kategorisi üzerinden doğrudan ya da örtük biçimlerde bir dilin kullanımını ise temsil düzeyinde ve sembolik olarak bir ötekileştirme ve stereotipleştirme ile bezeli bir ayrımcılığın hayata geçmesine zemin hazırlayacaktır. Böyle bir zemin ise farklı kültürlerin ve kimliklerin, farklı aidiyet bağlarının, kısacası farklılıkların birbirlerini anlamaya dayalı bir perspektif yerine yanlış ve eksik anlamaya daha doğrusu anlamamaya dayalı bir perspektifin geçmesine hizmet edecektir.

Bu bağlamda incelenen gazete yazı türlerinde biz-onlar vurgusuna bakıldığında; 205 (%37,7) gazete yazı türünde olumsuz yüklü böyle bir vurgunun kullanılmadığı bulgulanmıştır. Ancak her iki kategorinin birlikte yer aldığı gazete yazı türleri 168 (%30,9) iken, sadece “biz” kategorisinin kullanıldığı gazete yazı türü sayısı 86 (%15,8) ve yine sadece “onlar-ötekiler” kategorisinin yer aldığı gazete yazı türü sayısı da 85 (%15,6) adettir.

Söz konusu tabloda biz ve onlar kategorilerinin olumsuz yüklü kullanımı hem birlikte hem de tek tek kullanımların toplamı açısından ele alındığında; bu kategorinin kullanılmadığı gazete yazı türü oranını aşmaktadır. Dolayısıyla incelenen olaylara ilişkin gazete yazı türlerinde biz-onlar vurgusunun, hem birlikte hem de ayrı ayrı kullanımlarının toplamında ağırlıklı olarak kullanıldığı ve olumsuz yüklü bu

kategorileştirmenin gazete yazı türlerinin diline sindiği değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Çalışmanın kuramsal kısmında belirtildiği üzere, etnomerkezcilik düşünce ve dilsel düzeyde “biz” ve “onlar” gibi ayrımlara yol açabilmektedir (Jandt, 1998: 54). Benzer şekilde, stereotipler aracılığıyla da “diğerleri” hakkında edinilen enformasyon kategorileştirilmekte ve genelleşmiş bir forma sokulmaktadır (Rinehart, 1963: 137). Bir başka anlatımla, diğerleri “onlar” içinde eritilmekte ve kategorik genellemeler içinde tanımlanmaktadır. Öteki ve ötekileştirme süreci ise kaçınılmaz olarak “biz-öteki” ya da “biz-onlar” gibi kolektif algılamalara yol açmaktadır.

Bu bağlamda kültürlerarası iletişimde farklılıkların birbirlerini algılaması ve tanınması noktasındaki bariyerlerin temelinde yer alan “biz” ve “onlar” ayrımının ya da vurgusunun, incelenen gazete yazı türlerinde ağırlıklı bir biçimde (toplamda 339) yer alması, son derece önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla özellikle “biz” ve “onlar” ya da “ötekiler” ayırmaştırması ile bezenmiş bir dil kullanılması, medyanın hem söz konusu bariyerlerin sürdürülmesi ve yayılması hem de kültürlerarası etkileşimlerde kritik bir aracılık üstlenmesi gibi noktalarda önemli bir toplumsal iletişim kanalı olduğu önermesini doğrulamaktadır.

Tablo 14. Gazete Yazı Türünde Başlıkların Tonu

Başlıkların Tonu	Frekans	Yüzde
Pozitif	49	9,0
Negatif	221	40,6
Nötr	274	50,4
Toplam	544	100,0

Gazete yazı türlerinin başlıkları değerlendirildiğinde; bunlar içerisinde 274 (%50,4) başlığa nötr, 221 (%40,6) başlığa negatif ve 49 (%9,0) başlığa da pozitif bir tonun hâkim olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla incelenen gazete yazı türlerine ait başlıkların ağırlıklı olarak nötr bir karakter taşıdığı, ancak bunun hemen ardından yine büyük oranda gazete yazı türü başlığının negatif bir gönderim taşıdığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 15. Gazete Yazı Türünün Tonu

Gazete yazı türünün tonu	Frekans	Yüzde
Pozitif	72	13,2
Negatif	310	57,0
Nötr	162	29,8
Toplam	544	100,0

Araştırma kapsamındaki son derece önemli bir başka nokta ise gazete yazı türlerinin sunulan olaylara ilişkin tonu ya da yaklaşım biçimidir. Çünkü incelenen ve Ermenilerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olan bu olayların, gelişmelerin ve bunlara yaklaşım biçimlerinin, genel anlamda yazılı basının Ermeni kimliğine yaklaşımını yansıttığı varsayılmaktadır. Bir başka anlatımla Ermeniler ve Ermeni kimliği, gazete yazı türlerinde yer alan olaylarda üçüncü aktör ya da “gizli özne” konumunda bulunsalar da esasında ilgili olayların ve gelişmelerin temel malzemesini ve dolayısıyla gazete yazı türlerinin de üzerine inşa edildiği temel sacayaklarından en önemlisini oluşturmaktadır. Sonuçta gazete yazı türlerinde Ermenilere ilişkin olarak doğrudan ya da dolaylı ve örtük biçimlerde göndermeler ve referanslar yapılabilmektedir.

Bu bağlamda gazete yazı türlerinin tonu ya da yaklaşım biçimlerine bakıldığında; 310 (%57) gazete yazı türünde negatif bir tonun hâkim olduğu ortaya çıkmıştır. 162 (%29,8) gazete yazı türünde de ilgili olayların işlenmesi ya da ele alınmasında nötr bir yaklaşım biçimi sergilenmiştir. Pozitif bir tonun ağırlıkta olduğu gazete yazı türünün sayısı ise 72 (%13,2) olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla Ermenilerin doğrudan veya dolaylı biçimlerde konu edildiği ya da gazete yazı türlerinin önemli bir aktörü olduğu gelişmelerde, örneklem dahilindeki gazetelerde yer alan olaylar bağlamında ağırlıklı olarak negatif bir tonun baskın olduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Bu noktada Ermenilere ve Ermeni kimliğine göndermelerde bulunan olayların temsilinde; incelenen olayların niteliğinin ve karakterinin söz konusu temsilin nasıl gerçekleşeceği noktasında en önemli belirleyici olduğunun dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin Akca (2007: 3, 49)’nın araştırmaları kapsamında ortaya koyduğu üzere; Türk basınında Yunan kimliğine yönelik haber söylemi ve yaklaşım biçimi, Kardak Krizi ile 17 Ağustos depremi sonrasındaki gelişmeler bağlamında incelendiğinde farklı bir nitelik taşımaktadır.

Tablo 16. Gazete Yazı Türünde Konu Ya Da Temalar

Gazete yazı türünde konu ya da temalar	Frekans	Yüzde
Fransa Ulusal Meclisi'nin Ermeni soykırımı tasarısını kabulü	232	11,1
Türkiye'de Ermeni konferansı yapılması	162	7,7
Türkiye'nin Fransa'ya yönelik siyasi, iktisadi ve kültürel tepkileri-yaptırımları	128	6,1
Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi	98	4,7
Ermeni konferansının mahkeme kararıyla durdurulması	95	4,5
Ermeni sorununda düşünce ve ifade özgürlüğü	86	4,1
Diaspora, lobiler ve iç siyasetin soykırım kararlarında etkisi	79	3,8
Ermeni konferansına yönelik tepkiler ve protestolar	70	3,3
Türkiye karşıtlığı/aleyhtarlığı	61	2,9
Aydınların ve konferansın taraflı-tek yanlı olması	53	2,5
Ermeni soykırımı konusunun tarihçilere bırakılması	50	2,4
Türkiye ve dış politikasının soykırım konusundaki eksikleri/yetersizliği	48	2,3
Soykırım iddiaları ve kararlarının hukuki statüsü	47	2,2
Osmanlı'da 1915 ve sonrasında yaşanan olaylar	44	2,1
Chirac'ın Ermeni soykırımı tasarısını onaylaması	43	2,1
Ermeni konferansının durdurulmasına yönelik tepkiler	40	1,9
Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanıması istemi	39	1,9
Soykırım kararlarının iptali/önlenmesi girişimleri	38	1,8
Ermeni soykırımının olmaması	37	1,8
Bilimin ve siyasetin iç içe geçmesi	34	1,6
Türkiye-Fransa ilişkilerinin bozulması	33	1,6
Ermeni konferansının durdurulmasının hukuki statüsü	32	1,5
Ermenilerin Türklerin düşmanları ile iş birliği yapması	31	1,5
Fransa'nın kendi geçmişinde soykırım ve katliamlar yapması	30	1,4
Türkiye'deki bazı tepkilerin yanlış olması	29	1,4
İngiltere'de soykırımı anma gününe Ermenilerin dahil edilmesi	28	1,3
Ermeni soykırımı konusunu ele alan yayınlar (kitap, film vb.)	21	1,0
Türkiye'ye haksızlık yapılması	20	1,0
Ermeni soykırımı iddialarının Yahudi soykırımı ile kıyaslanması	20	1,0
Asıl katliam ve soykırımı Ermenilerin yapması	19	0,9
Türkler ile Ermenilerin kardeşliği	19	0,9
ABD'de soykırım tasarılarının gündeme gelmesi	18	0,9
Ermeni soykırımının anıtlştırılması	18	0,9
Türkler ile Ermeniler arasında düşmanlık yaratılması	17	0,8
Medyada Ermeni sorunu konusunda taraflı-etik dışı yayın yapılması	17	0,8
Ermeni teröristlerin Türk diplomatları öldürmesi	16	0,8
Türkiyeli Ermenilerin soykırım kararlarına tepkisi	16	0,8
Orhan Pamuk'un Ermeni sorunu açıklamaları için yargılanması	15	0,7
Türkiye'nin Ermeni sorunundaki resmi tezinin sorgulanması	15	0,7
Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesi	15	0,7

Diğer	182	8,4
Toplam	2095	100

Gazete yazı türlerinde geçen konu ya da temalar bağlamında 15 ve üzerinde kodlanan konu ya da temalar tabloya dahil edilmiştir. Daha alt sıklıkta kodlanan konu ya da temalar ise “diğer” kategorisi başlığı altında toplanmıştır. Konu ya da temalar, gerek ilgili olayların gerekse bu olaylar aracılığıyla Ermenilerin ve Ermeni kimliğinin hem hangi bağlamlarda ele alındığını hem de doğrudan ya da dolaylı nasıl bir temsilin söz konusu olduğunu göstermesi açısından en önemli noktayı oluşturmaktadır. Bir başka anlatımla konular ya da temalar, neyin nasıl sunulduğu açısından önemli göstergeler olarak işlev görmektedir. Bu açıdan bakıldığında; en fazla kodlanan konunun 232 (%11,1) gazete yazı türü ile “Fransa’nın Ermeni soykırımı tasarısını kabulü” olduğu tespit edilmiştir. İkinci en fazla kodlanan konu ise “Türkiye’de Ermeni konferansı yapılması” olmuştur. Bu durum, araştırma kapsamında incelenen olaylar ve gelişmelerin, aynı zamanda gazete yazı türleri içerisinde de en fazla geçen konu ya da temalar olduğunu göstermektedir.

Konular açısından üçüncü sırada en fazla kodlanan konu 128 (%6,1) gazete yazı türünde geçen “Türkiye’nin Fransa’ya yönelik siyasi, iktisadi ve kültürel tepkileri-yaptırımları” olarak saptanmıştır. Bu konuyu 98 (%4,7) gazete yazı türü ile “Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi”, 95 (%4,5) gazete yazı türü ile “Ermeni konferansının mahkeme kararıyla durdurulması” ve 86 (%4,1) gazete yazı türü ile “Ermeni sorununda düşünce ve ifade özgürlüğü” konuları takip etmiştir. Yine “Diaspora, lobiler ve iç siyasetin soykırım kararlarında etkisi” konusu 79 (%3,8), “Ermeni konferansına yönelik tepkiler ve protestolar” 70 (%3,3) ve “Türkiye karşıtlığı/aleyhtarlığı” konusu da 61 (%2,9) gazete yazı türünde yer almıştır.

İncelenen gazete yazı türlerinde bu konu ya da temaların başat olarak kodlanması, hem Ermenilerin hangi olaylar ile medyada yer aldığını hem de bu tür olaylar üzerinden nasıl bir değerlendirmenin yapıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Buna göre, en fazla kodlanan “Fransa’da Ermeni soykırımı tasarısının kabulü” konusunda Ermeniler bir açıdan “gizli özne” konumunda yer alırken, diğer yandan ise ilgili olaydaki başat aktör olarak önem taşımaktadır. “Türkiye’nin Fransa’ya yönelik siyasi, iktisadi ve kültürel tepkileri-yaptırımları”, “Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi” ve “Diaspora, lobiler ve iç siyasetin soykırım

kararlarında etkisi” konularının da önemli oranda kodlanması; örtük biçimlerde ya da dolaylı gönderim biçimleri ile olsa da Ermenilerin, Ermeni kimliğinin ve meselesinin; uluslararası ilişkiler, diplomatik ilişkiler, karşı tepki, yaptırım ve girişimler bağlamında irdelendiğini ve temsil edildiğini ortaya koymaktadır.

“Türkiye’de Ermeni konferansı yapılması” konusunun en fazla kodlanan ikinci konu olması ve “Ermeni konferansının mahkeme kararıyla durdurulması” ile “Ermeni konferansına yönelik tepkiler ve protestolar” konularının önemli oranda gazete yazı türlerinde yer alması ise Türkiye içinde Ermenilerin ve dolayısıyla Ermeni kimliğinin hangi açılardan hem Türkiye hem de medya gündemine taşındığını göstermektedir. Bir taraftan bilimsel bir faaliyetin basında duyurulması söz konusu iken, diğer taraftan bu konferansın mahkeme kararıyla durdurulması ve bu etkinliğe yönelik çeşitli kesimlerden gelen tepkiler, basına en fazla ve öncelikli biçimde yansıyan konular olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak “Ermeni sorununda düşünce ve ifade özgürlüğü” konusunun da gazete yazı türleri içerisinde önemli düzeylerde yer bulması, konunun düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında da bir duyarlılık olarak basına yansıdığı ve bu noktaya da belirli düzeylerde hassasiyet gösterildiği değerlendirilebilir. Bu konu, gazete yazı türleri içinde ağırlıklı olarak Osmanlı Ermenilerini ele alan bir konferans bağlamında düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması, üniversitelerin bilimsel özerkliğine müdahale gibi noktalara gönderimlerde bulunmakla birlikte, başka olaylar ve gelişmeler ile Türk tarafının söylemini ifade edebilmesi açısından da bazı gazete yazı türleri içerisinde yer almıştır.

Gazete yazı türünde geçen konu ya da temalar bağlamında son derece önemli bir başka konu da dokuzuncu sırada en fazla kodlanan “Türkiye karşıtlığı/aleyhtarlığı”dır. Bu konu, Ermeniler ile üçüncü ülkelerin odağında yer aldığı ve karşı taraf olarak da Türkiye’yi ilgilendiren uluslararası ve ulusal nitelikteki olayların, gelişmelerin ve sorunların medyada Türkiye karşıtlığıyla ilişkilendirildiğine yönelik önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilmektedir.

Türkiye karşıtlığı ya da aleyhtarlığı konusunun önemli ölçüde gazete yazı türlerinde yer alması, aynı zamanda medyada hem stereotipik ve önyargı yüklü bir algılamamanın hem de bu yönde bir söylemin yer bulabildiğini göstermektedir. Bu algılama, gerek soykırım kararlarına imza atan ülkeler gerekse Ermeniler açısından geçerli olmaktadır. Bu süreçte, farklı kültürlerin, farklı kimliklerin ve aidiyet bağlarının

birbirlerine yönelik gerçek yaşamdaki algılamasının, basının söylemi ve temsili aracılığıyla da pekiştirildiği söylenebilmektedir. Bir başka anlatımla, Ermenilere ve dolayısıyla Ermeni kimliğine yönelik temsil ve algılama, araştırma kapsamındaki gazetelerde incelenen olaylar örneğinde önemli ölçüde “Türkiye karşıtlığı ve aleyhtarlığı” konusu ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla basında bu konu ile ilişkilendirilerek temsil edilen olayların, stereotipik bir algılamanın sembolik düzeyde de sürdürülmesine aracılık ettiği çıkarımında bulunulabilir.

Çalışmanın kuramsal kısmında belirtildiği üzere stereotipler, kalıplaşmış nitelikleri ile algı, bellek ve temsilleri etkileyen bir perspektif sunmaktadır (Bilgin, 1994: 172-173). Medyanın stereotiplerin ve önyargıların biçimlenmesi, yayılması, sürdürülmesi ve değişimi sürecinde önemli bir toplumsal iletişim kanalı olarak işlev görmesi, bu durum ile birlikte düşünülmelidir. Dolayısıyla Ermeniler ile bağlantılı olaylarda “Türkiye karşıtlığı” gibi kalıplaşmış bir temanın yazılı basının temsilde önemli bir oranda yer alması, stereotipik algılama ve temsile ilişkin kritik bir veriyi oluşturmaktadır.

Böyle bir tablo, kültürlerarası iletişim bağlamında ele alındığında ise; kültürlerarası iletişim açısından bariyer niteliği taşıyan stereotipler, önyargılar ve etnomerkezcilik gibi olguların, medya dolayısıyla yayıldığı da göstergesi olmaktadır. Medyada sembolik düzeyde temsil aracılığıyla sürdürülen ve yayılan bu olguların, Türkler ile Ermenilerin birbirlerini algılaması ve diyalog geliştirebilmesi bağlamında da etkili olduğu söylenebilmektedir.

Diğer konu ya da temalara bakıldığında da; soykırım konusu üzerinde temellenen ve merkezinde bu konunun yer aldığı ya da bu konudan çıkarak farklı biçimlere bürünen yan konuların ağırlık kazandığı gözlenmektedir. Bir başka ifade ile Türkler ile Ermeniler ve müdahil konumdaki üçüncü aktörler arasında algılama, değerlendirme ve medyada temsil bakımından soykırım konusu merkezi bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla Ermeniler ve Ermeni kimliği medyada soykırım konusundaki gelişmeler ve bu konudan temellenen yan konular çerçevesinde temsil olanağı bulmaktadır.

Tablo 17. Gazete Yazı Türünde Kişiler

Gazete Yazı Türünde Kişiler	Frekans	Yüzde
Devlet Başkanı/Cumhurbaşkanı	139	16,6
Politikacı	235	28
Diplomat	60	7,2
Bürokrat	30	3,6
Bilim insanı	100	11,9
Din adamı	21	2,5
Hukukçu	13	1,6
Sanatçı	28	3,3
Medya mensubu/gazeteci	45	5,4
Yazar	40	4,8
İş adamı	13	1,6
Sivil Toplum Kuruluşu temsilcisi	29	3,5
Sıradan vatandaş	29	3,5
Meslek kuruluşu/Oda temsilcisi/yöneticisi	28	3,3
Diğer	28	3,3
Toplam	838	100

Gazete yazı türleri içerisinde haber aktörü olarak yer alan kişiler, gazete yazı türlerinin hem hangi tür kaynakların söylemleri aracılığıyla inşa edilmesi hem de kaynakların niteliğinin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Bir başka anlatımla, bir gazete yazı türü içerisinde sivil ve resmi kaynak konumundaki kişilerden hangilerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı, gazete yazı türünün söylemi ve çerçevesi üzerinde önemli ölçülerde belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda gazete yazı türünde geçen kişilere bakıldığında; 235 (%28) ile politikacıların başlığı çektiği ortaya çıkmıştır. Politikacıları, 139 (%16,6) adet gazete yazı türünde geçen devlet başkanları ya da cumhurbaşkanları konumundaki kişiler takip etmektedir. Üçüncü sırada ise gazete yazı türlerinde en fazla geçen kişiler olarak 100 (%11,9) adet gazete yazı türü ile bilim insanları öne çıkmıştır. Bunların yanı sıra gazeteciler/medya mensupları 45 (%5,4) ve yazarlar da 40 (%4,8) gazete yazı türünde geçen kişiler olmuştur. Sivil toplum temsilcisi niteliğinde kişiler açısından bakıldığında ise; doğrudan sivil toplum kuruluşu temsilcisi olan kişiler 29 (%3,5) ve meslek kuruluşu/oda temsilcisi ya da yöneticisi konumundaki kişiler de 28 (%3,3) gazete yazı türünde yer almıştır. “Diğer” kategorisi altında ise asker, emniyet mensubu, sendikacı, sporcu, özel sektör yöneticisi/çalışanı, terör örgütü üyesi gibi mesleklere sahip kişiler haber aktörü olarak gazete yazı türleri içerisinde yer almaktadır. Sonuç olarak, kişiler bağlamında Ermeniler ile bağlantılı olayların

temsilinde akredite kaynak niteliğindeki ya da resmi konumdaki kişilerin gazete yazı türlerinde ağırlıklı olarak yer aldığı değerlendirilmesi yapılabilir. Ayrıca bilim insanlarının da gazete yazı türlerinde önemli bir oranda yer bulması, önemli bir veri olarak kabul edilebilmektedir.

Tablo 18. Gazete Yazı Türünde Kurumlar

Gazete Yazı Türünde Kurumlar	Frekans	Yüzde
Kamu kurum ve kuruluşu	278	29,3
Özel kurum ve kuruluş	48	5,1
Uluslararası kurumlar	162	17,1
Siyasi Parti ve teşkilatları	77	8,1
Sivil Toplum Kuruluşu	56	5,9
Basın-yayın kurumu	100	10,5
Eğitim kurumu	128	13,5
Din kurumu	14	1,5
Terör örgütü	18	1,9
Güvenlik kurumu	15	1,6
Meslek kuruluşları/Odalar/Borsalar	37	3,9
Sendika	8	0,8
Diğer	7	0,5
Toplam	948	100

Araştırma kapsamında incelenen olaylarda yer alan kurumlar da kişiler ile benzer biçimde hem gazete yazı türlerinin genel bağlamına ilişkin ipuçları vermesi açısından hem de söylemin hangi kurumların dolayımından geçerek kurulduğunun ya da hangi argümanların gazete yazı türlerinin içine sindiğini göstermesi açısından önemli bir gösterge olmaktadır. Bu bağlamda gazete yazı türleri içerisinde geçen kurumlara bakıldığında; kamu kurum ve kuruluşlarının 278 (%29,3) gazete yazı türünde yer alarak ilk sırada olduğu bulgulanmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarını, 162 (%17,1) gazete yazı türünde geçen uluslararası kurumlar takip etmiştir. Üçüncü sırada ise 128 (%13,5) adet ile eğitim kurumları yer almıştır. Basın-yayın kurumlarının 100 (%10,5) ve siyasi partiler ile teşkilatlarının da 77 (%8,1) gazete yazı türünde geçtiği tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarına 56 (%5,9) ve meslek kuruluşlarına da 37 (%3,9) gazete yazı türünde yer verilmiştir. Bu tablo, gazete yazı türleri içerisinde geçen kişiler ile paralel bir nitelik taşımaktadır.

Dolayısıyla gazete yazı türleri içerisinde geçen kurumlar bağlamında da akredite ya da resmi nitelikteki kurumların başı çektiği söylenebilir. Kurumlar bağlamında

bakıldığında dikkat çeken bir diğer önemli nokta; Avrupa Birliği, Avrupa Parlamentosu gibi uluslararası kurumların gazete yazı türlerinde en fazla yer alan kurumlar içerisinde ikinci sırada yer almasıdır. Bu durum, Ermeniler ve Ermeni kimliğinin hangi bağlamda ve ne tür gelişmeler çerçevesinde gündeme geldiğine yönelik çok önemli ipuçları taşımaktadır. Buna göre incelenen olaylar bağlamında; Türkiye nezdinde Ermeniler ile ilgili olayların ve gelişmelerin yüksek bir oranda uluslararası kurumların ve kamuoyunun da bir noktasından dahil olduğu bir çerçevede medyada temsil edildiği değerlendirilebilir. Bu değerlendirme, Türkler ile Ermenilerin diyalog kurabilmesi ve muhtemel diyalog sürecindeki aktörlere yönelik de önemli ipuçları taşımaktadır.

Tablo 19. Gazetelere Gazete Yazı Türlerinin Dağılımı

Gazetenin adı	Gazete yazı türü						Toplam
	Haber	Köşe yazısı	Röportaj	Haber-röportaj	Araştırma -inceleme	Foto haber	
Cumhuriyet	134	71	1	1		4	211
	63,5%	33,6%	,5%	,5%		1,9%	100,0%
	36,3%	44,7%	33,3%	33,3%		66,7%	38,8%
Hürriyet	128	57	2	2	4	1	194
	66,0%	29,4%	1,0%	1,0%	2,1%	,5%	100,0%
	34,7%	35,8%	66,7%	66,7%	100,0%	16,7%	35,7%
Zaman	107	31				1	139
	77,0%	22,3%				,7%	100,0%
	29,0%	19,5%				16,7%	25,6%
Toplam	369	159	3	3	4	6	544
	67,8%	29,2%	,6%	,6%	,7%	1,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Araştırmada ele alınan gazetelere göre gazete yazı türlerinin dağılımına bakıldığında; Cumhuriyet gazetesinde 134 haber ve 71 köşe yazısı; Hürriyet gazetesinde 128 haber ve 57 köşe yazısı; Zaman gazetesinde ise 107 haber ve 31 köşe yazısı kullanıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla Ermenilerle ilgili haberlerin sunumunda gazete yazı türlerinin sayısı açısından genel toplamda başı çeken Cumhuriyet gazetesinin, haber ve köşe yazısı açısından da ilk sırada yer aldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 20. Gazetelere Göre Haber Aktörlerinden Söz Edilme Biçimi

Gazetenin adı	Kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden nasıl söz ediliyor			Toplam
	Pozitif	Negatif	Nötr	
Cumhuriyet	9	122	80	211
	4,3%	57,8%	37,9%	100,0%
	26,5%	42,1%	36,4%	38,8%
Hürriyet	21	99	74	194
	10,8%	51,0%	38,1%	100,0%
	61,8%	34,1%	33,6%	35,7%
Zaman	4	69	66	139
	2,9%	49,6%	47,5%	100,0%
	11,8%	23,8%	30,0%	25,6%
Toplam	34	290	220	544
	6,3%	53,3%	40,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Gazetelere göre kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden söz edilme biçimleri değerlendirildiğinde de; Cumhuriyet'te 9, Hürriyet'te 21 ve Zaman'da 4 gazete yazı türünde haber aktörlerinden pozitif bir tonda söz edildiği görülmektedir. Araştırmada haber aktörlerinden Cumhuriyet gazetesinde 122, Hürriyet gazetesinde 99 ve Zaman gazetesinde de 69 gazete yazı türünde olumsuz olarak söz edildiği tespit edilmiştir. Son olarak Cumhuriyet'te 80, Hürriyet'te 74 ve Zaman gazetesinde ise 66 gazete yazı türünde kişi ve kurum olarak haber aktörlerinin nötr bir biçimde ele alındığı bulgulanmıştır.

Tablo 21. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türünde Biz-Onlar Vurgusu

Gazetenin adı	Gazete yazı türünde biz-onlar vurgulaması				Toplam
	Biz	Ötekiler/Onlar	Her İkisi	Yok	
Cumhuriyet	29	35	78	69	211
	13,7%	16,6%	37,0%	32,7%	100,0%
	33,7%	41,2%	46,4%	33,7%	38,8%
Hürriyet	35	29	49	81	194
	18,0%	14,9%	25,3%	41,8%	100,0%
	40,7%	34,1%	29,2%	39,5%	35,7%
Zaman	22	21	41	55	139
	15,8%	15,1%	29,5%	39,6%	100,0%
	25,6%	24,7%	24,4%	26,8%	25,6%
Toplam	86	85	168	205	544
	15,8%	15,6%	30,9%	37,7%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Gazetelere göre gazete yazı türünde hem ötekileştirmenin hem de kültürlerarası iletişimdeki bariyerlerin temelinde yer alan biz-onlar vurgusuna bakıldığında; Cumhuriyet'te 29, Hürriyet'te 35 ve Zaman'da 22 gazete yazı türünde "biz" vurgusunun yer aldığı görülmektedir. "Onlar" vurgusu ise Cumhuriyet gazetesinde 35, Hürriyet gazetesinde 29 ve Zaman'da da 21 gazete yazı türünde bulunmaktadır. "Biz-Onlar" vurgusunun birlikte yer aldığı gazete yazı türleri ise Cumhuriyet'te 78, Hürriyet 'te 49 ve Zaman'da 41 adet olarak tespit edilmiştir. "Biz-Ötekiler/Onlar" vurgusunun yer almadığı gazete yazı türleri ise Cumhuriyet gazetesinde 69, Hürriyet'te 81 ve Zaman gazetesinde 55 gazete yazı türü olarak saptanmıştır. Görüldüğü üzere; biz-onlar vurgusunun her ikisi birlikte olmak üzere en fazla Cumhuriyet gazetesinde, en az ise Zaman gazetesinde yer aldığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 22. Gazete Yazı Türlerine Göre Biz-Onlar Vurgusu

Gazete yazı türü	Gazete yazı türünde biz-onlar vurgulaması				Toplam
	Biz	Ötekiler/Onlar	Her ikisi	Yok	
Haber	65	58	74	172	369
	17,6%	15,7%	20,1%	46,6%	100,0%
	75,6%	68,2%	44,0%	83,9%	67,8%
Köşe yazısı	20	24	87	28	159
	12,6%	15,1%	54,7%	17,6%	100,0%
	23,3%	28,2%	51,8%	13,7%	29,2%

Biz-onlar/ötekiler vurgulamasının gazete yazı türleri açısından dağılımına bakıldığında ise bu kategorilerinin her ikisinin birlikte köşe yazılarının 87 tanesinde, haberlerin ise 74'ünde yer aldığı görülmektedir. Sadece biz kategorisi de 65 haber ve 20 köşe yazısında tespit edilmiştir. Yalnızca ötekiler/onlar kategorisinin bulunduğu haber sayısı 58 ve köşe yazısı sayısı ise 24'tür. Bu kategorilerin, 172 haberde ve 28 köşe yazısında ise yer almadığı saptanmıştır. Gazete yazı türlerinin ağırlıklı olarak haber ve köşe yazısı olması nedeniyle gazete yazı türlerinde biz-onlar/ötekiler vurgusuna sadece haber ve köşe yazıları üzerinden bakılmıştır.

Tablo 23. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türüne Ait Başlığın Tonu

Gazetenin adı	Gazete yazı türüne ait başlığın tonu			Toplam
	Pozitif	Negatif	Nötr	
Cumhuriyet	14	85	112	211
	6,6%	40,3%	53,1%	100,0%
	28,6%	38,8%	40,6%	38,8%
Hürriyet	26	69	99	194
	13,4%	35,6%	51,0%	100,0%
	53,1%	31,5%	35,9%	35,7%
Zaman	9	65	65	139
	6,5%	46,8%	46,8%	100,0%
	18,4%	29,7%	23,6%	25,6%
Toplam	49	219	276	544
	9,0%	40,3%	50,7%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Gazetelere göre gazete yazı türüne ait başlıkların tonları incelendiğinde; Cumhuriyet gazetesinde 14, Hürriyet gazetesinde 26 ve Zaman gazetesinde de 9 gazete yazı türünde pozitif gönderimler içeren başlıklar kullanıldığı belirlenmiştir. Yine Cumhuriyet'te 86, Hürriyet'te 70 ve Zaman'da da 65 gazete yazı türünde negatif tonda ya da bu yönde gönderimlerde bulunan başlıkların yer aldığı tespit edilmiştir. Nötr bir tonun hâkim olduğu başlık kullanımı ise Cumhuriyet gazetesinde 111, Hürriyet gazetesinde 98 ve Zaman gazetesinde de 65 gazete yazı türünde yer almaktadır.

Tablo 24. Gazetelere Göre Gazete Yazı Türünün Tonu

Gazetenin adı	Gazete yazı türünün tonu			Toplam
	Pozitif	Negatif	Nötr	
Cumhuriyet	24	126	61	211
	11,4%	59,7%	28,9%	100,0%
	33,3%	40,8%	37,4%	38,8%
Hürriyet	32	106	56	194
	16,5%	54,6%	28,9%	100,0%
	44,4%	34,3%	34,4%	35,7%
Zaman	16	77	46	139
	11,5%	55,4%	33,1%	100,0%
	22,2%	24,9%	28,2%	25,6%
Toplam	72	309	163	544
	13,2%	56,8%	30,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Gazetelere göre gazete yazı türünün tonuna ya da gazete yazı türlerinde haber konusu olan olaya, gelişmeye yönelik nasıl bir yaklaşım biçiminin başat olduğuna bakıldığında ise; Cumhuriyet gazetesinde 24, Hürriyet gazetesinde 32 ve Zaman gazetesinde de 16 gazete yazı türünde pozitif bir tonun/yaklaşım biçiminin var olduğu saptanmıştır. Yine Cumhuriyet'te 126, Hürriyet'te 107 ve Zaman'da da 77 gazete yazı türünde negatif yönde bir tonun olduğu bulgulanmıştır. Son olarak nötr bir tonun/yaklaşım biçiminin hâkim olduğu gazete yazı türleri ise Cumhuriyet gazetesinde 61, Hürriyet gazetesinde 55 ve Zaman gazetesinde ise 46 olarak tespit edilmiştir.

3.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Ermenilerle bağlantılı olan olayların, gelişmelerin ve sorunların yazılı basında temsilini inceleyen bu çalışmada, gazete yazı türleri içerisinde Ermeni kimliğine yönelik gönderim biçimlerinin nitel olarak çözümlenebilmesi amacıyla eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Bir başka anlatımla, Ermeni kimliğine ilişkin gazete yazı türlerindeki gönderimlerin, nasıl bir söylem üzerinden kurulduğu bu teknik ile incelenmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında; araştırmada eksen alınan olaylar ve bu olayların incelendiği tarihler içerisindeki diğer gelişmelerle ilgili haberler içerisinden belirli sayıda haber seçilmiştir. Haberlerin seçiminde; incelenen gelişmeleri, olayları ve sorunları ele alan haberler içerisinde Ermenilere ve Ermeni kimliğine yönelik gönderimlerin yoğun olması temel alınmıştır.

3.2.1. Makro Yapı

Haberlerin söylemine yönelik makro yapı çerçevesinde; tematik ve şematik yapı incelenmiştir.

3.2.1.1. Tematik Çözümleme

Haberlerin tematik çözümlemesi kapsamında başlıklar, spot/haber girişleri ve fotoğraflar incelenmektedir.

3.2.1.1.1. Başlıklar

Başlıklar, haber metinlerini özetlemekte ve haber metinlerine ilişkin en önemli bilgileri içermektedir. Başlıklar, ayrıca çok önemli bir bilişsel işleve de sahiptir. Buna

göre, haber metinleri içerisinde öncelikle başlıklar okunmakta ve böylelikle başlıklardaki enformasyon, haber metninin tümünün anlamlandırılması sürecinde ya da metnin geri kalanının okunmadan önce ana temaların ne olduğunun anlaşılması noktasında okuyucular tarafından kullanılmaktadır. Buna koşut olarak, başlıklar, haberlerin anlamlandırılmasında okuyucuların gereksinim duyduğu konuyla ilgili bilgilerin bellekten çağrıştırılması ve etkinleştirilmesi açısından da örgütleyici bir işlevi yerine getirmektedir (van Dijk, 1991: 50). İncelenen haberlerde üst başlık ve alt başlık kullanımı az olduğu için ağırlıklı olarak başlıklara odaklanılmıştır.

Başlıklar kapsamında dikkati çeken önemli noktalardan bir tanesi, Ermeni soykırımı iddiaları konusunda yasa çıkaran Fransa'ya yönelik Türkiye'nin siyasi, iktisadi, kültürel vb. tepkilerini ortaya koyan başlıkların kullanılmasıdır. Öyle ki, habere konu olan olayın duyurulması, önemli ölçüde söz konusu tepki ya da yaptırım girişimlerinin yansıtılması ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu durum, hem olayın faillerinin sadece Fransa ve Türkiye gibi algılanmasına yol açmakta hem de buna koşut olarak olayın en önemli taraflarından olan Ermenilerin görünmez kılınmasına yol açan bir nitelik taşımaktadır. Bir başka anlatımla, Ermeniler ve dolayısıyla Ermeni kimliğinin, haber söylemi bağlamında başlıklarda gizli-görünmez ya da ikincil özne konumunda yer aldığı söylenebilir. Bu duruma şu haber başlıkları örnek gösterilebilir:

Fransa'ya uzayda rest (Hürriyet - 24.01.2001)

Fransa'dan gıda ithalatı durduruldu (Hürriyet - 27.01.2001)

Fransa, 1918'de beterini yapmıştı (Hürriyet - 28.01.2001)

Fransa Taksim'e bak (Hürriyet - 29.01.2001)

Dostluğu yıkan imza (Hürriyet - 31.01.2001)

8 milyar dolarlık tokat (Hürriyet - 31.01.2001)

Fransız'a 'Körfez Geçiş' yasağı (Hürriyet - 02.02.2001)

İhaleler iptal (Cumhuriyet -24.01.2001)

Fransa'ya karşı ilk somut yaptırım (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Fransa'ya yanıt (Cumhuriyet - üst başlık - 24.01.2001)

'Türkiye'ye kötülük edeni unutmayız' (Cumhuriyet - 24.01.2001)

TÜSİAD'dan Fransız sanayicisine mektup (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Uydu için yeni ihale (Cumhuriyet - 28.01.2001)

Gazilerden protesto (Cumhuriyet - 28.01.2001)

Anıta karşı yaptırım kozu (Cumhuriyet - 30.01.2001)
Fransa'ya ikinci yaptırım (Cumhuriyet - 30.01.2001)
Paris'e karşı atak (Cumhuriyet - üst başlık - 31.01.2001)
İhalelerden dışlanıyor (Cumhuriyet - 31.01.2001)
Fransa kırmızı listede (Cumhuriyet - 31.01.2005)
İlişkilerimizi gözden geçiriyoruz (Cumhuriyet - 31.01.2001)
Alcatel dışlandı (Cumhuriyet - 01.02.2001)
İhaleler bir bir iptal ediliyor (Cumhuriyet - 02.02.2001)
Erzurum'dan Fransa'ya misilleme (Cumhuriyet - 03.02.2001)
Fransa'ya ilk ders (Zaman - 24.01.2001)
İlk yaptırım Alcatel'e (Zaman - 24.01.2001)
Cezayir teklifi (Zaman - 24.01.2001)
Karşılığını vereceğiz (Zaman - alt başlık - 24.01.2001)
Fransa'ya tarım ve hayvancılık ambargosu (Zaman - 25.01.2001)
ABD'de Fransa protestosu (Zaman - 28.01.2001)
Fransız Hava Yolları'na kilit (Zaman - 29.01.2001)
Fransa'ya ihale darbesi (Zaman - 31.01.2001)
Bir ihale daha iptal (Zaman - 31.01.2001)
Türk Telekom da Alcatel'i dışlayacak (Zaman - 02.02.2001)
Fransa'ya bir ambargo daha (Zaman - 02.02.2001)

Görüldüğü üzere bu örnekler, Fransa'nın Ermeni sorunu konusunda soykırım yasası çıkarması olayının, örneklemedeki gazetelerde haber söylemi içerisinde başlıklara ağırlıklı olarak tepki-karşı tepki ve iki ülke arasındaki ilişkiler bağlamında çıkarıldığı görülmektedir. Bir başka anlatımla, Türkiye'nin söz konusu yasaya yönelik ekonomik, siyasi, kültürel vb. karşı tepkileri ve yaptırımlarını yansıtan türden başlıkların kullanılması ve öne çıkartılması tercih edilmiştir. Dolayısıyla, okurların haberde ilk olarak karşılaştığı unsurlar olarak başlıklarda, olayın diğer en önemli aktörü olan Ermenilerin çok az düzeyde yer bulabildiği söylenebilir. Bu yöndeki başlıkların seçimi, söz konusu noktalar da önem taşımakla birlikte haber söylemi ve kurgusunda yapılan tercihleri yansıtan bir nitelik taşımaktadır.

Haber şematik yapısı itibariyle başlıklar, ideolojik yapıyı doğrudan özetleyen ya da haber metnlerinin ideolojik özünü barındıran bir nitelik taşımaktadır. Bu doğrultuda

haberinin makro ve mikro yapısı içerisindeki unsurların ideolojik konumlanması da haber başlığında temsil edilmektedir (Dağtaş ve Canpolat, 2009: 10-11). Dolayısıyla, Fransa'nın Ermeni sorunu konusunda soykırım yasası çıkarmasına yönelik Türkiye'nin tepkileri bağlamında Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin bu başlıklar aracılığıyla benzer bir ideolojik konumlanma içinde olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu gazeteler, siyasal yelpazenin farklı noktalarında durmakla birlikte Türkiye'nin Fransa'ya yönelik ekonomik, siyasal, kültürel vb. tepkileri, yaptırım girişimleri noktasında benzer tonları/yaklaşım biçimlerini içeren başlıklar ön plana çıkarılmıştır. Belirtildiği üzere; Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri siyasal yelpazenin farklı konumlarında bulunmasına rağmen, ağırlıklı olarak birincil tanımlayıcıların durum tanımları üzerinden bu başlıklarda her üç gazetenin de aynı ideolojik konum ve yaklaşımda bulunduğu görülmektedir.

Haber söyleminin makro yapısında başlıklarda dikkati çeken bir başka önemli nokta; Türkiyeli Ermenilerin Fransa'nın soykırım kararına yönelik tepkilerini yansıtan başlıklarda ortaya çıkmaktadır. Buna göre söz konusu başlıklarda, Türkiyeli Ermenilerin bu tarz olaylara yönelik tepkileri ya da söylemleri özetlenmektedir. Belirli bir söylemin sindiği bu başlıklar, aynı zamanda dolaylı olarak Türkiyeli Ermenilerin "biz" içine hangi şartlarda dahil olabileceğine ya da kabul edilebilirlik sınırlarına ilişkin çok önemli gönderim noktalarına işaret etmektedir. Burada Türkiyeli Ermenilerin, söz konusu olaylara ilişkin verdikleri tepkilere ve söylemlerine göre "içimizden birileri" olarak kabul edilebilirlik sınırlarında yer alabileceği söylenebilmektedir. Dolayısıyla haber söyleminde yer bulan bu nitelikteki başlıklar, aynı zamanda Türkiye'de bir etnik kimlik olarak Ermeni kimliğinin algılanma biçimlerine ve kabul edilebilirlik sınırlarına ilişkin de önemli ipuçları ve referanslar taşımaktadır. Böyle bir söylemin sindiği başlıklara şunlar örnek verilebilir:

Mesrob II: Acılar sömürülmemeli (Hürriyet - 28.01.2001)

Bizim meclisimiz TBMM'dir (Hürriyet - 31.01.2001)

Bizim için çözüm yeri TBMM (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Sorunlarımızın çözüm yeri TBMM (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Ermenileri malzeme etmesinler (Cumhuriyet - 01.02.2001)

Acıları kimse sömürmesin (Zaman - 28.01.2001)

Türkiye Ermenileri üzgün (Zaman - üst başlık - 31.01.2001)

Muhatabımız Ankara'dır (Zaman - 31.01.2001)

Ermeni yazar Dabağyan: Çoğundan daha Türküm (Hürriyet - 22.09.2005)

Başlıklarda önemli olan bir başka nokta; üçüncü ülkeler tarafından Ermeni soykırımı konusu ile ilgili kararların alınmasında ve bu yönde başka gelişmelerin yaşanmasında genelde Ermenilerin ve özelde de diasporanın, lobilerin ve iç siyasetin etkisine gönderme yapan söylemlerin başlığa çıkarılmasıdır. Başlıklarda yer bulan böyle bir söylem, aynı zamanda Ermenilere de bütünsel bir bakış açısıyla yaklaşıldığına yönelik ipuçları taşımaktadır. Çünkü söz konusu yaklaşım biçiminde Ermenilere, farklı bakış açılarına ya da nüanslara sahip bir çeşitlilik perspektifinden bakmak yerine, tek bir potada eriyen bir kimlik düzeyinde yaklaşılmaktadır. Bir başka anlatımla, Ermeniler söz konusu başlıklar üzerinden her konuda ve özellikle incelenen haberlerin konusu açısından tek bir kalıp olarak düşünen ve davranan bir kimlik düzeyinde ele alınmaktadır. Bu tarz söylemleri taşıyan başlıklara örnek olarak şunlar gösterilebilir:

Ermeni lobisi karşı atakta (Hürriyet - 26.01.2001)

Ermeni tasarısının sorumlusu verilmeyen helikopter ihalesi (Hürriyet - 26.01.2001)

İngiliz'den yüz buldular (Hürriyet - 29.01.2001)

Ermeni iddiaları Londra'ya taşınıyor (Cumhuriyet - üst başlık - 25.01.2001)

Bush'a 'soykırım' dedirtecekler (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Fransızların 'Ermeni oylarını kapma' planı (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Etkinliklerde Ermeni imzası (Cumhuriyet - 28.01.2001)

Fitne merkezi Erivan (Zaman - 31.01.2001)

Hastert'a Ermeni baskısı (Hürriyet - 22.09.2005)

Rock'la Ermeni baskısı (Hürriyet - 26.09.2005)

Haber başlıklarından bazılarında Türkler ve Ermenilerin kardeşliği üzerine yapılan vurgulara da yer verilmektedir. Bu başlıklar, bir taraftan Türkler ile Ermenilerin kardeşliğine gönderme yaparken, diğer taraftan üçüncü ülkelerin araya girmeleri ile bu kardeşlik dinamiğinin sarsıldığı ya da tersine çevrildiği yönünde imalar da taşımaktadır. Bunlara; *Türk ve Ermeni çocukları el ele mücadele veriyor* (Hürriyet - üst başlık - 29.01.2001), *Fransa Taksim'e bak* (Hürriyet - 29.01.2001), *Türkülerin kardeşliği* (Cumhuriyet - 27.01.2001), *Hep bir ağızdan 'sevgi' şarkıları* (Cumhuriyet - 21.09.2005), *Nükhet Duru AB için Ermenice şarkılar söyledi* (Zaman - 21.09.2005),

Türkler ve Ermeniler derin acılar çekti (Hürriyet - 25.09.2005) başlıkları örnek verilebilmektedir.

Başlıklarda Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri ve üyelik sürecine etkileri üzerine değerlendirmeler de önemli bir boyut taşımaktadır. Çünkü bu boyut, söz konusu sorunun taraflar açısından uluslararası bir perspektife taşındığını göstermektedir. Haber söyleminde başlıklara yansıyan durum ise Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin, Türkiye karşıtlığı gibi bir tavır ile ilişkilendirilmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle haber başlıklarının bazıları, Ermeni soykırımı konusunun Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecine karşı olanlar tarafından kullanıldığı yönünde gönderimler taşımaktadır. Bu yönde gönderim ve değerlendirmeler taşıyan başlıklara; *Soykırımı AB'deki Türkiye karşıtları kullanıyor* (Hürriyet - 24.01.2001), *Avarot gazetesi: Soykırım, Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek isteyenlerce kullanılıyor* (Cumhuriyet - üst başlık - 24.01.2001), *Ermeni basını bile anladı* (Cumhuriyet - 24.01.2001), *Denktaş, Ermeni tezlerinin tartışmaya açılmasının, Türkiye'nin AB'ye girişini engelleme amaçlı olduğunu söyledi* (Cumhuriyet - üst başlık - 26.01.2001), *'Soykırım iddiaları tesadüf değil'* (Cumhuriyet - 26.01.2001) örnek gösterilebilmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan ikinci olay olan ve Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" isimli konferansa ilişkin haber başlıkları da ilk olayla ilgili bazı benzer noktaların yanı sıra konu ile ilgili başka önemli ipuçları taşımaktadır. Bu başlıklarda dikkati çeken önemli bir nokta; konferansın dolaylı ya da doğrudan düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilişkilendirilerek başlığa çıkartılması olmuştur. Bu nokta, Ermenilerin, Ermeni kimliğinin ve dolayısıyla Ermeni sorununun, bir konferans bağlamında konuşulabilir ve tartışılabilir bir düzeye gelebildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bir başka anlatımla, bu içerik ve nitelikte bir konferansın haberleştirilmesinde başlıkların, düşünce ve ifade özgürlüğü, bilimsel özerklik, demokratikleşme, özgürleşme gibi bağlamlarda gönderimler ya da imalar taşıması, Ermeni kimliğinin ve Ermeni sorununun tartışılabilme açısından normalleşmeye başladığının ve görünürlük kazandığının göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Böyle bir söylemin yer bulabildiği başlıklara şunlar örnek verilebilir:

Tasvip etmiyorum (Hürriyet - 23.09.2005)

Bu kadar kendine zarar veren ülke az bulunur (Hürriyet - 23.09.2005)
Tüyo bakanın (Hürriyet - 24.09.2005)
Formülü buldu (Hürriyet - 24.09.2005)
Hükümet kararı kınadı (Hürriyet - 24.09.2005)
İptal kararı özerkliğe müdahale (Hürriyet - 24.09.2005)
Özgür tartışma, özgür protesto (Hürriyet - üst başlık -25.09.2005)
Müzareke arifesinde provokatif hareket (Hürriyet - 25.09.2005)
Herkes sözünü özgürce söyledi (Hürriyet - 25.09.2005)
Ankara önemli bir tabuyu yıktı (Hürriyet - 27.09.2005)
Türkiye rahatladı (Hürriyet - 27.09.2005)
Durdurma kararına tepki (Cumhuriyet - üst başlık - 23.09.2005)
Üniversiteler: Ciddi sıkıntı yaratacak (Cumhuriyet - 23.09.2005)
YÖK: Karar, bilimsel özerkliğe müdahale (Cumhuriyet - 24.09.2005)
Baykal: Düşünceler ifade edilmeli (Cumhuriyet - 25.09.2005)
'Mahkeme kararı provokatif' (Cumhuriyet - 25.09.2005)
'Türkiye'nin yol kat etmesi gerek' (Cumhuriyet - 25.09.2005)
'Çığır açan bir olay' (Cumhuriyet - 26.09.2005)
Yargı bilime müdahale edemez (Cumhuriyet - 28.09.2005)
Hukukçulara göre; mahkemenin konferansı durdurma yetkisi yok (Zaman - 24.09.2005)
Başbakan Erdoğan: Özgürlüklerden korkmayın (Zaman - 25.09.2005)
Batı basını: Yargı, Türkiye'de demokratikleşmeye engel (Zaman - 27.09.2005)

Haber söyleminde konferansa yönelik düşünce ve ifade özgürlüğü, bilimsel özerklik, demokratikleşme gibi referans noktalarına gönderimler taşıyan söylemlerin başlığa çıkarılmasının yanında tepkiler, eleştiriler ve protestolar bağlamında bir söylemin de önemli oranda başlıklara çıkarıldığı görülmektedir. Bu noktada başlıklara, konferansın tek taraflılığı ve siyasiliği gibi bir çerçevenin hâkim olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Ermeniler ile ilgili gerçekleştirilen bir etkinliğin, tek yanlılık, bilim dışılık gibi nitelikler taşıdığı üzerinden yine Türkiye karşıtlığı ya da aleyhtarlığı ile ilişkisinin kurulduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Çünkü, başlıklar aracılığıyla bu içerik ve nitelikteki bir konferansın, hem etkinliğin kendisi hem de etkinliği

düzenleyenler açısından adeta bir art niyet taşındığı yönünde imalar taşıdığı söylenebilmektedir. Buna şu başlıklar örnek verilebilir:

Bu toplantı bitmiştir (Hürriyet - 23.09.2005)

Konferansın taşınması kanuna hile (Hürriyet - 24.09.2005)

Konferans yapılmasın (Hürriyet - üst başlık- 24.09.2005)

Beğen veya beğenme yargı kararı (Hürriyet - 24.09.2005)

Birlikte bayrak açtılar (Hürriyet - 25.09.2005)

Ermeni tezlerini kabul ettirme konferansı (Hürriyet - 26.09.2005)

'İsmarlama konferans' (Cumhuriyet - 22.09.2005)

'Tek yanlı görüşlerin ifade edileceği siyasi gösteri' (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Sivil toplum örgütlerinden protesto (Cumhuriyet - 24.09.2005)

'Konferans taraflı' (Cumhuriyet - 26.09.2005)

'Yargıya müdahale' (Cumhuriyet - 26.09.2005)

'Bilimsel değil, siyasi' (Cumhuriyet - üst başlık - 28.09.2005)

İnönü Rektörü toplantıyı reddetti (Cumhuriyet - 28.09.2005)

'Konferansı ABD istedi' (Cumhuriyet - 28.09.2005)

Ermeni konferansına tek başıma katılıp hepsiyle tartışmaya hazırım (Zaman - 20.09.2005)

Halaçoğlu'na göre konferans diaspora uzantısı (Zaman - 25.09.2005)

Tek yanlı konferansta fikir ayrılığı (Zaman - 26.09.2005)

Görüldüğü üzere başlıklar, makro yapılar olarak habere konu olan olay ya da gelişmeyi ilk etapta özetleyici bir işlev görmektedir. Araştırma kapsamında haber başlıklarında söylem boyutunda öne çıkan noktaların, aynı zamanda içerik çözümlemesi sonucunda gazete yazı türünde geçen konu ya da temalar ile örtüştüğü de söylenebilmektedir.

Konferansa yönelik yaklaşımlar bağlamında Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde, birbirine karşıt olarak konumlanan her iki kutbun söylemlerini yansıtan başlıkların kullanıldığı görülmektedir. Bir başka anlatımla, konferansı olumlayan söylemleri yansıtan başlıklar ile konferansa yönelik eleştiriler, tepkiler, protestolar bağlamında olumsuz bir tonun hâkim olduğu söylemi yansıtan başlıkların, incelenen gazetelerde birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada; siyasal, toplumsal ve kültürel yapı içerisinde yer alan söylemlerin, konuya farklı yaklaşan çeşitli haber

aktörlerinin söylemleri aracılığıyla ilgili başlıklara taşındığı söyle noktada; siyasal, toplumsal ve kültürel yapı içerisinde yer alan söylemlerin, konuya farklı yaklaşan çeşitli haber aktörlerinin söylemleri aracılığıyla ilgili başlıklara taşındığı söylenebilmektedir.

3.2.1.1.2. Spot/Haber Girişleri

Haber anlatısının önemli bir bölümünü oluşturan spotlar, alt ve üst başlıktan küçük, haber metninden büyük puntolarla verilerek, okuyucuya haberin içeriği ile ilgili özet sunmaktadır. Haber girişlerinde en önemli bilgiler önce verilmekte ve böylelikle okurların haberi okumaya özendirilmesi amaçlanmaktadır. Haber girişlerinin bir başka önemli özelliği ise genelden özele doğru giden bir nitelik taşımasıdır (van Dijk, 1988d: 15).

Araştırma kapsamındaki ilk olay bağlamında incelenen haberlerin spot/haber girişlerine bakıldığında; ana olayın özetlendiği ve habere konu olan olayın ana fikrinin sunulduğu görülmektedir.

Spot/haber girişlerinde ana olaya ilişkin genel bilgilendirmenin, özellikle Türkiye'nin Ermeni soykırımı konusunda yasa çıkaran Fransa'ya yönelik iktisadi, siyasal vb. tepkileri öne çıkarılarak yapıldığı dikkati çekmektedir. Bir başka ifadeyle spot/haber girişlerinde dikkat çekilen bu nokta ile Türkiye'nin Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarmasına yönelik geliştirdiği karşı tepkiler öne çıkmaktadır. Bu durumun, aynı zamanda Fransa'yı söz konusu kararından ötürü pişmanlık noktasına getirme gibi bir söylemi de taşıdığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla Ermeni sorunu ile bağlantılı olarak gelişen bu olayın, bir tepki-karşı tepki ya da yaptırım-karşı yaptırım bağlamında sunulduğu değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Spot/haber girişleri de söz konusu bağlamın taşıyıcılığını yapmaktadır. Ermeni kimliği ise bu bağlam içinde olayın ana aktörlerinden olmasına rağmen "gizli özne" konumuna düşmektedir. Bu durum, sonuçta bir olay ya da gelişmenin haberleştirilme biçimlerine ya da neyin nasıl haberleştirileceğine ilişkin tercihleri de yansıtan bir nitelik taşımaktadır. Bu yönde bir söylemi barındıran spot/haber girişlerine şunlar örnek verilebilir:

Fransa, sözde Ermeni soykırımını parlamentosunda kabul etmesinin ardından ekonomik faturasını ödemeye başladı. Bugüne kadar üç uydusunu Fransızlar'a yaptıran Türkiye, Fransız Alcatel firmasına ihale ettiği 259 milyon dolarlık casus uydu projesini iptal etti. (Hürriyet - 24.01.2001)

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, aralarında şarap, peynir ve sodanın da bulunduğu onlarca kalem Fransız ürününün ithalatını durdurdu. Türkiye'nin Almanya'dan sonra, en çok ekonomik ve ticari ilişki içinde bulunduğu Fransa'nın sözde Ermeni Soykırım Tasarısı'nı onaylaması, bu ülke ekonomisinin önemli ölçüde kan kaybının yolunu açtı (Hürriyet - 27.01.2001)

Sözde Ermeni soykırımı tasarısı Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın imzalaması ile resmen yasalaşırken Türkiye, şimdiye dek tarihinde görülmemiş bir karşı eylem planı için düğmeye bastı. (Hürriyet - 31.01.2001)

Fransız Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı iddiasını resmen kabul etmesinin ardından Fransa'ya yönelik ilk ciddi yaptırım savunma alanında gerçekleştirildi. Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, casus uydu projesinde Fransız ALCATEL firmasıyla imzalanan sözleşmenin iptal edildiğini açıkladı. Çakmakoglu, savunma alanında Fransızların katıldığı yaklaşık 10 ihale bulunduğunu, tank modernizasyonu ihalesinde Fransız firmanın durumunu gözden geçirebileceklerini bildirdi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Fransa Meclisi'nde kabul edilen sözde Ermeni soykırım yasasına karşı Türkiye'nin "meşru müdafaa hakkını kullanacağını" belirterek, "Devlet düzeyinde ekonomik kararlar alınırken elbette, hemen böyle düşmanlık sergileyenlere savunmamızın en önemli alımlarını vermeyeceğiz" dedi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Türkiye, sözde Ermeni soykırımı savlarını yasalaştıran Fransa'ya yönelik ekonomik tepkisini arttırarak sürdürüyor. Savunma ihalelerinin iptalinin ardından Türk Telekom da GSM 1800 hattının altyapısı için açtığı 1 milyar dolarlık projeye teklif veren ALCATEL'i ihaleden dışlama kararı aldı. (Cumhuriyet - 01.02.2001)

Ankara, Fransa'ya karşı ilk somut yaptırım adımını atarak Alcatel firmasının aldığı istihbarat uydusu ihalesini iptal ederken, tank ihalesini de gündemine aldı. (Zaman - 24.01.2001)

Tarım ve Köyişleri Bakanı Hüsnü Yusuf Gökalp Fransa'dan yapılan hayvansal aşı ve benzeri ürünlerin ithalatının gözden geçirilerek bu ülkeye sınırlama getirileceğini söyledi. (Zaman - 25.01.2001)

Milli Savunma Bakanlığı, sözde soykırım yasasının Fransa Cumhurbaşkanı Chirac tarafından onaylanmasıyla, Fransa'ya karşı eylem planının ikinci aşamasını

yürürlüğe koydu. Ankara, Türkiye ile Fransa arasında F-16 uçaklarında kullanılacak elektronik harp sistemine ilişkin olarak yapılan ihaleyi iptal ediyor. Dün ayrıca, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin açtığı 40 milyon dolarlık buğday ihracatı ihalesine giren iki Fransız şirketinin teklifleri de 'iade' edildi. (Zaman - 31.01.2001)

Spot/haber girişlerinde dikkati çeken bir başka önemli nokta; soykırım kararlarının arkasında Ermeni lobisinin ve iç siyasetle ilgili hedeflerin olduğuna yönelik gönderimlerdir. Bu noktada, Ermenilerin sürekli olarak Türkiye ve Türkler aleyhine çalışmalarda bulunduğu ve buna koşturarak üçüncü ülkelerin parlamentolarından soykırım kararlarının çıkarılması için girişimlerde bulunduğuna yönelik bir anlam çıkarılması söz konusu olabilmektedir. Bir başka açıdan, genel anlamda Ermeni kimliğinin algılanması ve temsilinde söz konusu noktanın kilit bir rol oynadığı da söylenebilmektedir. Böyle bir söylem, aynı zamanda üçüncü ülkelerin bu soruna müdahil olmalarının arkasında insan hakları gibi motiflerden ziyade çıkar ilişkileri gibi bir bağlamın hâkim olduğu yönünde imalar da taşımaktadır. Bu spot/haber girişlerine şunlar örnek verilebilmektedir:

Fransa Parlamentosu'nun kabul ettiği sözde Ermeni soykırımı tasarısının iptali için Fransız iş çevreleri tarafından başlatılan kampanyanın etkili olmasından çekinen Ermeni diasporası karşı atak başlattı. (Hürriyet - 26.01.2001)

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Sönmez Köksal, Ermeni yasa tasarısının Fransız Meclisi'nden geçmesinde en önemli etkenlerden birinin Fransa'nın geçen yılki helikopter ihalesinden elenmesi olduğunu söyledi. (Hürriyet - 26.01.2001)

Ermeni baskısına, Fransa Cumhurbaşkanı Chirac da boyun eğdi. Kin yasasını, süresini bile beklemeden imzalayan Chirac, Türkiye-Fransa dostluğunu tarihi bir oyuna gelerek bitirdi. (Hürriyet - 31.01.2001)

Fransız Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısını kabul etmesinin ardından, İngiltere'nin de dolaylı yoldan soykırım iddialarına yanaşması Ermenileri cesaretlendirdi. (Hürriyet - 29.01.2001)

Ermeni lobisi soykırım iddiasını ABD ve Fransa'nın ardından İngiltere'de Lordlar Kamarası'na taşıyor. Cumartesi günü yapılacak Soykırım Anma Günü'ne Ermenilerin de dahil edileceği belirtiliyor. (Cumhuriyet - 25.01.2001)

ABD'deki Ermeni lobisi, Fransa'da elde edilen kazanımın bu ülkede de gerçekleşmesi için yoğun bir kampanya başlatıyor. (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Sönmez Köksal, sözde Ermeni Soykırım Yasası'nın Fransız parlamentosunda kabulünün arkasında, yaklaşan seçimler nedeniyle Ermeni oylarını alma amacının yattığını söyledi. (Cumhuriyet - 26.01.2001)

İngiltere'nin başkenti Londra'da düzenlenen 'Soykırım Anma Günü'nde Ermeni temsilcileri de yerlerini alırken Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Korkmaz Haktanır, anma etkinliklerine katılmadı. Törenler sırasında yaklaşık 300 Türk, protesto gösterisi yaptı. Fransa'nın önde gelen gazetelerinden Le Figaro, Fransa'yı Ermeni nüfuzunun altında kalmakla suçladı. (Cumhuriyet - 28.01.2001)

Soykırım tasarılarının arkasında Erivan var. Ermenistan'a giden uçaklara yol vermeyelim. (Zaman - 31.01.2001)

Türkiye, lobi faaliyetlerinde Ermeniler karşısında etkisiz kaldı. Atı alan Üsküdar'ı geçti. Bu kendi hatamız. (Zaman - 31.01.2001)

Emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın sözde Ermeni soykırımına ilişkin yasayı onaylamasıyla ilgili olarak, "Bunun arkasında Ermenistan var. Esas itibarıyla bu konuları Ermenistan orkestra ediyor, talimatlar Erivan'dan çıkıyor." dedi. (Zaman - 31.01.2001)

Ermeni soykırımı iddialarını içeren iki ayrı tasarının ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'nde kabul edilmesinin hemen ardından, etkin olan Ermeni lobisi, Başkan Denis Hastert'a yönelik bir baskı kampanyası başlattı. (Hürriyet - 22.09.2005)

ABD'deki Ermeni lobisi, soykırım iddialarının tanınmasına yönelik faaliyetleri çerçevesinde, ilginç yöntemlere başvurmaya başladı. (26.09.2005)

Spot/haber girişlerinde konu açısından son derece önemli bir diğer nokta; Türkiyeli Ermenilerin Fransa'nın Ermeni soykırımı kararı ile ilgili değerlendirmelerinde ortaya çıkmaktadır. Türkiyeli Ermenilerin değerlendirmeleri ve bunların haberleştirilme biçimleri, onların Türkiye'de bir etnik kimlik olarak algılanma ve temsil çerçeveleri açısından çok önemli ipuçları taşımaktadır. Bu durum, hem Ermenilerin kendi konumlarına yönelik algılarına hem de çoğunluk kimliği tarafından nasıl konumlandırıldıklarına ilişkin dolaylı ya da doğrudan gönderimler taşımaktadır. Sonuçta bu iki konum, birbirlerinden bağımsız olmayıp, birbirlerini önemli ölçülerde etkilemektedir. Spot/haber girişlerinde yer alan bu söylem aracılığıyla Türkiyeli Ermenilerin konuya yaklaşımları yansıtılmakta ve bir anlamda, üçüncü ülkelerin iki

kimlik arasındaki ilişkilere müdahil olarak olumsuz bir zemin hazırladığı yönünde bir anlam taşınmaktadır. Bir başka anlatımla, Türkiyeli Ermenilerin tepkileri üzerinden üçüncü ülkelerin yararçı bir bakış açısıyla konuya müdahil olduğuna ilişkin imalar ve gönderimler, spot/haber girişlerine yansımaktadır. Bütün bu tablo, aynı zamanda Türkiye'deki bir etnik kimlik olarak Ermeni kimliğinin, hangi konularda, nasıl ve hangi bağlamlarda kabul edilebilir bir yerde konumlandırılabilmesine ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Söz konusu spot/haber girişlerine şunlar örnek gösterilebilmektedir:

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob II, Ermenilerle Türkler arasında tarihte acı olaylar yaşandığını, bunları hukukçuların, tarihçilerin değerlendirmesi gerektiğini belirterek, "Bu acılar sömürülmemeli. Acılara merhem olacak yaklaşımlarda bulunmamız lazım" dedi. (Hürriyet - 28.01.2001)

Türkiye'de yaşayan apostolik, ortodoks, Katolik ve Protestan Ermeni cemaatlerinin liderleri dün Türkiye Ermenileri Patriği 2'nci Mesrob'un başkanlığında biraraya gelerek, Fransa ve diğer ülkelerin kendilerine yönelik tutumlarına son vermesini istediler. (Hürriyet - 31.01.2001)

Türkiye Ermenileri Patriği 2. Mesrob Mutaşyan ve Ruhani Meclis üyeleri yaptıkları açıklamada, Türkiye'de yaşayan Ermenilerin herhangi bir sorunları bulunmadığını vurguladılar. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Fransa Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı kararının ardından Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın da yasayı onaylamasına Ermeni okul ve vakıf yöneticileri tepki gösterdi. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Türkiye'de yaşayan Ermeniler için yayımlanan Agos Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink, Fransa'nın aldığı kararla Türkiye'de sorunun tartışılmaz hale geldiğini söyledi. (Cumhuriyet - 01.02.2001)

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob Mutaşyan, önceki gece ünlü Ermeni ressam Ivan Konstantinoviç Aivazovsky'nin 100. ölüm yıldönümü nedeniyle İstanbul'da açılan sergiyi gezdi. Patrik, burada yaptığı açıklamada, yurtdışındaki çeşitli parlamentolarda peş peşe alınan kararların soykırımı gerginliğinin yumuşamaya başladığı günlere denk gelmesine dikkat çekti. Mutaşyan, Türkiye ile Ermenistan'ın dostluklarının devamının üçüncü ülkelerce istenmediğini söyledi. (Zaman - 28.01.2001)

Ortodoks, Katolik ve Protestan Ermeni toplumlarının sivil temsilcilerinden oluşan 90 üyeli bir heyet, Fransa Ulusal Meclisi'nin kararı hakkında bir basın bildirisi yayınladılar. (Zaman - 31.01.2001)

Buna koşut olarak dikkat çeken bir başka durum da; Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerine yönelik değerlendirmelerin bazı haberlerin söylemine yansımalarıdır. Bu haberlerin spot/haber girişlerine bakıldığında; Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin soykırım kararları ile engellenmeye çalışıldığı yönünde bir anlam kurulduğu görülmekte ve bu durum, yine Türkiye karşıtlığı ile ilişkilendirilmektedir. Bu haberlerin birkaçında söz konusu durumun Ermenistan basınının önde gelen gazetelerinden birinde dahi kabul edilerek haberleştirilmesi, yeniden haber konusu yapılmakta ve böylelikle haber söyleminde kurulan anlama önemli destek noktaları sağlanmaktadır. Bu spot/haber girişleri şu şekilde örneklendirilebilir:

Ermenistan'ın önde gelen gazetelerinden Aravot, sözde soykırım konusunun, Türkiye'nin AB'ye girmesini istemeyenlerce kullanıldığını, bu çevrelerin aslında Türkiye'nin AB üyelik çabalarını boşa çıkartmayı hedeflediklerini yazdı. (Hürriyet - 24.01.2001)

Aravot, "Fransa Parlamentosu, soykırımı tanıyan yasayı geçirirken Fransa'nın çıkarlarını ön planda tutuyordu. Parlamentonun kararı da AB üyeliğini isteyen Türkiye'nin çabalarını nötralize etmeyi amaçlayan bir hareket" dedi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Ermeni soykırım iddialarının Avrupa'nın gündemine taşınmasının tesadüf olmadığını belirterek, "Ermeni tezlerinin tartışmaya açılması, Türkiye'nin AB'ye girişini engelleme amacını güdüyor" dedi. (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Spot/haber girişlerinin bazılarında Türkler ile Ermeniler arasındaki kardeşliğe vurgu yapan bir söyleme de yer verildiği görülmektedir. Bu spot/haber girişlerinde bir taraftan Türkler ve Ermenilerin aslında dostluk ve kardeşlik ekseninde bir ilişkiye sahip olduklarına işaret edilirken, diğer taraftan kimi spot/haber girişlerinde kardeşlik zemininde işleyen bu ilişkinin konuya müdahil olan ülkeler tarafından bozulduğu ya da sekteye uğratıldığına yönelik gönderimler bulunmaktadır. Bu duruma birkaç örnek olarak şunlar gösterilebilir:

Tarih: 18 Ocak 2001... Yer: Fransa Ulusal Meclisi. 577 milletvekili adına oylamaya katılan 51 milletvekili, "Fransa, 1915 Ermeni soykırımını açıkça kabul eder" şeklindeki tek cümleden oluşan kanunu kabul etti.

Yani her konuda Fransız olanlar, bu konuda da Fransız kalmışlardı.

Oysa burada yaşanan dostluğu bir bilebilselerdi...

Dostluk mu, hayır hayır... Bunun adı dostluktan da öte bir şeydi KARDEŞLİKTİ... (Hürriyet - 29.01.2001)

Ermeni soykırımı iddialarının Fransa Parlamentosu'nda kabul edilmesiyle Türkiye-Ermenistan ilişkileri yeniden gerginleşirken önceki akşam Ermeni müzik grubu 'Knar'ın İstanbul'da verdiği konser, iki halkın aslında birbirine ne kadar yakın olduğunu bir kez daha gösterdi. (Cumhuriyet - 27.01.2001)

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Bilgi Üniversitesi'ndeki Ermeni Konferansı'na gönderdiği mesajda, "Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Türk ve Ermeni halkları derin acılar çekti" dedi. (Hürriyet - 25.09.2005)

Nükhet Duru ve Aduşan Halacyan şefliğindeki 70 kişilik Surp Vartanants Korosu, Atatürk Kültür Merkezi'nde (AKM) düzenlenen "Sevgiyle El Ele" konserinde, besteci Cenk Taşkan'ın Türkçe ve Ermenice şarkılarını seslendirdi. (Hürriyet - 25.09.2005)

Araştırma kapsamında incelenen Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" isimli konferansa ilişkin spot/haber girişleri de ilk olayla ilgili bazı benzer noktaların yanı sıra ağırlıklı olarak iki yönlü bir söylemin taşıyıcılığını yapmaktadır. Buna göre, spot/haber girişlerinin bir kısmında konferansa yönelik tepki ve protestolar yer alırken, diğer tarafta ise konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasına yönelik tepkiler dikkat çekmektedir. Konferansa yönelik tepkiler ve protestolar, ağırlıklı olarak konferansın ve düzenleyenlerin tek yanlılığı, bilimsellik yerine siyasiliği, dış odaklar tarafından düzenlenmesi gibi gönderimler ya da söylemler öne çıkmaktadır. Konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasına yönelik tepkiler ise konferansın düzenlenebilmesi için önerilerden, düşünce ve ifade özgürlüğüne, üniversitelerin bilimsel özerkliği ve buna müdahale edilmesinin yanlışlığı, durdurma kararının hukuki statüsü ve demokratikleşme gibi bir dizi tema üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ermeni kimliği açısından ise bir anlamda iki kutuplu bir görünüm sergileyen bu yöndeki spot/haber girişleri, bir taraftan bu kimliği de eksen alan konferans türü bir etkinliğin halen hassasiyet taşıyan konular içerisinde yer aldığının işareti olabilmektedir. Diğer taraftan söz konusu söylemin diğer kutbu ise Ermeni kimliğine önemli referanslar taşıyan böyle bir konferansın konuşulabilme ve tartışılabılme gibi açılardan belli bir düzeye eriştiğinin göstergesi olabilmektedir. Söz konusu konferansa yönelik tepki ve protestoların yer verildiği spot/haber girişlerine şunlar örnek verilebilmektedir:

Ermeni Konferansı'nı mahkeme kararıyla durduran Türk Hukukçular Birliği Derneği, konferansın Bilgi niversitesi'nde düzenlenmesini 'kanuna karşı hile' olarak niteledi. (Hürriyet - 24.09.2005)

Türkiye Barolar Birliği Başkanı zdemir zok, Adalet Bakanı Cemil iek'in aksine; İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararı geçerliliğini korurken, başka bir üniversitede de Ermeni Konferansı yapılmaması gerektiğini söyledi. (Hürriyet - 24.09.2005)

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, mahkeme kararıyla durdurulduktan sonra mekan değiştirilerek Bilgi niversitesi'nde yapılan "İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" başlıklı konferansı eleştiri bombardımanına tuttu. (Hürriyet - 27.09.2005)

İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Turan zl, Boğaziçi niversitesi'nde (B) 23-25 Eylül tarihleri arasında geekleştirilecek "İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" konferansının "parayla yapılan ısmarlama bir toplantı olduğunu" iddia ederek "YK Başkanlığı'na çağrıda bulunuyoruz; bu toplantıyı engelleyin" dedi. (Cumhuriyet - 22.09.2005)

İstanbul, Marmara, Yıldız Teknik, Dokuz Eylül niversitelerinden ğretim yeleri, Ermeni konferansının karşı görüşteki akademisyenlere kapalı olduğunu ve tek yönlü görüşlerin dile getirileceği "engizisyonvari" niteliğe sahip olduğunu açıkladılar. (Cumhuriyet - 24.09.2005)

"İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" konulu konferansın yürütmeyi durdurma kararı ile iptal edilmesi bazı sivil toplum kuruluşlarından gördü. Konferansın düzenleyicileri Boğaziçi ve Sabancı niversitelerinin önünde protesto gösterileri yaptı. (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Katılımcıların angaje olduğunu öne süren Baykal, konferansın, Ermeni sorunuyla ilgili siyasal, ideolojik yönü ağır basan bir söylemi Türkiye'ye dinletme, alıştırma, hazırlama anlayışıyla yapıldığını söyledi. (Cumhuriyet - 26.09.2005)

Malatya İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fatih Hilmioğlu, "İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" konferansı ile ilgili "Bu toplantıyı bilim dışı olarak değerlendiriyor ve tüm sonuçları ile reddediyoruz" dedi. (Cumhuriyet - 28.09.2005)

İşçi Partisi (İP) Genel Başkanı Doğu Perinçek, Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri" konulu konferansın ABD'nin isteği ile organize edildiğini belirterek "ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi, Türkiye'nin AB üyeliği için 'Ermeni soykırımı suçunun kabulünü' şart koşuyor" dedi. (Cumhuriyet - 28.09.2005)

Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılacak 'alternatif' Ermeni konferansına karşı görüşten kimsenin davet edilmemesini eleştirdi. (Zaman - 20.09.2005)

Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, konferansın 'bilimsel bir toplantı olmadığını, siyasal ve ideolojik bir nitelik taşıdığını' savundu. (Zaman - 25.09.2005)

Domates ve yumurtalı protesto gösterilerine sahne olan Ermeni konferansında katılımcılar birbirine düştü. Prof. Dr. Baskın Oran diasporayı eleştirince Doçent Fatma Müge Göçek'in itirazıyla karşılaştı. Prof. İlhan Çuhadaroğlu ise salondan atıldı. (Zaman - 26.09.2005)

Konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasına yönelik tepkiler bağlamında açığa çıkan temaları taşıyan spot/haber girişlerine ise şunlar örnek gösterilebilmektedir:

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni Konferansı'yla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma kararı üzerine, "Demokratik bir ülkede düşüncenin, fikrin açıklanacağı bir organizasyonda bu şekilde bir kararın alınmasını tasvip etmem mümkün değil" dedi. (Hürriyet - 23.09.2005)

Mahkeme tarafından durdurulan Ermeni Konferansı'nın gerçekleştirilme formülünü Adalet Bakanı Çiçek buldu. Çiçek'in, durdurma kararının genel olmadığını belirterek, konferansın başka bir üniversitede yapılabileceğini söylemesi üzerine konu çözüldü. (Hürriyet - 24.09.2005)

Ermeni Konferansı'nın durdurulması, dünya basınında da yankı buldu. İngiliz Reuters haber ajansı, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarını "Türk Hükümeti, mahkeme kararını kınadı" diye yansıtırken, BBC internet sitesinde, "Bu sıradan bir konferans değildi" diye yazdı. Ermeni sorununun Türkiye'de bir tabu olduğunu belirten BBC, "Delegeler 90 yıl önce Osmanlı Ermenileri'nin başına gelenleri tartışacaktı" diye yazdı ve bu konunun Türkiye'nin en hassas konularından biri olduğunu ifade etti. (Hürriyet - 24.09.2005)

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Ermeni Konferansı'nın İstanbul 4. İdare Mahkemesi tarafından durdurulmasına tepki gösterdi. (Hürriyet - 24.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni konferansına ilişkin yürütmeyi durdurma kararını 'Tayyip Erdoğan olarak' tasvip etmediğini belirterek, "Ben, özgürlüklerin en geniş anlamda yaşandığı bir Türkiye'de yaşamak istiyorum" dedi. (Hürriyet - 25.09.2005)

Ermeni Konferansı, dış basında büyük yankı buldu. Fransız Liberation Gazetesi, "Türkiye'de Ermeni tabusu yıkıldı" başlıklı haberinde konferans ile "1915 katliamının" resmi tezlerin tartışmaya açıldığını ve bir tabunun yıkıldığını yazdı. (Hürriyet - 27.09.2005)

Ermeni Konferansı'nın mahkeme engeli ve protestocuların yumurtalı-domatesli saldırılarına rağmen sorunsuzca tamamlanması, bilim adamlarını sevindirdi. Ev sahibi rektörler, "Türkiye'nin üzerinden yük kalktı. Akademik özgürlükler bakımından da önemli bir adım atılmış oldu" dedi. (Hürriyet - 27.09.2005)

Ermeni konferansının durdurulmasının, AB'yle müzakerelerin başlaması öncesinde Türkiye'nin "başını ağrıtabileceği" ileri sürüldü. Başbakan Tayyip Erdoğan, kararı "tasvip etmediğini" belirterek "Siz bir düşünceyi beğenmeyebilirsiniz, ama bunun açıklanmasını bu şekilde engelleyemezsiniz. Kaldı ki daha yapılmamış olan, ne konuşulacağı belli olmayan böyle bir düşünce platformunu engellemenin, demokrasiyle, özgürlüklerle, çağdaşlıkla bağdaşır olduğuna inanmıyorum" dedi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin, Ermeni konferansını durdurmasının ardından Sabancı ve Boğaziçi Üniversitesi'nden (BÜ) yapılan ortak açıklamada, "karara uyulacağı, ancak bilimsel özgürlük ve üniversite özerkliğinin korunması için tüm yasal hakların kullanılacağı" belirtildi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığı, “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri” başlıklı konferansın mahkeme kararıyla durdurulmasının, “yargı yetkisinin sınırlarını zorlayan, anayasanın 130. maddesiyle güvence altına alınan üniversitelerin bilimsel özerkliğine müdahale niteliğinde olduğunu” bildirdi. (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Ermeni konferansının yürütmesini durduran mahkeme kararına Ankara Üniversitesi Senatosu’ndan da tepki geldi. Kararın, “bilimsel özerklik” ve “düşünce özgürlüğü” ile bağdaşmadığının vurgulandığı senato açıklamasında, durdurma kararı “Üniversitemizin geleceği için tehlikeli bir örnek” diye eleştirdi. (Cumhuriyet - 28.09.2005)

İdare hukukçusu Prof. Dr. Turan Yıldırım idare hukuku tekniği açısından ortada dava edilebilir bir idari işlem olmadığını altını çizdi. (Zaman - 24.09.2005)

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Bahçeşehir Üniversitesi açılışında bir bayanın Ermeni konferansı ile ilgili tepkisiyle karşılaştı. Erdoğan, herkesi özgürce yaşamasını istediklerini belirterek, özgürlüklerden korkulmamasını istedi. (Zaman - 25.09.2005)

Türkiye’de siyasi tansiyonu tırmandıran Ermeni konferansı, Batı basınında çok fazla ilgi görmedi. İngiliz The Financial Times gazetesi, konuyla ilgili haberinde Avrupa Birliği’ne üye olabilmek amacıyla yapılan reformlara rağmen Türkiye’nin adalet sisteminin boşluklarla dolu olduğu yorumunu yaptı. Alman Süddeutsche gazetesi ise konferansın son anda yer değiştirdiğini ve ‘tabuların’ yavaş yavaş ortadan kalktığını tespit etmekle yetindi. (Zaman - 27.09.2005)

Sonuç olarak, spot ve haber girişleri aracılığıyla okurların haberin konusu olan olaya ya da gelişmeye ilişkin genel bir bilgi edinebileceği söylenebilir. Spot/haber girişleri, incelenen her iki olayda da başlıklara zemin oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, yine her iki olay kapsamında haberin ana gövdesinde Ermenilere ilişkin gönderim biçimlerinin nasıl olduğuna yönelik olarak spot/haber girişlerinin önemli ipuçları taşıdığı görülmektedir.

3.2.1.1.3. Fotoğraflar

Fotoğraf, haberi tamamlayan, destekleyen, güçlendiren ve bazen de haber içerisinde ön plana çıkan unsur olarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Yüksel ve Gürcan, 2005: 194).

Haber metnlerinin üst söyleminde, metinlerde yer alan görüntülerin gerçeğe karşılık geldikleri ya da gerçeğin birebir kendisi oldukları yönünde bir iddia sürüp gitmektedir. Bu üst söylemi kuran ise gazeteciliğin profesyonel ideolojisi olmaktadır. Haberde kullanılan görsel imgeler, göndergeye dönüşmekte ve izleyici sorgulamaksızın göndergenin kendisi ile karşı karşıya olduğunu varsaymaktadır. Bu bağlamda, görsel medya haber metnlerinde okurların gerçeklik ile ilişkisi pekiştirilmektedir (İnal, 1996: 103-104). Bu durum, gazetelerde kullanılan fotoğraflar açısından da kabul edilebilmektedir (Özer, 2009: 97).

İçerik çözümlemesi sonuçlarına göre gazete yazı türlerinin 162'sinde görsel materyal olarak fotoğraf kullanıldığı saptanmıştır. İncelenen haber metnlerinde kullanılan fotoğraflara bakıldığında da; ilk olay ile ilgili olarak cumhurbaşkanı/devlet başkanlarına, siyasetçilere, Fransa'nın Ermeni soykırımını kararına karşı yapılan protestolara, Fransa'ya yönelik tepkiler bağlamında yaptırım ve ihale iptalleri ile ilgili görüntülere ait fotoğrafların kullanıldığı görülmektedir. Türkler ile Ermeniler arasındaki ilişkinin aslında dostluk ve kardeşlik zemininde işlediği söylemi ile kurulan iki haberde de bu dostluk ve kardeşlik temasını yansıtan fotoğraflara yer verilmektedir. Avrupa'daki Ermenilerin protesto görüntülerinin olduğu bir başka fotoğrafın ise "*Avrupa'daki Ermeniler Türkiye'nin AB'ye alınmamasını istemişlerdi.*" biçimindeki fotoğraf altı yazısı ile kullanıldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki ikinci olay ile ilgili olarak eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen haberlerde ise siyasetçiler, bilim adamları, yazarlar, sivil toplum örgütü temsilcileri gibi haber aktörlerinin fotoğrafları ile konferansın protesto edilmesine yönelik fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. Fotoğrafların, haber metnlerinin konu ya da teması ile haber metni içindeki söylemi pekiştiren retorik unsurlar olarak kullanıldığı söylenebilmektedir.

3.2.1.2. Şematik Çözümleme

Şematik çözümleme, durum ve yorum bölümlerinden meydana gelmektedir. Haberin şematik çözümlemesi; olaya ve olayın ardalana ilişkin bilgilerin yer aldığı durum bölümünün incelenmesi ve haber aktörlerinin görüşlerinin alıntılandığı yorum bölümünün analiz edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Olaya ilişkin bilgilerin tam olarak verilip verilmediği, olayın arkaplanının ele alınıp alınmadığı ve olayın taraflarının

görüşlerinin ne şekilde aktarıldığı söylemin ortaya konmasında değerli verilerdir. Öyle ki, hangi bilgiye önem verildiği ve ilgi gösterildiği, olası ideolojik imaların çözümlenmesinde ipuçları sağlamaktadır (Şeker, 2009: 98).

3.2.1.2.1. Durum

Durum bölümü, kendi içerisinde ana olay, sonuçlar, ardalın ve bağlam bilgisi kısımlarına ayrılmaktadır.

3.2.1.2.1.1. Ana Olay

Şematik yapı unsurları içerisinde yer alan ana olayın sunumuna bakıldığında haber girişi dikkat çekmektedir. Çünkü ana olaya, genellikle haber girişlerinde yer verilmektedir (Özer, 2009: 100). Ayrıca haber girişleri ve ana olay, başlıklarda yer alan anlamla benzer bir biçimde oluşturulmaktadır (van Dijk, 1988d: 15).

Araştırma kapsamında incelenen ilk olay bağlamında ele alınan haber metinlerinde ana olay olarak, Fransa'nın Ermeni soykırımını yasası çıkarması gösterilmekte ve bu ana olay, ağırlıklı olarak Türkiye'nin bu duruma yönelik siyasi, iktisadi, kültürel vb. tepkileri üzerinden işlenmektedir. Dolayısıyla Fransa'nın Ermeni soykırımını yasasını çıkarması ve bunun Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından onaylanması karşısında Türkiye'nin iktisadi ve siyasi tepkileri çerçevesinde ana olay kurulmuştur. Ayrıca incelenen zaman diliminde İngiltere ve ABD'de Ermeni lobisinin yaptığı çalışmalar neticesinde ortaya çıkan gelişmelerin ele alındığı haberler de bulunmaktadır. Tüm bunların birleşiminde; Ermeni diasporasının, lobisinin ve iç siyaset kaygılarının, Türkiye'nin aleyhine işleyen soykırım kararlarının alınmasındaki etkisine gönderimlerde bulunmaktadır. Bu durum, aynı zamanda Ermeni kimliğinin medyadaki temsilini de etkileyen önemli bir durağı oluşturmaktadır. Söz konusu ana olay örnekleri olarak şunlar gösterilebilmektedir:

Fransa, sözde Ermeni soykırımını parlamentosunda kabul etmesinin ekonomik faturasını ödemeye başladı. Bugüne kadar üç uydusunu Fransızlar'a yaptıran Türkiye, Fransız Alcatel firmasına ihale ettiği 259 milyon dolarlık casus uydu projesini iptal etti. (Hürriyet - 24.01.2001)

Fransız Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısını kabul etmesinin ardından, İngiltere'nin de dolaylı yoldan soykırım iddialarına yanaşması Ermenileri cesaretlendirdi. (Hürriyet - 29.01.2001)

Fransız Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı iddiasını resmen kabul etmesinin ardından Fransa'ya yönelik ilk ciddi yaptırım savunma alanında gerçekleştirildi. Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, casus uydu projesinde Fransız ALCATEL firmasıyla imzalanan sözleşmenin iptal edildiğini açıkladı. Çakmakoglu, savunma alanında Fransızların katıldığı yaklaşık 10 ihale bulunduğunu, tank modernizasyonu ihalesinde Fransız firmanın durumunu gözden geçirebileceklerini bildirdi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

ABD'deki Ermeni lobisi, Fransa'da elde edilen kazanımın bu ülkede de gerçekleşmesi için yoğun bir kampanya başlatıyor. Türkleri soydaşlarını katletmekle suçlayan ABD'deki Ermeniler, ilk olarak yeni başkan George W. Bush'a seçim kampanyası sırasında verdiği sözleri yerine getirmesi için kutlama ve hatırlatma mektupları göndermeye başladılar. (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Türkiye, sözde Ermeni soykırımı yasasının önlenmesi için her yolu kullanmasını istediği Fransız hükümetinden bugüne kadar olumlu yanıt alamayınca sıradaki yaptırımlar için düğmeye bastı. Sözde soykırım yasasının Anayasa Konseyi'ne götürülebilmesi için yasal sürenin dolmasına 4 gün kala, Dassault firmasının kazandığı 300 milyon dolarlık F-16 elektronik harp sistemi ihalesinin iptali değerlendirmeye alındı. Gelecek günlerde yasanın engellenmesi yönünde adım atılmazsa, Dassault'nun, 250 milyon dolar değerindeki casus uydu ihalesini kazanan ALCATEL'in ardından savunma ihalelerinden dışlanan ikinci Fransız firma olacağı belirtiliyor. (Cumhuriyet - 30.01.2001)

Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, Fransız Alcatel firmasının aldığı 149 milyon dolarlık istihbarat uydusu projesine ilişkin ihalenin iptal edildiğini bildirdi. Bakan Çakmakoglu, TBMM'de gazetecilerin sorularını cevaplandırırken, Fransa Meclisi'nde alınan sözde Ermeni soykırımına ilişkin kararın temelinde yerel seçimlere yönelik oy kaygısının yattığını, ancak bu durumun tarihi geçmişi bulan Türk-Fransız ilişkilerine zarar vereceğini söyledi. (Zaman - 24.01.2001)

Bayındırlık ve İskan Bakanı Koray Aydın, ihaleye teklif veren iki konsorsiyumun yabancı ortağının da Fransız şirketleri olması nedeniyle, İzmit Körfez Geçiş Projesi, 6,5

milyar dolarlık büyüklüğe sahipti. Körfez üzerine yapılacak olan köprü dünyanın ikinci büyük asma köprüsü olacaktı. Aydın, açıklamasında, ülke olarak son günlerde yaşanan ve Türkiye-Fransa ilişkilerinin geleceğini belirleyecek sözde soykırım yasasının engellenmesi yönündeki çabalara olumlu cevap alınamadığı takdirde Fransa'ya karşı yaptırımların uygulanacağını daha önceden kamuoyuna duyurulduğu belirtildi. (Zaman - 02.02.2001)

Bunların yanı sıra ana olay olan Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması, Türkiyeli Ermenilerin bu gelişmeye gösterdikleri tepkiler üzerinden de işlenmektedir. Bu haberler aracılığıyla da Türkiyeli Ermenilerin, söz konusu ülkelerin konuya müdahil olmalarını istemedikleri ve böylelikle dolaylı yoldan Türkiye'nin yanında yer aldıkları yönünde bir anlam kurulmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen ikinci olay ile ilgili eleştirel söylem çözümlemesine dahil edilen haber metinlerinde ise ana olay olarak; öncelikle Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılması planlanan, ardından ertelenen ve daha sonra mahkeme kararı ile durdurulmasının ardından Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" isimli konferans gösterilmiştir. Ana olay, söz konusu konferansın gerçekleştirilmesine yönelik tepkiler, eleştiriler ve protestolar ile bu konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasının ardından gerçekleştirilmesi gerektiği yönündeki tepkiler ve açıklamalar gibi birbirinin zıttı iki farklı perspektif üzerinde işlenmektedir. Konferansın yapılmasına yönelik eleştiriler, ağırlıklı olarak konferansın ve düzenleyicilerin taraflılığı, siyasi nitelik taşıması, dış odakların etkisi gibi temalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Konferansın gerçekleştirilmesi gerektiği yönündeki tepkiler ise ağırlıklı olarak düşünce ve ifade özgürlüğü, demokratikleşme, özgürleşme, bilimsel özerklik gibi temalar çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Bu ana olay örnekleri şu şekilde sıralanabilir.

Ermeni Konferansı'nı mahkeme kararıyla durduran Türk Hukukçular Birliği Derneği, konferansın Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenmesini 'kanuna karşı hile' olarak niteledi. (Hürriyet - 24.09.2005)

İstanbul, Marmara, Yıldız Teknik, Dokuz Eylül üniversitelerinden öğretim üyeleri, Ermeni konferansının karşı görüşteki akademisyenlere kapalı olduğunu ve tek yönlü görüşlerin dile getirileceği "engizisyonvari" niteliğe sahip olduğunu açıkladılar. (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, konferansın 'bilimsel bir toplantı olmadığını, siyasi ve ideolojik bir nitelik taşıdığını' savundu. Halaçoğlu, "Toplantı, diaspora Ermenilerinin toplantılarının Türkiye'deki bir uzantısı." dedi. (Zaman - 25.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni konferansına ilişkin yürütmeyi durdurma kararını 'Tayyip Erdoğan olarak' tasvip etmediğini belirterek, "Ben, özgürlüklerin en geniş anlamda yaşandığı bir türkiye'de yaşamak istiyorum" dedi. (Hürriyet - 25.09.2005)

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenecek Ermeni Konferansı ile ilgili yürütmeyi durdurma kararı almasına çok sert tepki gösterdi. (Hürriyet - 23.09.2005)

(Hürriyet - 23.09.2005)

İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin, Ermeni konferansını durdurmasının ardından Sabancı ve Boğaziçi Üniversitesi'nden (BÜ) yapılan ortak açıklamada, "karara uyulacağı, ancak bilimsel özgürlük ve üniversite özerkliğinin korunması için tüm yasal hakların kullanılacağı" belirtildi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Bahçeşehir Üniversitesi açılışında bir bayanın Ermeni konferansı ile ilgili tepkisiyle karşılaştı. Erdoğan, herkesi nözgürce yaşamasını istediklerini belirterek, özgürlüklerden korkulmamasını istedi. (Zaman - 25.09.2005)

3.2.1.2.1.2. Sonuçlar

Sonuçlar bağlamında, ana olay ile benzer biçimde haber girişleri ön plana çıkmaktadır. Çünkü, olaya haber değerliliği atfedilmesine ilişkin gerekçe haber girişinden çıkarılabilmektedir. van Dijk da sonuçlar kapsamında haber değerliliğini öne çıkarmakta ve sonuçların önem düzeyinin haber olmalarında etkili olduğuna vurgu yapmaktadır (Özer, 2009: 100).

Araştırma kapsamındaki ilk olay bağlamında incelenen haberlerin söylemine bakıldığında; Fransa'nın çıkardığı Ermeni soykırımı ile ilgili yasanın Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından onaylandığı ve buna karşı Türkiye'nin özellikle iktisadi ve siyasi tepkiler (ihale iptali, ihalelerden dışlama, ambargo, kararın yasalasmadan önce iptali için girişimler, Fransa'nın Cezayir'de soykırım yaptığına yönelik kanun teklifi gibi) üzerinden bir karşılık vermeye çalıştığı, temel sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca haberlerin söyleminde bu durumun, Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkileri

olumsuz biçimde etkilenmesi ile sonuçlandırıldığı görülmektedir. Bu temel sonucun yanında yan anlam düzeyinde bakıldığında, özellikle Ermeni diasporasının ve lobisinin dünyada süregelen biçimde soykırım ya da benzeri kararların çıkartılması amacıyla Türkiye aleyhine çalıştığı yönünde bir sonuç da çıkarsanabilir.

Yan anlam düzeyinde değerlendirilebilecek bir başka sonuç, Türkiyeli Ermenilerin söz konusu olaya verdiği tepkiler üzerinden açığa çıkmaktadır. Buna göre ilgili haberlerin söyleminde; Türkiyeli Ermeniler, başka ülkelerin olaya siyasi çıkar elde etmek amacıyla müdahil olmasını, acıların sömürülmesini ve Ermenilerin böyle bir bağlamda kullanılmasını istememekte ve buna koşut biçimde muhatap olarak Türkiye'yi görmektedir. Bu durum, söz konusu gelişme karşısında Türkiyeli Ermenilerin bir anlamda Türkiye'ye daha yakın durduğu şeklinde bir sonuca da işaret edebilmektedir. Böyle bir çıkarım, Türkiye'deki bir etnik kimlik olarak Ermenilerin algılanması ve temsili bağlamında çok önemli ipuçları taşımakta ve bir anlamda çoğunluk içindeki kabul edilebilirlik sınırları ya da koşullarına ilişkin önemli gönderim noktaları barındırmaktadır.

Araştırma dahilindeki ikinci olay kapsamında incelenen haber metinlerine bakıldığında ise temel sonuç olarak; öncelikle Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılması planlanan, ardından ertelenen ve daha sonra İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nin yürütmeyi durdurma kararı ile durdurulan "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" başlıklı konferansın Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilmesi karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuç, yine iki temel eksen üzerinde işlenmektedir. Bir tarafta konferansa yönelik tepkiler, protestolar, eleştiriler ve mahkeme kararının doğruluğuna ilişkin değerlendirmeler yer alırken; diğer tarafta mahkeme kararına yönelik tepkiler ile düşünce ve ifade özgürlüğünün önemi, demokratikleşme, bilimsel özerkliğe müdahale edilmemesi, yargı kararının hukuki statüsü gibi temalar etrafında dönen bir söylem bulunmaktadır. Sonuçta, Ermeni kimliğinin temel bileşeni olarak yer eden olayların da tartışıldığı bu etkinlik, protestolar, tepkiler, eleştiriler eşliğinde de olsa gerçekleştirilmiştir.

Yan anlam boyutunda değerlendirilebilecek bir çözümlenmede; Ermeni kimliğinin merkezi bileşenlerinden olan bir olayı merkeze alan böyle bir konferansın düzenlenmesinin, konuşulabilme, tartışılabilme bağlamında bir hassasiyet çizgisi üzerinde seyrettiği söylenebilir. Bir başka anlatımla; konuşma ve tartışma açısından bu

sorunun, önemli düzeylerde hassasiyet ve duyarlılık taşıyan bir konu olduğu sonucu çıkarılabılır. Dolayısıyla bu sorunun irdelenebilmesi; konuşma ve tartışma kültürünün aşama kaydetmesi, düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında boyutlar kazanılması ve bilimsel özerkliğin gelişmesi gibi noktalarda son derece önemli sonuçlar taşımaktadır.

3.2.1.2.1.3. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bilgisi, olayların sosyal ve politik yönüne işaret etmektedir (van Dijk, 1991:115). Ardalan ve olayın bağlamına ilişkin bilgiler, pek çok haber metninde ya olmamakta ya da bu bilgilere yeterince yer verilmemektedir. Ardalan ve bağlam bilgisinin haber metinlerinde bu biçim ve düzeyde kullanımı, haber olan olayın bağlamından koparılıp belli bir kalıba yerleştirilmesine ve benzer olayların daha önce sunumunda kullanılan çerçevelerin yeniden kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durumda ise haber öyküsünde ana olay ile sonuçlarına ve haber kaynaklarının olaya ilişkin yorumlarına daha fazla yer verilmektedir (İnal, 1995: 118-119).

Araştırma kapsamında eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulan haberlerde ilk olay ile ilgili olarak ardalan ve bağlam bilgisinin yeterince verilmediği tespiti yapılabilir. İlk olayda Fransa'nın Ermeni soykırımını yasası çıkarması, ağırlıklı olarak Ermeni diasporasının, lobilerin çalışmalarına ve iç siyaset kaygılarına bağlanmaktadır. Ancak söz konusu gelişmenin kökeninde yer alan Ermeni sorununun ya da 1915 olaylarının özüne ilişkin yeterince bilgi sunumu yapılmamakta ve bu anlamda bir bilgi eksiltimine gidildiğinden söz edilebilmektedir. Bir başka anlatımla, söz konusu olayların gerisinde yatan tarihsel, ekonomik, siyasal ve toplumsal motiflerin yeterince irdelenmediği ya da bu noktalara ilişkin yeterince bilgi verilmediği söylenebilmektedir. Dolayısıyla bu durumda, belli kalıpyargıların ve etnomerkezci bakış açısına ilişkin bazı unsurların, haberlerin söylemine sinmesi kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye karşıtlığı ve düşmanlığı, dış mihrakların çalışmaları gibi noktalar bunlara örnek verilebilir.

İkinci olay kapsamında ise konferansa karşı çıkılması bağlamında sunulan bazı haberlerde; bu karşı çıkışın, konferansa yönelik eleştirilerin ya da tepkilerin nedeni olarak ihanet odağı olunması, düzenleyenlerin belirli yerlere angajmanı gibi yine bazı kalıpyargıların işlediği görülmektedir. Bu noktada, söz konusu söylemi taşıyan haberlerde ardalan ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği tespiti yapılabilmektedir. İkinci olay kapsamında konferansın mahkeme kararı ile

durdurulmasına yönelik tepkiler üzerine kurulan haberlerde ise konferansın düzenlenmesinin gereği olarak düşünce ve ifade özgürlüğü, demokratikleşme ve bilimsel özerklik gibi noktalara gönderme yapılmaktadır. Konferansın gerçekleşmesinin ardından içeriğe ilişkin bilgilerin yer aldığı haberlerde ise 1915 olaylarına ilişkin bazı genel ve özel bilgilere haberler içerisinde yer verildiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu haberlerde ardalın ve bağlam bilgisine ilişkin belirli düzeyde bilgi verildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sonuçta söz konusu iki olay kapsamında da haberlerde 1915'te yaşanan olaylara ilişkin belirli düzeylerde de olsa ardalın ve bağlam bilgisine yer verilmesi gerekmektedir. Çünkü 1915'te yaşananlar, hem araştırmaya dahil edilen iki olayın çıkış noktasını oluşturmakta hem de Ermeni ve Türk kimlikleri açısından söz konusu olaylar son derece önemli bir bileşen işlevi görmektedir. Dolayısıyla bu sorunun ele alındığı haber metinlerinde yeterli ardalın ve bağlam bilgisine yer verilmemesinin, belli bir bakış açısı üretilmesi amacını taşıdığı da söylenebilmektedir. Bir başka anlatımla, ardalın ve bağlam bilgisinin yeterince verilmediği ve bu doğrultuda bilginin eksik sunulduğu haber metinlerinin söylemine; etnomerkezcilik, stereotipler, önyargılar, ötekileştirme gibi olguların sinmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinde eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen haber metinlerinde ardalın ve bağlam bilgisine yeterli düzeyde yer verilmemesi, üç gazetede de benzer bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Bir başka anlatımla; Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri politik yelpazenin farklı noktalarında yer almakla ve buna koşut olarak farklı yayın çizgilerine sahip olmakla birlikte, incelenen iki olayla ilgili ardalın ve bağlam bilgisine yer verilmemesi ortak bir tercih ya da tavır olarak dikkat çekmektedir. van Dijk (1991: 115)'in belirttiği üzere, ardalın bilgisi olayların sosyal ve politik yönüne işaret ettiği için ve Ermeni sorunu konusunda siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik bağlama gömülü egemen ideolojinin ya da resmi ideoloji ve paradigmanın, bu sorunla ilgili olaylar ve gelişmelerde devreye girdiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla farklı ideolojik ve politik konumlanmalara rağmen her üç gazetede incelenen haber metinlerinde ardalın ve bağlam bilgisinin yeterince verilmemesi yönündeki ortak tavır, bu sorunla ilgili olarak resmi ideoloji ya da paradigmanın sosyo-politik iklimdeki etkinliğine bağlanabilir.

3.2.1.2.2. Yorum

Yorum bölümü ise kendi içerisinde haber kaynakları ve olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

3.2.1.2.2.1. Haber Kaynakları

Gazeteciler, haber toplama yönünden çeşitli kaynaklardan yararlanmakta ve bu kaynaklar, genelde birinci el ve ikinci el kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olaylara tanıklık eden muhabirin gözlemlerini aktarması ya da olay taraflarından alıntılarının tırnak içinde gösterilmesi birinci el kaynak olarak nitelendirilmektedir. Gazeteci, ayrıca kendi görüşü ile yetinmeyip raporlara, belgelere, ilanlara, reklamlara, dosyalara bakarak, başka deyişle ikinci el kaynakları kullanarak haber toplayabilmektedir (Tokgöz, 2003:213-217).

Araştırma kapsamında içerik çözümlemesi sonuçlarına göre gazete yazı türlerinin 369'unda birinci el kaynak ve 54'ünde de ikinci el kaynak kullanılmıştır. Ayrıca 121 gazete yazı türünde kaynağın belirtilmediği de tespit edilmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen haberlerde de en sık kullanılan haber kaynağı, birinci el kaynaklar olarak gazetelerin kendi muhabirleri olmuştur. Yine bazı haberlerde söz konusu gelişmelerin dünya basınında yer alış biçimleri haberleştirilerek bu basın organları haber kaynağı olarak kullanılmıştır.

Akredite haber kaynaklarının kullanımını açısından bakıldığında da; özellikle Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması ile ilgili olay kapsamında Fransa'ya yönelik iktisadi ve siyasi tepkileri yansıtan haberlerde ağırlıklı olarak akredite kaynakların kullanıldığı görülmektedir.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta; akredite haber kaynaklarına sık başvurulmasının haberin tarafsızlığı açısından sıkıntılı bir durum yaratmasıdır. Özellikle siyasal sorunlar gibi karmaşık konularda yine siyasal bir devlet örgütlenmesinin organından alınan görüşler doğrultusunda kurgulanan haberlerde, tarafsızlık nosyonunun sekteye uğraması söz konusu olabilmektedir (Dağtaş ve Canpolat, 2009: 13). Özellikle Ermeni sorunu ekseninde gelişen olaylar ve bunların haberleştirilmesi sürecinde ise akredite kaynak kullanımının, hem etnomerkezci bir bakış açısına davetiye çıkarması hem de farklı tarafların, görüşlerin ve bakış açılarının verilmesi aracılığıyla kurulan haberde denge unsurunu zedelemesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise

gerek kültürlerarası iletişim sürecindeki bariyerlerin medyada yeniden üretilmesi bağlamında ve gerekse Ermeni kimliğinin medyadaki temsili noktasında sorunlu bir perspektifin sürdürülmesine aracılık eden önemli bir faktör olarak işlev görmektedir.

3.2.1.2.2. Olay Taraflarının Olaya Getirdikleri Yorumlar

Olay taraflarının olaya ilişkin yorumları ve açıklamaları da haber metninin kurulmasında son derece önemli bir işlev görmektedir. Bu bağlamda haber metinleri içerisinde alternatif açıklamalar ya da farklı perspektifler, her zaman bütünüyle dışlanmasa bile bunların, haber anlatısı içindeki temsili yine sorunlu bir görünüm arz etmektedir. Metin içinde alternatif ya da karşıt açıklamalar, ağırlıklı olarak egemen söylemlerin içinde eritilmektedir. Böylece alternatif nitelikteki açıklamalar ve yorumlar, olayları çerçeveselendirecek bir boyuta ulaşmamaktadır. Bir başka anlatımla, egemen söylemler, konuların çerçevelenmesinde ve haberin yeniden inşasında belirleyici bir konuma yerleşebilmektedir (İnal, 1996: 100).

Bu bağlamda olay taraflarından yapılan alıntılar, haber metni içinde anlamın nasıl kurulduğu noktasında son derece önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Haberlerin ortak özellikleri içerisinde yer alan ve olay taraflarının açıklamaları ve yorumlarından oluşan söz konusu alıntılar, kitle iletişim araçlarının semiyotiğine göre de değişmektedir. Buna göre yazılı basında doğrudan alıntılar, tırnak işaretleri kullanılması suretiyle verilirken; dolaylı alıntılar da tırnak işaretleri olmadan kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra örtük alıntıda ise alıntılanan önerme veya kelimenin, metnin kendi sesine dönüşmesi söz konusu olmaktadır (İnal, 1996: 101).

Araştırma kapsamındaki ilk olay çerçevesinde incelenen haberlerde, genel bir bağlamda olay tarafları olarak Türkiye ve Fransa ön plana çıkmaktadır. Ermenistan ve Ermeni diasporası, lobisi ise Fransa örneğinde olduğu gibi ağırlıklı olarak soykırım kararlarının alınmasına yönelik çalışmalarda ve girişimlerde bulunan olay tarafı olarak sunulmaktadır. Daha özeldir ise olay tarafları; Türk ve Fransız yetkilileri (cumhurbaşkanları, bakanlar, milletvekilleri vb.), diplomatik kaynaklar, kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, basın yayın organları ile gazeteci, din adamı, bilim adamı, müzisyen, spor adamı gibi farklı haber aktörlerinden oluşmaktadır. Olay taraflarının açıklamaları ve yorumlarından oluşan bu alıntılara şu örnekler gösterilebilir:

Dün TBMM’de gazetecilerin sorularını yanıtlayan Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, bu projede Alcatel ile ön sözleşmenin yapıldığını, ancak son gelişmelerden sonra projenin iptal edilmesine karar verildiğini belirtti. (Hürriyet - 24.01.2001)

Ermenistan’ın önde gelen gazetelerinden Aravot, sözde soykırım konusunun, Türkiye’nin AB’ye girmesini istemeyenlerce kullanıldığını, bu çevrelerin aslında Türkiye’nin AB üyelik çabalarını boşa çıkartmayı hedeflediklerini yazdı. (Hürriyet - 24.01.2001)

ANAP İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı, Paris’teki güvenilir kaynaklardan kendisine bu doğrultuda bilgi geldiğini belirterek, “Tasarıyı Anayasa Mahkemesi’ne götürecek 60 imzanın bulunabileceğinden hareket eden diaspora, hemen karşı atağa geçti” dedi. (Hürriyet - 26.01.2001)

Fethi Hoca’ya sözde soykırım iddialarını ve Fransızları hatırlattık. Gülümsedi, “Burada çok mutluyum” dedi ve ekledi, “Spor evrensel bir olaydır. Benim öğrencilerimin tümü Türk vatandaşı. Onlar hiçbir ayırım yapmadan kardeşçe çalışıyorlar. Bu iddiaları gündeme getirenler, kesinlikle menfaat peşindeler...” (Hürriyet - 29.01.2001)

Dışişleri Bakanlığı’nın koordinasyonunda tüm kuruluşların katılımıyla hazırlanan Fransa’ya karşı uygulanacak yaptırımlara ilişkin eylem planı adım adım yaşama geçiriliyor. Fransız hükümetinden yasayı Anayasa Mahkemesi’ne götürmesini isteyen Ankara, bugüne kadar geçen sürede olumlu bir işaret alamayınca ilk somut adımı attı. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Gazete, yazısının devamında “Fransa örneğini, Türkiye’yi AB üyesi olarak görmek istemeyen diğer AB ülkeleri izleyebilir” yorumunu yaptı. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Köksal, Türkiye’nin bu kamburdan kurtulabilmek için arşivlerini dünyaya açmasını istedi. (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Konserin ardından gazetecilerin sorularını yanıtlayan grup üyelerinden Sezar Avedikyan, iki halk arasında bir sorun olmadığını düşündüğünü, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sorunların karşılıklı görüşmelerle çözümlenebileceğine inandığını söyledi. Avedikyan, sorunların üçüncü ülkelerin kendi politik çıkarları doğrultusunda hareket etmelerinden kaynaklandığını ifade etti. (Cumhuriyet - 27.01.2001)

Alınan kararın Fransa Anayasası'na aykırı olduğunu anlatan Cem, “(Biz de karşıyız) dediler. Şimdi karşı olduklarını gösterebilirler. Karşı oldukları bu anayasaya aykırı kararı Anayasa Mahkemesi'ne götürsünler. Eğer samimi iseler bunu yaparlar.” dedi. (Zaman - 24.01.2001)

Çakmakoglu, Fransa Meclisi'nde alınan kararın tarihi gerçeklerin saptırılması olduğunu da belirterek, “Türkiye ve Türk milleti, son yıllarda hak etmediği ithamlarla karşı karşıyadır.” diye konuştu (Zaman - 24.01.2001)

Örneklerde belirtildiği üzere ilk olay kapsamında eleştirel söylem çözümlemesine dahil edilen haberlerde doğrudan, dolaylı ve örtük alıntılar kullanılması suretiyle olay taraflarının değerlendirmelerine yer verildiği görülmektedir.

Yine ilk olay kapsamında önemli olan bir başka nokta; Türkiyeli Ermenilerin olayın tarafı olarak konuya ilişkin yaptıkları açıklamalarda ve değerlendirmelerde ortaya çıkmaktadır. Bu açıklamalar ve yorumlar, son derece önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Çünkü söz konusu değerlendirmeler, Türkiye'deki bir etnik kimlik olarak Ermeni kimliğinin medyada temsili noktasında önemli ipuçları ve hassas göndermeler taşımaktadır. Söz konusu haberlerin içeriğinde ve temsili bağlamında bir anlamda Ermeni kimliğinin, bir etnik kimlik olarak Türkiye açısından ideal tasavvurunun yer aldığı söylenebilmektedir. Türkiyeli Ermenilerden olaya ilişkin getirilen değerlendirme ve yorumlara şunlar örnek verilebilmektedir:

Mesrob II, bir gazetecinin, ‘Sizce soykırım var mı’ sorusuna şu yanıtı verdi:

“Bana bu kadar manasız olaylar sormayın. Çok acı, derin olaylar olduğu, çok acı şeylerin yaşandığı ortada. Tarihi, hukuki bir yargıda bulunamam. Başkalarının da bu kadar kolay, oldu-olmadı demelerini de yadırgıyorum. Ortada bir travma var, acıların sömürülmemesi lazım. Dostça yan yana gelmedikçe Türkler de Ermeniler de kendi tezlerini sonuna kadar savunacaktır.” (Hürriyet - 28.01.2001)

Türkiye'de yaşayan apostolik, ortodoks, Katolik ve Protestan Ermeni cemaatlerinin liderleri dün Türkiye Ermenileri Patriği 2'nci Mesrob'un başkanlığında biraraya gelerek, Fransa ve diğer ülkelerin kendilerine yönelik tutumlarına sön vermesini istediler. (Hürriyet - 31.01.2001)

Açıklamada, “Türk halkı gibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermenilerin de sorunlarının tartışılacağı parlamento Ankara'dır ve adı TBMM'dir. Yabancı ülke

parlamentolarının Türkiye Ermenilerinin 'hamisiymişcesine' davranmaları gereksiz bir tutumdur" dediler. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Mutaftyan, Türkiye ile Ermenistan'ın dostluklarının devamının üçüncü ülkelerce istenmediğini söyledi... Sözde soykırımı tasarısı için Patrik şöyle konuştu: "Çok acı ve derin olaylar olduğu belli. Hukukî ve tarihî yargıda bulunamam. Büyük bir travma var. Acıları sömürmememiz lazım. Bu acılara merhem olacak yaklaşımlarda olmamız lazım." diye konuştu. (Zaman - 28.01.2001)

Türkiye Ermeni Patrikliği'nin Bezcıyan salonunda Ermeni Patrikliği basın sözcüsü Luis Bakar tarafından okunan bildiri de, şu ifadelerle yer verildi:

"Fransız Ulusal Meclisi üyeleri, tarihçilerin tartışmasını gerektiren 1915'teki trajik olayları görüşürken, bazı muhtelif beyanlarında Türkiye'de yaşayan Ermenilerin durumları hakkında ciddi kuşkular uyandıracak söylemlerde bulunmuşlardır. Türkiye Ermenilerinin önemli herhangi bir sorunu olmadığı gibi, her toplumda var olan kurumsal alandaki bazı sorunlarımız ise toplumumuzun yetkilileri tarafından devlet görevlilerine sunulmaktadır..." (Zaman - 31.01.2001)

Türkiye Ermenileri ayrıca, açıklanan bildirin ilgili ülkelerin parlamento ve hükümetlerine de gönderilmesine karar verdiler. (Zaman - 31.01.2001)

Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen ikinci olayın haberlerinde ise olayın tarafları olarak; ağırlıklı biçimde Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen konferansa karşı olanlar ile bu konferansın gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünenler başlıca iki taraf olarak ortaya çıkmaktadır. Konferansa karşı olanlar ve konferansın gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünenler; benzer şekilde sivil toplum ve meslek örgütleri ile temsilcileri, basın organları, YÖK, siyasetçiler, bilim insanları, hukukçular gibi haber aktörlerinden oluşmaktadır. Haber içerisinde yer alan söylemler de bu haber aktörlerinin olaya getirdiği yorumlar, açıklamalar ve değerlendirmeler üzerinden kurulmaktadır. Olay taraflarının söz konusu değerlendirmelerine şunlar örnek gösterilebilir:

İlk yapılmak istenen toplantının Adalet Bakanı'nın haklı tepkisi sonucu ertelendiğini belirten Kerinçsiz, "Ancak bir süre sonra AB'nin her dayatmasını emir telakki eden başbakanın talimatları sonucu, bilim adamlığından kuşkuya düştüğümüz, Ermeni diasporasının avukatlığını yapan sözde aydınlar tarafından kinci toplantının tertibine gidilmiştir. Hiçbir Türk hukukçunun, kendi vatanında Ermeni tezlerini

savunanların komedi oynamasına müsaade etmesi beklenemez” diye konuştu. (Hürriyet - 23.09.2005)

Ermeni Konferansı'nı mahkeme kararıyla durduran Türk Hukukçular Birliği Derneği, konferansın Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenmesini 'kanuna karşı hile' olarak niteledi. Türk Hukukçular Birliği Derneği Başkanı Mustafa Özkurt, Boğaziçi Üniversitesi'nin devletin üniversitesi olduğunu hatırlatarak, böyle bir konferansın yapılabilmesi için üniversite senatosunun karar alması, buna YÖK'e bildirip izin alması gerektiğini savundu. (Hürriyet - 24.09.2005)

Katılımcıların angaje olduğunu öne süren Baykal, konferansın, Ermeni sorunuyla ilgili siyasal, ideolojik yönü ağır basan bir söylemi Türkiye'ye dinletme, alıştırma, hazırlama anlayışıyla yapıldığını söyledi. (Cumhuriyet - 26.09.2005)

MHP Genel Başkan Yardımcısı Oktay Vural, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın sözde Ermeni soykırımı iddialarını ileri sürenlerin hamisi olduğunu belirterek “Başbakan ne demokrasiden ne de hukuk devletinden anlıyor. Başbakan'ın kafası basmıyor” dedi. (Cumhuriyet - 26.09.2005)

Konferansa karşı görüşten hiç kimsenin dinleyici olarak bile çağrılmamasını eleştiren Tarih Kurumu Başkanı, kendisinin de davet edilmediğini bildirdi. Birçok bilim adamının kendisini konferansta görmek istediklerini aktaran Halaçoğlu, karşı görüşteki insanların tartışmasının konferansların kalitesini yükselteceğine inandığını söyledi. (Zaman - 20.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni Konferansı'yla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma kararının sorulması üzerine şunları söyledi:

“İdare mahkemesi böyle bir karar vermiş. Tabii burada ben ancak kişisel kanaatimi şöyle ortaya koymak isterim: Özellikle demokratik bir ülkede düşüncenin, fikrin açıklanacağı bir organizasyonda bu şekilde bir kararın alınmasının doğrusu tasvip etmem mümkün değil. Hele hele 'daha ileri bir demokrasi, daha özgür bir Türkiye' dediğimiz bir dönemde. Siz bir düşüncüyü beğenmeyebilirsiniz, tasvip etmeyebilirsiniz, ama bunun açıklanmasını, önüne gelip de bu şekildeki bir engelleme ile giremezsiniz...” (Hürriyet - 23.09.2005)

Konferans Mayıs ayında yapılacakken, “Bizi arkamızdan hançerliyorlar” diyerek sert tepki gösteren Bakan Çiçek, dün “İdare Mahkemesi'nin konferansı durdurma

kararı genel değil, başka bir mekânda toplantı yapılabilir” dedi. (Hürriyet - 24.09.2005)

YÖK’ün yazılı açıklamasında şöyle denildi: “Toplantının iptaline yol açan söz konusu yürütmeyi durdurma kararı, kamuoyuna yansıyan içeriği ve sonuçları itibariyle yargı yetkisinin sınırlarını zorlayan, Anayasa’nın 130’uncu maddesiyle güvence altına alınan üniversitelerin bilimsel özerkliğine müdahale niteliğindedir. (...) Bu süreç, üniversitelerimizin özerkliği bakımından endişe verici ve Türkiye’nin ulusal değerlerini zaafa uğratma tehlikesi taşıyan bir hal almıştır.” (Hürriyet - 24.09.2005)

Konferansın ilk oturumunda konuşan Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Murat Belge, Avrupa Birliği sürecindeki demokratik ilerleyişin durdurulması için Ermeni Konferansı’nın bahane olarak kullanıldığını söyledi. (Hürriyet - 25.09.2005)

Le Monde gazetesi de “Tarihçiler ermeni tabusunu yıktı” başlıklı haberinde Radikal’in “Toplantı gerçekleşti, soykırım kelimesi telaffuz edildi ve Türkiye’ye bir şey olmadı” sözlerinin olayı en iyi ifade eden cümle olduğunu geldi. (Hürriyet - 27.09.2005)

New York’ta bulunan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ise “Kendi kendisine bu kadar zarar veren bir millet az bulunur. 3 Ekim’e giderken içeriden ve dışarıdan bu işi engellemek için çalışanlar son gayretlerini gösteriyorlar. Bunlara yenileri de eklenirse benim için sürpriz olmaz” dedi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Tarih Vakfı ise konferansın durdurulmasını eleştirdi. Vakıftan yapılan yazılı açıklamada, şu görüşlere yer verildi: “Osmanlı Ermenileri Konferansı’nın, yetkisiz bir kurul tarafından verilen hukuk dışı bir yargı kararıyla ve kararın söz konusu niteliği dikkate alınmaksızın kent in mülki amiri tarafından ilgili üniversite rektörlerine tebliğ edilmesiyle bir kere daha ertelenmiş olmasını büyük üzüntüyle karşılıyoruz.” (Zaman - 24.09.2005)

3.2.2. Mikro Yapı

Mikro yapının incelenmesinde sentaktik çözümeleme, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve haberin retoriki olmak üzere dört alt başlık yer almaktadır.

3.2.2.1. Sentaktik Çözümeleme

Sentaktik çözümeleme kapsamında kapsamında cümlelerin etkenlik-edilgenlik, uzunluk-kısalık ya da basitlik-karmaşıklık gibi kullanım yapılarına bakılmaktadır.

Haber metinleri içerisinde ideolojik konuların ve imaların incelenmesi, sentaktik yapılar da olmaktadır. Bu bağlamda, seçkinlerin ve güçlü grupların olumsuz eylemlerini gizlemek amacıyla edilgen cümleler kullanılabilir (van Dijk, 1988b:177). Dolayısıyla aktif ya da pasif kullanım, bir cümlenin anlamının farklı olmasına yol açabilmektedir (Özer, 2009: 91). Araştırma kapsamında incelenen haberlerde cümlelerin aktif-pasif olma durumlarına odaklanılmıştır.

Her iki olayla ilgili haberlerdeki cümle yapılarına bakıldığında; edilgen yapıda kullanım da söz konusu olmakla birlikte ağırlıklı olarak aktif yapıda cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. İlk olay kapsamında Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması ve Türkiye'nin iktisadi ve siyasi tepkilerinin yer aldığı haberlerde çoğunlukla aktif yapıda cümle kullanımı söz konusudur. İkinci olayla ilgili haberlerde de benzer şekilde Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen konferansa yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımları veren haberlerde ağırlıklı aktif yapıda bir kullanım bulunmaktadır. Bir başka önemli nokta da; soykırım kararlarının alınmasında ya da birtakım etkinliklerin düzenlenmesinde Ermeni diasporasının, lobisinin ve iç siyasetin etkilerini konu edinen haberlerde de etken cümlelerin kullanılmasıdır. Bu durum, Ermeni diasporasının rolüne ve aynı zamanda haberlerde ima edildiği biçimiyle Türkiye aleyhine olan bu yöndeki çalışmaların kararlılığına gönderme yapmaktadır. Etken cümle yapılarının kullanımına bazı örnekler şu şekildedir:

Çakmaköğlü, Fransa Meclisi 'nde alınan sözde Ermeni soykırımına ilişkin kararın temelinde yerel seçimlere yönelik oy kaygısının yattığını, ancak bu durumun tarihi geçmişi bulunan Türk-Fransız ilişkilerine zarar vereceğini söyledi. (Hürriyet - 24.01.2001)

Türkiye ile iş yapan Fransız firmalarının tasarımı Anayasa Mahkemesi'ne götürmek için senatörlere yaptığı baskının sonuç getireceğini anlayan diaspora, sözde tasarının iki haftalık süresi dolmadan biran önce yasalaşması için harekete geçti. Diaspora tasarının derhal Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından imzalanıp, Resmi Gazete'de yayımlanması için girişim başlattı. (Hürriyet - 26.01.2001)

Esas olarak Yahudi Soykırımını Anma Günü olarak düzenlendiği halde Tony Blair Hükümeti'nin manevraları sonucu anma toplantısında kendilerine yer bulan Ermeni cemaati liderleri Fransa ve İngiltere'den aldıkları cesaretle Türkiye'nin aynı Nazi Almanyası gibi soykırım yaptığını iddia ettiler. (Hürriyet - 29.01.2001)

Ermeni baskısına, Fransa Cumhurbaşkanı Chirac da boyun eğdi. Kin yasasını, süresini bile beklemeden imzalayan Chirac, Türkiye-Fransa dostluğunu tarihi bir oyuna gelerek bitirdi. (Hürriyet - 31.01.2001)

Fransız hükümetinden yasayı Anayasa Mahkemesi'ne götürmesini isteyen Ankara, bugüne kadar geçen sürede olumlu bir işaret alamayınca ilk somut adımı attı. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Ermeni lobisi soykırım iddiasını ABD ve Fransa'nın ardından İngiltere'de Lordlar Kamarası'na taşıyor. (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Türkiye, sözde Ermeni soykırımı yasasının önlenmesi için her yolu kullanmasını istediği Fransız hükümetinden bugüne kadar olumlu yanıt alamayınca sıradaki yaptırımlar için düğmeye bastı. (Cumhuriyet - 30.01.2001)

Devlet Başkanı Rüştü Kazım Yücelen, Ermenilerin 2 yıldır lobicilik yaptığına dikkat çekti. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Milli Savunma Bakanı Çakmakoğlu, Türkiye'nin tavrının, "Fransa'nın yaptığıın yanına kâr kalmayacağı" yönünde sürdürüleceğini söyledi. (Zaman -31.01.2001)

Türk Telekom, Fransız Alcatel firmasını GSM 1800 ihalesinden çıkarmayı kararlaştırdı. (Zaman - 01.02.2001)

Ermeni soykırımı iddialarını içeren iki ayrı tasarının ABD Temsilciler Meclisi Komitesi'nde kabul edilmesinin hemen ardından, etkin olan Ermeni lobisi, Başkan Dennis Hastert'a yönelik bir baskı kampanyası başlattı. (Hürriyet - 22.09.2005)

Kararın iletilmesinin ardından Akgün Otel'de basın toplantısı düzenleyen Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu, yargı kararıyla ihanet odaklarına büyük bir darbe vurulduğunu öne sürdü. (Hürriyet - 23.09.2005)

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Ermeni Konferansı'nın İstanbul 4. İdare Mahkemesi tarafından durdurulmasına tepki gösterdi. (Hürriyet - 24.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, kararı "tasvip etmediğini" belirterek "Siz bir düşünceyi beğenmeyebilirsiniz, ama bunun açıklanmasını bu şekilde engelleyemezsiniz..." dedi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

İstanbul, Marmara, Yıldız Teknik, Dokuz Eylül üniversitelerinden öğretim üyeleri, Ermeni konferansının karşı görüşteki akademisyenlere kapalı olduğunu ve tek yönlü görüşlerin dile getirileceği "engizisyonvari" niteliğe sahip olduğunu açıkladılar. (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün de ... dediğini hatırlatan Halaçoğlu, bu durumda Bakan Gül'ün de katılmayacağını ifade etti. (Zaman - 20.09.2005)

Yine Türkiyeli Ermenilerin Fransa'nın kararına yönelik tepkilerine ilişkin haberlerde de çoğunlukla etken yapıda cümle kullanımı dikkat çekmektedir. Türkiyeli Ermenilerin tepkilerinin aktif cümle yapıları ile verilmesi, onların üçüncü ülkelerin bu konuya müdahil olmasına yönelik tepkilerinde kararlılığı da gösteren bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu durumu somutlama açısından etken yapıda cümle kullanımına şu örnekler verilebilmektedir:

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob II, Ermenilerle Türkler arasında tarihte acı olaylar yaşandığını, bunları hukukçuların, tarihçilerin değerlendirmesi gerektiğini belirterek, ... (Hürriyet - 28.01.2001)

Türkiye'de yaşayan apostolik, ortodoks, Katolik ve Protestan Ermeni cemaatlerinin liderleri dün Türkiye Ermenileri Patriği 2'nci Mesrob'un başkanlığında biraraya gelerek, ... son vermesini istediler. (Hürriyet - 31.01.2001)

Türkiye Ermenileri Patriği 2. Mesrob Mutafyan ve Ruhani Meclis üyeleri yaptıkları açıklamada, Türkiye'de yaşayan Ermenilerin herhangi bir sorunları bulunmadığını vurguladılar. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

... Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın da yasayı onaylamasına Ermeni okul ve vakıf yöneticileri tepki gösterdi. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Türkiye'de yaşayan Ermeniler için yayımlanan Agos Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink, Fransa'nın aldığı kararla Türkiye'de sorunun tartışılmaz hale geldiğini söyledi. (Cumhuriyet - 01.02.2001)

Mutafyan, Türkiye ile Ermenistan'ın dostluklarının devamının üçüncü ülkelere istenmediğini söyledi. (Zaman - 28.01.2001)

Ortodoks, Katolik ve Protestan Ermeni toplumlarının sivil temsilcilerinden oluşan 90 üyeli bir heyet, Fransa Ulusal Meclisi'nin kararı hakkında bir basın bildirisi yayınladılar. (Zaman - 31.01.2001)

Türkiye Ermenileri ayrıca, açıklanan bildirinin ilgili ülkelerin parlamento ve hükümetlerine de gönderilmesine karar verdiler. (Zaman - 31.01.2001)

Bu durum, bir taraftan Türkiye'de yaşayan bir etnik kimlik olarak Türkiyeli Ermenilerin yaklaşım biçimi olarak diasporadan farkına ilişkin göndermeler taşımaktadır. Diğer taraftan ise bu haberlerin söyleminde, Türkiyeli Ermenilerin

Türkiye'nin yanında yer aldığına ilişkin üstü kapalı bir anlamın da bulunduğu söylenebilir.

İncelenen haberlerde etken yapılı cümlelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmekle birlikte, haberler içerisinde edilgen yapılı cümle kullanımlarına da bazı örnekler şöyledir:

... bu ülkeye karşı diplomatik-siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda dün itibarıyla düğmeye basıldı. (Hürriyet - 31.01.2001)

Sözde Ermeni Soykırı Yasasını çıkaran Fransa'ya karşı yürütülen Fransız şirketlerini devlet ihalelerinden dışlamaya yönelik misilleme sürüyor. (Hürriyet - 02.02.2001)

Cumartesi günü yapılacak Soykırım Anma Günü'ne Ermenilerin de dahil edileceği belirtiliyor. (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Gazetenin önceki günkü sayısında Pascal Boniface imzasıyla yayımlanan makede, "Tarih hakkında yasa çıkarmak parlamentonun görevi midir" sorusu yöneltildi. (Cumhuriyet - 28.01.2001)

İhalenin iptali haberi Fransa medyasında ilk haber olarak verildi. (Zaman - 24.01.2001)

... Ermeni Patrikliği basın sözcüsü Luis Bakar tarafından okunan bildiride, şu ifadeler yer verildi: (Zaman - 31.01.2001)

Açıklamada, "Türkiye'de yaşayan Ermenilerin de sorunlarının tartışılacağı parlamento Ankara'dadır ve adı TBMM'dir" denildi. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Cemaat liderlerinin Ermeni Patrikhanesi ... yapılan açıklamada, "Tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermenilerin de sorunlarının tartışılacağı parlamento Ankara'dadır ve adı Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir" denildi. (Hürriyet - 31.01.2001)

Konferansta, 90. yılı dolayısıyla sürekli gündemde olan Ermeni sorunu değişik açılardan ele alınacak. (Hürriyet - 24.09.2005)

Ermeni konferansının durdurulmasının, AB'yle müzakerelerin başlaması öncesinde Türkiye'nin "başını ağrıtabileceği" ileri sürüldü. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Ermeni soykırımı iddialarına yönelik alternatif görüşler, 23-25 Eylül tarihlerinde Boğaziçi Üniversitesi'nce düzenlenecek olan konferansta tartışılacak. ... ancak tepkiler dolayısı ile ertelenen ... konferansı önümüzdeki hafta sonu gerçekleştirilecek. (Zaman - 20.09.2005)

3.2.2.2. Bölgesel Uyum

Haber metninin incelendiği önemli konulardan biri de metindeki bölgesel uyumdur. Bölgesel uyum, haber metni içerisinde birbirini takip eden ifadelerin birbirine nasıl bağlandığı sorusu üzerine odaklanmaktadır. Metinlerin bölgesel uyumu bağlamında ana koşullardan biri; ifadelerin zaman, şart, neden ve sonuç bakımından ilişkili olduğu olaylarla bağlantısıdır (van Dijk, 1991: 112). Bölgesel uyum kapsamında üç tür ilişki söz konusu olmaktadır. Nedensel ilişkide cümle içerisindeki nedensel bağlar aranırken; işlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede bulunup bulunmadığına bakılmaktadır. Kavramsal/referansal ilişkide ise bir cümledeki kavram ile sonraki cümledeki “kayıp bağların” kurulup kurulmadığı ele alınmaktadır. Bu noktalarda, ideolojik bulgulara da rastlanabilmektedir (Özer, 2009: 91).

Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen haberlerde cümleler arasında nedensel bir ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Nedensel bağların yer aldığı cümlelerde cümle içerisindeki eylemin gerekçesi belirtilmekte ve bir anlamda eylemin meşruluğuna yönelik dayanak noktası oluşturulmaktadır. Nedensel ilişkinin bulunduğu cümlelere bazı örnekler şu şekildedir:

Çakmakoglu, Fransa Meclisi'nde alınan sözde Ermeni soykırımına ilişkin kararın temelinde yerel seçimlere yönelik oy kargısının yattığını, ancak bu durumun tarihi geçmişi bulunan Türk-Fransız ilişkilerine zarar vereceğini söyledi. (Hürriyet - 24.01.2001)

Türkiye ile iş yapan Fransız firmalarının tasarısı Anayasa Mahkemesi'ne götürmek için senatörlere yaptığı baskının sonuç getireceğini anlayan diaspora, sözde tasarının iki haftalık süresi dolmadan biran önce yasalaşması için harekete geçti. (Hürriyet - 26.01.2001)

Fransa'da cumhurbaşkanlığı seçiminin yaklaştığına işaret eden Köksal, yoğun olarak Marsilya, Paris ve Lyon'da yaşayan ve ekonomik olarak da güçlü olan Ermenilerin oyunu almak amacıyla bu girişimin yapıldığını vurguladı. (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Ankara, bugüne kadar yapılan uyarılara karşın Paris'ten olumlu yönde yanıt alınamaması üzerine MGK'de kabul edilen eylem planı doğrultusunda yeni yaptırımları gündemine aldı. (Cumhuriyet - 30.01.2001)

Cem, Fransa'daki Ermenilerin çok iyi örgütlendiğini, bazı bölgelerde seçim sonuçlarının belirlenmesinde etkili olduklarını, alınan kararın da iç politikaya yönelik kaygılardan kaynaklandığını söyledi. (Zaman - 24.01.2001)

Fransız ortağıyla tek başına kaldıkları İzmit Körfez geçişi projesi ihalesinin iptali için başvuran Vinsan Yönetim Kurulu Başkanı Ali Haydar Veziroğlu, sözde Ermeni soykırımı kararı alan Fransa'ya karşı topyekün tavır alınması gerektiğini bildirdi. (Zaman - 02.02.2001)

Hükümetin bu yaklaşımı üzerine Bilgi Üniversitesi, toplantıya ev sahibi olacağını açıkladı. (Hürriyet - 24.09.2005)

Rektör Prof. Fatih Hilmioğlu, "Ülkemizdeki birtakım kişiler ve kurumlar Batı sevdası uğruna bu oyunun parçası olabilmişlerdir..." dedi. (Cumhuriyet - 28.09.2005)

Protesto üzerine konuşmasının metnini değiştiren Başbakan Erdoğan, protestoların Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini engellemeye yönelik olduğunu söyledi. (Zaman - 25.09.2005)

İncelenen haberlerde cümleler arasında işlevsel bir ilişkinin bulunduğu da görülmektedir. İşlevsel ilişki sayesinde genel ifadeli bir cümlenin açılımı bir sonraki cümlede daha detaylı biçimde yapılmaktadır. Haberlerde işlevsel ilişkinin bulunduğu cümlelere bazı örnekler şu şekilde verilebilmektedir:

Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Sönmez Köksal, Ermeni yasa tasarısının Fransız Meclisi'nden geçmesinde en önemli etkenlerden birinin Fransa'nın geçen yılki helikopter ihalesinden elenmesi olduğunu söyledi. TBMM Dışişleri Komisyonu'nun basına kapalı toplantısında bilgi veren Köksal, Eurocopter'in ürettiği Tiger helikopterlerinin ihaleden elenmesinden sonra Fransa yönetiminin tavır değiştirdiğini söyledi. (Hürriyet - 26.01.2001)

Ve bu tesislerde Fransızların, Fransız kaldığı sahneler yaşıyordu. Sayıları 30'u aşan minik futbolcular toprak zeminde idman yapıyorlardı. Bu çocukların yarısı Ermeni, yarısı ise Türktü. (Hürriyet - 29.01.2001)

Fransız Ulusal Meclisi'nin sözde Ermeni soykırımı iddiasını resmen kabul etmesinin ardından Fransa'ya yönelik ilk ciddi yaptırım savunma alanında gerçekleştirildi. Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, casus uydu projesinde Fransız ALCATEL firmasıyla imzalanan sözleşmenin iptal edildiğini açıkladı. Çakmakoglu, savunma alanında Fransızların katıldığı yaklaşık 10 ihale bulunduğunu,

tank modernizasyonu ihalesinde Fransız firmanın durumunu gözden geçirebileceklerini bildirdi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

İki ülke arasında savunma sanayi ve silah projeleri konusunda işbirliği imkânı bulunduğunu anlatan Çakmakoglu, son kararın ilişkileri ciddi biçimde etkileyeceğini dile getirdi. Çakmakoglu, şöyle konuştu: “İstihbarat uydusu projesine ilişkin ihaleyi iptal etmiş bulunuyoruz. Fransız Alcatel firması 149 milyon dolarlık bu ihaleyi kazanmıştı.” (Zaman - 24.01.2001)

BM Genel Kurul çalışmaları için bulunduğu New York'ta kararlar ilgili değerlendirmelerde bulunan Gül, “Bu kadar kendi kendine zarar veren ülke az bulunur” diyerek, şunları söyledi:

“3 Ekim'e doğru giderken içeride ve dışarıda bu işi engellemek için çalışanlar son gayretlerini gösteriyorlar. Bunlara yenileri eklenirse, benim için sürpriz olmaz. Kendi kendimizde zarar vermekte üstümüze yok.” (Hürriyet - 23.09.2005)

... Başbakan Erdoğan, konferansın iptal edilmesine ilişkin İdare Mahkemesi kararını eleştirdi. Erdoğan, “Kararı Recep Tayyip Erdoğan olarak asla tasvip etmiyorum, onaylamıyorum. Çünkü ben, özgürlüklerin en geniş anlamda yaşandığı bir Türkiye istiyorum” (Cumhuriyet - 25.09.2005)

Konferansa karşı görüşten hiç kimsenin dinleyici olarak bile çağrılmamasını eleştiren Tarih Kurumu Başkanı, kendisinin de davet edilmediğini bildirdi. Birçok bilim adamının kendisini konferansta görmek istediklerini aktaran Halaçoğlu, karşı görüşteki insanların tartışmasının konferansların kalitesini yükselttiğine inandığını söyledi. (Zaman - 20.09.2005)

Kavramsal/referansal ilişki açısından bakıldığında ise cümleler içinde Ermeni lobisinin çalışmaları, Türkiye'nin AB üyeliğinin engellenmesi ve Ermeni konferansının taraflılığı gibi gönderim noktaları üzerinden Türkiye karşıtlığına referans veren ifadelerin geçtiği görülmektedir. Buna şu örnekler verilebilmektedir:

... Aravot, sözde soykırım konusunun, Türkiye'nin AB'ye girmesini istemeyenlerce kullanıldığını, bu çevrelerin aslında Türkiye'nin AB üyelik çabalarını boşa çıkartmayı hedeflediklerini yazdı. (Hürriyet - 24.01.2001)

Ermeni baskısına ... boyun eğdi. (Hürriyet - 31.01.2001)

Cem, ... Avrupa'da Türk, Müslüman ve yabancı düşmanlığının en güçlü olduğunu ülkenin Fransa olduğunu ifade ederek ... (Cumhuriyet - 24.01.2001)

ABD'deki Ermeni lobisi ... yoğun bir kampanya başlatıyor. Türkleri soydaşlarını katletmekle suçlayan ABD'deki Ermeniler... (Cumhuriyet - 25.01.2001)

Rauf Denктаş, Ermeni soykırımı iddialarının Avrupa'nın gündemine taşınmasının tesadüf olmadığını belirterek ... (Cumhuriyet - 26.01.2001)

... Ermenilerin etkinlikleri istismar ettiğini belirten Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Korkmaz Haktanır ... (Cumhuriyet - 28.01.2001)

Cem, Fransa'daki Ermenilerin çok iyi örgütlendiğini, bazı bölgelerde seçim sonuçlarının belirlenmesinde etkili olduklarını, alınan kararın da iç politikaya yönelik kaygılardan kaynaklandığını söyledi. (Zaman - 24.01.2001)

... etkin olan Ermeni lobisi, ... bir baskı kampanyası başlattı. (Hürriyet - 22.09.2005)

Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu, yargı kararıyla ihanet odaklarına büyük bir darbe vurulduğunu öne sürdü. (Hürriyet - 23.09.2005)

CHP İstanbul Milletvekili Şükrü Elekdağ: Propaganda amaçlı bir konferans olduğu kamuoyu tarafından anlaşılmıştır. Bu saatten sonra keşke yapılsaydı. Türkiye karşıtlarının eline koz verecek. (Hürriyet - 23.09.2005)

... Ermeni konferansının karşı görüşteki akademisyenlere kapalı olduğunu ve tek yönlü görüşlerin dile getirileceği "engizisyonvari" niteliğe sahip olduğunu ... (Cumhuriyet - 24.09.2005)

Hilmioğlu, Batı ülkelerinin konuyu bilimsel olarak değil, tamamen siyasal bir yaklaşımla ele aldığını ve kendi parlamentolarında soykırımın varlığını kabul eden yasalar çıkardığını ifade ederek ... (Cumhuriyet - 28.09.2005)

Doğu Perinçek, ... konferansın ABD'nin isteği ile organize edildiğini belirterek ... (Cumhuriyet - 28.09.2005)

'Alternatif' konferansı düzenleyenlerin karşı fikirli bilim adamlarından korktuklarını belirten Halaçoğlu, ... (Zaman - 20.09.2005)

Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen "İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" başlıklı konferans ile ilgili eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulan haberlerde düşünce ve ifade özgürlüğü ile demokratikleşmeye gönderim yapan ifadelerin yer aldığı da görülmektedir. Bir başka anlatımla, söz konusu cümlelerde referansal ilişki, düşünce ve ifade özgürlüğü, demokratikleşme gibi noktalara gönderim yapmaktadır. Bu nokta, aynı zamanda Ermeni

sorunu ve kimliği gibi hassas bir konuyu temel alan bir etkinliğin, konuşabilme ve tartışabilme düzeyine ilişkin önemli bir aşama kaydedildiğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Bu referansal ilişkiler, şu şekilde örneklendirilebilir:

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni Konferansı'yla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma kararı üzerine, "Demokratik bir ülkede düşüncenin, fikrin açıklanacağı bir organizasyonda bu şekilde bir kararın alınmasını tasvip etmem mümkün değil" dedi. (Hürriyet - 23.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, kararı "tasvip etmediğini" belirterek "Siz bir düşünceyi beğenmeyebilirsiniz, ama bunun açıklanmasını bu şekilde engelleyemezsiniz. Kaldı ki daha yapılmamış olan, ne konuşulacağı belli olmayan böyle bir düşünce platformunu engellemenin, demokrasiyle, özgürlüklerle, çağdaşlıkla bağdaşır olduğuna inanmıyorum" dedi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Erdoğan, herkesi özgürce yaşamasını istediklerini belirterek, özgürlüklerden korkulmamasını istedi. (Zaman - 25.09.2005)

3.2.2.3. Kelime Seçimleri

Haber söylemi aracılığıyla oluşturulan egemen söylem, dil ile kurulduğu için metni oluşturan cümle yapıları ve cümleleri oluşturan sözcüklerin seçimi, söylemi analiz etmek için başvurulan temel yapılar olarak kullanılmaktadır. Sözcükler, haber söylemi içerisinde olayın aktörlerinin desteklenmesi ya da sorgulanması sonucunu doğuracak biçimlerde seçilebilmektedir. Örneğin "belirtti, ifade etti, açıkladı, vurguladı" gibi haber fiilleri, olayın aktörünün desteklenmesine ilişkin bir boyut taşırken; "iddia etti, öne sürdü, savundu" gibi fiiller ise destekten ziyade söz konusu görüşlere ihtiyatlı bir yaklaşıma yönelik vurgular taşımaktadır. Benzer şekilde haber metni içerisinde kullanılan sözcüklerin övgü ya da yergi sözcükleri olması da haberin söylemini değiştiren bir nitelik taşımaktadır. Bir başka açıdan da haber metni oluşturulurken tercih edilen pek çok sözcüğün ideolojik anlamları bulunmaktadır. Örneğin, aynı grubu nitелеmek üzere kullanılan terörist, militan, gerilla, özgürlük savaşçısı gibi sözcükler haber söylemi içerisinde birbirinden çok farklı olan ideolojik yaklaşım ve pozisyonlara işaret etmektedir (Şeker, 2009: 97). Bu açıdan haber söylemi içerisinde kullanılan ya da tercih edilen kelimeler, haber söyleminin çözümlenmesine ışık tutan en önemli yapılardan bir tanesidir.

İnal (1996: 102)'a göre de sözcük seçimleri ve cümle yapıları, haberler için önemli bir noktada durmaktadır. Çünkü dil bir mücadele alanıdır ve toplumda var olan güç/iktidar ilişkileri de dil ve söylemler üzerinden kurulmakta ve sürdürülmektedir.

Araştırma kapsamında, Fransa'nın Ermeni soykırımı yasasını çıkarması ile ilgili haberlere bakıldığında; en sık kullanılan kelimelerin "sözde" ve "soykırım" kelimesi olduğu görülmektedir. Birkaç haberde "sözde" nitelemesi olmaksızın kullanım da bulunmaktadır. Ancak, haberlerin çoğunda "sözde" kelimesi, soykırım kelimesi ile birlikte ve onu niteleme amacıyla tercih edilmiştir. "Sözde" kelimesi, Ermeni soykırımı olayının tanımlanması amacıyla kullanılmıştır. Bunlar; ağırlıkla "sözde Ermeni soykırımı", "sözde Ermeni yasa tasarısı", "sözde soykırım konusu", "sözde Ermeni soykırımı kararı" gibi kullanımlar biçimindedir. Bu kelimenin kullanım biçimi, hem olayın tanımlanması hem de medyada temsili bağlamında kilit bir noktaya ve tercihe işaret etmektedir. Bir başka anlatımla, medyada temsil ve haber söylemi açısından başka bir şekilde tanımlama yerine "sözde" kelimesi ile niteleme ve tanımlama biçimi tercih edilmektedir. Bu tercihin, hem değer yüklü bir yaklaşım biçimine hem de ideolojik bir konumlanmaya işaret ettiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla, Ermeni kimliğinin temsilinin de bu değer yüklü yaklaşımdan ve ideolojik konumlanmadan etkilenmemesi kaçınılmaz olmaktadır. Ancak, aynı zamanda Ermeni kimliğinin konuya yaklaşım biçimi de kendisinin medyada temsil biçimini etkilemektedir. Bir başka anlatımla, söz konusu olaya karşı nasıl bir konum ve tavır içinde bulunduğu, aynı zamanda medyanın temsil sürecindeki tercih, söylem ve konumuna da etki etmektedir. Bu kullanımlara şu örnekler gösterilebilir:

... *sözde Ermeni soykırımını*... (Hürriyet - 24.01.2001)

... *sözde soykırım konusunun* ... (Hürriyet - 24.01.2001)

... *sözde Ermeni soykırımı tasarısının* ... (Hürriyet - 26.01.2001)

... *Ermeni yasa tasarısının* ... (Hürriyet - 26.01.2001)

... *sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısını kabul etmesinin* ... (Hürriyet - 29.01.2001)

Fransa'nın Ermeni iddiasını resmen kabul etmesinin ardından ... (Cumhuriyet - 24.01.2001)

... *sözde Ermeni soykırımı iddiasını* ... (Cumhuriyet - 24.01.2001)

... *sözde Ermeni Soykırım Yasası'nın* ... (Cumhuriyet - 26.01.2001)

Ermeni soykırımı iddialarının ... (Cumhuriyet - 27.01.2001)

... sözde Ermeni soykırımını resmen tanıyan Fransa'ya ... (Zaman - 24.01.2001)

Ermeni soykırımı iddiaları ile ilgili olarak alınan karar... (Zaman - 24.01.2001)

... sözde Ermeni soykırımıyla ilgili karar tasarısını ... (Zaman - 28.01.2001)

... sözde Ermeni soykırımına ilişkin yasayı ... (Zaman - 31.01.2001)

... sözde Ermeni soykırımı iddialarının ... (Zaman - 02.02.2001)

Soykırım olgusunun nitelenmesi konusunda Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman gazetelerinin üçünde de benzer kullanım ve niteleme biçimleri dikkat çekmektedir. Bir başka anlatımla; farklı siyasal konumlanmalara sahip olmakla birlikte bu gazetelerde, Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması konusunda soykırım kelimesinin nitelenmesi ve kullanım biçimleri açısından benzer bir tercihin öne çıktığı görülmektedir. Soykırım konusunda kelime seçimleri açısından ağırlıklı olan bu ortak tercihin, Ermeni sorunu konusunda akredite nitelikteki birincil tanımlayıcıların durum tanımları ve siyasal, toplumsal, kültürel bağlamda demirli sosyo-politik iklim ile paralel bir nitelik taşıdığı değerlendirilmesi de yapılabilir. Dolayısıyla bu gazetelerin farklı ideolojik ve politik konumlanmasının, soykırımın nitelenmesi açısından kelime seçimleri bağlamında bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. Buna koşut olarak, Ermeni sorunu konusunda egemen ideoloji konumunda olan resmi paradigmanın incelenen haber metinlerindeki kelime seçimleri bağlamında her üç gazetede de yeniden üretildiği söylenebilir.

İlk olayla ilgili olarak Türkiye'nin Fransa'ya yönelik karşı tepkilerinin, yaptırımlarının ve girişimlerinin ele alındığı haberlerde de “iptal etti, ithalatını durdurdu, yaptırımlar için düğmeye bastı, ihalelerden dışlandı, harekete geçiyor, misillime sürüyor, yeni yaptırımları gündemine aldı, iptal edildiğini açıkladı, misilleme geldi, yürürlüğe koydu, yaptırımlar peş peşe geliyor” gibi fiillerin tercih edildiği görülmektedir. Tercih edilen bu tarz fiillerin, olayın aktörünü ve söz konusu tepkileri destekleyici yönde bir ima barındırdığı da söylenebilmektedir.

“Ermeni diasporası”, “diaspora”, “Ermeni lobisi”, “Ermeni baskısına” gibi kelimelerin kullanıldığı haberlerde de “karşı atak başlattı”, “harekete geçti”, “girişim başlattı”, “yoğun bir kampanya başlatıyor”, “bir baskı kampanyası başlattı” gibi fiillerin seçildiği görülmektedir. Söz konusu fiillerin haberler içerisindeki kullanımına

bakıldığında da, bunların Ermeni diasporasına ya da lobisine yönelik eleştirel bir ton taşıdığı tespiti yapılabilmektedir.

Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen konferans ile ilgili haberlere bakıldığında ise kelime seçimi açısından dikkat çeken bir nokta; haberlerin çoğunda konferansın adının “Ermeni Konferansı” olarak kullanılmasıdır. Bir başka anlatımla, konferansın tam adı “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” iken, bunun yerine “Ermeni Konferansı” olarak kısaltılmış bir kullanım tercih edilmiştir. Haberlerin çoğunda bu şekildeki yer alan söz konusu kelime tercihi, bu konferansın Ermeniler ve bir anlamda Ermeni kimliği ile özdeşleştirildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilmektedir.

Haberlerin söyleminde öne çıkan bir başka nokta da; genel anlamda “demokrasi, demokratikleşme, düşünce ve ifade/konuşma özgürlüğü, özgürlük, özgür, özgürce ifade akademik/bilimsel özgürlük, üniversite özerkliği” gibi kelimelerin kullanımınıdır. Bu tarz kelime, fiiller ve türevleri, konferansın idare mahkemesinin kararı ile durdurulmasına yönelik tepkilerin yer aldığı haberlerde kullanılmıştır. Yine konferansın durdurulmasına yönelik tepkiler bağlamında “AB süreci, 3 Ekim, AB yolunda, AB müzakereleri” gibi kelimelerin kullanıldığı ve böylelikle konferansın iptali ile Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin olumsuz etkilendiği anlatılmak istenmiştir. Diğer taraftan, konferansa yönelik tepkiler bağlamında ise “ihamet odakları, sözde aydınlar, kanuna karşı hile, tek yönlü, yanlı, taraflı, karşıt görüşlere kapalı, bilim dışı, siyasi” gibi kelimelerin haber içerisindeki aktörlerin söylemleri aracılığıyla haber söyleminde yerini aldığı görülmektedir. Yine konferansa yönelik çeşitli kesimlerden gelen tepkiler bağlamında “protesto” kelimesi de kullanılmıştır. Konferansın mahkeme kararıyla yürütmesinin durdurulmasına yönelik kelimeler ve fiiller de haberler içinde sıklıkla kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır.

Bu kelimelerin yanı sıra haberler içerisinde geçen bazı kelimelerin “lobi, diaspora, tabu, tehcir, mahkeme, yargı, hukuk” gibi kelimeler olduğu görülmektedir. Haberler içerisinde yer alan söz konusu kelime seçimleri, haberlerin hangi bağlamda yapıldığına ya da hangi konulara gönderme yapıldığına ilişkin ipuçları da vermektedir. Bu kelimelerin kullanımlarına bazı örnekler şöyledir:

... *Diaspora tasarının derhal Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından imzalanıp...* (Hürriyet - 26.01.2001)

... etkin olan Ermeni lobisi... (Hürriyet - 22.09.2005)

... yargı kararıyla ihanet odaklarına büyük bir darbe... (Hürriyet - 23.09.2005)

... Mahkeme tarafından engellenen... (Hürriyet - 24.09.2005)

... Sağlık Bakanlığı yapan Cevat Aykan, “...Tehcir kararı alındığında, Tokat’ın ileri gelenleri toplanarak, Ermeni kızları nikahlarına alıp çocukları evlatlık edindiler” dedi. (Hürriyet - 26.09.2005)

Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Ahmet Kuyuş ise ... “Tehcir kararına tamamen karşı çıkan İttihatçılar olduğu gibi, tehciire evet, katliama hayır diyen pek çok İttihatçı da vardı...” (Hürriyet - 26.09.2005)

... ABD’deki etkin Ermeni lobisi... (Hürriyet - 26.09.2005)

... “Ermeni meselesi tabu olmaktan çıktı..., ... Ermeni sorunu tabusunu... , ... diasporanın diyalog sürecinden sonra... (Hürriyet - 26.09.2005)

... hukukun gereği burada yerine getirilmiştir. (Cumhuriyet - 25.09.2005)

... toplantının yargı kararıyla durdurulmasına karşın gerçekleştirildiği belirten Hilmioğlu, ... (Cumhuriyet - 25.09.2005)

... Erdoğan, “... yargı makamının buraya katılacak konuşmacı olarak bana göre kariyerini tartışma hakkının olmadığını ilan etmek istiyorum.” (Zaman - 25.09.2005)

... Halaçoğlu, “Toplantı, diaspora Ermenilerinin toplantılarının Türkiye’deki uzantısı.” dedi. “... Diaspora da aynı şeyleri söylüyor...” (Zaman - 25.09.2005)

... ‘tabuların’ yavaş yavaş ortadan kalktığını... (Zaman - 27.09.2005)

... yargı sisteminin hükümetin iyi niyetine ihanet edebileceğini...(Zaman - 27.09.2005)

3.2.2.4. Haberin Retoriği

Haberin retoriği kapsamında genel olarak haberi ikna edici kılmak, dikkat çekmek ve inandırıcılık sağlamak amacıyla olayın taraflarından alıntılar yapılmaktadır. Ayrıca fotoğraflar da olayın inandırıcılığını artıran bir özellik olarak ön plana çıkmaktadır (van Dijk, 1988d:16; van Dijk, 1997:12). Dolayısıyla olayın taraf ve tanıklarından yapılan alıntılar, haberin ikna ediciliği boyutunda retoriksel anlamda önemli unsurlar olmaktadır. Ayrıca, haber metni içindeki kafiye, çağrışım, anlatım koşutluğu, kıyas, mecaz, abartma, küçümseme ve zıtlıklara vurgu yapılması gibi anlatım özellikleri de haberin retoriği açısından önem taşımaktadır (Şeker, 2009: 98). Retorik kapsamında

ayrıca haberin ikna ediciliği açısından sayılar ve istatistikler de verilmekte ve böylelikle haberde hakikatin yansıtıldığı yönünde bir hava oluşturulmaktadır. Olay taraflarının ifadelerine alıntılar yapılarak başvurulması ise haberde tarafsızlığı sağlamanın en genel geçer yolu olarak kullanılmaktadır. Ancak alıntılar aracılığıyla akredite kaynakların söylemlerinin haberin tematik yapısını belirleyen öğeler olarak devreye girdiği de unutulmaması gereken son derece önemli bir noktadır (İnal, 1997: 157)

Bu bağlamda araştırma kapsamındaki ilk olay ile ilgili eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulan haber metinlerinin retoriğine bakıldığında; olay tarafları içerisinde özellikle Türk tarafının açıklamalarından yapılan alıntılara sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Olay taraflarının alıntıları kapsamında özellikle Türk tarafından çeşitli kesimlerden (başta Türk yetkililer ve siyasetçiler olmak üzere diplomatlar, bilim insanları, sporcular gibi) yapılan açıklamalarından yapılan alıntılar ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Bu durum, özellikle Fransa'ya yönelik Türkiye'nin tepkilerini ve yaptırımlarını konu edinen haberlerde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Haberin retoriği bağlamında ikna edicilik ve inandırıcılığın sağlanabilmesi amacıyla kullanılan söz konusu alıntılara şu örnekler verilebilir:

10 ayrı savunma sanayi projesinde Fransız firmalarının da yarıştığını hatırlatan Sabahattin Çakmakoglu, "Bu projeler de zamanı geldiği zaman, ayrı ayrı değerlendirilecektir" dedi. (Hürriyet - 24.01.2001)

Giat sözcüsü, 'Diğer bütün Fransız şirketleri gibi kaygılarımız var' dedi. (Hürriyet - 24.01.2001)

ANAP İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı, Paris'teki güvenilir kaynaklardan kendisine bu doğrultuda bilgi geldiğini belirterek, "Tasarıyı Anayasa Mahkemesi'ne götürecek 60 imzanın bulunabileceğinden hareket eden diaspora, hemen karşı atağa geçti" dedi. (Hürriyet - 26.01.2001)

Fethi Hoca'ya sözde soykırım iddialarını ve Fransızları hatırlattık. Gülümsedi, "Burada çok mutluym" dedi ve ekledi, "Spor evrensel bir olaydır. Benim öğrencilerimin tümü Türk vatandaşı. Onlar hiçbir ayırım yapmadan kardeşçe çalışıyorlar. Bu iddiaları gündeme getirenler, kesinlikle menfaat peşindeler..." (Hürriyet - 29.01.2001)

Üst düzey bir diplomat Hürriyet'e, "Bunu üzümlere söylüyorum ama bir dost olarak bildiğimiz Fransa, Türkiye için bitmiştir. Yapılan Paris için telafisi zor bir hata

olacaktır” değerlendirmesinde bulunurken, bu ¼lkeye karşı diplomatik-siyasi, askeri, ekonomik ve k¼lt¼rel alanlarda d¼n itibarıyla d¼ęmeye basıldı. (H¼rriyet - 31.01.2001)

Aydın, “H¼k¼metimizin Fransa’ya uyguladığı yaptırımlar devam ettiği s¼rece, Bakanlığımız konuyla ilgili kararlı tutumunu hassasiyetle s¼rd¼recektir” dedi. (H¼rriyet - 02.02.2001)

... akmakoağlu’nun “Yakında yapılacak 250 tank alımına ilişkin ihalede Fransız Lecleck tankının değerlendirme kapsamı dışında tutulmasını da d¼ř¼neceęiz” yolundaki açıklamasından sonra... (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Aravot, “Fransa Parlamentosu, soykırımı tanıyan yasayı geçirirken Fransa’nın çıkarlarını ¼n palanda tutuyordu. Parlamentonun kararı da AB ¼yelięini isteyen T¼rkiye’nin çabalarını n¼tralize etmeyi amaçlayan bir hareket” dedi. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Cem, ... “T¼rkiye’ye k¼t¼l¼k edeni unutmayız: Bu k¼t¼l¼ę¼n karşılığını akılla, s¼kunetle elbette T¼rkiye verecektir” diye konuştu. (Cumhuriyet - 24.01.2001)

Milli Savunma Bakanı akmakoağlu, T¼rkiye’nin tavrının, “Fransa’nın yaptığının yanına k¼r kalmayacağı” y¼n¼nde s¼rd¼r¼leceęini s¼yledi. (Zaman -31.01.2001)

Elekdaağ, ... ifade ederek, “Bu için arkasında Ermenistan var. Erivan var. Ermeni soykırımı tasarılarının parlamentolardan geçirilmesinin arkasında Ermenistan var...” (Zaman - 31.01.2001)

Bu alıntıların çokluğu, aynı zamanda akredite kaynaklar olan bu akt¼rlerin açıklamalarından yapılan alıntılar aracılığıyla haberlerin s¼yleminin ve tematik yapısının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla, haberlerin retoriğinin de s¼z konusu bağlam ¼zerinden kurulduğu s¼ylenebilmektedir.

T¼rkiye’de yaşayan bir etnik kimlik olarak T¼rkiyeli Ermenilerin tepkilerini yansıtan haberlerin retoriği de konumuz açısından son derece ¼nemli g¼nderim noktaları taşımaktadır. Bu haberlerde, T¼rkiyeli Ermenilerin temsilcilerinin ve bir haberde de Ermeni gazeteci Hrant Dink’in yaptığı açıklamalardan alıntılara yer verilmektedir. Bu alıntılar aracılığıyla da bir anlamda Fransa’nın ve başka ¼lkelerin bu konuya m¼dahil olmalarının yanlış olduğuna y¼nelik bir s¼ylem, haberlerin retoriğini belirlemektedir. Bir başka anlatımla, haberlerin retoriğinde T¼rkiyeli Ermenilerin, bu konuya ¼¼nc¼ ¼lkelerin ve parlamentolarının m¼dahil olmasına olumlu bakmadığı y¼n¼nde bir s¼ylem h¼kimdir. S¼z konusu haberlerin retoriği, T¼rk tarafından bu y¼nde

yapılan açıklamalardan çok daha fazla inandırıcılığı ve ikna ediciliği artıran bir nitelik de taşımaktadır. Türkiyeli Ermenilerin temsilcilerinin söz konusu bağlamdaki açıklamalarından yapılan alıntılara şunlar örnek gösterilebilir:

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob II, Ermenilerle Türkler arasında tarihte acı olaylar yaşandığını, bunları hukukçuların, tarihçilerin değerlendirmesi gerektiğini belirterek, “Bu acılar sömürülmemeli. Acılara merhem olacak yaklaşımlarda bulunmamız lazım” dedi. (Hürriyet - 28.01.2001)

Türkiye Ermenileri Patriği 2. Mesrob Mutafyan ve Ruhani Meclis üyeleri yaptıkları açıklamada, Türkiye’de yaşayan Ermenilerin herhangi bir sorunları bulunmadığını vurguladılar. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Açıklamada, “... Yabancı ülke parlamentolarının Türkiye Ermenilerinin ‘hamisiymişçesine’ davranmaları gereksiz bir tutumdur” dediler. (Cumhuriyet - 31.01.2001)

Türkiye’de yaşayan Ermeniler için yayımlanan Agos Gazetesi’nin Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink, Fransa’nın aldığı kararla Türkiye’de sorunun tartışılmaz hale geldiğini söyledi. (Cumhuriyet - 01.02.2001)

Patrik, ..., yurtdışındaki çeşitli parlamentolarda peş peşe alınan kararların soykırımı gerginliğinin yumuşamaya başladığı günlere denk gelmesine dikkat çekti. Mutafyan, Türkiye ile Ermenistan’ın dostluklarının devamının üçüncü ülkelere istenmediğini söyledi. (Zaman - 28.01.2001)

Sözde soykırımı tasarısı için Patrik şöyle konuştu: “Çok acı ve derin olaylar olduğu belli. Hukukî ve tarihî yargıda bulunamam. Büyük bir travma var. Acıları sömürmememiz lazım. Bu acılara merhem olacak yaklaşımlarda olmamız lazım.” diye konuştu. (Zaman - 28.01.2001)

Türkiye Ermeni Patrikliği’nin Bezciyan salonunda Ermeni Patrikliği basın sözcüsü Luis Bakar tarafından okunan bildiride, şu ifadeler yer verildi:

“Fransız Ulusal Meclisi üyeleri, tarihçilerin tartışmasını gerektiren 1915’teki trajik olayları görüşürken, bazı muhtelif beyanlarında Türkiye’de yaşayan Ermenilerin durumları hakkında ciddi kuşkular uyandıracak söylemlerde bulunmuşlardır. Türkiye Ermenilerinin önemli herhangi bir sorunu olmadığı gibi, her toplumda var olan kurumsal alandaki bazı sorunlarımız ise toplumumuzun yetkilileri tarafından devlet görevlilerine sunulmaktadır...

Bütün Türkiye vatandaşları gibi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermenilerin de sorunlarının tartışılacağı parlamento Ankara'dadır ve adı Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir... ” (Zaman - 31.01.2001)

Yine ilk olayla ilgili haberlerin retorığı açısından bakıldığında, alıntıların yanı sıra inandırıcılığı pekiştirmek amacıyla özellikle Türkiye'nin Fransa'ya yönelik tepki, girişim ve yaptırımlarını konu edinen haberlerde sayısal verilerin kullanıldığı da görülmektedir. Haberlerin retorığında sayısal veri kullanımına şu örnekler verilebilir:

...Türkiye, ...259 milyon dolarlık casus uydu projesini iptal etti. (Hürriyet - 24.01.2001)

10 ayrı savunma sanayi projesinde... , ...250 tankın alımına..., ... 145 helikopter ihalesine...(Hürriyet - 24.01.2001)

... 1 milyar dolarlık projeye teklif veren ALCATEL'i ihaleden dışlama kararı..., ...7 milyon dolarlık tank ihalesinde... (Cumhuriyet - 01.02.2001)

...149 milyon dolarlık istihbarat uydusu projesine ilişkin ihalenin iptal edildiğini..., ...250 tankın alımına ilişkin ihale..., ... Alcatel Teletaş hisseleri dün de yüzde 9,09 oranında değer kaybederek 60 bin liraya geriledi. (Zaman - 24.01.2001)

Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen ikinci olayla ilgili haberlerin retorığına bakıldığında ise yine konferansa karşı olanların açıklamaları ile konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasını eleştirenlerin açıklamalarından alıntılarının sıklıkla kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu alıntılar aracılığıyla kurulan haberlerin retorığı üzerinden haberlerin tematik yapısını belirleyen temel bir çerçevenin oluştuğu da söylenebilmektedir. Buna göre, haberlerin bir bölümündeki retorik aracılığıyla genel anlamda konferansın ve düzenleyenlerin tarafsızlığına yönelik bir söylem kurulurken; diğer haberlerin retorığı aracılığıyla da demokratikleşme, özgürleşme, düşünce ve ifade özgürlüğü, bilimsel/akademik özgürlük ve üniversite özerkliği gibi bağlamlarda konferansın gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret eden bir söylem bulunmaktadır. Söz konusu alıntılara yönelik bazı örnekler şu şekildedir:

... Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu, yargı kararıyla ihanet odaklarına büyük bir darbe vurulduğunu öne sürdü. (Hürriyet - 23.09.2005)

Katılımcıların angaje olduğunu öne süren Baykal, konferansın, Ermeni sorunuyla ilgili siyasal, ideolojik yönü ağır basan bir söylemi Türkiye'ye dinletme, alıştırmaya, hazırlama anlayışıyla yapıldığını söyledi. (Cumhuriyet - 26.09.2005)

Türk Tarih Kurumu (TTK) Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, konferansın 'bilimsel bir toplantı olmadığını, siyasi ve ideolojik bir nitelik taşıdığını' savundu. (Zaman - 25.09.2005)

İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Turan Özlü, ... "İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları" konferansının "parayla yapılan ısmarlama bir toplantı olduğunu" iddia ederek ... (Cumhuriyet - 22.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, Ermeni Konferansı'yla ilgili olarak verilen yürütmeyi durdurma kararı üzerine, "Demokratik bir ülkede düşüncenin, fikrin açıklanacağı bir organizasyonda bu şekilde bir kararın alınmasını tasvip etmem mümkün değil" dedi. (Hürriyet - 23.09.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, kararı "tasvip etmediğini" belirterek "Siz bir düşüncüyü beğenmeyebilirsiniz, ama bunun açıklanmasını bu şekilde engelleyemezsiniz..." dedi. (Cumhuriyet - 23.09.2005)

Erdoğan, herkesi özgürce yaşamalarını istediklerini belirterek, özgürlüklerden korkulmamasını istedi. (Zaman - 25.09.2005)

Ermeni kimliğini ve bir anlamda bu kimliğin kurucu bileşenlerden olan olayı eksen alan böylesi bir etkinlik, söz konusu iki yaklaşım biçimi çerçevesinde önemli göndermeler taşımaktadır. Bir başka anlatımla, bu konferansın temsil biçimi ve haberlerin retoriği, aynı zamanda Ermeni kimliğinin hangi bağlamlarda temsil olanağı bulunduğu yönelik önemli çıkarsama imkânları da sunmaktadır.

Buna göre söz konusu konferansın, düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında yapılması gerekliliğine yönelik söylemler, aynı zamanda Ermeni kimliğinin ve Ermenilere ilişkin çeşitli sorunların da tartışılabilir bir düzeye geldiğinin göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Ancak, konunun böyle bir konferans aracılığıyla tartışılmak ve konuşulmak istenmesi noktasında gösterilen tepkilerin, "ihanet odağı olunması", "dış odakların isteği", "siyasilik" gibi stereotipik değerlendirmeler bağlamında temsil edilmesi, konunun halen belli bir düzeyde hassasiyet taşımaya devam ettiğinin de göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Retorik bağlamında incelenen haberlerin bir kısmında inandırıcılığın ve ikna ediciliğinin sağlanabilmesi amacıyla fotoğraf da kullanılmıştır. Örneğin Fransa'nın kararına yönelik Türkiye'den tepki, yaptırım ve protestoların yansıtıldığı bazı

haberlerde, Türk-Ermeni dostluğuna göndermede bulunan haberlerde, Türkiyeli Ermenilerin tepkilerinin yer aldığı iki haberde ve Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen konferans ile ilgili haberlerin bazılarında da retorik unsur olarak fotoğrafların kullanıldığı görülmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular, çalışmanın konusu ve kapsamı doğrultusunda çok önemli birtakım çıkarsama noktaları sağlamaktadır. Öncelikle çalışma kapsamında kültürlerarası iletişim perspektifinde farklı bir kültür, kimlik ve aidiyet bağına ilişkin medya temsillerinin karakterinin ortaya çıkarılması önem taşımaktadır. Kültürlerarası iletişim perspektifi, özellikle bu süreç içerisinde farklı kültürler ve kimlikler arasındaki iletişim ve etkileşim sürecinde araya giren stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik, biz-onlar ayrımı, ötekileştirme gibi unsurlar ile ilgilidir. Araştırma, söz konusu unsurların belirli olaylar ve gelişmelerle ilgili medya temsillerine ve oradan da kamusal dolaşıma hangi biçimlerde girdiğini göstermesi açısından da önemli bir boyuta sahiptir.

Bir başka önemli nokta; araştırma kapsamında farklı kültür ve kimliklerle ilgili çeşitli olaylara ve gelişmelere ilişkin medya temsillerinin Ermeni kimliği örneğinde incelenmesidir. Türkler ile Ermeniler, ortak bir tarihsel bağlamdan çıkıp gelen ve bu tarihte yaşananlar üzerinden günümüzdeki durumu da düğümleyen bir ilişkiler ağına sahiptir. Bu ortak tarihsel bağlam ve bunun günümüzdeki yansımaları, hem Türkiye'deki bir etnik kimlik olarak Ermeni kökenli Türkiye vatandaşlarının durumunu etkilemekte hem de genelde Türkler ile Ermeniler arasındaki ilişkileri tayin edici bir boyut taşımaktadır. Söz konusu tarihsel bağlam ile ilgili günümüzde yaşanan gelişmeler de her iki taraf arasındaki diyalog ve iletişim için hayati önem taşımaktadır. Bu noktada, söz konusu olayların, gelişmelerin ve sorunların basındaki temsil biçimlerinin ortaya konulması da simgesel düzeyde son derece önemli veriler sağlamaktadır. Basındaki temsil biçimlerinin kültürlerarası iletişim perspektifinde incelenmesi ise Ermenilerle bağlantılı olayları ele alan gazete yazı türlerinin genelde nasıl sunulduğunu, özelde de haber söyleminde yerleşik stereotipik, önyargı yüklü, etnomerkezci, biz-onlar dilini

kuran ve tüm bunlardan hareketle ötekileştiren bir söylemin üretilip üretilmediğini içermektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle; Ermeniler ile ilgili olayların ve gelişmelerin kökenini ve ana noktasını soykırım konusu oluşturmaktadır. Soykırım konusunun, hem Ermeni kimliğinin (özellikle diaspora bağlamında) hem de dolaylı olarak Türk kimliğinin inşası sürecinde son derece önemli bir yapı taşı olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda, Ermenilerle ilgili olayların Türkiye’de medya ve kamu gündemlerine taşınmasının bir taraftan “hassas” nitelikli karakterini koruduğu, diğer taraftan ise hem sembolik hem de kamusal bağlamlarda konuşulabilme ve tartışılabilme açısından “görünürlük” düzeyini arttırdığı değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Fransa Parlamentosu tarafından 2001 yılında kabul edilen Ermeni soykırımı yasasının, Türkiye’de incelenen gazetelerdeki yansıması, büyük ölçüde Türkiye’den Fransa’ya yönelik siyasi, iktisadi, kültürel vb. tepkiler bağlamında gerçekleşmiştir. Bu olayla ilgili olarak Türkiye’nin Ermeni vatandaşlarının özellikle Fransa’ya gösterdikleri tepkiler bağlamında basına yansıyan haberlerin aynı zamanda Türkiye’de yaşayan etnik bir kimlik olarak Ermenilerin; hem ülke hem toplum hem de medya nezdinde “ideal” ve “beklenen” tasavvuru olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bir başka anlatımla, Türkiyeli Ermenilerden beklenen tepkinin bu yönde olduğu ve Ermeni kimliğinin de medyadaki sembolik temsilinin bu anlamda bir “ideal” tasavvur olduğu yorumu yapılabilmektedir. Bu değerlendirme, aynı zamanda Ermenilerin başka yönde bir tepki göstermeleri durumunda farklı temsil biçimleri ile basına yansıyabileceği imasını da örtük olarak içermektedir.

Ayrıca, Fransa tarafından kabul edilen yasanın arkasında Ermeni diasporasının lobi faaliyetleri gibi noktalara gerekçeler olarak gönderme yapılırken diasporanın da tek bir bütün olarak genelleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bununla bağlantılı olarak özellikle dünyadaki buna benzer faaliyetler ve Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkileri bağlamında gazetelerin söyleminde bir “Türkiye karşıtlığı” teması da bulunmaktadır. Türkiye karşıtlığı ya da aleyhtarlığı temasının da genel olarak bakıldığında; basitleştirici, kategorize edici, genelleştirici olduğu, stereotipik bir karakter taşıdığı ve etnomerkezci gönderimler barındırdığı söylenebilmektedir. Bu tarz temsil ve söylem biçimleri, kültürlerarası iletişim sürecinde farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının

birbiriyle konuşabilmesi noktasında karşısına dikilen bariyerlerin en azından sembolik düzeyde yeniden üretimine yol açabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bir başka anlatımla, zaten iki kültür ve kimlik arasında var olan kemikleşmiş ve yerleşik söylemi sembolik düzeyde yeniden üretir ve bunun böyle sürmesinin zeminine katkı sağlar. Diğer taraftan, Türkiye’de yaşayan bir etnik kimlik olarak Ermeniler ve dolayısıyla Ermeni kimliği açısından da medyada temsil bağlamında aynı olumsuz söylemin üretimine zemin hazırlar.

Bilgi Üniversitesi’nde 2005 yılında düzenlenen “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” başlıklı konferansın ise Türkiye’de tabu niteliği taşıyan konular içerisinde sayılabilecek önemli bir konunun, medya ve oradan da kamu gündemine girmesi açısından kritik bir rol oynadığı değerlendirilebilir. Çünkü, Ermeni kimliğinin temel yapı taşı olan soykırım olgusunun merkezi tartışma konuları içerisinde yer aldığı böyle bir konferans, hem bu konunun hem de Ermeni kimliğinin görünürlüğünü, konuşulabilirliğini ve tartışılabilirliğini arttırmaktadır. Ancak bu noktada, bu etkinliğin basına hangi açılardan yansıtacağı da önem taşımaktadır. Çünkü temsil biçimleri aracılığıyla medya, bir kez daha ya ötekileştiren ve diyaloga set çeken dili yeniden üretebilir ya da konuşabilmeye temel oluşturan ve böylelikle bir ilişkinin filizlenmesine zemin hazırlayan bir söylemin yeniden üreticisi de olabilir.

Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleştirilen konferansın incelenen gazetelerdeki temsil biçimlerine bakıldığında; çeşitli haber aktörlerinin söylemleri aracılığıyla konunun bir taraftan düşünce ve ifade özgürlüğü, bilimsel ve akademik özgürlükler diğer taraftan ise olumsuz eleştiriler ve tepkiler, tek taraflılık, bilim dışılık, dış odaklılık gibi bağlamlarda ele alındığı söylenebilmektedir. Bir başka anlatımla, kişi ve kurum olarak çeşitli haber aktörlerinin söylemleri aracılığıyla çift kutuplu bir söylemin gazete yazı türlerinde kurulduğu yorumu yapılabilmektedir. Ancak yine de Ermeni kimliğinin böyle bir etkinlik ile medya ve kamu gündemine çeşitli yönleriyle görünür bir biçimde taşınması, Ermeni meselesinin de tabu niteliğinin kırılmasına ve buna koşut olarak konunun her iki kültür ve kimlik nezdinde konuşulabilmesine zemin hazırlayabilecektir.

Sonuç olarak kültürlerarası iletişim bağlamında yazılı basınında Ermeniler örneğinde farklı kimliklere gönderimler taşıyan gazete yazı türlerinin temsilinin incelendiği bu çalışmada; Ermeniler ile bağlantılı olayların ve gelişmelerin nasıl ve ne

şekilde haberleştirildiği, hem nicel hem de nitel analiz teknikleri ile araştırılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın sonuçları, araştırma kapsamında kullanılan içerik ve eleştirel söylem çözümlemesi olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir.

4.1.1. İçerik Analizi

İçerik analizinin sonuçlarına bakıldığında; öncelikle Ermeniler ile doğrudan ya da dolaylı biçimde bağlantılı olay ve gelişmelere ilişkin en fazla gazete yazı türünün Cumhuriyet gazetesinde yayınlandığı ve onu Hürriyet ile Zaman gazetesinin takip ettiği ortaya çıkmıştır. Ermenilerle ilgili olayların, konuların ya da gelişmelerin duyurulmasında kullanılan gazete yazı türü olarak ise haber ilk sırada yer almıştır. Haberin ardından, köşe yazarlarının kendi üslupları ve bakış açıları çerçevesinde kaleme aldıkları köşe yazıları, konu ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı gazete yazı türü olarak ikinci sırada yer almıştır.

İçerik analizi kapsamında elde edilen bir başka sonuç, Ermeniler ile ilgili haberlerin birinci sayfadan duyurulduğu ama ağırlıklı olarak detaylı biçimlerde iç sayfalarda işlendiği yönünde olmuştur. Buna göre birinci sayfada yayınlanan gazete yazı türü sayısı 78 iken, iç sayfalarda yer alan gazete yazı türü sayısı olarak 466 tespit edilmiştir.

Ermeniler ile ilgili olayların ve gelişmelerin konu edindiği gazete yazı türlerinin sayfa içindeki konumuna bakıldığında ise en fazla üst kuşaktan söz konusu gelişmelere yer verildiği görülmektedir. Gazete yazı türlerinin toplam olarak kapladığı alan da 63.755 cm² olarak tespit edilmiş ve 111 gazete yazı türünde de ilgili konuya kısmi olarak yer verilmiştir. Haber hiyerarşisi açısından ele alındığında bu durum, Ermenilere ilişkin gelişmelerin ve dolayısıyla bu gelişmelerin içinde örtük ya da açık biçimlerde yer bulan Ermeni kimliğinin, basın açısından önemli bir konumda durduğunun göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Bir başka anlatımla, Ermenilerle bağlantılı olaylar ve Ermeni kimliği, basın nezdinde önemlilik sırası açısından üst düzeylerde yer bulmaktadır. Yüksel ve Gürcan (2001: 36-37) belirttiği üzere, iç sayfalara doğru gidildikçe haberlerin hiyerarşik değeri düşmekle birlikte, bu sayfalarda ve birinci sayfada da haberlerin ağırlıklı olarak üst kuşaktan verilmesi, söz konusu olay ve gelişmelere verilen önem düzeyinin kayda değer bir göstergesi olarak görülebilmektedir.

Gazete yazı türlerinde görsel materyal kullanımı açısından ise fotoğraf başı çekmektedir. Buna göre 161 (%29,6) gazete yazı türünde fotoğraf kullanılırken, 373 (%68,6) gazete yazı türünde ise herhangi bir görsel materyalin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Fotoğraf, hem haberin içeriğini destekleyici ve pekiştirici bir unsur olarak hem de haberin retoriği açısından inandırıcılık ve ikna bağlamında önemli bir öğe olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla söz konusu bağlamlarda belli bir düzeyde de olsa Ermenilere ilişkin olay ve gelişmelerde bu amaçlarla fotoğraflara yer verildiği söylenebilmektedir.

Gazete yazı türlerinin kaynağı olarak ise birinci el kaynaklar ilk sırada yer almaktadır. İncelenen gazete yazı türlerinde birinci el kaynaklar olarak ise gazetenin kendi muhabirleri ve köşe yazılarını kaleme alan köşe yazarları öne çıkmaktadır. İkinci el kaynak kullanımı ise az bir düzeyde olup, daha çok haber ajanslarının ikinci el kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir.

İçerik analizi bağlamında elde edilen son derece önemli sonuçlardan bir diğeri de; gazete yazı türlerinde haber aktörlerinden söz edilme biçimlerinde açığa çıkmaktadır. Buna göre; gazete yazı türlerinin %53,3'ünde negatif, %40,4'ünde nötr ve %6,3'ünde de pozitif biçimlerde haber aktörlerinden söz edildiği ya da gönderimlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Negatif, nötr ve pozitif gönderim biçimleri, Ermenilere yönelik de olmakla birlikte ağırlıklı olarak incelenen olayların faili konumundaki haber aktörlerine yönelik gönderimler ve imalardan oluşmaktadır. Bir başka anlatımla, Ermeni soykırımı yasası çıkaran Fransa'ya, soykırım anma gününe Ermeni temsilcilerini çağıran İngiltere'ye ve Türkiye'de Ermenilere ilişkin bir konferans düzenleyen üniversitelere ve bilim insanlarına yönelik gönderimler ağırlıklı olarak gazete yazı türlerinin içerisinde yer almaktadır. Ancak bu nokta da, Ermenilere ve Ermeni kimliğine yaklaşım biçimlerine yönelik önemli ipuçları barındırmaktadır. Öyle ki bu durum, çalışmanın kuramsal çerçevesi ile bağlı olarak kültürlerarası iletişim bağlamında ve bariyerler kapsamında merkezi bir yer tutan etnomerkezciliğe ilişkin göstergeler açısından da medyaya ve medyadaki temsil biçimlerine yönelik önemli çıkarım olanakları sunmaktadır. Buna göre medya, bu tarz konularda konuyu kendinin de içerisinde yer aldığı kültürün içerisinden ve perspektifinden ele alabilmekte ve konuya olayın bir tarafıymış gibi yaklaşabilmektedir. Bir başka anlatımla, medyadaki temsil biçimleri, etnomerkezciliğe ilişkin unsurların taşıyıcısı ve pekiştiricisi olabilmekte ve böylelikle

etnomerkezciliğin oluştuğu ve yayıldığı ortama zemin hazırlayan önemli unsurlar içerisinde yer alabilmektedir.

Yine çalışmanın kuramsal çerçevesi ile bağlı olarak, incelenen gazete yazı türlerinde biz-onlar kategorisi bağlamında ortaya çıkan sonuçlar da konu açısından son derece önemli bir noktada durmaktadır. Çünkü biz-onlar ayrımı, hem kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürler, aidiyet bağları ve kimlikler arasındaki bariyerler olan stereotipler, önyargılar ve etnomerkezcilik unsurlarının temellendiği zemin açısından hem de kimliğin oluşum sürecinde öteki ve ötekileştirme sürecine giden yolda merkezi bir kategori olarak işlev görmektedir.

Medya ve gazetecilik açısından ele alındığında ise söz konusu vurgu ya da bu yönde bir kategorileştirmeye yol açan bir dilin kullanımı, temsili ve sembolik düzeyde ötekileştirme, kalıpyargılar ve önyargılar üzerine kurulu bir ayrımcılık zeminine katkı sağlayabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, medyadaki temsil biçimleri, gerçek hayattaki ayrımcılığın sembolik düzeyde sürmesine ve dolayısıyla pekişmesine yönelik bir unsur olabilmektedir. Buna göre, içerik çözümlemesinde incelenen gazete yazı türlerinde biz-onlar ayrımına yönelik vurgunun ya da bu yönde bir söylemin, toplamda 339 (%62,3) gazete yazı türünde yer aldığı tespit edilmiştir. Buna karşılık, biz-onlar vurgusunun bulunmadığı ya da bu yönde bir gönderimin olmadığı gazete yazı türü ise 205 (%37,7) olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla söz konusu tablo doğrultusunda, Ermeniler ile doğrudan ya da dolaylı bağlantılı olay, konu ve gelişmelerin ele alındığı gazete yazı türlerinde ağırlıklı olarak biz-onlar kategorisi üzerinden bir dilin üretildiği söylenebilir. Bu durum, hem Ermeni kimliği hem de Ermeniler ile ilgili gelişmelerin failleri açısından geçerlilik taşımaktadır. Bir başka anlatımla, hem Ermeniler hem de Ermenilere ilişkin olayların ve gelişmelerin düzenleyicisi konumundaki üçüncü ülkeler, kurumlar ve kişiler; biz ve onlar kategorisi üzerinden kurulan dilin “öteki” tarafı olarak konumlandırılmaktadır. Bu durum, aynı zamanda stereotipik algılama ve temsil biçimlerine, önyargılara ve etnomerkezciliğe giden yolun kapısını da aralayabilmekte ve tüm bu unsurlar, karşılıklı olarak birbirlerini besleyip birbirlerinin üretilmesinin zeminine de katkı sunabilmektedir.

Dolayısıyla kültürlerarası iletişim perspektifinde düşünüldüğünde, basından yansıyan bu temsil biçimlerinin; farklı kimliklerin, farklı kültürlerin, farklı aidiyet bağlarının, kısacası farklılıkların birbirini algılaması, tanınması ve anlayabilmesi

bağlamında da yukarıdaki tabloya paralel bir biçimde etkide bulunduğu söylenebilir. Bir başka anlatımla, medya, temsili ve sembolik düzeyde biz-onlar ayrımının sindiği bir dilin ve söylemin yayılmasına zemin hazırlayarak, kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürlerin ve kimliklerin algılanmasında olumsuz işlevler görebilir.

İçerik analizinde elde edilen bulgular kapsamında dikkat çeken bir başka sonuç, gazete yazı türlerindeki başlıkların tonunda ortaya çıkmaktadır. Öyle ki başlıkların tonunun, %50,4 (274) ile en fazla nötr biçimde olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak en fazla kullanım ise negatif yöndedir. Buna göre, başlıkların %40,6 (221)'sında negatif bir ton ya da negatif gönderimler bulunmaktadır. Pozitif tonun ya da gönderimlerin olduğu başlıklar ise sadece %9 (49) oranındadır. Başlıkların, bu bağlamdaki önemi okurların ilk gözüne çarpan unsur olmasından, habere konu olan olaya ilişkin doğrudan ya da dolaylı/örtük bir durum tanımlı içermesinden ve haberin ana fikrini vermesinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu bulgulara göre; Ermenilerin olayın bir tarafı olduğu gelişmelerin basında temsili noktasında başlıkların pozitif gönderim biçimleri içerecek şekilde kullanılmasının oldukça az düzeyde olduğu söylenebilir.

Başlıkların tonundan ya da başlıklardaki örtülü gönderim biçimlerinden yapılan çıkarımları tamamlayan bir diğer çok önemli nokta da gazete yazı türünün tonu ya da yaklaşım biçimidir. Bu ton, Ermeniler ile bağlantılı olan olay ve gelişmelere ilişkin gazete yazı türüne hâkim olan genel havaya/yaklaşım biçimine işaret etmektedir. Bu bağlamda gazete yazı türlerinin tonuna bakıldığında; 310 gazete yazı türüne negatif, 162 gazete yazı türüne nötr ve 72 gazete yazı türüne de pozitif yönde genel bir yaklaşımın hâkim olduğu saptanmıştır. Bu noktanın son derece önem taşımasının bir başka nedeni de; Ermeniler ile doğrudan ya da dolaylı biçimlerde bağlantılı bu olaylara ve gelişmelere yaklaşım biçimlerinin, örnekteki gazetelerin Ermeni kimliğine yaklaşımını yansıttığının varsayılmasıdır. Çünkü, gazete yazı türleri içerisinde olayların ve gelişmelerin çeşitli biçimlerde sunulmasının yanı sıra Ermenilere ilişkin olarak doğrudan ya da dolaylı/örtük biçimlerde referanslar da yer almaktadır. Bir başka anlatımla, Ermeni kimliğine yaklaşım biçimleri, örnekte dahilindeki basının incelenen olaylara yönelik yaklaşım biçimleri içerisinde gömülü bulunmaktadır.

İçerik analizine ait bulgular bağlamında bir başka önemli nokta, gazete yazı türleri içerisinde geçen konu ya da temalardır. Bu doğrultuda; gazete yazı türleri içinde en fazla yer bulan konu ya da temanın “Fransa’nın Ermeni soykırımı tasarısını kabulü”

olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci sırada ise “Türkiye’de Ermeni konferansı yapılması” konusu yer almıştır. Bu konu ya da temalar, aynı zamanda araştırma kapsamına dahil edilen olaylardır. Söz konusu olayların gerçekleştiği zaman dilimi, belli tarih aralıkları alınarak incelendiğinde Ermeniler ile doğrudan ya da dolaylı biçimlerde bağlantılı olan ve haberleştirilen başka olaylar, gelişmeler ve konular da araştırmaya dahil edilmiştir. Ancak, araştırmanın odağında bu iki olay yer aldığı ve tarih aralıkları da bu olayların gerçekleşme zamanı baz alınarak belirlendiği için yine bu iki olay, gazete yazı türlerinde en fazla geçen konu ya da tema olarak saptanmıştır. Bu iki konuyu, sırasıyla “Türkiye’nin Fransa’ya yönelik siyasi, iktisadi ve kültürel tepkileri”, “Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi”, “Ermeni konferansının mahkeme kararıyla durdurulması”, “Ermeni sorununda düşünce ve ifade özgürlüğü”, “Diaspora, lobiler ve iç siyasetin soykırım kararlarında etkisi”, “Ermeni konferansına yönelik tepkiler ve protestolar” ve “Türkiye karşıtlığı/aleyhtarlığı” biçiminde formüle edilen konu ya da temalar takip etmiştir.

Bu konu ya da temalar, neyin nasıl ve hangi noktaların öne çıkarılarak haberleştirildiğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Aynı zamanda söz konusu konu ya da temalar, ilgili olayların ve bu olaylar içinde örtük ve dolaylı biçimlerde de olsa Ermenilerin ve Ermeni kimliğinin hangi bağlamlarda temsil edildiğini yönelik önemli gönderim noktaları taşımaktadır. Buna göre, Ermeniler, olayın başat aktörleri içerisinde yer almakla birlikte ilk etapta haberlerin ele alınış biçimleri açısından adeta bir “gizli özne” konumunda bulunduğu değerlendirilebilir. Ayrıca, özellikle ilk olay bağlamında, ağırlıklı olarak bir etki-tepki, yaptırım-karşı yaptırım çerçevesinde işlendiği söylenebilmektedir.

“Ermeni sorunu ve soykırımı konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi” ve “Diaspora, lobiler ve iç siyasetin soykırım kararlarında etkisi” gibi konular da Ermenilerin, Ermeni kimliğinin ve meselesinin; hem uluslararası ilişkiler bağlamında hem de ülkelerin kendi iç siyaset ve çıkarları doğrultusunda ele alındığına yönelik gönderimler taşımaktadır. Bir başka anlatımla, örnekteki gazetelerde yansıdığı biçimiyle; Ermeni sorununun, hem Ermenilerin kullanılma biçimlerine hem de diaspora/lobi çalışmalarıyla Ermenilerin Türkiye aleyhtarlığı biçimine bürünen faaliyetleriyle ilişkilendirildiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla söz konusu bağlam, aynı

zamanda Ermeni kimliğinin algılanması ve temsili noktasındaki genel çerçeveyi de örtük biçimde oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamındaki ikinci olayın en fazla kodlanan konulardan olması ve “Ermeni konferansının mahkeme kararıyla durdurulması”, “Ermeni konferansına yönelik tepkiler ve protestolar” ile “Ermeni sorununda düşünce ve ifade özgürlüğü” konuları da bir diğer önemli çerçeveyi oluşturmaktadır. Buna göre, Ermeni kimliğini ve onun kimlik kurucu ögesi olan bir olayı ele alan bir konferansın gerçekleştirilmesi, konunun konuşulabilmesi ve tartışılabilmesi açısından belli bir hassasiyet taşıdığına yönelik önemli bir gösterge olarak kabul edilebilmektedir. Ancak gazete yazı türleri içerisinde konu ile ilgili düşünce ve ifade özgürlüğüne gönderimlerde bulunulması ya da böyle bir noktanın sıklıkla işlenmesi de, bu yönde bir duyarlılığın basına yansıdığına göstergesi olarak görülebilmektedir. Bir başka anlatımla, gazete yazı türlerinin söylemi içerisinde düşünce ve ifade özgürlüğü bağlamında konunun irdelenmesi, sorunun konuşulabilmesi ve tartışılabilmesi açısından önemli bir duyarlılığın/aşamının göstergesi olarak da kabul edilebilmektedir.

Türkiye karşıtlığı ya da aleyhtarlığı konusunun önemli ölçüde gazete yazı türlerinde yer alması da, basında hem stereotipik ve önyargı yüklü bir algılama ve temsilin hem de bu yönde bir söylemin yer bulabildiğini göstermektedir. Çünkü, Ermenilerle ilgili olayların ve gelişmelerin sunumunda, incelenen olaylar kapsamında konunun önemli ölçüde Türkiye karşıtlığı/aleyhtarlığı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla “Türkiye karşıtlığı” ya da “Türkiye’ye karşı olunması” gibi kalıplaşmış bir temanın, incelenen gazete yazı türlerinde önemli ölçüde yer alması, stereotipik algılama ve temsile ilişkin önemli bir veriyi oluşturmaktadır. Bu yönde bir temsil ve haber söylemi ise kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürler ve kimlikler arasında söz konusu olan bariyerlerin basın aracılığıyla da sürdürüldüğünün ve yayıldığına bir göstergesi olarak alınabilmektedir.

İçerik analizinin bulgularına göre, gazete yazı türünde geçen kişiler ve kurumlar ise bir taraftan haber söyleminin hangi tür kaynaklar aracılığıyla kurulduğuna yönelik önemli bir dayanak noktasını oluşturmaktadır. Diğer taraftan ise bu kişi ve kurumlar ile onların söylemleri, incelenen olayların hangi bağlamlarda ele alındığı ve temsil edildiği noktasında konu ya da temaların tamamlayıcısı yönünde bir işlev görmektedir. Buna göre, gazete yazı türlerinde geçen kişiler olarak, sırasıyla politikacılar, devlet

başkanları/cumhurbaşkanları ve bilim insanları başı çekmiştir. Bunları gazeteciler/medya mensupları, yazarlar, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve meslek kuruluşu/oda temsilcileri takip etmiştir.

Kurumlar bazında bakıldığında ise gazete yazı türünde geçen kurumlar olarak kamu kurum ve kuruluşları ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada ise uluslararası kurumlar bulunmaktadır. Bunları sırasıyla eğitim kurumları, basın-yayın kurumları, siyasi partiler ve teşkilatları, sivil toplum kuruluşları ile meslek kuruluşları takip etmiştir. Dolayısıyla en fazla kodlanan kişiler ve kurumlar açısından bakıldığında; akredite ya da resmi nitelikteki kişi ve kurumların başı çektiği söylenebilmektedir.

İçerik analizi kapsamında gazetelerin kendi aralarındaki durumunu içeren çapraz tablo sonuçlarına bakıldığında ise öncelikle hem en fazla haberin hem de köşe yazısının Cumhuriyet gazetesinde yayınlandığı görülmektedir. Buna göre Cumhuriyet'te 134 haber ve 71 köşe yazısı yer almıştır. Yine haber ve köşe yazısı sayısı açısından ikinci sırada yer alan Hürriyet gazetesinde 128 haber ve 57 köşe yazısı yayınlanmıştır. Zaman gazetesi ise bu açıdan son sırada yer alıp, konuyla ilgili 107 habere ve 31 köşe yazısına yer verilmiştir.

Gazetelerde kişi ve kurum olarak haber aktörlerinden söz edilme biçimleri ele alındığında; Cumhuriyet gazetesinde 122 gazete yazı türünde, Hürriyet gazetesinde 99 gazete yazı türünde ve Zaman gazetesinde de 69 gazete yazı türünde haber aktörlerine yönelik negatif bir biçimde söz edildiği tespit edilmiştir. En fazla negatif tondaki söz edilme biçimlerinin ardından ikinci sırada nötr tonda söz edilme biçimleri yer almaktadır. Buna göre Cumhuriyet gazetesinde 80, Hürriyet'te 74 ve Zaman'da 66 gazete yazı türünde haber aktörlerinden nötr biçimlerde söz edildiği saptanmıştır. Haber aktörlerin pozitif söz edilme biçimi ise negatif ve nötr tonlara göre oldukça az düzeydedir. Bir başka anlatımla, Ermenilerle doğrudan ve dolaylı sorunlar, konular ve gelişmelerin ele alındığı haberler içerisinde söz konusu olayın faileri konumundaki haber aktörlerinden pozitif biçimlerde söz edilme biçimi en az düzeydedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'te 9, Hürriyet'te 21 ve Zaman gazetesinde de 4 gazete yazı türünde haber aktörlerinden pozitif biçimlerde söz edildiği bulgulanmıştır.

Gazete yazı türleri içerisine sinen ve hem ötekileştirmenin hem de kültürlerarası iletişimdeki bariyerlere zemin hazırlayan biz-onlar kategorileştirmesine bakıldığında; biz-onlar vurgusunun Cumhuriyet gazetesinde 78, Hürriyet gazetesinde 49 ve Zaman

gazetesinde 41 gazete yazı türünde yer aldığı ortaya çıkmıştır. Biz-onlar vurgusunun ayrı ayrı ya da birlikte bulunmadığı gazete yazı türü sayısı ise Cumhuriyet'te 69, Hürriyet'te 81 ve Zaman'da da 55 olarak tespit edilmiştir. Biz-onlar ayrılaşması yönünde bir vurgunun ya da böyle bir dilin bulunmadığı gazete yazı türü sayıları da son derece önemli olmakla birlikte; biz-onlar vurgusunun hem birlikte hem de ayrı ayrı kullanımına bakıldığında bu vurgunun kullanılmadığı gazete yazı türü sayısını aştığı görülmektedir. Dolayısıyla biz-onlar kategorileştirmesinin ağırlıklı olarak gazete yazı türlerinin söylemine sindiği ve söz konusu olaylara, gelişmelere ilişkin basındaki temsilin de bu kategoriler üzerinden bir şekilde geçerek yapıldığı söylenebilmektedir. Bir başka anlatımla, hem Ermenilerin hem de soykırım yasası çıkararak Fransa, etkinlik düzenleyen İngiltere gibi olaya müdahil olan ülkeler ile Türkiye'de Ermeni konferansı gibi bir etkinlik düzenleyen üniversiteler ile bilim insanlarının “öteki” tarafta konumlandığı değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Diğer taraftan böyle bir vurgulamanın ve söylemin bulunduğu gazete yazı türleri bağlamında gazetecilerin ve köşe yazarlarının da “biz” içine dahil olduğu ve bu yönde bir dil üzerinden haberlerini ve yazılarını kurdukları sonucu açığa çıkmaktadır.

Biz-onlar/ötekiler kategorileştirmesi ve vurgusuna gazete yazı türleri bağlamında bakıldığında da; bu kategorilerin ikisi birlikte 87 köşe yazısında ve 74 haberde yer almıştır. Yalnızca biz kategorisi ve vurgusu da 65 haber ve 20 köşe yazısında saptanırken; sadece onlar/ötekiler vurgusu ise 58 haber ve 24 köşe yazısında tespit edilmiştir. Böyle bir kategorileştirmenin ve vurgulamanın tespit edilemediği haber sayısı 172 ve köşe yazısı sayısı ise 28 olarak bulunmuştur.

Sadece biz kategorisi de 65 haber ve 20 köşe yazısında tespit edilmiştir. Yalnızca ötekiler/onlar kategorisinin bulunduğu haber sayısı 58 ve köşe yazısı sayısı ise 24'tür. Bu kategorilerin, 172 haberde ve 28 köşe yazısında ise yer almadığı saptanmıştır. Biz-onlar/ötekiler vurgusuna bulgular bağlamında sadece haber ve köşe yazısı üzerinden bakılmıştır. Çünkü gazete yazı türlerinin, ağırlıklı olarak haber ve köşe yazısı olduğu bulgulanmıştır.

Yine gazetelere göre gazete yazı türüne ait başlıkların tonu değerlendirildiğinde; Cumhuriyet gazetesinde 111, Hürriyet gazetesinde 98 ve Zaman'da 65 gazete yazı türüne ait başlığın nört bir tonda olduğu saptanmıştır. Negatif bir ton ya da gönderim biçimlerinin olduğu başlıklar da Cumhuriyet'te 86, Hürriyet'te 70 ve Zaman

gazetesinde 65 olarak tespit edilmiştir. Gazete yazı türlerine ait başlığın pozitif içerimlere sahip olduğu gazete yazı türü sayısı ise Cumhuriyet gazetesinde 14, Hürriyet gazetesinde 26 ve Zaman gazetesinde 9 olarak bulgulanmıştır. Dolayısıyla başlıklarının tonunun her üç gazetede de ağırlıklı olarak nötr bir tonda olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Son olarak gazetelere göre gazete yazı türünün Ermenilerin doğrudan ya da dolaylı bir biçimde tarafı olduğu olaylara ve gelişmelere ilişkin genel yaklaşımına bakıldığında ise her üç gazetede de gazete yazı türlerinde en fazla negatif tonda bir yaklaşım biçiminin olduğu görülmektedir. Buna göre Cumhuriyet'te 126, Hürriyet'te 107 ve Zaman'da 77 gazete yazı türünde negatif bir tonun olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada ise nötr bir tonda ya da söylemin hâkim olduğu gazete yazı türleri yer almaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinde 61, Hürriyet gazetesinde 55 ve Zaman gazetesinde de 46 gazete yazı türünde konudan nötr bir biçimde söz edildiği bulgulanmıştır. Pozitif bir tonun olduğu gazete yazı türleri ise Cumhuriyet gazetesinde 24, Hürriyet gazetesinde 32 ve Zaman gazetesinde 16 olarak saptanmıştır.

4.1.2. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Ermeniler ile ilgili olay ve gelişmelerin ve bunların haberleştirilmesi sürecinde Ermeni kimliğine yönelik gönderimlerim, hangi söylem pratikleri aracılığıyla kurulduğunu inceleyebilmek için ise eleştirel söylem çözümlemesi tekniği kullanılmıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesinden elde edilen bulgular, içerik çözümlemesinin yanında özellikle Ermenilere ve Ermeni kimliğine yönelik gazete yazı türlerinin söylemi içerisinde gömülü bulunan gönderim noktalarının irdelenebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bir başka anlatımla, incelenen olaylarda ve gazete yazı türlerinde Ermeni kimliğinin nasıl ele alındığı ya da temsil edildiği doğrudan doğruya bulunmadığı için eleştirel söylem çözümlemesi aracılığıyla olaylarda ve gazete yazı türlerinde örtük olarak yer alan gönderim biçimleri açığa çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, incelenen gazete yazı türleri içerisinde seçilen haberler eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur.

Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında makro yapıya bakıldığında ilk dikkat çeken nokta başlıklardır. İlk olay açısından bakıldığında; başlıklarda Türkiye'nin

Fransa'ya yönelik çeşitli boyutlardaki tepkileri öne çıkmıştır. Bu durum, bir taraftan olayın taraflarının sadece Fransa ve Türkiye imiş gibi bir çerçeveye zemin hazırlarken, diğer taraftan olayın ana aktörlerinden olan ya da olması gereken Ermenilerin başlıklar düzeyinde görece görünmez bir konumda olmasına yol açmıştır.

İlk olayla ilgili olarak başlıklarda öne çıkan bir başka nokta, Türkiyeli Ermenilerin konuya ilişkin tepkileridir. Buna göre, ilgili başlıklarda Türkiyeli Ermenilerin konuya yönelik verdikleri tepkiler özetlenmiştir. Burada Türkiyeli Ermenilerin, üçüncü ülkelerin kendilerini kullanmamasına ve muhataplarının Türkiye olduğuna yönelik bir vurgu başlıklara yansımıştır. Bu durumun, aynı zamanda dolaylı da olsa Türkiyeli Ermenilerin “biz” içindeki konumuna işaret ettiği söylenebilmektedir. Bir başka anlatımla, başlıklarda yansıyan bu söylem, Türkiye’de yaşayan bir etnik kimlik olarak Türkiyeli Ermenilerin “biz” içine dahil olduğu çerçeveye ve söyleme de gönderme yapmaktadır.

İncelenen haberlerin başlıklarında, genelde Ermenilerin ve özelde diasporanın ve iç siyasetin etkisine referans veren söylemler de dikkat çekmektedir. Bu noktada, Ermenilerin ve diasporanın, ilgili konu bağlamında bütünsel bir kimlik kategorisi olarak ele alındığı söylenebilmektedir. Haber başlıkları içerisinde Türkler ve Ermenilerin kardeşliğine vurgu yapan bazı başlıklar da bulunmaktadır. Yine bazı başlıklarda, Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle ilişkilerini, Ermeni sorunu, soykırım konusu ve Türkiye karşıtlığı gibi bir tema ile ilişkilendiren bir söylem de kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” isimli konferansa ilişkin incelenen haberlerde dikkati çeken nokta ise söz konusu olayın önemli ölçüde haberde düşünce ve ifade özgürlüğü ile bağlantılandırılarak başlıklara çıkartılması olmuştur. Düşünce ve ifade özgürlüğü, bilimsel ve akademik özgürlük, demokratikleşme gibi noktalara referans veren başlıkların yanı sıra konferansa yönelik tepkileri, eleştirileri ve protestoları içeren başlıklar da önemli ölçüde kullanılmıştır.

Spot/haber girişlerine bakıldığında; ilk olay kapsamında ağırlıklı olarak Türkiye’nin Ermeni soykırımı yasası çıkararak Fransa’ya yönelik iktisadi, siyasi vb. tepkilerin, girişimlerin, yaptırımların öne çıkarıldığı görülmektedir. Bir başka anlatımla, spot/haber girişlerinde ana olaya ilişkin genel bilgilendirme söz konusu bağlamda gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında soykırım ve benzeri kararların arkasında Ermeni

lobisinin ve iç siyasete yönelik kaygıların bulunduğunu belirten spot/haber girişleri de bulunmaktadır.

Yine Türkiye'deki etnik bir kimlik olarak Ermeni kimliğinin medyada temsili açısından son derece önemli bir nokta, Türkiyeli Ermenilerin tepkilerinin spot/haber girişlerine taşınan söylemlerinde açığa çıkmaktadır. Başlıklardaki söylemin açılımını anlamında Türkiyeli Ermenilerin konuya yaklaşımları, spot/haber girişlerinde özetlenmiştir. Buna göre de Türkiyeli Ermeniler, üçüncü ülkelerin çıkar odaklı bir biçimde konuya müdahil olmalarını eleştirmekte ve buna paralel olarak muhataplarının Türkiye olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla Türkiyeli Ermenilerin, bu olay ile ilgili incelenen gazetelerde böyle bir bağlam içerisinde temsil olanağı bulunduğu söylenebilmektedir. Bu bağlam, üçüncü ülkelerin amaçlarından, Türkiyeli Ermenilerin tepkilerinden ve Türkiye'nin konumundan oluşmaktadır. Türkiyeli Ermenilerin tepkileri ise aynı zamanda onların söz konusu ülkelere ve Türkiye'ye yönelik konumunu da temsil etmektedir.

Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında bakıldığında; politik yelpazenin farklı kutuplarında yer alan ve ideolojik açıdan farklı konumlanan bu üç gazetenin, yukarıda belirtilen spot/haber girişleri bağlamında benzer söylemleri kullandığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla gazeteler arasındaki politik ve ideolojik farklılaşmanın, özellikle Fransa'ya yönelik siyasi, iktisadi, kültürel vb. tepkilerin öne çıkarılması ve Türkiyeli Ermenilerin Fransa'ya yönelik tepkileri bağlamında silikleştiği değerlendirilebilir. Bir başka anlatımla, belirtilen noktalar açısından spot/haber girişleri, bu üç gazetede benzer söylemlerin taşıyıcılığını yapmakta ya da benzer noktaların öne çıkarılması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla politik olarak farklı konumlarda yer alan bu gazetelerin, söz konusu noktaları öne çıkaran spot/haber girişleri açısından bir uzlaşım içinde olduğu söylenebilir.

Bunların yanında spot/haber girişlerinin bazılarında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin genelde Ermeni sorunu ve özelde soykırım kararları ile engellenmeye çalışıldığına yönelik bir söylem de bulunmaktadır.

Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen konferansla ilgili eleştirel söylem çözümlemesine dahil edilen haberlerin spot/haber girişlerine bakıldığında ise bir tarafta konferansa yönelik tepki ve protestoları, diğer tarafta ise konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasına yönelik tepkileri merkeze koyan bir durum söz konusudur. Ermeni

kimliği bağlamında bir anlamda iki kutuplu bir görünüm sergileyen bu yönde özetleme yapan spot/haber girişleri, bir taraftan bu kimliği eksen alan bir etkinliğin halen hassasiyet taşıyan konular içerisinde yer aldığına göstergesi olarak kabul edilebilmektedir. Diğer yandan söz konusu söylemin diğer kutbu ise Ermeni kimliğine önemli referanslar taşıyan böyle bir konferansın konuşulabilme ve tartışılabilme bağlamında belli bir düzeye erişildiğine işaret edebilmektedir. Çünkü, konferansın mahkeme kararıyla durdurulmasına yönelik tepkilerin çerçevesini; düşünce ve ifade özgürlüğü, üniversitelerin bilimsel/akademik özerkliği ve buna müdahale edilmesinin yanlışlığı, demokratikleşme ve özgürleşme gibi noktalar oluşturmaktadır.

Fotoğraflara bakıldığında yine ilk olay çerçevesinde cumhurbaşkanı/devlet başkanlarına, siyasetçilere, Fransa'nın Ermeni soykırımı kararına karşı yapılan protestolara, Fransa'ya yönelik tepkiler bağlamında yaptırım ve ihale iptalleri ile ilgili görüntülere ait fotoğraflara yer verilmiştir. Ayrıca Türkler ile Ermeniler arasındaki ilişkinin esasında dostluk ve kardeşlik zemininde işlediği söylemiyle inşa edilen iki haberde de bu dostluk ve kardeşlik temasını yansıtan fotoğraflar kullanılmıştır. Bilgi Üniversitesi'nde düzenlenen konferans ile ilgili olarak incelenen haberlerde ise siyasetçiler, bilim adamları, yazarlar, sivil toplum örgütü temsilcileri gibi haber aktörlerinin fotoğrafları ile konferansın protesto edilmesine yönelik fotoğraflar yer almıştır.

Ana olay ve sonuçlara bakıldığında ise haber girişleri ile paralel bir söylemin incelenen haberlerde ağırlıklı olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü Özer (2009: 100)'in belirttiği üzere, şematik yapı unsurları içerisinde yer alan ana olayın sunumu ve sonuçlar bağlamında haber girişleri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, ana olayın sunumu ve sonuçlar açısından haber girişlerinde öne çıkartılan noktaların ve gönderim biçimlerinin geçerli olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla politik ve ideolojik konumlanma açısından farklı noktalarda duran bu gazetelerin, Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması ile ilgili haberlerde ana olayın sunumu ve sonuçlar itibariyle de benzer söylemleri öne çıkardığı değerlendirilebilir.

İlk olay kapsamında incelenen haberlerde ardalın ve bağlam bilgisinin yeterince yer verilmediği tespiti yapılabilmektedir. Çünkü, haber metinlerinde Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması, ağırlıklı olarak Ermeni lobisinin faaliyetlerine ve iç siyasete dönük amaçlara bağlanmıştır. Dolayısıyla, Ermeni sorununun ya da 1915 olaylarının

özüne ilişkin yeterince bilgi sunulmadığı ve bu anlamda bir bilgi eksiltiminin söz konusu olduğu söylenebilmektedir. Ardalan ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği böyle bir temsil biçimi, kültürlerarası iletişimde farklılıkların birbirlerini doğru algılayabilmesi açısından bariyer işlevi gören belli kalıpyargılara ve etnomerkezci bakış açısına zemin hazırlayabilmektedir. İkinci olay kapsamında incelenen haberlerin bazılarında ise konferansa karşı çıkılmasının nedenleri olarak; ihanet odağı olunması, düzenleyicilerin belli yerlere angajmanı, konferansın bilimsellik yerine siyasi niteliği gibi birtakım noktalar haber aktörlerinin söylemleri aracılığıyla haber söylemine girmiştir. Burada da yine birtakım stereotipik algı ve temsillerin, haber aktörlerinin konuşmaları üzerinden haber söyleminin içerisine yerleştiği görülmektedir. Dolayısıyla böyle bir söylemin taşıyıcısı olan haberlerde de ardalan ve bağlam bilgisinin yeterli düzeylerde verilmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Konferansın gerçekleştirilmesinin ardından çıkan haberlerde ise konferansın içeriğinde 1915 olaylarına ilişkin bazı genel ve özel bilgilere haber metinleri içerisinde yer verildiği görülmektedir. Bu durum da, söz konusu haberlerde konferansın merkezi konularından olan olaylara ilişkin belirli düzeyde bilgi verildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Eleştirel söylem çözümlemesi kapsamında incelenen haberlerde en sık kullanılan haber kaynağı ise birinci el kaynaklar olarak gazetelerin kendi muhabirleri olmuştur. Ayrıca bazı haberlerde söz konusu gelişmelerin dünya basınında yer alış biçimlerinin haberleştirilmesi suretiyle bu basın organları ilgili haberlerin kaynağı olarak kullanılmıştır. Akredite haber kaynaklarının kullanımı ise özellikle Fransa'nın Ermeni soykırımı yasası çıkarmasına yönelik bu ülkeye gösterilen siyasi ve iktisadi tepkilerin işlendiği haberlerde ağırlıklı bir düzeyde olmuştur.

Haber metinlerinin ve haber söyleminin kurulmasında son derece önemli işlev gören olay taraflarının olaya ilişkin yorumlarına bakıldığında da; ilk olay kapsamında olayların tarafları olarak genel anlamda Türkiye ve Fransa'nın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu noktada Ermeniler, bir anlamda gizli özne olarak kalmakla birlikte; Ermenistan ve Ermeni diasporası ise soykırım kararlarının alınmasına yönelik faaliyetlerde bulunan taraf olarak sunulmaktadır. Böyle bir temsil biçiminin, genel anlamda Ermenilerin Türkiye karşıtlığı ile ilişkilendirildiğine yönelik önemli imalar taşıdığı söylenebilmektedir. İlk olay kapsamında daha özeldir ise olay tarafları olarak; Türk ve Fransız yetkilileri, diplomatik kaynaklar, kamu kurum ve kuruluşları, meslek

kuruluşları, sivil toplum örgütleri, basın yayın organları ile gazeteci, din adamı, bilim adamı, müzisyen, spor adamı gibi farklı haber aktörlerine yer verildiği görülmektedir.

İlk olay kapsamında önemli bir başka nokta; Türkiye’de yaşayan bir etnik kimlik olarak olayın tarafı konumunda bulunan Türkiyeli Ermenilerin yaptıkları açıklamalar ve değerlendirmelerdir. Çünkü haberlere konu olan bu değerlendirmeler, Ermeni kimliğinin söz konusu gelişme örneğinde basında hangi bağlamda yer bulduğunu ve haber söylemi içerisinde Ermeni kimliğine yönelik ne tür gönderimlerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, Türkiye’de yaşayan bir etnik kimlik olarak Ermeni kimliğinin söz konusu haberlerde ideal bir tasavvurunun yer aldığı söylenebilmektedir. Buradaki ideal tasavvur ise Türkiyeli Ermenilerin Türkiye’nin beklentisi yönünde gösterdiği tepkilerin, basında sunum açısından öne çıkmasına işaret etmektedir. Bilgi Üniversitesi’nde düzenlenen konferansa ilişkin incelenen haberlerde ise olayın tarafları ağırlıklı olarak konferansa karşı olanlar ile bu konferansın gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünenler olmak üzere başlıca iki kutupta yer almaktadır.

Haberlerin mikro yapısının incelenmesine geçildiğinde öncelikle sentaktik çözümleme kapsamında cümlelerin aktif-pasif kullanım yapılarına odaklanılmıştır. Buna göre her iki olayla ilgili olarak incelenen haberlerde edilgen yapıda kullanım da mevcut olmakla birlikte daha çok aktif yapıda cümlelerin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. İlk olayda Fransa’nın Ermeni soykırımı yasası çıkarması ile Türkiye’nin tepkilerinin işlendiği haberlerde çoğunlukta etken yapıda cümleler kullanılmıştır. Bilgi Üniversitesi’ndeki düzenlenen konferansa yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımların sunulduğu haberlerde de cümleler ağırlıklı olarak etken yapıdadır. Yine Türkiyeli Ermenilerin Fransa’nın kararına yönelik tepkilerine ilişkin haberlerde de çoğunlukla etken yapıda cümle kullanımı dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkiyeli Ermenilerin, üçüncü ülkelerin konuya dahil olmasına yönelik tepkilerindeki kararlılığı gösteren bir nitelik de taşımaktadır.

Haber metinleri içerisindeki bölgesel uyum çerçevesinde ise metni oluşturan ifadelerin birbirine nasıl bağlandığı noktası önem kazanmaktadır. Bölgesel uyum kapsamında ifadeler arasında nedensel ilişkinin, eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulan haberlerdeki cümleler arasında kurulduğu görülmektedir. Nedensel ilişki doğrultusunda cümle içerisindeki eylem, bir gerekçeye bağlanmış ve böylelikle eyleme ilişkin bir dayanak noktası ve meşruiyet zemini haberler içerisinde kurulmuştur. Genel

ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede daha detaylı olarak verildiği işlevsel ilişki de incelenen haberlerin bazılarında bulunmaktadır. Referansal ilişki açısından ise cümleler içinde Ermeni diasporasının faaliyetleri, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin engellenmesi ve konferansın taraflılığı gibi noktalara gönderme yapılmıştır. Dolayısıyla bu gönderim noktaları üzerinden daha genelde Türkiye karşıtlığına referans veren ifadelerin haber söylemine sindiği söylenebilir.

Mikro yapı kapsamında kelime seçimleri açısından en sık ve haber metinleri içinde çoğunlukla kullanılan kelimelerin “sözde” ve “soykırım” kelimeleri olduğu görülmektedir. “Sözde” kelimesi, Ermeni soykırımı olayının nitelenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu kelimenin ağırlıklı biçimde kullanımı, hem durumun/olayın tanımlanması hem de gazetelerde sunumu açısından kilit bir tercihe işaret etmektedir. Buna göre de temsil ve haber söylemi bağlamında başka bir şekilde tanımlama yerine “sözde” kelimesi ile niteleme ve tanımlama ağırlıklı olarak tercih edilmektedir. Haber söylemindeki bu tür kelime seçimleri, aynı zamanda değer yüklü bir yaklaşım ile ideolojik bir konumlanmanın da açık ya da örtük taşıyıcısı olmaktadır. Dolayısıyla, Ermeni kimliğinin temsilinin de bu tercihten ve ideolojik konumlanmaya işaret eden değer yüklü yaklaşımdan etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü söz konusu tablo, bu sorunla ilgili olayların ve gelişmelerin temsilinde bu ve benzeri tercihlerin devreye girebildiğinin kanıtı olarak da kabul edilebilir.

Eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında; politik ve ideolojik açıdan farklı konumlarda yer alan bu üç gazetenin, haberlere konu olan olayın, sorunun, gelişmenin tanımlanması noktasında ağırlıklı olarak benzer bir kelime tercihi içinde olması, son derece önemli bir noktaya işaret etmektedir. Buna göre, söz konusu gazetelerin, bu olayın tanımlanması ve nitelenmesi noktasında tercih, yaklaşım, ideolojik konumlanma ve temsil açısından benzer bir yerde durduğu ya da bir uzlaşım içinde olduğu söylenebilir. Bu durum ise Ermeni sorunu konusundaki hem daha geniş toplumsal, tarihsel, siyasal, kültürel ve iktisadi bağlamda gömülü olan hem de akredite kaynakların söylemleri aracılığıyla yayılan resmi ideolojinin, resmi paradigmanın ya da bu konudaki hâkim söylemin egemenliğine bağlanabilir.

İkinci olay kapsamında haber aktörlerinin açıklamaları aracılığıyla konferansın yapılmasına yönelik olumlu görüşlerin verildiği haberlerde “demokrasi, demokratikleşme, düşünce ve ifade özgürlüğü, özgürlük, özgürce ifade,

akademik/bilimsel özgürlük, üniversite özgürlüğü” gibi kelimelerin kullanımı da dikkat çekici bir noktadır. Bunun yanında konferansa yönelik tepkiler bağlamında ise bazı haberlerde “ihanet odakları, sözde aydınlar, kanuna karşı hile, tek yönlü, yanlı, taraflı, karşıt görüşlere kapalı, bilim dışı, siyasi” gibi kelimelerin de haber aktörleri aracılığıyla haber söylemi içerisinde kullanıldığı görülmektedir.

Mikro yapı incelemesinde son olarak haberin retoriğine bakıldığında ise ilk olay ile ilgili eleştirel söylem çözümlemesine dahil edilen haberlerde özellikle Türk tarafından yetkililerin açıklamalarına sıklıkla yer verildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Fransa’ya yönelik Türkiye’nin tepkilerini ve yaptırımlarını konu edinen haberlerde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu alıntılar, haber retoriğinde ikna ve inandırıcılığın sağlanabilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Yine ilk olay kapsamında Türkiyeli Ermenilerin Fransa’ya yönelik tepkileri konu edinen haberlerin retoriği de konumuz açısından son derece önem taşımaktadır. Türkiyeli Ermenilerden yapılan söz konusu alıntılar aracılığıyla bir anlamda Fransa’nın ve başka ülkelerin bu konuya müdahil olmalarının yanlışlığına yönelik bir söylem, haberlerin retoriğini belirlemektedir. Söz konusu alıntıların, Türk tarafından bu yönde yapılan açıklamalardan çok daha fazla haberin retoriğinde inandırıcılığı ve ikna ediciliği arttıran bir nitelik taşıdığı da söylenebilir.

İkinci olay ile ilgili olarak incelenen haberlerin retoriğinde ise konferansa karşı olanlardan yapılan alıntılar ile konferansın mahkeme kararı ile durdurulmasını eleştirilerden yapılan alıntılarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Her iki durumda da haber aktörlerinin söylemleri ve bunlardan yapılan alıntılar, haber söyleminin kurulmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Konferansın temsil biçimi ve ilgili haberlerin retoriği, aynı zamanda Ermeni kimliğinin hangi bağlamlarda temsil edildiğine yönelik önemli çıkarsama olanakları da sunmaktadır. Buna göre, düşünce ve ifade özgürlüğü, akademik/bilimsel özerklik gibi eksenlerde konferansın yapılması gerekliliğine yönelik söylemler, aynı zamanda Ermeni kimliğinin de konuşulabilir ve tartışılabilir bir düzeye geldiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Çünkü, söz konusu konferansın temelinde Ermeni kimliğinin kurucu bileşenlerinden olan 1915 olaylarına yönelik bir irdeleme amacı da bulunmaktadır. Konferansa yönelik tepkiler açısından ele alındığında ise haber aktörlerinin söyleminden haber söylemine taşınan “ihanet odağı”, “dış odakların isteği”, “siyasilik”, “taraflılık” gibi değerlendirmeler de

konunun belirli bir düzeyde hassasiyet taşıdığına işaret etmektedir. Haberlerin retoriğinde yer bulan bu tarz ifadelerin, aynı zamanda kalıpyargılar olarak işlev gördüğü söylenebilir.

4.2. Öneriler

Çalışmanın kuramsal çerçevesi ve araştırma kapsamında elde edilen bulgular ile bu bulguların işaret ettiği sonuçlardan hareketle birtakım önerilerin getirilmesi; basında farklılıkların temsili, kültürlerarası iletişim kapsamında farklılıkların birbirlerini daha iyi algılayabilmesi ve daha sağlıklı iletişim kurabilmesi, farklılıkların kabulü ve hoşgörünün karşılıklı tesisi, çokkültürlülük, demokratikleşme ve bunun medyaya olabildiğince sirayet edebilmesi gibi noktalar açısından son derece önemlidir. Tüm bu noktalar, birbirleriyle zincirleme bir biçimde bağlıdır. Bir başka anlatımla, söz konusu unsurlardan birinin düzeyi, aynı zamanda diğerine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Örneğin demokratikleşmenin düzeyi ya da yerleşik ve işler bir biçimde olması, kaçınılmaz olarak medyada farklı kimliklerin, kültürlerin, kısacası farklılıkların temsili de etkileyecektir.

Bu bağlamda öncelikle belirtilmesi gereken nokta; Ermeni meselesi gibi adeta kronikleşmiş bir sorun ile örülü biçimde Ermeni kimliğinin algılanması; bir zihniyet, algı ve temsil sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada; farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının temsili itibarıyla medyanın konumu ve rolü de son derece kritik bir yerde durmaktadır. Çünkü günümüzde insanlar, etnik ya da diğer milli kimliklerle ilgili gelişmeleri, sorunları, olayları ağırlıklı olarak kendi tecrübeleri üzerinden değil de basın-yayın organları dolayısıyla öğrenmektedirler. Bir başka anlatımla, insanlar, farklılıklar üzerine sahip oldukları bilgileri basın-yayın organları aracılığıyla edinmektedir. Bu durum ise kaçınılmaz olarak farklılıkların basında/medyada temsili sorunu gündeme getirmektedir. Temsil sorunu çerçevesinde farklı kimliklerin, kültürlerin ya da aidiyet bağlarının, genel olarak eksik ve yanlış biçimlerde ya da düşük düzeylerde medyada yer bulması söz konusu olmaktadır. Daha özelde ise basın-yayın organları, farklılıklara ilişkin kalıpyargılar, önyargılar ve etnomerkezcilik gibi unsurların devreye girmesine ya da zaten var olan bu unsurların sembolik ve temsili düzeyde sürdürülmesine zemin hazırlayabilmektedir. Bu durum ise kaçınılmaz olarak, farklılıkların ötekileştirilmesi sürecini beraberinde getirmektedir.

Dolayısıyla medya mensupları ile meslek birliklerinin, akademik kurumların, sivil toplum örgütlerinin vb. bu konuda karşılıklı olarak birbirlerinin çalışmalarından ve faaliyetlerinden faydalanması, öncelikli bir gereklilik olarak belirmektedir. Çünkü temsil sorunu, öncelikle muhabirinden editörüne ve köşe yazarlarına kadar tüm medya mensuplarının ve basın-yayın kuruluşlarının sosyal sorumluluğu kapsamına girmektedir.

Örneğin 2005 yılında British Council tarafından BBC World Service Trust iş birliği ile başlatılan ve 2006 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ulusal ortak olarak yer aldığı Medya ve Toplumsal Katılım projesi kapsamında hazırlanan Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu, böyle bir öneri ve gerekliliği somutlayan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kılavuzda, kültürel çeşitliliklerin ve tüm farklılıkların temsili bağlamında medyanın karşılıklı anlayışı güçlendirecek bir yaklaşımı benimsemesi, temel hedef olarak konmaktadır. Kılavuzda güçlü özdenetim mekanizmaları ve politikaları, kurum içi eğitim programları, önyargıları, kalıpyargıları ve etnomerkezciliği güçlendirecek yayınlardan kaçınılması, farklı kültürlerden birey ve grupların sorunlarının yansıtılması ve çözüm sürecinin takip edilmesi, etnik ve azınlık kimliklerin tanımlanmasında olumsuz vurguların kullanılmaması, tarihe ilişkin duygusal referanslardan kaçınılması gibi birtakım görevler ve öneriler sıralanmaktadır (www.tgc.org.tr, 2009).

Araştırma kapsamında Ermenilerle ilgili olayların ve gelişmelerin de belirli kalıpyargıları ve önyargıları yeniden üreten ve sürdüren önemli gönderim noktaları taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca haberlerde ağırlıklı olarak arda ve bağlam bilgisinin yeterince verilmediği ve Ermenilerle ilgili tarihsel olaylarda “biz” kategorisi üzerinden referanslar verildiği ve değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. “Biz” ve “onlar” kategorisi, haber söylemine açık ya da örtük/gömülü biçimlerde yerleşebilmektedir. Öncelikli olarak habercilerin, haber söylemi içerisinde “biz” ve “onlar” kategorisini üretmekten vazgeçmesi kaçınılmaz bir nokta olarak durmaktadır. Çünkü “biz-onlar” dili; stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik, ötekileştirme gibi unsurları ve milliyetçi algılama biçimlerini zincirleme bir biçimde beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yukarıda belirtilen öneriler, bu çalışma kapsamında da en üst düzeyde geçerliliği olan öneriler olarak kendini göstermektedir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde belirtilen ve Hoffmann (1991: 23)'in medyada stereotiplerin ve stereotipleştirmenin neden var olduğuna yönelik öne sürdüğü faktörler de tersten bakıldığında önerilere çevrilebilmektedir. Çünkü bunlar, aynı zamanda medyada etnik kimliklere atıf yapan etnik konuların sunumuna etki eden faktörler olarak işlev görmektedir. Buna göre gazetelerin yazı işlerinde belli düzeyde bir etnik çeşitliliğin bulunması, ilgili konularda farklı kültürlere yönelik farkındalığa ilişkin bir duyarlılığının önünü açabilir. Haber medyasının profesyonel değerleri, farklı kimliklere ve kültürlere ilişkin gelişmelerin ve sorunların sunumu bağlamında yeniden gözden geçirilebilir. Kamunun eğilimleri, önyargıları ve beklentileri ise medya kuruluşlarının ve medya profesyonellerinin yukarıda belirtilen görevleri gerçekleştirilmesi doğrultusunda yavaş yavaş dönüşebilir.

Esasında söz konusu görevler ve öneriler bağlamında kilit nokta, tüm bunların medya mensupları tarafından içselleştirilmesi ve hayata geçirilmesidir. Çünkü hangi alan ve kurumda olursa olsun, içselleştirilmeyen ilkelerin işlerlik kazanması mümkün değildir. Bir başka anlatımla, bu ve benzeri tarz ilkelerin gerçek anlamda benimsenmesi, aynı zamanda söz konusu ilkelerin ve görevlerin, önerilerden ibaret kalmayıp hayata geçirilmesinin anahtarıdır. Medya mensuplarından başlayan böyle bir algı ve zihniyet dönüşümü ise kaçınılmaz olarak basın-yayın organlarının ürünlerine ve dolayısıyla farklılıkların temsiline de yansımaya sebep olacaktır. Bu durum ise söz konusu algı ve zihniyet dönüşümünün yavaş da olsa topluma yansımaya da olanak sağlayacaktır.

Tüm bu öneriler, aynı zamanda çokkültürlü bir toplumsal değişimin parametrelerine de işaret etmektedir. Kitle iletişim araçları da bu tablonun içerisinde yasal sistem ve hukuk anlayışı, siyaset, ekonomi, eğitim, kültür-sanat politikaları gibi noktalar ile birlikte yeniden yapılanmanın odaklanması gereken toplumsal sektörler arasında yer almaktadır (Somersan, 2004: 130). Çünkü bu durum, bütünsel ve birbirini besleyen alanlardan oluşan bir süreç olarak işlemektedir.

Dolayısıyla, öncelikle yapılması gereken nokta; insanların kendilerini başkalarının yerine koymaya, onların gereksinimleri ile çıkarlarını gerçekten anlamaya ve dolayısıyla temsil edebilmeye daha çok muktedir ve istekli oldukları bir siyasal kültür üretmekten geçmektedir. Böyle bir süreçte daha demokratik ve katılımcı bir sistem için diğer alanlarda da önemli aşamalar kaydedilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu sorun, yalnızca siyasal temsil meselesi ile ilgili değildir. Eğitim sistemi ve

siyasal süreçlerin değişmesi gibi noktaların yanında çeşitli grupların, kısacası farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının medyadaki temsilinin ve resimlerinin de değişmesi gerekmektedir (Kymlicka, 1998: 219, 227). Bir başka anlatımla, özünde farklılıkların temsilinin olduğu düşünüldüğünde en temel önerinin de bu bağlamda gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre; medyada temsili genişleten ve böylelikle farklı kültürel, siyasal tercihlerin ve aidiyetlerin ve farklı yaşam biçimlerinin temsile kavuşmasına olanak sağlayan bir habercilik anlayışının benimsenmesi, temel gereklilik olarak kendini göstermektedir (İnal, 2009: 24).

Böyle bir değişimin gerçekleşmesinin hem temelini hazırlayan hem de daha sonra bu değişimden tekrar beslenecek olan son derece önemli bir faktör ise tekelci medya yapısının da dönüşüme uğramasıdır. Çünkü, tekelci medya yapısının dönüşümü ile birlikte farklılıkların medyaya daha fazla erişimi, seslerini daha fazla duyurabilmesi, teksesliğinin çoksesliliğe doğru evrilmesi, medya ürünlerinin farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağları açısından daha duyarlı ve farkındalığı daha yüksek bir perspektiften üretilmesi gibi noktaların yolu da daha fazla açılacaktır.

Farklı kimliklerin, kültürlerin ve aidiyet bağlarının temsili sorunu, en genel anlamda farklılıkların birbirini tanıması ve birbirleriyle konuşabilmesi bağlamında medyanın nasıl bir rol oynayacağı sorunudur. Bir başka anlatımla söz konusu sorun, medyanın diyaloga giden yola destek veren ve katkı sunan bir toplumsal sektör ve aktör olup olmayacağı sorunudur. Diyalogun karşıt kutbunda ise kültürlerarası iletişim bağlamında farklı kültürlere ve kimliklere mensup grupların stereotipler, önyargılar, etnomerkezcilik, ötekileştirme gibi bariyerler, biz-onlar biçimindeki kategorileştirme ve genelleştirmeler ile milliyetçi algılama biçimleri üzerinden algılanması ve temsili bulunmaktadır.

Medyada böyle bir temsil, farklı kültürlerin ve bir toplum içerisindeki farklı kimlik ve aidiyet bağlarına sahip olan bireylerin ve grupların birbirlerini algılamasını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu bağlamda medyada farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına yönelik temsilin araştırılması, hem bu konuda olumsuzluk arz eden noktaların açığa çıkartılmasını sağlayacak hem de bunların nasıl aşılabileceği konusunda önemli verileri ve ipuçlarını ortaya çıkaracaktır. Bu tarz araştırmalar, aynı zamanda bir anlama ve tanıma faaliyeti olarak sosyal bilimin işlevinin gerçekleştirilmesinde ve bu alandaki bilgi birikimine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma da ortaya çıkardığı bulgular ve sonuçlar açısından; hem farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına yönelik medya temsillerinin Ermeni kimliği örneğindeki kapsamlı bir fotoğrafını çekmekte hem de bu temsillerin nasıl biçimlenmiş olduğunu detayları ile analiz ederek çözüm yolları doğrultusunda önemli veriler sağlamaktadır. Ayrıca bu araştırma, kültürlerarası iletişim sürecinde farklı kültürlerin ve kimliklerin birbirini algılaması, tanınması ve diyalog kurabilmesi noktasında bariyer olarak işlev gören unsurların, medya temsillerine ve dolayısıyla kamusal dolaşıma nasıl girdiğini de ortaya koymaktadır. Bu çalışma; farklı kültür, kimlik ve aidiyetlere ilişkin medya temsillerini inceleyecek araştırmalar için de hem bir itici unsur niteliği hem de kuramsal arka planı, verileri ve ipuçları ile önemli bir referans niteliği taşımaktadır. Buna koşut olarak, Ermenistan basınında da Türkiye ve Türkler ile ilgili olaylar ve gelişmeler üzerinden Türk kimliğinin medyadaki temsil biçimlerine yönelik çeşitli araştırmalar da konunun tamamlayıcı parçası olması ve bütünsel bir perspektifin sağlanabilmesi açısından önemli bir boyutu oluşturmaktadır.

Sonuç olarak çalışmanın kuramsal çerçeve ve tartışma kısmı ile araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle birkatım öneriler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Gazetelerin yazı işlerinde belirli düzeylerde etnik çeşitliğinin olmasına ya da daha fazla olmasına özellikle dikkat edilebilir.

- Farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarına ilişkin olayların, gelişmelerin ve sorunların temsilinde Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ortaklığında üretilen Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu gibi birtakım etik, üretim ve temsil kodlarını içeren spesifik kılavuz ve metinlerin sayısı arttırılabilir.

- Yine farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının medyada temsili ile kültürlerarası iletişim alanına ilişkin konularda gazetecilikle ilgili meslek kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümleri ve basın-yayın kuruluşları, ortaklaşa eğitim semineri, panel gibi etkinlikler düzenleyebilir ya da bu tarz etkinliklerin sayısı arttırılabilir. Bu etkinlikler kapsamında hem konuyla ilgili kuramsal düzeydeki tartışmalar hem de örnek araştırmalar ve bunların sonuçları ele alınarak, konuya ilişkin bilgi ve bilinç düzeyleri arttırılabilir.

- Yukarıdaki öneriye koşut ve onu tamamlayacak biçimde hem gazetecilik örgütlenmeleri hem de gazetelerin kendileri, farklılıkların medyada temsili ve özellikle stereotipler, önyargular, etnomerkezcilik, ötekileştirme gibi unsunların medyada üretimi

konusunda denetleme mekanizmaları işletebilir. Bir anlamda, bu tarz hassas konuların medyada temsili noktasında hem kurumsal kontrol hem de otokontrol mekanizmalarının işlerliği arttırılabilir.

- İletişim fakültelerinde kültürlerarası iletişim, farklı kültür, kimlik ve aidiyet bağlarının medyada temsili, milliyetçi söylem, ötekileştirme, stereotipler ve önyargıların üretimi, çokkültürlülük gibi konularda spesifik derslerin sayısı arttırılabilir. Böylelikle geleceğin medya profesyonelleri adaylarının bu konulara yönelik farkındalık ve duyarlılığı arttırılabilir.

- Buna paralel olarak konuyla ilgili lisansüstü çalışmalarının teşvik edilmesi ve arttırılması aracılığıyla daha fazla araştırma gerçekleştirilebilir.

- Bu konu bağlamında medya metinlerinde farklılıkların temsilinin nasıl gerçekleştiğine yönelik araştırmaların yanı sıra medya metinlerinin üretim sürecine yönelik araştırmalar da yapılabilir. Bu kapsamda medya profesyonelleri ile derinlemesine görüşmeler yapılması suretiyle etnik kimlikler ile diğer farklılıkların medyadaki temsillerine yönelik haber üretim pratikleri somutlaştırılabilir.

- Benzer şekilde okuyucuların ve izleyicilerin farklılıkların temsil edildiği haber metinlerini nasıl alımladığına yönelik alımlama araştırmaları yapılabilir. Böylelikle konunun hedef kitle bağlamında nasıl algılandığına yönelik ipuçları açığa çıkarılabilir.

- Böylelikle konu ile ilgili olarak içerik, üretim ve alımlama boyutlarına ilişkin araştırmaların bulgularından hareketle birbirini tamamlayan ve konuyu her açıdan ele alan bütünsel bir perspektif sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, J.; O'Connor, J.; Giles, H. (2003). Identity and Intergroup Communication. Ed: W. B. Gudykunst, *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. California: Sage Publications.
- Akca, E. B. (2007). "Ege'de Sular Isındı...": Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi. Ed: E. Baştürk Akca, *Kimlik, Medya ve Temsil. Kimlik Kurgusu ve Temsilleri Üzerine Medya Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akca, E. B. (2007). Küreselleşme ve Türk Ulusçu Söyleminin Dönüşümü: 17 Ağustos Depremi Sonrası İki Ülke Basınına Yansıyan Türk-Yunan Dostluğu. Ed: E. Baştürk Akca, *Kimlik, Medya ve Temsil. Kimlik Kurgusu ve Temsilleri Üzerine Medya Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akçam, T. (1995). *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Akçam, T. (2000). *Ermeni Tabusu Aralanırken: Diyalogdan Başka Bir Çözüm Var mı?* İstanbul: Su Yayınları.
- Akçam, T. (2001). *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu* (5. Baskı). İstanbul: Su Yayınları.
- Akgün, M. (2008). *Önsöz. Aybars Görgülü. Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Alankuş-Kural, S. (1995). Türkiye'de medya, hegemonya ve ötekinin temsili. *Toplum ve Bilim*, 67 (Güz), 76-110.
- Alcoff, L. M.; Hames-Garcia, M.; Mohanty, S. P.; Moya, P. M. L. (2006). *Identity Politics Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan.
- Alcoff, L. M. ve Mohanty, S. P. (2006). Reconsidering Identity Politics: An Introduction. Ed: L. M. Alcoff; M. Hames-Garcia; S. P. Mohanty; P. M. L. Moya, *Identity Politics Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan.
- Alkan, T. (1979). *Siyasal Toplumsallaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alver, F. (2003). *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Andersen, P. A., Wang, H. (2009). Beyond Language: Nonverbal Communication Across Cultures. Ed: L. A. Samovar, R. E. Porter, E. R. McDaniel,

- Intercultural Communication A Reader* (Twelfth Edition). Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Anderson, B. (2004). *Hayali Cemaatler. Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (3. Basım). (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Andrews, P. A. (1992). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. (Çev: M. Küpüşoğlu). İstanbul: ANT Yayınları, tümzamanlaryayıncılık.
- Appiah, K. A. (2005). *Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma. Çokkültürlü Toplumlar ve Toplumsal Yenidenüretim*. Ed: Amy Gutmann, *Çokkültürcülük-Tanınma Politikası* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, E. (2005). *Türk Basınının Okurlarını Bilgilendirmesi Açısından Avrupa Birliği Zirve Dönemlerine (Lüksemburg, Helsinki, Selanik) İlişkin Haberlerin Nicel ve Nitel Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Asante, M. K.; Miike, Y.; Yin, J. (2008). *The Global Intercultural Communication Reader*. Routledge: New York and London.
- Ataöv, T. (2007). *Osmanlı Ermenilerine Ne Oldu?* İstanbul: İleri Yayınları.
- Aydın, S. (1998). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Bardakçı, M. (2009). *Talât Paşa’nın Evrak-ı Metrûkesi. Sadrazam Talât Paşa’nın özel arşivinde bulunan Ermeni tehciri konusundaki belgeler ve hususî yazışmalar* (2-3. Basım.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Barna, L. M. (1985). *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*. Ed: L. A. Samovar, R. E. Porter, *Intercultural Communication: A Reader* (Fourth Edition). Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Barna, L. M. (1998). *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*. Ed: Milton J. Bennett, *Basic Concepts of Intercultural Communication Selected Readings*. Yarmouth, Maine: Intercultural Press.
- Barnett, G. A. ve Lee, M. (2003). *Issues in Intercultural Research*. Ed: W. B. Gudykunst, *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. California: Sage Publications.
- Bar-Tal, D. (1997). *Formation And Change Of Ethnic And National Stereotypes: An Integrative Model*. *International Journal of Intercultural Relations*, 21(4), 491-523.

- Bar-Tal, D. Ve Teichman, Y. (2005). *Stereotypes and Prejudice in Conflict: Representations of Arabs in Israeli Jewish Society*. New York: Cambridge University Press.
- Barth, F. (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları. Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*. (Çev: A. Kaya ve S. Gürkan). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi. Ulusal Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. (Çev: I. Demirakın). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Belge, M. (1997). *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (6. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bennett, W. L. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. (Çev: S. Say). İstanbul: Nehir Yayınları..
- Berelson, B. (1984). *Content Analysis in Communication Theory*. New York, Glancoe: Free Press.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik* (İkinci Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi. Teknikler ve Örnekler* (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Billig, M. *Banal Milliyetçilik*. (Çev: C. Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Binark, M. (2006). Kültürlerarası İletişim Çalışmalarının Türkiye Haritası. Sorulması Gereken Sorular. *kültürveiletişim*. 9(1), 72-88.
- Bolaf, G. vd. (2003). *Dictionary Of Race, Ethnicity And Culture*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Boomgaarden, H. (2006). News and Ethinc Prejudice: Threat Framing of Immigrants and its Impact on Anti-Immigration Sentiments. *Paper presented at the Annual Meeting of the International Communication Association*. International Congress Centre, Dresden, Germany.
- Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*. (2. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Boréus K. (2006). Discursive Discrimination: A Typology. *European Journal of Social Theory*. 9(3), 405-424.
- Bostancı, M. N. (1999). *Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bostancı M. N. (2002). *Siyasetin Arka Yüzü*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Breed, W. (1955). Social Control in the Newsroom: A Functional Analysis. *Social Forces*. 33(4), 326-335.

- Brislin, R. W. (1985). Prejudice in Intercultural Communication. Ed: L. A. Samovar ve R. E. Porter, *Intercultural Communication: A Reader* (Fourth Edition). Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Brown, R. ve Lepore, L. (1999). Prejudice. Ed: A. S. R. Manstead ve M. Hewstone, *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. (Reprinted). Oxford: Blackwell Publishing.
- Burton, G. (1995). *Görünenden Fazlası: Medya Analizlerine Giriş*. (Çev: N. Dinç). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çakıllıkoyak, H. (2005). *Diaspora'da Ermeni Kimliği. Paris ve Halep Örnekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Calero, H. H. (2005). *The Power of Nonverbal Communication: How You Act Is More Important Than What You Say*. Los Angeles, CA: Silver Lake Publishing.
- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*. (Çev: B. Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cashmore, E. (2004). *Encyclopedia of Race and Ethnic Studies*. London and New York: Routledge.
- Collier, M. J. ve Thomas, M. (1988). Cultural Identity: An Interpretive Perspective. Ed: Y. Y. Kim ve W. B. Gudykunst, *Theories in Intercultural Communication*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık. Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. (Çev: F. Lekeşizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Council of Europe. (2008). White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”. *Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session, Strasbourg*.
- Çapar, M. (2004). *Türk Ulusal Eğitim Sisteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Çelenk, S. (2010). *Ayrımcılık ve medya*. Ed: B. Çaplı ve H. Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çoban, B. (2009). *Medya, Resmi Tarih ve Milliyetçilik*. Ed: B. Çoban, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.
- Çolak, Y. (2010). *Türkiye'de Devletin Kimlik Krizi ve Çeşitlilik. Yeni-Osmanlıcı, İslamcı ve Kürtçü Meydan Okumalar*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Dağtaş, E. ve Canpolat, E. (2009). Berlin Duvarı'nın Türk Basınındaki Sunumu: Cumhuriyet, Sabah ve Zaman Gazeteleri Örnekleri. Ed: Erkan Yüksel, *Sihirli Aynanın Sırları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Davis, J. L.; Gandy, Jr.; Oscar H. (1999). Racial Identity and Media Orientation: Exploring the Nature of Constraint. *Journal of Black Studies*. 29(3), 367-397.
- Demertsiz, N.; Papathanassopoulos, S.; Armenakis, A. (1999). Media and Nationalism: The Macedonian Question. *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 4(3), 26-50.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1998). *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.
- Demirbaş, E. (2004). Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Demirkürek, İ. (2003). Türkiye Yazılı Basınında Azınlıklar ve Marjinal Gruplar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Dinçtürk İ. S. (2004), Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında İrkçi ve Milliyetçi Söylemler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. (Çev: T. Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim* (12. Bası). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Durovic, J. (2008). Intercultural Communication and Ethnic Identity. *Journal of Intercultural Communication*. 16.
- Erbaş, H. ve Coşkun, M. K. (2007). Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe: Fark/Kimlik Politikalarının Yükselişi. Der: Hayriye Erbaş, *Fark/Kimlik Sınıf*. Ankara: EOS Yayınevi.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram. Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk.
- Erdoğan, İ. (2003). *Pozitivist Metodoloji. Bilimsel Araştırma Tasarımı. İstatistiksel Yöntemler. Analiz ve Yorum*. Ankara: Erk.
- Ergil, D. (2000). *Siyasetini Arayan Ülke*. İstanbul: Can Yayınları.

- Esses, V. M.; Semanya, A. H.; Stelzl, M. (2005). *Prejudice and Discrimination*. Ed: in Chief: Charles Spielberger, *Encyclopedia of Applied Psychology*. Elsevier Academic Press.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (İkinci Basım). (Çev: M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*. (Çev: N. Şad). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Fishbein, H. D. (2002). *Peer Prejudice and Discrimination* (Second Edition). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (İkinci basım). (Çev: S. İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Franklin, B. vd. (2005). *Key Concepts in Journalism Studies*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Fujioka, Y. (1999). Television Portrayal and African-American Stereotypes: Examination of Television Effects When Direct Contact Is Locking. *Journalism and Mass Communication Quarterly*. 76(1), 52-75.
- Fursich, E. (2002). How can global journalists represent the 'Other'? A critical assessment of the cultural studies concept for media practice. *Journalism*. 3(1), 57-84.
- Gambetti, Z. (2008). Günümüz Türk Milliyetçiliğinin Düşünsel ve Yapısal Haritası. Yayına Hazırlayan: N. Mutluer ve E. Güçlüer, *Milli Hâllerimiz. Yurttaşlık ve Milliyetçilik: Farkında mıyız?* İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- George, A. L. (2003). İçerik Çözümlemesinde Nicel ve Nitel Yaklaşımlar. Ed/Çev: M. S. Çebi, *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler* (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Aşına Kitaplar.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1), 279-298.
- Gökçe, O. (2001). *İçerik Çözümlemesi. Teori-Metod-Uygulama* (Genişletilmiş 3. Baskı). Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

- Gökçe, O. ve Demiray U. (2004). Medya-Terör İlişkisi ya da İkilemi. Ed: O. Gökçe ve U. Demiray, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü...*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gökçe, O. vd. (2004). 11 Eylül Terör Eyleminin Türk Basımında Algılanış ve İşleniş Biçimi. Ed: O. Gökçe ve U. Demiray, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü...*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Göktaş, K. (2009). *Hrant Dink Cinayeti. Medya, Yargı, Devlet*. İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Görgülü, A. (2008). *Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Gudykunst, W. B. ve Nishida, T. (2001). Anxiety, uncertainty, and perceived effectiveness of communication across relationships and cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 25, 55-71.
- Gudykunst, W. B. (2003). Intercultural Communication. Ed: W. B. Gudykunst, *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. California: Sage Publications.
- Gudykunst, W. B. ve Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication* (Fourth Edition). New York: Mc Graw Hill.
- Gutmann, A. (2005). Giriş. Ed: A. Gutman. *Çokkültürcülük-Tanınma Politikası* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güvenç, B. (1974). *İnsan ve Kültür* (İkinci Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC'si* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güvenç, B. (2008). *Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2009). Kültür, Kimlik ve Kimlikler. Der: Gönül Putlar, *Kimlikler Lütfen. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık. .
- Habermas, J. (2004). *"Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak* (Üçüncü baskı). (Çev: İ. Ada). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Halıcı, C. (2007). *Gazete Haberlerinde Kadına Yönelik Şiddet: Posta ve Takvim Gazetelerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Hall, S. (1998). *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik*. Ed: A. King, (Çev: G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal). *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi. Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hall, S. (1998). *Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler*. Ed: A. King, (Çev: G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal). *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi. Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hall, S. (1999). *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü*. Ed: M. Küçük, *Medya, İktidar, İdeoloji* (İkinci Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları/Ark.
- Hall, S. (2002). *İdeoloji ve İletişim Kuramı*. Ed: S. İrvan, *Medya, Kültür, Siyaset* (İkinci basım). Ankara: Alp Yayınevi.
- Hanioğlu, M. Ş. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih* (İkinci Basım). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Hansen, A. (2003). *İçerik Çözümlemesi*. Der/Çev: M. S. Çebi, *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Harding, S. (2006). *Transformation vs. Resistance Identity Projects: Epistemological Resources For Social Justice Movements*. Ed: L. M. Alcoff; M. Hames-Garcia; S. P. Mohanty; P. M. L. Moya, *Reconsidering Identity Politics: An Introduction. Identity Politics Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hart, W. B. (1997). *A brief history of intercultural communication: A Paradigmatic Approach. Presented at the Speech Communication Association Conference, San Diego: November 24, 1996*. 20.01.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir: <http://courseware.dec.ecnu.edu.cn/yjs/yyy/yyy07/yyy0700/basicinfo/homework/homework1.doc>, (Erişim: 20.01.2009).
- Hecht, M. L.; Jackson, II, R. L.; Ribeau, S. A. (2003). *African American Communication: Exploring Identity and Culture* (Second Edition). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Herkner, W. (2003). *İçerik Çözümlemesi*. Der/Çev: M. S. Çebi, *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*. Ankara: Alternatif Yayınları.

- Hilton, J. L. ve von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*. 47, 237-271.
- Hobsbawm, E. J. (2006). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik. "Program, Mit ve Gerçeklik"* (3. Basım). (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hoffmann, G. (1991). Racial Stereotyping in The News: Some General Semantics Alternatives. *Et cetera*. Spring, 22-30.
- Holliday, A.; Hyde, M.; Kullman, J. (2004). *Intercultural Communication An Advanced Research Book*. Routledge: New York.
- http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090901_turkey_protocol.html, Erişim (27.09.2009).
- http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/09/090901_protocol_enhancement.html, Erişim (27.09.2009).
- <http://www.cumok.org>, Erişim (08.01.2010).
- http://dosyalar.hurriyet.com.tr/PROTOKOL_15.pdf, Erişim (27.09.2009).
- <http://www.medyatava.com/tiraj.asp>, Erişim (08.01.2010).
- <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?154f9f6d-10d8-444a-b81c-3d28e6f3a92f>, Erişim (27.09.2009).
- http://www.mfa.gov.tr/no_-56_-22-nisan-2009_-turkiye-ermenistan-iliskileri-hk_.tr.mfa, Erişim (27.09.2009).
- http://www.mfa.gov.tr/no_-153-turkiye-cumhuriyeti-ve-ermenistan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliklari-ile.tr.mfa, Erişim (27.09.2009).
- <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/turkiye-ermenistan-turkce.pdf>, Erişim (03.11.2009).
- <http://www.tdk.gov.tr>. "Kültür", Erişim (10.07.2009).
- <http://www.tdk.gov.tr>. "Vakanüvis", Erişim (10.07.2009).
- <http://www.zaman.com.tr/import.do?kunye>, Erişim (08.01.2010).
- Ibroscheva, E. ve Ramaprasad, J. (2007). Do Media Matter? A Social Construction Model of Stereotypes of Foreigners. *Paper Presented at The Annual Meeting Of The NCA 93rd Annual Convention*. TBA, Chicago.
- Ibroscheva, E. ve Ramaprasad, J. (2008). Do Media Matter? A Social Construction Model of Stereotypes of Foreigners. *Journal of Intercultural Communication*. 16.

- İmançer, D. (2010). Stereotipleri Anlamak. Ed: D. İmançer, *Medyayı Anlamak: Stereotipler Değerler ve Söylem*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- İnaç, H. (2005). *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, A. (1997). Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllığı 94*, 135-163.
- İnal, A. (2009). Haber Medyası, Siyaset ve “Terör”. Ed: M. Şeker ve N. T. Şeker, *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk.
- İrvan, S. (1997). Dış Politika ve Basın: Türk Basınındaki Dış Politika Haberlerinin Gündem Belirleme Yaklaşımı Açısından Çözümlemesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- İrvan, S. (2000). Metin Çözümlemelerinde Yöntem Sorunu. *Medya ve Kültür, 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: İletişim Dergisi Yayınları.
- Jandt, F. A. (1998). *Intercultural Communication* (Second edition). California: Sage Publications.
- Jackson, II, R. L. ve Simpson, K. (2003). White Positionalities and Cultural Contracts: Critiquing Entitlement, Theorizing, and Exploring the Negotiation of White Identities. Ed: W. J. Starosta ve G. Chen, *Ferment In The Intercultural Field. Axiology/Value/Praxis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Jameson, D. A. (2007). Reconceptualizing Cultural Identity and Its Role in Intercultural Business Communication. *Journal of Business Communication. 44*(3), 199-235.
- Jensen, I. (2009). Intercultural Communication: Construction of Cultural Identity Between Young People. 15.01.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir: http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/6_011_018.pdf.
- Josey, C.; Dixon, T.; Hurley, R.; Hefner, V. (2008). Online News and Race: A Content Analysis of the Portrayal of Racial Stereotypes in a New Media Environment. *Paper presented at the annual meeting of the NCA 94th Annual Convention*. San Diego.
- Kara, M. (2008). Medyada Yeni Dönem. Bütün Gözler Medyada. *CNBC-e Business. 20*, 30-38.

- Karaçor, S. (2000). *Toplumsal Değişme ve Reklam*. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla Yaşamak Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Katz, D. (1960). The Functional Approach to the Study of Attitudes. *The Public Opinion Quarterly*. 24(2), 163-204.
- Kaya, A. (2004). Ethnicity and Nationalism in Turkey: Before and After the 2002 Elections. *Bulletin: Anthropology, Minorities, Multiculturalism (in Russian)*. 5.
- Kentel, F. ve Poghosyan, G. (2005). *Ermenistan ve Türkiye Vatandaşları Karşılıklı Algılama ve Diyalog Projesi*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Keyman, E. F. (1999). *Türkiye ve Radikal Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Keyman, E. F. (2007). Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme. 10.01.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
http://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html, 2007.
- Keyman, E. F. (2008). *Türkiye’nin İyi Yönetimi. Demokratikleşme ve Özgürlükçü Sol Alternatif*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 6(23), 155-159.
- Kim, Y. Y. (1984). Searching for Creative Integration. Ed: W. B. Gudykunst ve Y. Y. Kim, *Methods for Intercultural Communication Research*. California: Sage Publications.
- Kim, Y. Y.; Gudykunst, W. B. (1988). *Theories in Intercultural Communication*. California: Sage Publications.
- Kim, Y. Y. (2005). Inquiry in Intercultural and Development Communication. *Journal of Communication*. 55(3), 554-577.
- Kim, Y. Y. (2007). Ideology, Identity, and Intercultural Communication: An Analysis of Differing Academic Conceptions of Cultural Identity. *Journal of Intercultural Communication Research*. 36(3), 237-253.
- Kim, Y. Y. (2008). Intercultural personhood: Globalization and a way of being. *International Journal of Intercultural Relations*. 32, 359-368.

- Kim, M. ve Hubbard, A. (2007). Intercultural Communication in the Global Village: How to Understand “The Other”. *Journal of Intercultural Communication Research*. 36(3), 223-235.
- Klute, E.; Valdetara, M.; Bink, S. (2008). *Media And Intercultural Dialogue In Europe 2008*. Product of Mira Media and co-financed by the Council of Europe. Utrecht: Mira Media.
- KONDA Araştırma ve Danışmanlık. (2006). *Toplumsal Yapı Araştırması 2006. Biz Kimiz?*, 2006.
- Kongar, E. (2006). *Tarihimizle Yüzleşmek* (55. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kortantamer, T. (2005). Ermeni Dosyası. Yayın Yönetmeni: A. Acar, *Farklı Yönleriyle Ermeni Sorunu* (İkinci Baskı). İstanbul: Nergiz Yayınları.
- Köker, E.; Doğanay, Ü.; Çoban, H.; Kara, İ. (2009a). 2007 Milletvekili Genel Seçimleri’nde Medyada Milliyetçilik Rekabeti,. Ed: Barış Çoban, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.
- Köker, E.; Doğanay, Ü.; Çoban, H.; Kara, İ. (2009b). Irkçı-Ayrımcı Söylemlerin Yaygınlaşma Biçimlerini Düşünmeyi Kolaylaştırmak İçin Yazılı Basında Ayrımcılığın Çerçevesi Araştırması. (I. Aşama: İçerik Analizi Sonuçları ve Başlıklarda Irkçı-Ayrımcı Söylemlerin Araştırılması). Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu. <http://www.ihop.org.tr/dosya/irkwebfinal.pdf>.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan Değerlerimiz. Aileden Topluma, Politikadan İnançlara, Sevgiden Aşka Kadar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık. Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. (Çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LaViolette, F. ve Silvert, K. H. (1951). A Theory of Stereotypes. *Social Forces*. 29(23), 257-262.
- Leeds-Hurwitz, W. (1990). Notes in the history of intercultural communication: The Foreign Service Institute and the mandate for intercultural training. *Quarterly Journal of Speech*. 76, 262-281.
- Leeds-Hurwitz, W. (2008). Writing the intellectual history of intercultural communication. *Presented to the International Communication Association Meeting*. Montreal.

- Levo-Henriksson, R. (2007). *Media and Ethnic Identity: Hopi Views on Media, Identity, and Communication*. New York, London: Routledge.
- Lewis, B. (2000). *Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği*. (Çev: M. Harmancı). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Lippmann, W. (1945). *Public Opinion* (Reprinted). New York: The MacMillan Company.
- Loto, R.; Hodgetts, D.; Chamberlain, K.; Nikora, L. W.; Karapu, R.; Barnett, A. (2006). Pasifika in the News: The Portrayal of Pacific Peoples in the New Zealand Press. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 16, 100-118.
- Lukens, J. G. (1976). Ethnocentric Speech: Its Nature and Implications. *Paper presented at the Annual Meeting of the International Communication Association*. Portland, Oregon.
- Ma, J. ve Hildebrant, K. (1993). Canadian Press Coverage of the Ethnic Chinese Community: A Content Analysis of The Toronto Star and the Vancouver Sun, 1970-1990. *Canadian Journal of Communication*. 18(4).
- Mahçupyan, E. (2005). *İçimizdeki Öteki*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mahtani, M. (2001). Representing Minorities: Canadian Media and Minority Identities. *Commissioned by the Department of Canadian Heritage for the Ethnocultural, Racial, Religious, and Linguistic Diversity and Identity Seminar*. Halifax, Nova Scotia.
- Mardin, Ş. (1995). *İdeoloji* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martin, J. N.; Nakayama, T. K. (2005). *Experiencing Intercultural Communication: An Introduction* (Second Edition). New York: McGraw Hill.
- Martindale, C. (1990). Coverage of Black Americans in Four Major Newspapers, 1950-1989. *Newspaper Research Journal*. 11(3), 96-112.
- Matheson, D. (2005). *Media Discourses: Analysing Media Text*. Berkshire: Open University Press.
- Mazıcı, N. (2005). *Uluslararası Rekabette Ermeni Sorununun Kökeni 1878-1920* (2. Baskı). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- McDaniel, E. R.; Samovar L. A.; Porter R. E. (2009). Understanding Intercultural Communication: The Working Principles. Ed: L. A. Samovar, R. E. Porter, E.

- R. McDaniel, *Intercultural Communication A Reader* (Twelfth Edition). Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Melucci, A. (2004). *The Process of Collective Identity*. Ed: H. Johnston, B. Klandermans, *Social Movements and Culture. Social Movements, Protest, and Contention Volume 4* (Third Printing). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mercer, K. (1998). *Cangıla Hoşgeldiniz: Postmodern Politikada Kimlik ve Çeşitlilik*. (Çev: İ. Sağlamer). Ed: J. Rutherford vd., *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Milas, H. (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında "Öteki" ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miles, T. W. (2004). *Media Myths and Stereotypes: A Historical Content Analysis of The Courier-Journal and Its Portrayal of African Americans*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Louisville.
- Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik Mekânları. Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. (Çev: E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Murphy, S. T. (1998). *The Impact of Factual Versus Fictional Media Portrayals on Cultural Stereotypes*. *Annals of American Academy of Political and Social Science*. 560, 165-178.
- Murji, K. (2003). *Prejudice*. Ed: G. Bolaffi, R. Bracalenti, P. Braham, S. Gindro, *Dictionary of Race, Ethnicity and Culture*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü* (Dördüncü basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nagel, J. (1994). *Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture*. *Social Problems*. 41(1), 152-176.
- Neuliep, J. W. ve McCroskey, J. C. (1997). *The Development of a U.S. and Generalized Ethnocentrism Scale*. *Communication Research Reports*. 14(4), 385-398.
- Neuliep, J. W. (2006). *Intercultural Communication: A Contextual Approach* (3rd Edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Oğuz, G. Y. (2002). Kültürlerarası İletişimde Engeller. Bir Örnek Çözümleme: Savulun Battal Gazi Geliyor. *Kurgu Dergisi*. 19, 25-33.
- Okutan, M. Ç. (2004). *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oran, B. (1997). *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği. Kara Afrika Modeli* (Üçüncü Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Oran, B. (2004). *Türkiye’de Azınlıklar. Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oreja, M. (1998). *The Digital Age: European Audiovisual Policy. Report from the High Level Group on Audiovisual Policy*. The European Commission.
- Önder, A. T. (2007). *Türkiye’nin Etnik Yapısı. Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler* (Genişletilmiş 32. Baskı). Ankara: Fark Yayınları.
- Özer, Ö. (2000). Haberde Egemen Söylemin Yeniden Üretimi. Türk Basınında Türkiye’deki İranlı Muhafızlarla İlgili Haberler. *kültürveiletişim*. 3(2), 76-97.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları. Eleştirel bir bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Özlem, D. (2002). *Felsefe Yazıları*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Palfreyman, D. (2002). Discourses of Quality in Teaching and Learning: “Otherization” in a Multicultural University School of English. *Proceedings of the 2002 Annual International Conference of the Higher Education Research and Development Society of Australasia (HERDSA)*. Perth, Western Australia.
- Parmar, P. (1998). Temsil Stratejileri. (Çev: İ. Sağlamer). Ed: J. Rutherford vd., *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Pennington, D. L. (1985). Intercultural Communication. Ed: L. A. Samovar, R. E. Porter, *Intercultural Communication A Reader* (Fourth Edition). Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.

- Pesmazoğlu, S. (2007). “Ötekilik” Üzerine Bazı Yöntemsel Yorumlar. Yayın Hazırlayanlar: A. Berktaş ve H. C. Tuncer, *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu* (İkinci Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pietikäinen, S. (2003). Indigenous Identity in Print: Representations of the Sami in News Discourse. *Discourse&Society*. 14(5), 581-609.
- Pietikäinen, S. (2005). Representations of Ethnicity in Journalism. Multiculturalist Transitions on the Pages of a Finnish Daily. *Nordicom Review*. 2: 17-34.
- Poindexter, P. M. ve McCombs, M. E. (2000). *Research in Mass Communication. A Practical Guide*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's.
- Polletta, F. ve Jasper, J. M. (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*. 27, 283-305.
- Ramasubramanian, S. (2005). Comparative Media Stereotyping: How Media Content About One Group Influences Prejudicial Feelings Towards Another Group. *Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association*. New York.
- Rigel, N. (2000). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- Robins, K. (2005). Other. Ed: T. Bennett, L. Grossberg, M. Morris, *New Keywords A Revised Vocabulary of Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Rogers, E. M.; Hart, W. B.; Yoshitaka M. (2002). Edward T. Hall and the history of intercultural communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review*. 24, 3-26.
- Rogers, L. (2009). Multicultural Identity Theories in the Field of Intercultural Communication. 07.02.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir: http://www.ritsumeai.ac.jp/acd/re/k-rsc/lcs/kiyou/15_4/245-255.pdf.
- Rosato, R. (2006). Identity Politics: An Ethnography By a Participant. Ed: L. M. Alcoff; M. Hames-Garcia; S. P. Mohanty; P. M. L. Moya, *Identity Politics Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rutherford J. (1998). Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları. (Çev: İ. Sağlamer). Ed: J. Rutherford vd., *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sarbaugh, L. E. (1993). *Intercultural Communication* (Second Printing). New Brunswick, New Jersey: Transaction Books.

- Sarı, E. (2010). *Kültür, Kimlik, Politika. Mardin’de Kültürlerarasılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schlesinger, P. (1994). *Medya, Devlet ve Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik*. (Çev: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selçuk, A. (2005). *Dil-Kültür Bağlamında Kültürlerarası İletişim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Serafini, T. E. (2000). The Construction of A Scale That Measures The Functions of Identity. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Guelph.
- Serafini, T. E. ve Adams, G. R. (2002). Functions of Identity: Scale Construction and Validation. *Identity: An International Journal Of Theory And Research*. 2(4), 361-389.
- Seki, Y. (2004). *Dış Basında Ermeni Meselesi (1999-2003)*. Ankara: Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Simon, B. ve Klandermans, B. (2001). Politicized Collective Identity: A Social Psychological Analysis. *American Psychologist*. 56(4), 319-331.
- Shin, C. I., Jackson, II, R. L. (2003). A Review of Identity Research in Communication Theory. Ed: W. J. Starosta ve G. Chen, *Ferment In The Intercultural Field. Axiology/Value/Praxis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 68(1). 55-76.
- Smith, A. D. (2002). Ulusların Etnik Kökeni. (Çev: S. Bayramoğlu ve H. Kendir, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Smith, A. D. (2004). *Milli Kimlik* (3. Baskı). (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Snyder, M. ve Miene, P. (1994). On The Functions of Stereotypes and Prejudice. Ed: M. P. Zanna ve J. M. Olson, *The Psychology Of Prejudice: The Ontario Symposium Volume 7*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sonwalkar, P. (2005). Banal journalism: The centrality of the ‘us-them’ binary in news discourse. Ed: S. Allan, *Journalism: Critical Issues*. New York: Open University Press.

- Sözen, E. (1997). *Medyatik Hafıza*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Spencer, S. (2006). *Race and Ethnicity. Culture, identity and representation*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.
- Standford Encyclopedia Philosophy (2007). Identity Politics. 15.08.2008 tarihinde şu adresten erişilmiştir:
(<http://plato.stanford.edu/entries/identity-politics>.)
- Starosta, W. J. ve Chen, G. (2003). *Ferment in The Intercultural Field*. California: Sage Publications.
- Stephan, W. G. ve White, S. C. (1985). Intergroup Anxiety. *Journal of Social Issues*. 41(3), 157-175.
- Stephan, W. G.; White, S. C.; Gudykunst, W. B. (1999). Anxiety In Intergroup Relations: A Comparison Of Anxiety/Uncertainty Management Theory And Integrated Threat Theory. *International Journal of Intercultural Relations*. 23(4): 613-628.
- Stephan, W. G.; White, S. C. (2000). An Integrated Threat Theory of Prejudice. Ed: S. Oskamp, *Reducing Prejudice and Discrimination*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sulmane, I. (2001). Ethnic and political stereotypes in Latvian and Russian language press in Latvia. *Presented at 15th Nordic Conference on Media and Communication Research*, Reykjavik, Iceland.
- Sumner, W. G. (1906). *Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages Mores, Manners, Customs and Morals*. Boston: Ginn and Company.
- Şeker, M. (2009). Dağlıca Baskını Haberlerinin Söylemi. Ed: M. Şeker ve N. T. Şeker, *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk.
- Şener, C. (2006). *Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar* (5. Baskı). İstanbul: Etik Yayınları.
- Şenoğlu, S. (2005). Halil Berktaş ile Söyleşi. Ermeni Konferansı’nın Ardından... *Toplumsal Tarih*. 143, 22-31.
- Şimşir, B. N. (2007). *Ermeni Meselesi 1774-2005* (4. Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon.

- Tekeli, İ. (2007). Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler. Yayına Hazırlayanlar: A. Berktaş ve H. C. Tuncer, *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* (İkinci Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Temelkuran, E. (2009). *Ağrı'nın Derinliği* (Cep Boyu 2. Basım). İstanbul: Everest Yayınları.
- Ter Wal, J.; D'Haenens, L.; Koeman, J. (2005). (Rep)resentation of Ethnicity in EU and Dutch Domestic News: A Quantative Analysis. *Media, Culture & Society*. 27(6), 937-950.
- Timur, T. (2001). *Türkler ve Ermeniler. 1915 ve Sonrası* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ting-Toomey, S. (1999). *Communicating Across Cultures*. New York: The Guilford Press.
- Ting-Toomey, S. ve Chung, Leeva C. (2005). *Understanding Intercultural Communication*. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company.
- Topuz, H. (1984). *Uluslararası İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tuchman, G. (1972). Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity. *The American Journal of Sociology*. 77(4), 660-679.
- Tunçay, M. (2006). *Eleştirel Tarih Yazıları* (2. Baskı). Yayına Hazırlayanlar: H. B. Türk ve H. E. Beriş, Ankara: Liberte Yayınları.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (2009). Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu. 31.03.2009 tarihinde şu adresten erişilmiştir: <http://www.tgc.org.tr/KULTUR-TR-ENG.pdf>.
- van Dijk, T. A. (1988a). How "They" Hit The Headlines: Ethnic Minorities in the Press. Ed: G. Smitherman ve T. A. van Dijk, *Discourse and Discrimination*. Detroit, MI: Wayne State University Press.
- van Dijk, T. A. (1988b). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, T. A. (1988c). Elite Discourse and Racism. Ed: I. M. Zavala, T. A. van Dijk, M. Diaz-Diocaretz, *Approaches To Discourse, Poetics and Psychiatry: Papers from the 1985 Utrecht Summer School of Critical Theory*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- van Dijk, T. A. (1988d). *News Analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the Press*. London and New York: Routledge.
- van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*. Vol. 4(2), 249-283.
- van Dijk, T. A. (1995). Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse*. Vol. 1, 17-27.
- van Dijk, T. A. (1997). The Study of Discourse. Ed: T. A. van Dijk, *Discourse as Structure and Process. Volume: 1*. London: Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (1999). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. Der: Mehmet Küçük, *Medya, İktidar, İdeoloji* (İkinci Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları/Ark.
- van Dijk, T. A. (2000). New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach. Ed: S. Cottle ve Milton Keynes, *Ethnic Minorities and the Media*. UK: Open University Press.
- van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve İdeoloji. Çokalanlı Bir Yaklaşım. (Çev: B. Çoban, Z. Özarlan, N. Ateş). Ed: B. Çoban ve Z. Özarlan, *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji-Din-İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, T. A.; Ting-Toomey, S.; Smitherman, G.; Troutman, D. (2006). Discourse, Ethnicity, Culture, Racism. Ed: T. A. van Dijk, *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies 2. A Multidisciplinary Introduction* (Reprinted). London, California, New Delhi: Sage Publications.
- Weedon, C. (2004). *Identity and Culture. Narratives of Difference and Belonging*. Berkshire: Open University Press.
- Weigert, A. J.; Teitge, J. S.; Teitge, D. V. (1986). *Society and Identity: Toward a Sociological Psychology*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Weeks, J. (1998). Farklılığın Değeri. (Çev: İ. Sağlamer). Ed: J. Rutherford vd., *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Wigboldus, D.H. J.; Semin, G. R.; Spears, R. (2000). How Do We Communicate Stereotypes? Linguistic Bases and Inferential Consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*. 78(1), 5-18.

- Wodak, R. ve Reisigl, M. (1999). Discourse and Racism: European Perspectives. *Annual Review of Anthropology*. 28, 175-199.
- Wright, C. R. (1986). *Mass Communication: A Sociological Perspective*. New York: Random House.
- Yerasimos, S. (2002). Birinci Dünya Savaşı ve Ermeni Sorunu. *Toplumsal Tarih*. 105(18), 10-18.
- Yumul, A. (2007). Ermeniler: Millet-i Sadıka mı, Beşinci Kol mu, Geçmişin Yadigârları mı? Yayına Hazırlayanlar: A. Berktaş ve H. C. Tuncer, *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* (İkinci Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yüksel, E. (2004). Medya Gerçeği, Gerçek Yaşam ve Terör Haberciliği. Ed: O. Gökçe ve U. Demiray, *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü...* Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yüksel, E. ve Gürçan, H. İ. (2001). *Habercinin El Rehberi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, E. ve Gürçan, H. İ. (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Yüksel, E. vd. (2009). Cumhuriyet Mitingleri'nin Yaygın Gazetelerde Yer Alış Biçimi Üzerine İçerik Analizine Dayalı Bir Değerlendirme. Ed: Erkan Yüksel, *Sihirli Aynanın Sırları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yürüşen, M. (1998). *Çeşitlilikten Özgürlüğe. Çokkültürlülük ve Liberalizm*. Ankara: LDT Yayınları.
- Zhu, L. (2008). Media Effects and Interracial Contact in American and Chinese Stereotypes. *Paper presented at the annual meeting of the NCA 94th Annual Convention*. San Diego.
- Zürcher, E. J. (2005). *Modernleşen Türkiyenin Tarihi* (19. Baskı). (Çev: Y. Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.